

T'oodıht'ay Aaneegn'

God's Word

The New Testament portions
in Upper Tanana Athabascan
Indian (Tetlin dialect)

[tau]

T'oodjht'ay Aaneegn'

God's Word

The New Testament portions in Upper Tanana Athabascan Indian
(Tetlin dialect)
Alaska, USA
[tau]

Translation by

© 2013, Paul G. Milanowski Sr. and The Native Village of Tetlin, Tetlin,
Alaska

First edition

© 2013, Paul G. Milanowski Sr.

Web version

© 2014, Paul G. Milanowski Sr.

Prepared by Wycliffe Bible Translators, Inc.

<http://www.Wycliffe.org>

www.ScriptureEarth.org

© 2014, Paul G. Milanowski Sr. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license
(Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).

http:

creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0

Your are free to share — copy, distribute, transmit, and extract portions or
quotations from this work, provided that you include the above copyright
information under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to the author (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You do not sell this work for profit.
- **No Derivative Works.** You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Table of Contents

T'oodjht'ay Aaneegn' Suu' Mark utneet'adn xaa' Mark	Mk	5
T'oodjht'ay Aaneegn' Suu' John Utneet'adn Xaa' John	Jhn	41
Paul Dinaht'aa Galatia Nan' K'et Koht'iin Net'adn Galatians.	Gal	87
Paul Dinaht'aa Ch'ittheh Thessalonica Key' Koht'iin ts'a' Neet'atl 1 Thessalonians	1Th	100
Paul Dinaht'aa Laakey Danh Thessalonica Key' Koht'iin ts'a' Neet'at 2 Thessalonians	2Th	107
Paul Dinaht'aa Ch'ittheh Danh Timothy ts'a' Neet'at 1 Timothy	1Ti	111
Paul Dinaht'aa Laakey Danh Timothy ts'a' Neet'at 2 Timothy	2Ti	120
Paul Dinaht'aa' Titus ts'a' Neet'at Titus	Tit.	127
Paul Dinaht'aa' Philemon ts'a' Neet'at Philemon	Phm.	131
James ts'anh Dinaht'aa Net'adn James	Jas	133
Dinaht'aa Ch'ittheh Danh Peter ts'anh Net'adn 1 Peter.	1Pe	142
Dinaht'aa Laakey Danh Peter ts'anh Net'adn 2 Peter.	2Pe	151
Dinaht'aa Ch'ittheh Danh John ts'anh Net'adn 1 John	1Jn	157
Dinaht'aa Laakey Danh John ts'anh Net'adn 2 John	2Jn	165
Dinaht'aa Taagn Danh John ts'anh Net'adn 3 John	3Jn	167

T'oodjht'ay Aaneegn' Suu' Mark utneetł'adn xaa'

1 ¹Jan ch'ah T'oodjht'ay Aaneegn' suu' nt'eh, *Jesus Christ*, T'oodjht'ay Ts'eeniinn' aanah. Daa' hetsidoodiithat, ²T'oodjht'ay xaa' hqoqhee *Isaiah* utneetł'adn Aaneegn' k'eetaat:

“Shaaneegn' nadatdeleegn nttheh tak'-aał.

Ay ch'ah Nttheh tųy utahtsayh,' T'oodjht'ay Diits'eeniinn' idiinjij'.

³Tsał shiit tsanh daq' hqotł'at taasal,

'Doo Huuhqhchaah ts'q' K'ach'ihohle' T'oodjht'ay Ts'eeniinn' taahaal niign

Uttheh suuhahlee. Utaųy chih tth'utdee'ay ahtsayh,' daaniil.”

⁴Ay aaneegn' k'eetaat *John* niishyah. Ts'al shiit danh tuu ch'exaał. T'oodjht'ay Aaneegn' eh hach'uunehtanh, dinee iin diinjij' T'oodjht'ay ts'q' nihduulee xaa' tł'aan tuu huu'uuxaał xaa', tł' aan T'oodjht'ay huuts'ant'ay' huuch'a' uulee xaa'. ⁵Dinee ndlaan iin *Judea* nan' k'et ts'anh tł'aan *Jerusalem* key ts'anh hiixaah niiniideel. Ts'ehlagn hijijij' ts'q', doo iin huutah ts'anh “Łaał sts'ant'ay hqoqlijij,” henųy iin, ay iin ch'ah *Jordan* Haniign' shiit tuu huu'xaał.

⁶Ay *John*, u'eegn' noon *camel* moqsii' xaa' eh eltsij tł'aan ch'ithüü thüh tł'adn nelshah. Nahtan gaay eh ch'indziidn t'oo' shiit ts'anh elkųy eh shijij' e'aał. ⁷Hach'uunehtanh, daq' dinee iin ha'uunehtan. “Doo Ut'ay' shch'ahnnoo' nt'ay Ay ch'ah shk'eh taahaal. Shin du' k'abii'aksuy ts'q' k'at'ey ke' tł'uull' danuh'adn xaa' haananh'utihtthagn. ⁸Tuu shiit tuu nü'h'ixaał t'oot'ey Dii *Holy Spirit* eh tuu nühtaaxaał.”

⁹Ay tł'aan eh *Jesus Galilee* nan' k'et *Nazareth* key hqoqsii' ts'anh aahaal. *John Jordan* Haniign' shiit tuu Yihstijij. ¹⁰Hqo' ts'q' t'ey tuu shiit ts'anh haa'aadaal eh, dagn nan' k'et k'üh chiniixal uneh'ih. Ts'eht'udn elgay k'eh *Holy Spirit* uk'et detshyaak. ¹¹[T'oodjht'ay (Uta')] dagn nan'k'et ts'anh hqoqhee, “Sts'eeniinn' diijt'eh. Naa'ihstijij'. Nnahtáá' nihthanh,” Yehnih.

¹²Tł'aan hqo' ts'q' t'ey *Holy Spirit* ts'al shiit łtaynihtijij. ¹³Dan deetaan dziinn' ts'al shiit ijida' eh, *Satan* ts'ahqot'eh ts'q' duudiin xaa' Yaa niiniishyah. Ts'al shiit noon deltth'ih iin tah *Jesus* eedah. *angels*,

T'oodjht'ay Aaneegn' nadatdeleegn iin dōq ts'anh Yaa nii'etnak t'aaan hiik'anehtaa'.

¹⁴Ay t'aaan eh *John* utniik t'aaan shyah holsay daahiinihtij. Ay t'aaan, *Jesus* du', *Galilee* nan' k'et kaah eeshyah. Ishiit heneek suu' ndeeh T'oodjht'ay k'ach'ihohle' aanah hach'uunehtanh. ¹⁵“T'axoh ishiit nuuniithat, ndeeh T'oodjht'ay k'ach'ihuhle' danh xaah. Nüh'iinii' ch'its'aa' nitnahlee t'aaan T'oodjht'ay Aaneegn' suu' laa' udahnih,” *Jesus* nih.

¹⁶Manh *Galilee* hōqsii' maagn aahaal eh, laakey dinee luugn deh'ay iin neh'ih. *Simon* diichiill' *Andrew* eh tehbiil' eh luugn heh'ay. ¹⁷*Jesus* huuts'ay' hōqhee. “Aan! Shkeh ahda! Luugn deh'ay k'eh dinee iin xaah nühtaktsayh,” *Jesus* huu'ehnih. ¹⁸Hōq' ts'ay' t'ey diitehbiill' ch'a' hiik'eh teedeel.

¹⁹Ahnoo' nihniideel eh *James* eh *John* eh, diita' *Zebedee* mōqsii', hihneh'ih. Ts'ayh shiit diitehbiill' naahehxaq. ²⁰Shign nihniideel ts'ay' t'ey *Jesus* huuts'ay' hōqhee. “Shk'eh ahda!,” huu'ehnih. Ay ts'ay' t'ey hii'eh teedeel diita' ch'a'. T'aaan doo uxaah etnay iin shij' hihdehtth'ih.

²¹*Jesus* Yeh aadal iin eh *Capernaum* key hihideel. *Jew* iin nahelshii dziinn'hōqij' ts'ay' *Jesus Jew* iin lehchinh etdak danh daaniishyah t'aaan hach'uunehtanh. ²²Hach'uunehtan huuxaah ch'aa' daidetdlih. Doo uxa'doodijit'ay k'eh hōqhee. *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin k'eh k'ahōqhee.

²³Hōq' ts'ay' t'ey dineh gōq shyüüt ushiit ijdlah daaniishyah. Dineh haa'ijisa. ²⁴“Nts'aa' neetidhijlaak, *Jesus Nazareth* ts'anh? Laaneetidhijnay xaah iijaal nits'etnayh. Doo laa' hōqsuu' nt'ay T'oodjht'ay ts'anh diit'eh,” *Jesus* ehnih. ²⁵Ay t'aaan *Jesus* dadijhtayh ts'ay' yits'ay' hōqhee. “Dadhahnay t'aaan uts'anh haa'ahdeel,” nih. ²⁶Ay eh gōq shyüüt nt'aayihitij t'aaan haa'ijisa hōqt'at t'aaan yits'anah haa'ijishyah. ²⁷Ay t'aaan dinee iin huuxaah ch'aa' hulshyaak. Tihhuudelkat. “Nts'aa' ch'ah det-shyaak?” tihdetnih. Ch'its'aa' hach'uunehtanh. Uha' doodijit'ay k'eh hōqhee. Gōq shyüüt t'ey Yik'ahohdee. ²⁸Hōq' hut-shyaak t'aaan dinee iin *Galilee* nan' k'et huuhōhchah ts'ay' hii'aanah thadelxoh.

²⁹Ay t'aaan *Jesus Jew* iin lehchinh etdak danh ts'anh tthii'inshyah. Beh naitetdagn eh *Simon* t'aaan *Andrew* iin shyah dahniideel, *James* t'aaan *John* chih huu'eh. ³⁰*Simon* u'aat unaa' ehts'iign nan'ehtij. Hantee' t'ey *Jesus* hōq' hiixaah Yehnih. ³¹Hōq' ts'ay' t'ey ndeeh tth'ii'elt'ay danh yaa niniishyah. Yila' uuniik niidihtij tanel'ah. Hōq' ts'ay' t'ey ehts'iign k'odatniik t'aaan huu'iich'eh'aa'.

³²Naach'ij'aaan eh key k'et hōhchaah ts'ay' ehts'iign iin hiixaah niiniidlah. T'aaan gōq shyüüt ushiit ij'ay iin chin hiixaah niiniidlah. ³³Key k'et hōhchaah ts'ay' dinee iin lehchinh heedeel, shyah ts'anah tthiihiltay k'eh. ³⁴Nil yaach'ia' ehts'iign iin huuhidlaq ts'ay' nahuu'ihsoq. Gōq shyüüt huushiit ij'ay ay iin chih huuts'anah haanishyok.

K'ahuuuhueel huu'uunay eh, k'ahoohqoqhee. *Christ* lay eh nñi ts'a' hii'ee'etnayh. ³⁵Hachaa'aał ts'a' so'uuniithaadn eh, *Jesus* ts'eniithat tł'aan doot'ey kol danh ts'a' diishji' teeshyah. Shiit hotniidee. ³⁶Ay tł'aan *Simon* eh Beh yaadal eh nuugn niishyah niign hiik'eh aadał. ³⁷Hiiyuudih'aan eh, hiits'a' hqoqhee. "Huuħihdlaq ts'a' Nuukaah nahnet-ta'," hiiyehñih.

³⁸"Ch'idanh key danh ts'a' tsuudeeł, ishiit chih hach'uunoktan xaah. Daq' xaah ch'ale' key k'et ch'a' nihshay," *Jesus* huu'ehñih. ³⁹*Galilee* nan' k'et hqchaał ts'a' *Jew* iin lehchinh etdak danh tagñ' aahaal, hach'uunuhtan xaah tł'aan dinee iin gqo shyüüt ushiit iñ'ay chih huuts'anħ haa'uh'aagn xaah.

⁴⁰Dineh honayh ts'a' utthij' ĩtaadeltsay Yaa niiniishyah. Yits'a' naakot-ijthayh tł'aan daayuudetkanh. "Hqo' shuudijnih de', nashjhsqoq," yehñih. ⁴¹*Jesus* hqot'at yaa ts'ahqđay tł'aan nók deltsat tł'aan yideltsat. "Hqo' naa tihdił. T'axoh nadhinsqoq," yehñih. ⁴²Hqo' ts'a' t'ey na'et-sqo. Utthij' hqqsuu' nadet-t'eh. ⁴³*Jesus* ĩtaiteh'a' eh, heneek daitniit'ay eh yits'a' hqoqhee. ⁴⁴"Nadhinsoon! Doot'ey sq' hqo' idqonji'! An'! Nadhinsoon xaah, *Jew* iin xaah hach'ełeegn ts'a' iñhaal tł'aan ndeeħ ĩhts'iik danh, bich'oonih'ih. Dii haatalsheeł deh ĩlsheeł, *Moses* dajeedlay k'eetaat. Daq' diđđay xaa' dinee iin dadhinsoon nihtatnayh," *Jesus* yehñih. ⁴⁵Hqo' idiinji' t'oot'ey ĩtaa'inshyah tł'aan ch'shuuy iin hqo' ehñih. Dinee iin tagñ' aahaal tł'aan hqo' tay' niħ. Ay eh *Jesus* key k'ani'etdaagn, dinee iin yuukooneħ'iik tah. Key ah'ogn ndeeħ dinee iin kol danh eedah. T'oot'ey dinee iin nił ch'ıduugn ts'anħ hiits'a' aadał.

2 ¹Łdooniithadn dziinn' eh, tay' *Jesus Capernaum* key ts'a' na'aadaal. Dinee iin ndeeħ shyah eeday ich'ihdihtth'ak. ²Ay eh dinee ndlaan iin shyah eedah danh aachinh heedeel. Shyah shiit dahnelđogn eh, ndeeħ t'ey k'at'ey huu'ay daaheltaq qo t'ey, T'oodiħt'ay Aaneegn' suu' eh hahuu'uunehtanh. ³Dineh utth'ann' tahqołaağñ hiits'a' ahteel. Ehteek'eedn ehts'iign iin uk'et natelshyeegn k'et dan dineh iin yahteel. ⁴Shyah dahnelđok ts'a' nts'aq' *Jesus* xaah niihuudeel ts'a' shyah k'et dahiiyhtij. Shyah k'et haahooniidlay niign hi'ehteek'eedn' k'et naalqo hiiyi'aa. ⁵Lay eh naitahsqo hiiyuunay *Jesus* huuneh'ay eh, "Dineh, nts'ant'ay' nts'a' utidih'aa," *Jesus* yehñih. ⁶*Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin ishiit delth'ii iin idiitth'ak. ⁷"Dindeh nts'aq' ch'atnay? T'oodiħt'ay qqsii' ładadehñay. T'oodiħt'ay shij' dinee iin nts'ant'ay' nt'aa'ee'aak," hiiniithanh. ⁸Hqo' ts'a' t'ey *Jesus* naniich'ihetdee huu'ii'etnayh. " 'Dineh nts'aq' ñay ch'atnay, dia shuudahñay? ⁹Dineh utthann' tahqołaağñ nts'aq' dootniit'ay ts'a' udihñij'? 'Nts'ant'ay' nts'a' utidih'aa, udihñij' lálá? 'Naa'ijthat! Nehteek'eedn' shch'adij'ay tł'aan huhłoo iñhaal, uduhñij' laa? Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodiħt'ay Shteh'a'. ¹⁰T'axoh nts'aq' jan nan' k'et Shxaa' uđiit'ay nüh'ich'oonok-ji' " huu'ehñih. Tł'aan dineh utħ'ann' tahqołaağñ ts'a'

hooqhee. ¹¹ “Na’iithat! Nehteek’eedn’ shch’adii’ay t’aan taa’iidaal,” yehnih. ¹² Huuhihdlaq ts’a’ hiineh’ay eh, dineh utth’ann’ tahooqaaagn nii’eeshyah ts’a’ na’ethat. Dehteek’eedn’ chih shch’adii’aa t’aan taatet-shyah. Hoo’ hut-shyaagn eh, huuxaah ch’aa’ hulshyaak. “T’oodiht’ay tsen’ih,” ihenih. T’aan, “K’at’ey daq’ ts’ooneh’iign,” henih.

¹³ T’aan eh *Jesus Galilee* mann’ maagn heedit-shyah. Ishiit dinee ndlaan Yaa niiniideel. Hoo’ huu’ehnay eh hohdaldii’. ¹⁴ Aahaal eh, *Levi, Alpheus* ts’eeniinn’, neh’ih. tax elsüü’ ch’in’iin iin xaah nehtsay eh, yits’a’ hooqhee. “Shk’eh ihaal,” yehnih. Hoo’ ts’a’ t’ey ni’eeshyah t’aan Yik’eh teeshyah.

¹⁵ *Levi* shyah nach’eaal eh, ndlaan ch’in’iin xaah lesüü nehtsay iin t’aan dinee iin huuts’ant’ay’ hooqtiin Maanah udeldii iin t’aan *Jesus* iin eh hihdelth’ih. Dinee iin ndlaan iin chih ishiit Yeh niiniideel. ¹⁶ *Jew* nach’uudah’iin ach’uunehtan iin t’aan *Pharisee* hiihiin iin, ay iin hu’ dinee iin huuts’ant’ay’ hooqtiin iin t’aan ch’in’iin xaah lesüü nehtsay iin tah nach’eaal hiineh’ih. Ay iin Maanah udeldii iin huhdehkat. “Dia ch’ah ch’in’iin iin xaah lesüü nehtsay iin t’aan huuts’ant’ay’ hooqtiin tah nach’eaal?” huuheni. ¹⁷ Ay eh *Jew* nach’uudah’iin ach’uunehtan iin nts’atnay *Jesus* huudiitth’ak. “Doo iin soo nt’ay k’at’ey ch’onayh dine’ ts’a’ ltaadal; doo iin hehts’iign, ay iin shii’. Hooqsuu’ ts’ehah’ih iin duhnii’ xaah k’a’ihhaal ts’a’, dinee iin ts’ant’ay’ hooqtiin xaah nihshyah,” huu’ehnih.

¹⁸ *John* ts’anah udaldiin iin t’aan *Pharisee* iin shii’ ch’a’ huuhihdelth’iik. Dinee iin *Jesus* xaah niiniideel, “Dia *John* ts’anah udaldiin iin t’aan *Pharisee* iin chih nts’uu’aal ch’a’ huuhihelth’iik t’oot’ey Nan Naanah udeldii iin k’ahoo’ hetdiign?” hiiyehni. ¹⁹ Ay eh *Jesus* daq’ huu’ehni, “Luutetniign iin aachinh eedeel k’at’ey et-aal ch’a’ huuhihdelth’iign. Huuteeniign huutah eeday eh, k’at’ey et-aal ch’a’ huuhihdalth’iil. ²⁰ Huuteeniign huutah ts’anah ltaa’iltii de’ shii’, ch’ihe’aal ch’a’ huuhihdalshaal.”

²¹ “Doot’ey k’aadiidn ch’iil t’uudn’ tth’ihtah k’alii’unet-tsia eek latniich’it danh k’at’ey heekaal hiidahkaan. Hoo’ het-shyaak de’, k’adiidn ch’iil luu’unat-tsüh de’, heekaal ch’ihdehkaq’ danh tay’ lotnatch’it. ²² Doot’ey jign tu’ k’ahduu’ atxaq’ yaniiday chi’ithüh tuu ushiit nat’aatelshyeegn shiit k’a’itaanal. Hoo’ det-shyaak de’, jign tu’ ik’indiihaq’ de’, ch’ithüh tuu ushiit nat’aatelshyeegn talshool t’aan talta. Eltal de’ jign tu’ hatnaahaal. K’ahduu’ xaah ch’ithüh tuu shiit shii’, jign tu’ k’ahduu’ atxaq’ henak,” *Jesus* huu’ehni. Nts’aa’ huu’ehnay *Pharisee* iin yahch’ia’ hach’uunehtan xaah daq’ huu’ehnay.

²³ *Jew* iin naahelshii dziinn’ eh *Jesus* Maanah udeldii iin eh haadal. T’oh hat uts’anah etxaq’ nesyye tah haadal. Haadal eh Maanah udeldii iin nshyee k’et ts’anah ch’ihnehtsayh, ts’uudeel xaah. ²⁴ *Pharisee* iin hiiyuudehkat. “Huunih’ih! Dia Naanah udeldii iin nahelshii dziinn’ t’ey

hoq' hetday? Neenach'uudal'iin, 'Ena,' nay," hiiyehnih. ²⁵Jesus huuts'a' hoqhee t'aaan huu'uudehkat. "T'ey laa *David* aanah ch'ahsii'? Ushii' kol eh diitsii da', ²⁶T'oodiht'ay Shyah daaniishyah, (*Abiathar Jew* iin xaah hach'elegegn iin haske' iile' da') t'aaan leedonn' T'oodiht'ay ts'an eltsiin ijaal. Doo yeh natetdagn iin chih t'aayihchuut. *Jew* iin xaah hach'elegegn iin shij' ihtaldiil t'ey ch'ah det-shyaak. ²⁷T'aaan *Jesus Pharisee* iin daq' ehni, "T'oodiht'ay nahelsii dziinn' dinee iin xaah huhtsii. K'at'ey dinee iin nahelshii dziinn' xaah ihtsiil. ²⁸Daq' xaah ch'ale' Sht'ay' doodiitiin. Nahelshii dziinn' dinee iin nts'aa' hihtaadiil hoq' dihniil. Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodiht'ay Shteh'a."

3 ¹Ay t'aaan eh tay' *Jew* iin lehchinh eidak danh daa'inshyah. Dineh ula' ts'idiit'ay ishiit eedah. ²Dinee iin ishiit deltth'ii *Jesus* nts'atdi' de' kaah hihneh'ih, nahelshii dziinn' nayihsoq de' kaah, ch'its'aa' det-shyaak udzuunii' xaah. ³Ay eh *Jesus* dineh ula' ts'idiit'ay daq' ehni, "Na'ijthath, ndeeh huuhihdlaq ts'a' nihneh'ih danh." ⁴Ay t'aaan dinee iin daq' ehni, "Naahelshii dziinn' dineh hoqsuu' duudij' laa? Nts'aa' duudij'?" Ts'ahqot'eh ts'a' duudij' laa? Ndeeh hoqsuu' niign? Dinee huunay xaah, huu'uhshih laa? Nts'aa' duudij'?" Huu'uuxaaq?" huu'ehni. Ay eh k'ants'aa' t'ey hiidiiniil. ⁵K'ats'uutth'agn hiiyuudiinay eh uk'eegn utdelnay t'aaan huutooneh'ih. Dineh ula' ts'idiit'ay daq' ehni, "Noo' diltsiit." Dók deltsadn eh, ula' k'eetaat na'et-t'eh. ⁶Hoq' ts'a' t'ey *Pharisee* iin tthiihindeel t'aaan *Herod* chiill' key iin eh lehchinh heedeel. Nts'aa' *Jesus* nats'idhuhxay xaah ni' eh thahdelxoh.

⁷*Jesus* Maanah udeldii iin eh *Galilee* Mann' laahindeel. *Galilee* ts'anh dinee ndlaan iin huuk'eh aada. ⁸*Judea* nan' k'et t'aaan *Jerusalem* key *Idumea* nan' k'et t'aaan key *Jordan* Haniign' nuhts'ay huudlah t'aaan *Tyre* eh *Sidon* key, huuhihdlaq ts'a' *Jesus* nts'aa' diidiin hich'ihdihth'ak. Ay xaah, ndlaan iin hiixaah niiniideel. ⁹Maanah udeldii iin ts'a' hoqhee. "Ts'ayh ukedokt'e' Shaa suhdhuthiin," nih, dinee iin ndlaan eh Shee'an' hihtaada' niithan eh. ¹⁰Ndlaan iin *Jesus* nahuu'ihsoq t'oot'ey tay' ehtsiign iin hii'aa' telshyeek, hiidultsadn xaah. ¹¹Goo shyüüt ija'ay iin *Jesus* hihneh'iik ts'a' t'ey, hiike' danh naakot'-et-tthayh. "T'oodiht'ay ts'eeniinn'diit'eh," eh hesiil. ¹²Dinee iin sq' hoq' hihduuni' xaah heneek dootniit'ay eh, hoq' huu'ehniik.

¹³Ddha' tah dagn' ts'a' teeshyah. Maanah udeldii iin tah ts'anh, doo Baa tatnaal ch'itah haa'iidlah. Hiixaah niiniideel. ¹⁴Ts'ehlag' deetaan k'et laakay dinee iin ch'itah haa'iidlay, Baa yitatnaal iin t'aaan doo hach'uunuhtan iin xaah. ¹⁵Ay iin goo shyüüt hahnuushyogn xaah ut'ay' utaaleel. ¹⁶Jan iin ch'itah haa'iidlah: *Simon*, *Peter* chih yitnii'aa; ¹⁷*Zebedee* ushye'e iin, *James* eh *John*, nahtan ushye'e iin daq' honih ts'a', *Boanerges*, huu'itnii'aa; ¹⁸t'aaan *Andrew*; *Philip*; *Bartholomew*; *Matthew*; *Thomas*; *James*, *Alphaeus* ushye'e; *Thaddaeus*; t'aaan ¹⁹*Simon*, dinee etnaa

eh hach'oodelthiidn; t'aaan *Judas Iscariot*, doo dhulxay xaah yits'idel'ay iin ts'an yitahtsay.

²⁰Ay t'aaan shyah shiit dahniideef. Tay' t'ey dinee ndlaán iin ishiit lehchinh eedeef. Ay eh *Jesus* eh Yeh natetdagn iin ts'uuts'aaq' nach'ihe'aa. ²¹Yuudelkan iin daaq' hich'ihdihtth'agn, ltaats'uhtee xaah hiits'aq' teedeef. Ay eh hiiyuuniik t'aaan lehchinh eedeel iin ch'a' ltaahiinihtji. Dinee iin, "Neexa," hiiyehnjh.

²²T'aaan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin *Jerusalem* ts'anh dzenahjideef. "*Beelzebul*, goq shyüüt naatthii', ushiit eedah. Goq shyüüt naatthii' ay ts'anh ut'ay' hoqłji. Ay xaa' goq shyüüt haaneshyok," henjh. ²³Ay eh dinee iin daaniidatdelshyah t'aaan noonak hiits'anh uduldii xaah eh huu eh naholnak. "*Satan Beelzebul* moqsii' diits'an goq shyüüt hatnaashó? ²⁴Dinee iin ch'ishyon huuk'ach'ihohle' iin nił ts'aq' nii'indeef de', k'ach'ihohle' danh ldootaathał. ²⁵Shyah shiit nił'eh k'e'indee iin nił ts'aq' nii'indeef de', nił'eh k'aniithoo' hihdaltth'iil. ²⁶*Satan* diits'an ts'aq' baana'eltsji de', t'aaan uniik'uul t'ey ut'ay' k'otdatnak.

²⁷"T'aaan de', doot'ey k'at'ey dineh noo' nt'ay shyah doodaatsal t'aaan yits'an ltaataafeel. Uts'an hoq' duhlee niithan de', tthee' dineh noo' nt'ay hetnaht'uh t'aaan yits'an ltaataafeef. ²⁸"Łay eh daaq' nühdihniil. Dinee iin ts'ant'ay' t'aaan heneek ts'ant'ay eh T'oodiht'ay Qosii' łatdatdehnay, ay huuts'aq' utat'aa. ²⁹T'oot'ey doo ts'ahqot'eh ts'aq' *Holy Spirit* aanah nay, T'oodiht'ay ay k'at'ey uts'aq' utaa'aal. Daaq' k'eexaan, ndeeh duunoo' hqhchah ts'aq' ch'otnalshyah danh ts'aq' taahaal," *Jesus* huu'ehnjh. ³⁰"Goq shyüüt ushiit ij'ah," hiiyehnay, ay xaah ch'ale' *Jesus* daaq' huu'ehnay.

³¹Ay t'aaan *Jesus* unaaq' eh uchiill' iin shyah xaah nihniideef. Hah'ogn naahetdee t'aaan *Jesus* xaah daahohnih'a'. ³²Dinee ndlaan iin tth'ihthah maanah hiits'aq' hoqhee t'aaan, "Tthee', unjh'jh," hiiyehnjh. "Nnaaq' eh Nchiill' iin eh aat ühts'ay. 'Nts'enuh'iin,' Nihenjh," hiiyehnjh. ³³"Doo Shnaaq' t'aaan Shchiill' iin?" *Jesus* huu'ehnjh. ³⁴Huutoqneh'ay t'aaan Yaanah hihdelth'i iin daaq' ehnjh. "Huunah'jh," njh. ³⁵"Jan iin ch'ale' Shnaaq' t'aaan Shchiill'. Doo iin T'oodiht'ay k'eetaat hel'ay, iin ay iin ch'ale' Shchiill' t'aaan Shaadeh t'aaan Shnaaq'," huu'ehnjh.

4 ¹T'aaan, tay' t'ey manh maagn hach'uuneltanh. Tay' t'ey dinee ndlaan iin Yaana lehchinh na'etdeel xaah ts'ayh shiit ijshyah t'aaan eedah t'aaan Beh dataayaatiil. Nan' k'et manh maagn ndlaan iin delth'ih. ²Ay t'aaan hoqđlaq' niign noonagn hiits'anh uduldii eh hahuu'uunehtanh. ³Daq' huu'ehnjh, "Jahtth'ak! Nan' suudelshyaagn niign dineh neshyee tenak. ⁴Itenagn eh ch'ehłaadn' tay' naa'ijideek t'aaan hoq' ts'aq' t'ey ts'eht'uudn iin thaiyaldeef. ⁵Ch'ehłaadn' du', tthee uk'et nan' gaay hoqłiin k'et naa'ijideek. Ay hantee' t'ey neeshyaaq, nan' gaay hoqłiin eh. ⁶Saa hoqłt'at hetdih'aaan eh, neeshyaan dat-tsatsat. Uchqoq' k'at'ey hoqsuu' nan' shiit naanihsheel eh deegayh. ⁷Ch'ehłaadn' du', goh tah naa'ijideek.

Gq utah neeshyaan eh, ts'uuts'aa' neshyee. Ay eh k'at'ey neshyee uk'et niisheel. ⁸Ch'ehlaadn' du', nan' suu' k'et naa'jideek. Haanihshaq t'aaan neshyee. Neeshyaan eh, uk'et neshyee chih neeshyaq. Ch'ehlaadn' neshyee k'et taagn deetaan neshyee k'eh uk'et ch'ineshyaq t'aaan ch'ehlaadn' ik'eetaagn deetaan neshyee k'eh uk'et ch'ineeshyaq. Ch'ehlaadn' du', ts'ehlagan deetaan deetaan neshyee k'eh uk'et ch'ineeshyaq," huu'ehnih. ⁹"Doo iin jaatth'agn nts'aa' dihnay, Shdahth'ak," nih.

¹⁰Ndláán iin lehchinh eedeel iin ltaa'indeel eh uchiill' key iin maanah t'aaan ts'ehlagan deetaan k'et laakey dinee ch'ita haa'jidlay iin, noonak hiits'anh uduldii aanah hiyuudehkat. ¹¹Ay eh *Jesus* daq' huu'ehnih, "T'oodjht'ay nts'aa' k'ach'ihohle' hee'atnay xaah nuhts'iniiniik. T'oot'ey ch'ehlaadn' iin noonak hiits'anh uduldii xaa' ch'ihdiitth'ak.

¹²'Nts'aa' hotday hohneh'iik t'aaan nts'aa' honay ch'idet-tth'iik t'oot'ey k'at'ey ch'ik'enihihede.

Ch'ik'enihihede de', T'oodjht'ay ts'a' nii'ihdalsheel t'aaan huuts'ahqot'ay' huuts'a' utaa'aa'."

¹³"Jan noonak hiits'anh udeldii k'at'ey k'ee'alnagn de', nts'aa' xaa' ch'ehlaadn' noonak hiits'anh uduldii k'etalnak? ¹⁴Doo neshyee tenagn k'eetaat T'oodjht'ay Aaneegn' dinee t'aadadelshyee. ¹⁵Ch'ehlaadn' dinee iin neshyee tay na'jideegn k'eh hijt'eh. T'oodjht'ay Aaneegn' hihdet-tth'iik. T'oot'ey hqo' ts'a' t'ey *Satan* huuxaah niiniishyah t'aaan huudzee' shiit ts'anh heneek hiidet-tth'iign ltaadadeleek. ¹⁶Ch'ehlaadn' dinee iin neshyee hihteenal tthee nan' gaay uke't hqot'in kaagn naa'jideegn k'eh hijt'eh. T'oodjht'ay Aaneegn' hihdiitth'agn eh, hqo' ts'a' t'ey huuxaah hqosoon t'aaan lay eh hiyuunih. ¹⁷Neeshyaan uch'qo' nan' shiit k'altaaniisheel k'eh hijt'eh. Hqotsuul ts'a' laq' hiiniithan t'oot'ey huu'el huuthay huu'aa' t'aaan lay eh hiiniithan aanah dinee iin huuxaah thahdelxuu tah, hqo' ts'a' t'ey hihdet-sak t'aaan T'oodjht'ay ch'a' ltaahetdak. ¹⁸Ch'ehlaadn' dinee iin neshyee gqh tah naa'jideegn k'eh hijt'eh. T'oodjht'ay Aaneegn' hihdiitth'ak ¹⁹t'oot'ey nts'aa' ts'ihuunay aanah shij' ltaanihnetdee t'aaan nts'aa' ch'ishiit ts'uudee hiiniithan eh, na'ihnet-aa. Ay eh lay eh hiiniithan hihdinayh t'aaan T'oodjht'ay k'eetaat hihtetdagn hehdinayh. ²⁰Neshyee hihteenal nan' suu' k'et naa'jideegn, neeshyaq t'aaan neshyee uk'et neeshyaq: ch'ehlaadn' taagn deetaan k'eh; ch'ehlaadn' du', ik'eetaagn deetaan k'eh; ch'ehlagan du', ts'ehlagan deetaan deetaan k'eh. Jan dinee iin jan k'eh hijt'eh. T'oodjht'ay Aaneegn' hihdiitth'agn eh, lay eh hiyuunih t'aaan T'oodjht'ay k'eetaat hetdi'."

²¹*Jesus* huu'uudehkat. "Dinee iin kun' neldzeegn daahe'aagn tah, naa'ay hiik'et deh'aak laa? Nts'aa' het'eeq? Ehteek'eet t'aa hiyyeh'aak laa? K'ahqo' huut'ay. Hahdogn shij' hiyyahk'eedn' hoh'iik. ²²Doo iin chineh'iin, noo' haatha' de', hiyyutdah'aa' t'aaan ts'ehkaa naatat-aa' t'aaan hiinah'ii. ²³Doo iin jaatth'agn nts'aa' dihnay, Shdahth'ak," huu'ehnih.

24 “Nts’aa’ hanüh’uuneltan, hqqsuu’ dahtth’ak. Hqqsuu’ dahtth’ak de, ch’ik’etalnak. Ay de, tay’ hanüh’utnaltan. 25 Ay doo ha’uuneltan hqqsuu’ ch’ik’etalnak t’aan tay’ utdaldii. Doo ha’uunaltan t’oot’ey k’at’ey ch’ik’e’ilnagn, hqo’ t’ey, k’at’ey utdaldii,” huu’ehnih.

26 “Daa’ ch’ah T’oodiht’ay k’ach’ootahle’: dineh nan’ k’et neshyee tenagn k’eh taat’eeel. 27 T’aan tadm eh, neteegn tah t’aan k’ahman’ ts’ii’ethak tah, neshyee haanehshaq t’aan neshyee. T’oot’ey nts’aa’ eh haanehshaq ts’a’ yits’etniik. 28 Nan’ ch’ale’ neshyee nehshii. Ch’ittheh neshyee neshii nan’ shiit ts’an. Ay t’aan ch’it’aann’ neshii t’aan neshyee uk’et neshii. 29 Neshyee t’axoh tat’aa’ nihoththak tah, neshyee tatnet-thak t’aan iik’et ts’an hchinh niich’iilek,” huu’ehnih.

30 T’aan daa’ huu’ehnih, “T’oodiht’ay dinee k’ach’ihohle’ nts’aa’ k’eh hqot’eh? Nts’aa’ niign noonak hiits’an h uduldii eh baa thatdzalxoh?

31 Nts’aa’ niign T’oodiht’ay k’ach’ihohle’ daa’ hqot’eh. Neshyee *mustard* moqsij’ t’atalshyeel k’eh hqot’eh. T’atalshyeel ch’ik’e’ijtsuul niji.

32 T’oot’ey t’a’alshyah de’ neeshyaan de’, nchaa’ taltsayh. Neeshyaan neshyee ch’ahnóo taltsayh, ts’ehlagh shiinn’ shij’. Neshih tah udhüü’ uchinn’ chóo hohleek. Ay eh ts’eht’uudn iin diit’oh hiik’et hohts’iik.”

33 Dinee iin noonak hiits’an h uduldii eh hqodlaq niign *Jesus* hahuu’uunehtaq. Ndeeh k’eh hohdaldii k’eh t’ey hahuu’uunehtaq.

34 Noonak hiits’an h uduldii eh shij’ hahuu’uunehtaq. Maanah udeldii iin shij’ tah noonak diixaah ts’a’ t’ey huu’ehniik. 35 Shiit dziinn’ nachee’aan eh Maanah udeldiin iin daa’ ehnih, “Naat nühtsay ikeetsuudeel.”

36 Lchinh eedeel iin ch’a’ hii’eh ts’ayh shiit ijideel. T’aan hihteekij, ch’ishuuy ts’ayh chih huu’eh. 37 Ay eh hqot’at huu’eh haa’ijts’ayh. Tüüt chóo huuts’ay’ shiit datuut neehaq. 38 *Jesus* du’ hahnúgn ts’ayh shiit tthuu’aa’ etthinel’aa’ danh eetij. Ay eh ts’ehiinlth that t’aan daa’ hiiyehnih, “Hach’uunehtan, lat-tseedeek! Lah nee’uudijnih laa?” 39 Ts’eniithadn eh, ehts’ayh ts’a’ hqot’at t’ey hqohee. T’aan manh ts’a’ chih hqohee.

“T’axoh! K’oodatnii!” nih. Ay eh ehts’ayh k’oodatniik. T’aan tüüt chih k’oodatniik. 40 Maanah udeldii iin daa’ ehnih, “Dia naljiidn? T’oodiht’ay lay eh uudahnih?” 41 Hqot’at t’ey huuxaah ch’aa’ hulshyaak. T’aan daa’ tihdetnih, “Dii dine’ jant’ay? Ehts’ayh t’aan tüüt t’ey iik’ahohdee.”

5 1 Manh nühts’ay ts’a’ ikehniideel *Garasene* iin nan’ k’et. 2 *Jesus* ts’ayh shiit ts’an haa’ijshay eh, ay ts’a’ t’ey dineh gqo shyüüt ushiit delth’ii Yaa niiniishyah, tth’ank’et tah ts’an. 3 Tth’ank’et tah eeday, daahiineht’uuk t’oot’ey haa’etdaak. *Chain* eh t’ey hii’iidetnii. 4 Hqodlaq danh t’ey dinee iin *Chain* eh hiikaann’ t’aan hiikee’ hiineht’uuk. Ay t’oot’ey yits’an haa’etdaak. Diikee’ aanah *Chain* duull’ hee’eh’aak. Datduhni’ xaah doot’ey k’at’ey yidihtay. 5 K’at’ey datdihheel, dziin tah tadm tah t’ey esa’ t’aan laa’iitnet-t’üü, tthee eh, tth’ank’et t’aan ddha’ k’et danh. 6 *Jesus* soo’uuniithadn hatdel’ay eh, iits’a’ telth that t’aan iits’a’

naakot-tthayh. ⁷Tł'aaan liits'á' haa'íisał. “*Jesus*, T'oodiht'ay Uts'eeninn', Doo nóó' nt'ay, nts'áa' shtidhíłaaak xaah sts'á' íihaał? T'oodiht'ay ts'á', hqó' shdijinih, sq' haanishchqhthadn,” *Jesus* ehnił. ⁸(*Jesus* iits'á'aahaal da' tah, “Dineh ts'anah haa'ahdeel gqó shyüüt daht'eh,” yehñay eh, ch'ale' daa' yehñay.) ⁹Ay eh dineh uudehkat. “Nts'áa' nqóssii'?” yehnił. “‘Ts'íidláá,' shiit ch'ihdih'áa, ts'íidláa xaah,” *Jesus* ehnił. ¹⁰Dineh hqóqt'at daayuudetkanh. “Gqó shyüüt iin nan' k'et ts'anah, sq' łtaa'qh'ay,” *Jesus* ehnił. ¹¹Noon *pig* mqóssii', ndláan ddhał eekay ch'e'aal danh t'ey, hqó' ñay eh. ¹²“Noon *pig* mqóssii' tah ts'á' neetih'ay, ay shiit ts'uudeel xaah,” gqó shyüüt *Jesus* daahuhdetkanh. ¹³“Utah ts'á' ahdał,” *Jesus* huu'ehnił. Ay eh gqó shyüüt dineh ts'anah haa'íideel tł'aaan noon *pig* mqóssii' iin shiit íideel. Ay du', hantey' t'ey dzihteedlah tł'aaan manh shiit tah dzihíidlah. Ay noon łaakey *thousand* elt'eh. Huu'íhdlaa ts'á' łahniideek, manh shiit.

¹⁴Dineh doo noon *pig* mqóssii' k'anehtaa' iin ishiit danh ts'anah łtaakaqahilshyah. Tł'aaan dinee iin key danh hqó' ihenih tł'aaan key tagn' chih nts'áa' hut-shyaagn hqó' henih. Ay eh ts'onuh'iin xaah, shign' ts'á' hihteedeel. ¹⁵*Jesus* xaah nihniideel. Tł'aaan dineh gqó shyüüt ushiit ts'anah haa'íideel chih hihneh'ih. Shign' daa'eedah tł'aaan ch'iil chih naadelshyah. Míinií' hqóssuu' niidelth'at. Jan dineh mqóssii' ts'íidláa jant'ay. Dinee iin hiinih'iin eh hihneljiit. ¹⁶Dinee iin doo iin dineh gqó shyüüt ushiit daltth'ii tł'aaan noon *pig* mqóssii' hihneh'iin, nts'áa' det-shyaagn xaah, doo iin ishiit niiniideel iin eh nahooholnak. ¹⁷Ay eh *Jesus* daahuhdetkanh, huunann' k'et ts'anah łtaa'ut-shya' xaah.

¹⁸*Jesus* ts'ayh shiit ehhay eh, dineh doo gqó shyüüt uts'anah haa'atdeel *Jesus* daa'udetkanh. “N'eh uhda’,” nił. ¹⁹*Jesus*, “Ena’,” yehnił. “Nehłaadn' iin ts'á' naa'íidaał, tł'aaan hqósqó niign doo huuhqhchaah ts'á' k'ach'ihohłe' naa det-shyaagn xaah naholnak, nts'áa', ‘Teejuh,’ nuudijinih,” yehnił. ²⁰Ay eh łtaa'inshyah. Tł'aaan ts'ehłaaagn deetaan key tagn' hqóqt'at *Jesus* its'ineeniign xaah huu'eh naholnak. Dinee iin huuhíhdlaa ts'á' t'ey huuxaah ch'aa' hulshyaak.

²¹*Jesus* manh nühts'ay ts'á' tay' t'ey łkee'inshyah. Taaxaa danh ndláan iin t'ey Maanah shihatdeel. ²²Dineh *Jairus* mqóssii' *Jew* iin łehchinh etdagn xaah ch'inłiin, Yaa niiniishyah. *Jesus* neh'ay eh, liits'á' naakot-íitthayh. ²³*Jesus* hqóqt'at daa'uudetkanh. “Shtthe'e gaay t'axoh tehtíi'. Uts'á' íihaał tł'aaan Nłá' uk'et daadhíitee, na'ut-suu' xaah tł'aaan k'a'uhte’,” *Jesus* ehnił. ²⁴Ay eh *Jesus* Yeh naatet-shyah. Dinee iin ndláan Yeh ch'induh'aa'aał.

²⁵Ts'exeh dał iitidhehxiin ts'ehłagn deetaan uk'et łaakey shiinn' t'ey beh naahqóthadn, chih ishiit. ²⁶Ch'oonayh dine' iin ndlaan tagn' t'ey hetniishyah, na'ussuu' xaah. Delsüü' huu'íhdlaa ts'á' etł'aahqó'áa. T'oot'ey k'at'ey na'it-suy tł'aaan shihnóó' det-shyaak. ²⁷Dinee iin nts'áa' *Jesus* aanah thahdelxoo itjiltht'ak. Dinee iin Maanah ch'it'oh'aa'aal iin

tah niiniishyah. Tl'aan Ii'eegn' Itdeltsat. ²⁸ Daa' naniich'ethadn eh, ch'ah det-shyaagn. "Uch'iill' ididhagntsats de', natissuul," niithanh. ²⁹ Iich'iill' itdeltsadn eh huhts'a' t'ey na'et-sq. Da' k'oodat-tsats. K'eetaat naadet-shyaagn hee'etnayh. ³⁰ Hq' ts'a' t'ey *Jesus* ut'ay' ch'ehladn' utniign hee'etnayh. Ay eh ch'it'ohhaa'aal tah sts'aadeeshyah. "Doo Shch'iill' itdelts'at?" nih. ³¹ "Dinee iin Neh ch'inuu'aa'aal unih'ih t'oot'ey laa, 'Doo Shideltsadn?' djiinay." Maanah udeldii iin Yehnih. ³² Ay, t'oot'ey *Jesus* huh uneh'ih, doo Shideltsadn kaah. ³³ Ay ts'exeh niljiit tl'aan detnii. Nts'aa' Behuushyaagn hee'etnay eh, Yaa niiniishyah tl'aan Iits'a' naakot-'ijitthayh. Tl'aan nts'aa' hut-shyaagn Yeh naholnak. ³⁴ "Ts'exeh, laa' Shuudjiinay k'eexaan, ch'ale' nadhinsq. Hq'suu' eh ltaaniiday. Hq' t'ey, natissuul. Hq' k'at'ey natidhilt'siign." ³⁵ Hq' *Jesus* hq'qhee ts'a' t'ey ch'inliin shyah ts'anh hiixaah niiniishyah. "Ntthe'e t'axoh ehtji. Hach'uunehtan eh sq' t'axoh datdonay," hiieyhni.

³⁶ Ay t'oot'ey *Jesus* huuhq'qhee kaah k'ajitth'agn. "Sq' noljiidn! Laa' Shuudjiinay," *Jairus* ehni. ³⁷ "Doot'ey sq' nee'eh huuhaal," nih, "*Peter* tl'aan *James* and *James* uchiill', *John*, iin shji?" ³⁸ Ch'inliin shyah nihniideel eh, *Jesus* dinee iin shaa'eh'aan neh'ih. Tsaa eh hq'qt'at shaa'eh'aa. ³⁹ Shyah daaniishay eh daa' huuehni, "Dia ch'ah shaadhah'aan tl'aan dia ahtsaa? Ts'eeniin k'a'itheel. Eetiin k'eh nt'eh." ⁴⁰ Ay eh hiixaah edloh. T'oot'ey uhts'ay ts'a' tthiihuunih'a'. Ts'eeniin uta' eh unaa' tl'aan Maanah uudeldii iin taagn ndeeh ts'eeniin danh chih dahniideel. ⁴¹ Ila' uuniik tl'aan daa' yehni, "*Talitha Cumi*. 'Ts'exeh gaay, nii'ijiday, ndihni," ch'ale' nay. ⁴² Hq' ts'a' t'ey ts'exeh nii'et-shyah tl'aan ts'eniishyah. Ts'ehlagndee'taan k'et laakey shiinn' niiniithadn. Hq' det-shyaagn eh, hq'qt'at huuxaah ch'aa' hulshyaak. ⁴³ Heneek dihtayh eh huuts'a' hq'qhee. "Nts'aa' hut-shyaagn, doot'ey sq' hq' idahni!" Ay tl'aan, "Bich'ah'aa," huuehni.

6 ¹ *Jesus* ishiit danh ts'anh ni'taa'inshyah. Diinann' k'et kaah et-shyah, ndeeh neeshyaq danh, Manah udeldii iin Yeh. ² *Jew* iin nahelshii dziinn' *Jew* iin lehchinh etdak danh hach'uunehtanh. Dinee iin ndlaan huuxaah ch'aa' daidetdlih. "Ndeeh udaldiin eh ch'ah hach'uunehtan? Nts'aa' eh ch'ah hq'qshyaan? Tl'aan, nts'aa' eh ch'ah nahohdaa? ³ Dineh dichinh eh ch'ich'exaan, *Mary* ushyüü nt'eh láá? *James*, *Joses*, *Judas*, *Simon* moonah nt'eh láá? Udia' iin jah nee'eh dalth'i láá?" henih. Ay eh lay eh k'ahiiyuudjiinay tl'aan hiich'a' ltaa'indeel. ⁴ "Toodjht'ay dine' huhch'iduugn key k'eet tagn' lahhiyuudjiinay. T'oot'ey dii diikey k'eet tah shji' k'ahq' hiiyuudiinay. Dii yudelkan tl'aan beh ts'iniideek iin chih hq' niign yuunih," *Jesus* huuehni. ⁵ Ishiit danh ts'uuts'aa' nahohdaa. Ntsiin doo iin ihts'iign iin k'et shji' diila' daa'et-leek tl'aan nahuu'esuuk. ⁶ Laa' k'ahiiyuudjiinay, Baa ch'aa' hq'qji.

Ay tl'aan *Jesus* key tagn' hetniishyah ts'a', dinee iin ha'uunehtanh. ⁷ Maanah udeldii iin ts'ehlagndee'taan k'et laakey, daa niidaadelshyah.

Laakey hiiłıı ts'a' huuteh'aak. Gq̄ shyüüt ch'ahnóó' huut'ay' huhtsjıı.
 8Heneek dıhtay' eh huuts'a' hq̄q̄hee. "Sq' diit'ey tidhahdeel niigin ahdaal, tat shıı'," huu'ehnił. "Leedonn' t'aaan xeeł t'ey, sq' ahleeł t'aaan lesüü chih sq' natahleeegn. 9Ke' shiit tidhal'iat t'aaan eek ts'ehlagn shıı' natidhalniigin nü'h eh ahniik. 10Key nahshyah de', ndeeh shyah daanahshyah danh, shıı' daltth'ii' de' diitahday k'eh. 11Key danh dinee iin k'anüh'iiniithan t'aaan k'at'ey nühdıitth'agn de', ndeeh niłtaatidhahshyah de', nühke' t'aa ts'anh küh dahxaah de'. Daa' dahday xaa' ch'its'aq̄' koht'iinn' hııłın huu'ooch'otnah'iil," *Jesus* huu'ehnił. 12Ay eh huhteedeel t'aaan dinee iin diits'ant'ay' ch'a' ch'its'aq̄' nii'utdeel xaah hq̄q' huuhenił. 13Ndlan gq̄q̄ shyüüt hahnehshyok t'aaan xee ndlaan ehts'iign iin nahdindak t'aaan nahuuhehsuuk.

14Haskey *Herod* daa' hotday aanah hijhıtt'h'ak. Key tag'n' *Jesus* aanah thahdelxoh t'aaan nts'aq̄' day xaah chih thahdelxoh. "*John* tuu ch'exaan iıılaagn tah ts'anh nii'et-shyah. Ay ch'ale' nahohdaa," ch'ehl'aadn' iin nił. 15Ch'ehl'aadn' iin du', "*Elijah* nt'eh," henił. Ch'ehl'aadn' iin, "T'oodıht'ay xaah hq̄q̄hee nt'eh, T'oodıht'ay xaah hq̄q̄hee niithaat da' k'eh," henił.

16*Herod* du', daa' nił, *Jesus* nts'atday ijıhtth'agn eh, "*John* tuu ch'exaan ch'atday. Shaa hiıtt'hıı' k'eniıddhał t'oot'ey nahutniik." 17*Herod* k'eexaan ch'ale' bahdeh'ay iin yuuniik t'aaan shyah holsay daahiinihtıı. *Herodias* k'eexaan det-shyaak. Ay ch'ale' diichiill' *Philip* u'aat nt'eh t'oot'ey na'uuniik. 18*John* shyah holsay k'etalteel ttheh *Herod* daa' ehnił. "Nchiill' u'aat eh nadhinday, k'at'ey huusuuy niign dııt'eh." 19Daa' dııniı' xaah, *Herodias* łaq̄' hq̄qt'at ichanii'ıııthat t'aaan dhulxay yuunił. *Herod Herodias John* tidhahxay ch'a' yutniłnił, *John* łah'uunay xaah. 20Dineh suu' nııin t'aaan tth'utdee'ah niign noo' aahaal, yi'etnayh. *John* nts'anay, duhtth'ak niıthanh. Idetth'iik tah hq̄qt'at t'ey łooniıet-thak.

21*Herodias* nts'aq̄' duhnee niıthanh, baa suudelshyaak. *Herod* bihq̄q̄ıı dııinn' beh niıhut-thadn danh doo iin ut'aa ch'inłiin iin t'aaan bahdeh'ay iin ch'inłiinn' iin t'aaan *Galilee* dinee'iin haske' iin xaah ch'aadeh'ıł. 22*Herodias* uyaats'e'e daaniıshyah t'aaan ts'ahq̄qt'eh niign yaa ch'aldziat. *Herod* t'aaan baa dayiniıdeel iin niik'et delshyaak. "Dii iniıthanh? Dii iniıthanh t'ey nt'aaatıh'aał," *Herod* ts'exeh ehnił. 23"Łay eh huunihhee. T'oodıht'ay shneh'ıł. Dii kaah unıııhee t'ey nt'aaatıh'aał. Nan' baa ch'i'ıłııin, ay xaq̄' t'ey nt'aaatıh'aał," *Herod* yehnił. 24Ay eh tthıı'inshyah t'aaan diınaq̄ uudehkat. "Dii kaah uudokkat?" nił. Ay eh, "*John* tthıı', doo tuu ch'exaan," *Herodias* yehnił. 25Hq̄q' ts'a' t'ey ts'exeh haskeh xaah hantee' nii'inshya. "*John* tuu ch'exaan tthıı' inıthanh, k'ahduu' t'ey tth'aak nch'áá uk'et," nił. 26Daa' nay, haskeh łay eh t'ey k'ahıniıthanh. T'oot'ey baa łehchinh yıdeel iin ndaal k'eexaan, dii iniıthanh t'ey yıt'aaataa'aał. 27"*John* tthıı' shaa niinat'ay," bahdeh'ay ehnił. Ay eh shyah holsay yaa daaniıshyah t'aaan *John* tthıı' k'eniıddhał.

²⁸ Ay t'aaan tth'aak choh k'et iitthii' da'eh'aan daa'in'aa t'aaan ts'exeh t'aaayii'aa. ²⁹ Ts'exeh diinaa t'aaayii'aa. *John* maandah udeldii iin daa' ich'ihdihtth'agn eh, hiishinh uuniik t'aaan tth'anhkeet niihiidihniik.

³⁰ Laakey hijiij' ts'a' huuteh'a' iin nts'aa' duudiin iin xaah, niihindeel t'aaan *Jesus* eh lehchinh heedeel. Nts'aa' hijidiin xaah hii'eh naholnak t'aaan nts'aa' hach'ihuhnehtanh xaah chih. ³¹ Dinee iin ndlaán *Jesus* t'aaan Maanah udeldii iin xaah nihetdak. Ts'uuts'aa' diihiishij' ni'eh hihdelth'ih. Nach'ihuu'aal ts'a' t'ey k'ahuu'ay. "Neexon shij' nihtatsuudeel, ha'gaay nats'ulshii xaah," Maanah udeldii iin ehni. ³² Ay eh ts'ayh shiit hihteedeel, ndeeh diihiishij' hihdalth'iil danh ts'a'.

³³ Ay eh dinee iin hihteedeel huhneh'ih. Doo iin hijiij' ts'a' huu'iihetnayh el nan' k'et ndeeh ts'a' hihteedeel danh ts'a' huuttheh kahtelshyah. Key huu'aaxaa huu'aan ts'anh t'ey, ndeeh *Jesus* Maanah udeldii nihtaadaal danh, huuttheh nihniideel. ³⁴ Ts'ayh shiit ts'anh *Jesus* haa'aahaal eh, dinee ndlaán lehchinh heedeel neh'ih. Hqqt'at ts'ehqhday, dibee iin doo huukanuhta' k'eh hijt'ay xaah. Ay eh hqqt'at hahuu'utnehta.

³⁵ Daada' jii'a' eh, Maanah udeldii iin Yaa niiniideel t'aaan daa' yehni, "Doot'ey kol danh nee'eh naatehxeel, ³⁶ dinee iin ndeeh shyah ts'a' unihk'uul danh ts'a' hihtuudeel huudijinih t'aaan key ts'anh dii nahtaa'aal huhdutkeedn." ³⁷ "Nuhxon huu'iih'ah'aa," *Jesus* huu'ehni. "Nach'ihuu'aal xaah, laakey deetaan deetaan *dollars* eh leedonn' ts'utkeedn kaah tsuudéel?" hiiyehni. ³⁸ "Leedonn' nts'aa' ihdlaan dahdla? Nts'aa' ihdlaan dahdla de' kaah unah'ih." *Jesus* huu'ehni. Hohnih'iin eh, "Ahts'ay leedonn' t'aaan laakey luugn ts'eedlah," hiiyehni.

³⁹ "T'oh kaagn shign tidhaltth'ih. Ch'ehlaadn' iin jah t'aaan ch'ehlaadn' iin shign," dinee iin niineldogn ehni. ⁴⁰ Huh ni' ch'iduugn shign hihdelth'ih. Ch'ehlaadn' iin ts'ehlagh deetaan deetaan hijiij' t'aaan ch'ehlaadn' du' ahts'ay deetaan hijiij'. ⁴¹ Ay t'aaan *Jesus* ahts'ay leedonn' t'aaan laakey luugn uuniign la' ahleel. Tth'idagn' uneh'ih t'aaan, "T'oodiht'ay, tsen-ih," ehni. Leedonn' ts'anh haach'ehxo' t'aaan Maanah udeldii iin huutah yuutee xaah t'aaayiidlah. Laakey luugn chih. Dinee iin naayuu'aal xaah taheedlah. ⁴² Huuhihdlaa ts'a' nach'ihij'aal eh, tsahneltak. ⁴³ Nach'ihij'aal t'aaan Maanah udeldii iin ts'ehlagh deetaan k'et laakey tth'aak shiit leedonn' datneldogn nahnehtsij' t'aaan luugn k'at'ey nahiiyi'aal chih. ⁴⁴ Dineh iin nach'ihij'aal iin ahts'ay *thousand* hijiij'.

⁴⁵ Hq' het-shyaaq t'aaan Maanah udeldii iin hq' ts'a' t'ey ts'ayh shiit *Bethsaida* ts'a' diittheh teh'a', manh nuhts'ay huu'aan. Niineldogn iin ltaa'ok-ay xaah ch'ik'eet'üüt eedah. ⁴⁶ Ltaahindeel eh hotnuhdee xaah ddha' k'et ts'a' teeshyah. ⁴⁷ Naa'ihxeel eh Maanah udeldii iin manh tth'itoh ndiah nihniikij' t'aaan *Jesus* du' nan' k'et diishij' eedah. ⁴⁸ Ehts'ayh

ndá' Maanah udeldii iin haakeel hehdetnii neh'ih. Ne'shó'q' hasaatee'aan eh, tuu k'et huuts'a' aahaal. Huu'aa'an' yuuteeshyah k'eh hultsji.

⁴⁹Tuu k'et aahaal hiineh'ay eh, ch'ók'ja' hiiyuunih. Ay eh hethihelsal.

⁵⁰Huuhjhdlaq ts'a' heeneh'ay t'aan hqot'at hihniljiit. Ay eh hantée' t'ey hqoqhee. "Sq' naljiidn! Nüh'iinii' djhtayh dahthanh. *Jesus* diht'eh," *Jesus* huu'ehnih. ⁵¹Ts'ayh shiit huu'eh jishay eh, ehts'ayh k'oodatniik. Huuxaah ch'aa' hulshyaak. "Nts'aq' ch'ah hut-shyaagn?" diinii' shiit hiiniithanh.

⁵²Dinee iin leedoonn' jjaal da', k'at'ey ch'ik'enihiidaa t'aan tay' t'ey nts'aq' hut-shyaagn k'at'ey k'enihiidaa, diinii' shiit.

⁵³Ay t'aan manh tüh hijkji. *Gennesaret* chinh kaagn kaah heedeel.

Shign' diits'ay' dahnehtloq. Ts'ayh shiit ts'anh haahaadal. ⁵⁴Ts'a' t'ey dinee iin *Jesus* k'ehilniik. ⁵⁵Hantee' t'ey huuhqchah ts'a' t'ey *Jesus* niishay hqo' henih. Dinee iin jhts'iign iin ehts'iign iin uk'et natelshyeegn k'et ndeesh eedah danh hich'ihdihth'ak danh ts'a' hihteedlah. ⁵⁶*Jesus* nduuk natetdaak niign, key k'eet gaay t'aan key k'eet chóo t'aan shyah key k'eet aanah huudlay tagn'. dinee iin doo iin jhts'iign ndeesh *Jesus* eeday ts'a' huhtelee. Hii aaxaa tth'ehuuheht'ii. Hiich'iill' idultsadn xaah daahiyuudetkanh. Doo iin hiich'iill' ideltsadn iin nahet-suuk.

7 ¹*Pharsee* ishiit delth'ii iin t'aan *Jew* nach'uudah'iin iin *Jerusalem* ts'anh niideel iin, *Jesus* aanah lehchinh heedeel. ²Maanah udeldii iin ch'ehlaadn' huula' küh nliin eh t'ey shii' nahe'aal huhneh'ih. *Pharisee* iin nay k'eh k'at'ey diila' ech'ihihdee.

³*Pharisee* iin t'aan *Jew* iin huuhjhdlaq ts'a' haltsiil nts'aq' huuttheh idaadaa iin k'eetaat hel'ay, diila' nahtaachuut ttheh diit'ey k'ah'e'iil.

⁴Ch'utkeedn shyah ts'anh nihetdak tah tthee' diila' nahetchuut t'aan nach'ih'e'iil. Nts'aq' koht'iin hijtji niign hach'ihuhnehtanh. Nts'aq' diituutiill' t'aan ndiil tiil t'aan tth'aak t'aan ehteeket natatchuut niign t'ey hach'ihuhnehtanh.

⁵Ay eh *Pharisee* iin t'aan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin *Jesus* huhdehkat. "Dia ch'ah Naandah udeldii iin neettheh daadaa iin hach'uunehtan niign k'at'ey hetday? Ts'a' huula' küh nlij ts'a' t'ey nach'ih'e'aal," hiiyenih. ⁶*Jesus* daq' huu'ehnih, "*Isaiah* laq' ch'adijini' daq' T'oodjht'ay Aaneegn' nüh'aanah neet'at da'. Tth'iinoo' k'athatidhalxoo, utneet'adn k'eetaat:

'Jan dinee iin daaneegn' eh hqosu' Shaanah thahdelxoh, t'oot'ey lay eh k'ahenay, ts'ahijit'ay hiji'in eh.

⁷Shyaa' k'eh hqot'eh, Sts'a' naakot-het-tthay tah t'aan, "Tsen-'ih," Shiheniik tah.

Dineh nts'aq', "Dahdi'," huu'ehnay k'eetaat shij' hetdi'.

T'oodjht'ay k'eetaat k'at'ey hetday, honih.

⁸Nts'aq' T'oodjht'ay nay ch'idanh huudhah'aa t'aan ch'iduugn niign ltaadhahdee, neettheh daadaa hach'ihuunihtan niign ch'a'.

9 “Nts’aa’, ‘Dahdi’, T’oodjhtay nay, ch’iduugn ahdał. Dineh hach’uunehtan niign shii’ t’ey ahdał. Ay niign łay eh udalday.” 10 *Moses* daa’ njih, ‘nta’ t’aan nnaa eh ch’ich’ahnóó tjiidlaal.’ T’aan, ‘Doo diita’ t’aan diinaa aanah ts’ahqot’eh hqohee, ay natidhalexeh.’ 11 Nühxon du’, daa’ hach’uunahtanh. ‘Doo dii eh diita’ t’aan diinaa k’anehtaa’, ay ‘Ena! *Corban* jant’ay’, njih de’ (daa’ honih ts’a’, ‘T’oodjht’ay ts’an.’), 12 ay de’, diita’ t’aan diinaa k’at’ey aanah tatnaal.’ Daa’ hach’uunahtanh. 13 Daa’ niign eh hach’uunahtanh. *Jew* ahjii ts’a’ ch’ishyon iin ts’a’ beth thahdelxoh, nts’aa’ Toodjht’ay nay t’ay’ doodahkol t’aan hqodlaa niign t’ey daa’ koht’iin diidahjii,’ *Jesus* huu’ehnih.

14 Ay eh *Jesus* niineldogn iin Daanah niidadelshyah tay’ t’ey. “Huu’ahdlaa ts’a’ Shaaneegn’dahtth’ak t’aan nühdzee’ shiit dadahlee. 15 Dii dineh ye’aal ay ts’anh k’at’ey uts’ant’ay huulay. T’oot’ey nts’aa’ koht’iin nliin t’aan nts’aa’ naniich’ithadn t’aan nts’aa’ jan koht’iin dadiiini, xaa’ ch’ale’ ch’its’aa’ koht’iinn’ nliin. 16 Doo iin jaatth’agn nts’aa’ dihnay, Shdahth’ak,” *Jesus* huu’ehnih.

17 Niineldogn iin ch’a’ *Jesus* daaniishay eh, hach’uunehtaan aanah Maandah udeldii iin yuudehkat. 18 Ay eh daa’ huu’ehnih, “Nühxont’ah k’ahée’atnáy? Et-aal hiiye’aal ay k’ats’ahuut’ay. 19 Et-aal k’at’ey dinee dzee’ shiit eedah ts’a’ huushiit yetdah t’aan huushinh ts’anh haayetdah.” (Ch’ale’ *Jesus* nay eh, ‘Huh dii tat-aal ay ch’ah tat-aal xaah nsoon,’ njih.) 20 Ay t’aan daa’ njih, “Ch’its’aa’ niign dineh koht’iin nliin t’aan ch’its’aa’ niign naniich’ithadn koht’iin t’aan ch’its’aa’ niign koht’iin dadiiini, ay ch’ale’ ts’ahqot’eh niign. 21 Udzee’ shiit ts’ahqot’ay, ay xaa’ ts’ahqot’eh ts’a’ naniich’ithat. Ay dineh, ay xaa’ ts’exeh k’ayuunagn eh eedah, t’aan ch’inde’jii, t’aan dineh dhehxeek, 22 t’aan ch’shyon u’aat eh ts’a’ ch’ii’etdaak, t’aan hqot’at ch’ishyon iin ts’an daanii’et-thiit, t’aan hqodlaan niign t’ey ch’its’aa’ koht’iinn’ njih. Nach’inuh’aa niithanh. Ts’ahqot’eh niign duhdjii’ shii’ niithanh. T’aan ch’ishyon iin t’aan dii hetday xaah huu’uhts’ih. Ch’ichaanii’ih’ay niign hqohee, t’aan, ‘Shin ihcháá,’ dii’udetnii. Dineh ts’ooniiniign njih. 23 Ts’ahqot’ay ch’ale’ dineh shiit ts’anh t’aan ay xaa’ ch’its’aa’ koht’iinn’ njih,” huu’ehnih.

24 Ay t’aan ishiit danh ts’anh niłtaa’inshyah. Key k’et *Tyre* huu’aan nan’ kaagn daa’eeshyah. Shiit danh shyah shiit eedah, doot’ey k’ahée’utnay xaah. Ay, t’oot’ey ndeeh eeday kaah nahnet-taa’. 25 Tsexeh uyaats’e’e gqo shyüüt ushiit jii’ay *Jesus* ijihth’ak t’aan Yaa niiniishyah t’aan hits’a’ naakot-’ijitthayh. 26 Jan ts’exeh k’at’ey *Jew* iılay. Key k’et *Tyre* hqosii’ nan’ k’et bihqojii. *Greek* aaneegn’ eh hqohee. Daayuudetkanh, gqo shyüüt shyaats’e’e ts’anh haa’uh’ay xaah. 27 Ay eh daa’ yehnih, “Tsijkey iin tthee’ ch’ittheh ints’uh’aał. Ts’ijkey iin shii’ łtaats’uulee t’aan łii ts’a’ tsuhdeeł, k’ahuulay.” 28 “Neexaah ch’idadiiini T’oodjht’ay ts’anh, łay eh ch’ale’ uuniihee. Łii gaay t’ey uk’et ch’et-aal

t'aa ts'iikey iin leedonn' ts'an h ch'idull' he'aal," ts'exeh yehnih. ²⁹Ay eh *Jesus* daa' yehnih, "Nts'aa' djiinay, hqqsq niign ch'ale' diinay. T'axoh taa'jidaal. Gqo shyüüt nyaats'e'e ts'an h haa'at-shyah." ³⁰Ay eh diishyah ts'a' naatetsyah. T'aaan ishiit ts'eeniin eh teek'eet k'et tth'ii'elt'ay. Gqo shyüüt lay eh ushiit ts'an h haa'at-shyah.

³¹Ay t'aaan *Jesus Tyre* key k'eet ts'ii'inshyah. T'aaan *Sidon* key nóó' manh *Galilee* mqsii' iits'a' ts'ehlag n deetaan key k'eetaat hetniishyah. ³²Dinee iin dineh k'at'ey jiiith'agn t'aaan k'at'ey hqqsuu' hqqhee *Jesus* xaah nihniitji. T'aaan *Jesus* daahuhdetkanh, dii'la' iik'et daa'uu'ay xaah. ³³Ay eh *Jesus* yuuniik t'aaan dinee iin ch'a' inihitji. Diilaats'oo' dineh dziit jiiithayh. T'aaan nan' k'et jiseek t'aaan dineh tthuull' ideltsat. ³⁴Dagn nan' k'et ts'a' uneh'ih t'aaan hqqt'at tet-shyüüt. T'aaan dineh daa' ehnih, "*Ephphatha*." (Daa' honih ts'a', 'Hqqsuu' naadint'eh.) ³⁵Hqo' ts'a' t'ey dineh hqqsuu' jiiith'ak t'aaan utthuull' chih tthiinóó' nii'inxa. ³⁶Ay t'aaan hqqsuu' hqqhee. T'aaan *Jesus*, 'Nts'aa' hut-shyaagn, sq' doot'ey eh baa thatdaxoh," huu'ehnih. T'oot'ey nts'atnay kaah k'ach'ihdiith'agn. Tay' hqo' huu'ehnih. T'oot'ey shihnoo' hqo' henih. ³⁷Doo iin hich'ihdiith'agn iin hqqt'at t'ey huuxaah ch'aa' hulshyaak. "Nts'atday laa' t'ey hqqsq. K'ajiiith'agn iin najet-tth'iign na'ehtsiik. T'aaan doo iin k'at'ey hqqsuu', hqqhee hqqsuu' nahotdeegn na'ehtsiik," henih.

8 ¹Ha'gaay utdelnay eh, tay' t'ey ndlaán iin Yaa lehchinh eedeel. Dii nahuu'aal kol eh Maanah udeldii iin daaniidadelshyah t'aaan daa' huu'ehnih, ²"Dinee iin xaah ts'ehakday. Sh'eh taagn dziinn' hihdaltth'ii'. T'axoh nahuu'aal kol. ³Nahuutidhak-'a' de', diits'an h xaah nt'ahtaadaa tay nahatda' niign. Ch'ehlaadn' iin uniitháadn' ts'an h nah tetdak." ⁴Ay eh Maanah udeldii iin yuudehkat. "Ts'a' shiit et-'aal, huu'iinel'aaan ndeeh ts'an h ts'uunii?" hiiyehnih. ⁵"Leedonn' nts'aa' ihdlaan dhahdlah?" *Jesus* huu'ehnih. "Lk'edinch'ii leedonn', hiiyehnih.

⁶Dinee iin ndlaan, "Nan' k'et shign' tidhaltth'ih," huu'ehnih. Lk'eedinch'ii leedonn' uuniik t'aaan T'oodiht'ay, "Tsen-'ih," yaa ehnih. T'aaan leedonn' ts'an h ch'ii' dehxo' t'aaan Maanah udeldii iin huutah yuulee xaah t'aaayidlah. T'aaan hqo' Maanah udeldii iin di'. ⁷Maanah udeldii iin luugn ntsuul ntsiin chih nah teefeek. Ay chih, "Tsen-'ih," yaa diinii' t'aaan, "Dinee iin tah ahle'," Maanah udeldii iin ehnih. ⁸Huu'ihdlaa' ts'a' ch'ihij'aa'. Nta'aa' hqhchaah ts'a' nts'uu'aa' hiiniithan k'eh ch'ihij'aa'. ⁹T'aaan Maanah udeldii iin ch'ateedeegn nahnehtsiin, lk'eedinch'ii tth'aak nlii. Dinee iin dan *thousand* hijlii. Ay t'aaan dinee iin ltaanih'a'. ¹⁰Hqo' ts'a' t'ey Maanah udeldii iin eh ts'ayh shiit ijshyah t'aaan *Dalmanutha* nan' k'et kaah heedeel.

¹¹*Pharisee* iin ch'ehlaadn' *Jesus* xaah nihniideel. T'aaan hiidágn nadatdetkayh. Ch'its'aa' duunee xaah nahuhdaa xaah hiiyuudehkat, T'oodiht'ay lay eh Beh nt'eh de' kaah. ¹²Hqqt'at tet-shyüüt t'aaan daa'

huu'ehnih, "Dia dinee k'ahduu' honay iin nahuldaa kaah ch'ihuhdehkat? Łay eh ch'ale' nühdihiil. T'oodiht'ay Sh'eh nt'ay unah'iin xaah, k'at'ey nühxaah nootakdaa." ¹³Ay t'aaan huuuts'anah łtaa'inshyah t'aaan ts'ayh shiit naa'at-shyah t'aaan manh nühts'ay ts'a' łkee'inshyah.

¹⁴Łeedonn' keen hihtal-'iil Maanah udeldii iin ihelnah t'aaan łeedonn' ts'ehłagn shij' ts'ayh shiit heh'ąą. ¹⁵"Nts'ąą'dahday niign huu'uudatnih," *Jesus* Maanah udeldii iin ehnih. "*Pharisee* iin t'aaan *Herod* xaah huu'uudatnih. Huuts'ahqot'ay' łeedonn' beh nilshogn k'eh nt'eh," huu'ehnih. ¹⁶Nts'ąą' huu'ehnay xaah nił eh thahdelxoh. "Łeedonn' k'asuu' natsleegn xaah ch'ale' łeedonn' beh nilshogn xaah hqohee," tihdetnii. ¹⁷Nts'ąą' henay *Jesus* huu'ee'etnayh. Ay eh huu'uudehkat. "Łeedonn' k'asuu' natahłegn xaah, dia nił'eh thahdelxoh? Hqo' t'ey k'at'ey ch'ik'eenii'ahdée? Nüh'iinij' shiit daą' naniich'ahdée? ¹⁸Nühnaagn' hqołij' t'oot'ey k'at'ey unah'ay. Nühdziit hqołij' t'oot'ey k'at'ey jahth'agn. Hee'alnáy? ¹⁹Ahts'ay łeedonn' łatnakxoł t'aaan ahts'ay *thousand* dineh iin nayij'aal. Tth'aak nts'ąą' ihdlaan shiit ch'ateedeegn nandhahtsij'?" *Jesus* huu'ehnih. "Tsehłagn deetaan k'et łaakey," hiiyehnih. ²⁰"T'aaan łk'eedinch'ii łeedonn' dan *thousand* dinee iin xaah łatnakxoł da', tth'aak nts'ąą' ihdlaan shiit ch'ateedeegn nadhahtsij'?" *Jesus* huu'ehnih. "Łk'eedinch'ii," hiiyehnih. ²¹"Ay t'ey k'at'ey ch'ik'eenii'ahdáá?" huu'ehnih.

²²Ay t'aaan *Jesus* t'aaan Maanah udeldii iin *Bethsaida* key ts'a' hihtedeel. Shiit danh dinee iin unaagn' kol *Jesus* xaah nihni'aak. T'aaan yidultsadx xaah daahiiyuudetkanh. ²³*Jesus* dineh unaagn' kol ła' uuniik t'aaan key k'et ch'ainii'aak. Hinaagn' k'et ijseek t'aaan diiła' hik'et daa'eedlah t'aaan yuudehkat. "Unih' i'h?" yehnih. ²⁴Dineh huugn uneh'ih. "Dinee iin nahtetdagn nak-'ih t'oot'ey ts'oo k'eheltsij'," dineh Yehnih. ²⁵*Jesus* tay' t'ey dineh naagn' iideltsat. Ay dineh unok-'iin xaah hqot'at di'. Unaagn' k'eetaat naadet-shyaak t'aaan hqosuu' noonel-'ih. ²⁶Ay eh *Jesus* daą' yehnih, "Taa'ijidaal. Sq' key k'et tah nii'onshya'."

²⁷Ay t'aaan *Jesus* t'aaan Maanah udeldii iin niłtahindeel. *Caesarea Philippi* nan' k'et key k'et huudlay huh haadal eh, "Dinee iin Shaa thahdelxoh tah, doo nłij Shiheniik?" *Jesus* huu'ehnih. ²⁸"Ch'ehłaadn' dinee iin *John* tuu ch'exaan dijt'eh Niheniik. Ch'ehłaadn' iin du', *Elijah* dijt'eh Niheniik. Ch'ehłaadn' iin du', T'oodiht'ay xaah hqohee dijt'eh Niheniik," hiiyehnih. ²⁹"Nühxon du', doo nt'eh Shuudahnih," huu'ehnih. "*Christ* dijt'eh doo *Messiah* nłiin," *Peter* Yehnih. ³⁰"Daą' sq' doot'ey idahnij'," huu'ehnih. ³¹T'aaan *Jesus* Maanah udeldii iin daą' ha'uunehtanh. "Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' T'oodiht'ay Shteh'a'. Hqot'at haaniich'ishtthat. Ch'indadn' t'aaan *Jew* xaah hach'łeegn iin haske' iin t'aaan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin k'at'ey Shihitnaathiil. Nashihtidhahxeh t'oot'ey taagn dziinn' Sh'eh hqołe' t'aaan haatihdaal. Iiłaaagn iin tah ts'anah niitdishtahł," huu'ehnih.

³² Jan eh hqqsuu' hik'ehuldii xaah hahuu'uunehtaa. *Peter* Yuuniik t'aaan ch'ehlaadn' iin ch'ainihtij. "Daq' k'adijniil t'ey ch'adijnay," yehnih. ³³ *Jesus* sts'aadeeshyah t'aaan ch'ehlaadn' Maandah udeldii iin neh'ih. "*Peter* k'at'ey hqo' Shdjiniil t'ey ch'ashdjina. *Satan* Shch'a' ltaaniihay. T'oodiht'ay k'aanii' niign k'at'ey naniich'ijthadn ts'a', dinee k'aanii' niign naniich'ijthat," yehnih.

³⁴ Ay t'aaan *Jesus* niineldogn iin t'aaan Maanah udeldii iin daa niidadelshyah. "Doo uk'eh tuhshya' Shuunay tthee' ch'ittheh daanah hee'ulnaa t'aaan diijiliis' niduutii t'aaan Shk'eh uuhaal. ³⁵ Doo k'a'okte' ch'a' dii'utnelnay ay ch'atahteel. Doo Shaa eh T'oodiht'ay Aaneegn' suu' xaah ch'atahteel, ch'ale'lay eh utaanay. ³⁶ Jan nan' hqhchaah ts'a' ch'ihqqlin ts'an dineh hqqlij de', nts'aa' ch'ah utaasuul, ts'an huule' xaah tee' ka'idel'ih t'aaan ehtii de'? ³⁷ Diit'ey dineh ehtiin nahushnii xaah k'eetaa'aal. ³⁸ Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' T'oodiht'ay Shteh'a'. K'ahduu' dinee iin ts'ahqot'ay hqqlij danh t'aaan dinee iin Toodiht'ay ch'a' ltaaheedeel danh, doo dine' Shi'unet-shyaan t'aaan Shaaneegn' ee'unet-shyaan, ay ch'ale' be'utnishshaal, T'oodiht'ay Aaneegn' nadadefeegn hqqsuu' nt'ay eh lehchinh heedeel de', T'oodiht'ay Shta' hqot'at hech'inihdzeegn shiit na'ihdaa' de'," huu'ehnih.

9 ¹ Ay t'aaan daq' chih huu'ehnih, "Unihhee lay eh, ch'ale' dihnay. Ch'ehlaadn' jah delth'ii iin k'at'ey taalaa, nts'aa' Toodiht'ay udihtay eh k'ach'ihohle' niign ch'ittheh hohnah'ii."

² T'aaan lk'eetaagn dziinn' uneehaal eh, *Peter* t'aaan *James* t'aaan *John* eh *Jesus* eh ddha' ch'oo' k'et ts'a' hihteedeel. Dihiishij' hihdalth'ii danh *Jesus* hihneh'ay eh ch'its'aa' iltsii'. ³ Uch'iill' hqot'at iitgay. Iitgay niign doot'ey nan' hqhchaah ts'a' k'at'ee chiil nataach'odn. ⁴ Taagn Maanah udeldii iin *Elijah* t'aaan *Moses* *Jesus* eh thahdelxoo hihneh'ih. ⁵ T'aaan *Peter* haahqohaa. Daq' nih, "Hach'uunehtan, laq' hqqsqo ts'a', ch'ale' jah dzelth'ih. Taagn taathuh nits'uutthee, ts'ehlagh Naah, ts'ehlagh du' *Moses* xaah, t'aaan ts'ehlaagn *Elijah* xaah." ⁶ Hqot'at hihneljiidn eh, ch'ale' daq' nay. Nts'aa' duunij' ts'a' ch'ikol. ⁷ T'aaan k'oh huuk'et daa'eedeek t'aaan T'oodiht'ay shiit ts'anh hqoqhee. "Jan Sts'eeniinn' nt'eh. Baa'ihstij'. Nts'aa' nay dahtth'ak," huu'ehnih. ⁸ Hantee' huuhohneh'ay doot'ey k'ahnih'ay. *Jesus* shij' hihneh'ih. Ishiit naa'ethat.

⁹ Ddha' k'et ts'anh dzinaahatdal eh, *Jesus* heneek dadihtay eh huuts'a' hqoqhee. "Doot'ey sq' hqo' idahnij', nts'aa' unah'iin. Niidishthadn noo' tah hqo' dahniil. Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' T'oodiht'ay Shteh'a'." ¹⁰ *Jesus* k'ahoohuhdeek. Doot'ey k'ahqo' ihenay nts'aa' hut-shyaak. T'oot'ey hiixaa' niits'a' thahdelxoh. "Nts'aa' ch'atnay, 'ijlaagn iin tah ts'anh niidishtha', nay?" henih. ¹¹ Ay eh *Jesus* daq' ihenih, "Dia *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin daq' ihenay? 'Nts'aa' utaanii ttheh *Elijah* taahaal.'" ¹² *Jesus* daq' huu'ehnih, "*Elijah* lay eh ch'ale' taahaal

suuduulee xaah t'oot'ey dia T'oodjht'ay Aaneegn' utnet-tl'adn daq' nay, 'Doo ukooduut'e' xaah tak-'aal.' Hqqt'l'at ach'otdaatha! tl'aan dinee iin k'ayitnaathiil. ¹³ Ts'a' daq' nuhdihniil. *Elijah* huhda' tah niishyah tl'aan dinee iin nts'aa' ts'uh'ji' hiiyuunay k'eh hiiyh'ji', T'oodjht'ay Aaneegn' utnet-tl'adn k'eetaat."

¹⁴ Ndeeh ch'ehlaadn' Maanah udeldii iin delth'th'ii danh nihniideel eh, ndlaan lehchinh eedeel iin hihneh'jh. Chehlaadn' *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin Maanah udeldii iin dagn nadahdetkayh. ¹⁵ Dinee iin *Jesus* hahdel'jh ts'a' t'ey hqqt'l'at hihtetkayh tl'aan hiits'a' qaqtelshyah tl'aan hiixaah niiniideel. ¹⁶ "Dii aanah ch'ale' huudagn nadadatkay?" *Jesus* Maanah udeldii iin ehnih. ¹⁷ Lehchinh eedeel iin tah ts'anh dineh daq' nih, "Hach'uunehtan, shy'e Naah niidaktij. Ushiit gqo shyuut j'ay eh, k'at'ey hqohee. ¹⁸ Gqo shyuut ndeeh danh ushiit na'etdaak tah nan' k'et huubiyehtek tl'aan uthaat tanxoo handelxoo tl'aan lehhuujek'h'iat tl'aan ushinh nelk'uh. Naanah udeldii iin gqo shyuut hahnuushuudn xaah uudak-kat t'oot'ey ts'uuts'aa' hqo' hetday." ¹⁹ Ay eh *Jesus* daq' huu'ehnih, "Dinee iin k'alaaq' niithan iin daht'eh. Dotnehtoo' nuh'eh tihdaa! Dotnehtoo' nuhxaah nootakdaa tl'aan k'alaaq' hiitnahthiil? Ts'eeniin Shaa niinaatee." ²⁰ Ay eh *Jesus* xaah nihiinihtij. Gqo shyuut *Jesus* hadel'jh ts'a' t'ey, ts'eeniin eh, tooniithat. Nan' kaagn huu'althat tl'aan tloo'almqo. Tanxoo uthaat haanalxuü. ²¹ "Nts'oonihthoo' da' dji't'e?" *Jesus* iita' ehnih. "Ts'eeniinn' gaay nji' da' ts'anh," yehnih. ²² Hqodlaq' danh t'ey dhokxay xaah kün' nja' tthibiidehtek tl'aan tuu shiit. "Teejuh nee'uudjinih tl'aan neets'eniinii, hqo' neexaah tjiidiil de'," yehnih. ²³ Ay eh *Jesus* daq' yehnih, "Aa'. Lay eh hqo' iniithanh de', doo iin lay eh iniithanh hehqotsüü k'at'ey hootaatsüü." ²⁴ Hqo' ts'a' t'ey ts'eeniin uta' haa'jitseh, "Lay eh hqo' nihthanh. Ndeeh danh k'asuu' hqo' inihthan xaah sts'eniinii!"

²⁵ Ndlaan iin lehchinh eedeel Maanah niineldogn *Jesus* neh'jh. Eh heneek datdhtay eh, gqo shyuut ts'a' hqohee. "Gqo shyuut xaa' k'at'ey hqohee tl'aan k'ajitth'agn, uts'anh haa'jiday tl'aan sq' ushiit na'onshya', *Jesus* yehnih. ²⁶ Gqo shyuut haa'jisa! tl'aan ts'eeniin hqqt'l'at beh tooniithat tl'aan iits'anh haa'at-shya'. Ts'eeniin ehtiin k'eh t'ey nt'eh. Ch'ehlaadn' iin hohneh'ay iin, "Ehtij," henih. ²⁷ *Jesus* ts'eeniin la' uuniik tl'aan niidihtij tl'aan na'ethat. ²⁸ Ay tl'aan *Jesus* shyah shiit daaniishyah tl'aan Maanah udeldii iin shij' Beh eh, hiiyuudehkat. "Nts'aa' eh ch'ale' k'at'ey gqo shyuut haats'ih'aa?" hiiyehnih. ²⁹ "Hithadzelxoh xaah shij' daq' nt'ay haa'etdaak. Shyaa' k'ahaa'etdaagn," huu'ehnih.

³⁰ Tl'aan ishiit ts'anh ts'iihindeel, *Galilee* nan' k'et doó'. *Jesus* ndeeh eeday doot'ey k'ahee'utnay niithanh, ³¹ Maanah udeldii iin daq' hanehtan xaah. "Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' T'oodjht'ay Shteh'a'. Shihuhtaanak tl'aan Shitidhahxeh. Hqo' hut-shyaak tl'aan taagn dziinn'

de' niitdishthał, iłłaaagn iin tah ts'an h t'aaan nootishnayh," huu'ehnił. ³²Nts'aaq' hahuu'uunehtan k'at'ey hiik'e'ılınagn. Ay eh hiiyuudukkat ts'a' handii hiiyulnił.

³³Ay eh t'aaan *Capernaum* key nihniideel. T'aaan shyah shiit dahniideel eh, Maanah udeldii iin uudehkat. "Tay ahdal eh, dii aanah ch'ale' nił ts'a' thahdelxoh?" huu'ehnił. ³⁴Hqoq' djiinij' t'oot'ey k'at'ey hiits'a' huuheel, doo diichaa xaah nił ts'a' thahdalxüü xaah. ³⁵T'aaan shign' eeday eh, Maanah udeldii iin ts'ehlagn deetaan k'et laakey iin Daanah niidadelshyah. "Doo ch'ittheh uhle' niithan ch'ik'eet'aaadn idul'iin t'aaan alnaa koht'iin dinee łahthagn' iin xaah taaleel," *Jesus* huu'ehnił. ³⁶Ts'eeniin ła' uuniik t'aaan huuts'a' naayehthat. Iithiin huuniik t'aaan daq' huu'ehnił, ³⁷"Doot'ey jan ch'ah ts'eeniin k'eh uutahniil, Shqqsii' eh, ay ch'ah Shin ch'ale' uuniik; t'aaan doo Shin uuniign, łay eh (Shta') Doo Ssteh'a' ts'a' uuniik.

³⁸*John* daq' yehnił, "Hach'uunehtan, dineh gqo shyüüt haa'eh'aagn ts'ineh'ih, Nqqsii' eh. K'at'ey nee'eh iılay xaah, 'Ena', uts'enih." ³⁹T'oot'ey *Jesus* daq' nił, "Sq', 'Ena', udahnił'. Doot'ey Shqqsii' eh nahohdaa k'at'ey Sts'aatdaahaal t'aaan ts'ahqot'eh ts'a' Shaanah huutaahel. ⁴⁰Doo neexaah nıiin k'at'ey neeyahch'ıa' taadiil. ⁴¹Daq' hee'alnayh de': hetnat-that de', doo tuu nü'h'ich'ihnaan, *Christ* ts'an ahliin xaah, ay ch'ale' łay eh nts'aaq' diıidiin xaah bihuutatkeet."

⁴²"Doot'ey ts'ııkey gaay iin łay eh Shuunay Shch'a' daada' an' niidatniidlay, łay eh hqqsqo ts'a' ch'ale' tthee choh hiithiin hetnaat'ıuul t'aaan tuu tidııthaadn danh tah hiitah'aal. ⁴³Nła' T'oodıht'ay ch'a' ch'its'aaq' nii'onshya' xaah neh'ih de', uk'eniit'üü. Daq' k'eexaan ts'ehlagn nła' eh ndeeh T'oodıht'ay k'ach'hohle' danh niiniishay de', ch'ale' hqqsqo niign. K'at'ey uk'e'ıit'üü de', uk'eexaan ch'its'aaq' tııdiil t'aaan ndeeh duunoo' hqhchaah ts'a' ch'oonelshaa danh ts'a' tııhaal le', ndeeh kün' deek'an' k'at'ey natnalnaa danh. ⁴⁴Ishiit danh niina' ch'itth'ıı' eldeel k'ataałaa t'aaan kün' k'at'ey natnalnaa. ⁴⁵Nke', T'oodıht'ay ch'a' ch'its'aaq' nii'onshya' xaah neh'ih de', uk'eniit'üü. Daq' k'eexaan ts'ehlagn nke' eh ndeeh T'oodıht'ay k'ach'ihohle' danh niiniishay de', ch'ale'hqqsqo niign. K'at'ey uk'e'ıit'üü de', uk'eexaan ch'its'aaq' tııdiil t'aaan ndeeh duunoo' hqhchaah ts'a' ch'oonelshaa danh ts'a' tııhaal le'. ⁴⁶Ishiit danh niina' ch'itth'ıı' eldeel k'ataałaa t'aaan kün' k'at'ey natnalnaa. ⁴⁷T'aaan nnaagn', T'oodıht'ay ch'a' ch'its'aaq' nii'onshya' xaah neh'ih de', haa'ıı'ay. Daq' k'eexaan ts'ehlagn nnaagn' eh ndeeh T'oodıht'ay k'ach'ihohle' danh niiniishay de', ch'ale' hqqsqo niign. K'at'ey haa'ıı'ay de', uk'eexaan ch'its'aaq' tııdiil t'aaan ndeeh duunoo' hqhchaah ts'a' ch'oonelshaa danh ts'a' tııhaal le'. ⁴⁸Ishiit danh niina' ch'itth'ıı' eldeel k'ataałaa t'aaan kün' k'at'ey natnalnaa."

⁴⁹"Shih *salt* ukaah elshay k'eh, kün' huuk'et taat'eeł. ⁵⁰*salt* nsqo t'oot'ey biholnay k'oodatniik t'aaan *salt* k'eh k'adiit'ay de', nts'aaq' xaa'

salt k'eh biholnay nahiitahtsayh? *salt* k'eh nühshiit idalthanh t'aaan laa'at-tsjii'."

10 ¹Ay t'aaan *Jesus* ishiit ts'an h ts'ii'inshyah. *Judea* nan' k'et daa'et-shyah t'aaan *Jordan* Haniign' tüh lkeeniishyah. Ndláán iin tay' t'ey Yeh shii'atdeef t'aaan nahuu'uunehtij tay' k'eh hahuu'uunehtanh.

²Ch'ehlaadn' *Pharisee* iin Yaa niiniideef t'aaan nats'inuu'aa kaah hiiyehnih, "Neexaah *Jew* nach'uudah'iin xaa', dineh dii'aat taateltiin. Ayt'oo hqoqíí?" hiiyehnih. ³Ay eh huu'uudehkat. *Moses*, 'Nts'aa' dahdij' de', nüh'ehnih. Nts'aa' djinií'?" huu'ehnih. ⁴"*Moses*, 'Ayt'oo uutaafeel,' djinií', dineh dinaht'aa dii'aat taatogntee xaah utneet'at, t'aaan ltainih'a de'," hiiyehnih. ⁵Ay eh *Jesus* daq' huu'ehnih, "Nts'aa' nühk'aanii' niign shij' ts'uudij' nahthan, k'at'ey T'oodiht'ay k'aanii' niign ts'uudiin nahthan k'eexaan, ch'ale' *Moses* utneet'adn. ⁶T'oot'ey hetsihuuthat ch'ich'atxaa da, daq' honi, 'T'oodiht'ay dineh t'aaan ts'exeh ehtsjii. ⁷Daq' xaan, ch'ale' dineh diita' t'aaan diinaq iin ch'ataahaal dii'aat eh taadaaf. ⁸Ay t'aaan laakey hijij' t'oot'ey ts'ehlagh hijiin hihtaafeel. K'atey laakey hihtaafeel ts'a' ts'ehlagh. ⁹T'oodiht'ay laakey iin, ch'ikay' t'aaan ch'i'aat, ehtsiin. Ay iin doot'ey nich'aahut-shya' xaah k'at'ey hihtah'iil."

¹⁰Ay t'aaan shyah shiit daahindeef eh, Maanah udeldii iin yuudehkat, nts'aa' djinií' xaah. ¹¹Ay eh daq' huu'ehnih, "Dineh doo dii'aat taateltiin t'aaan ch'ishuy ts'exeh naa'uuniign de', daq' det-shyaagn ts'ahqot'ay hqoqíí. Ch'its'aa' koht'iinn' ch'ttheh u'aat yijle' ts'a' taafeel. ¹²Ts'exeh chih uk'eh t'ey utafeel. Ts'exeh doo diikay' taateltiin t'aaan ch'ishuy dineh naa'uuniign de', daq' det-shyaagn ts'ahqot'ay hqoqíí. Ch'its'aa' koht'iinn' ch'ittheh ukay' yijle' ts'a' taafeel."

¹³Dinee iin ch'ehlaadn' ts'ijkey *Jesus* huu'idultsadn xaah niiniidlah. T'oot'ey Maanah udeldii iin daq' dinee iin ihenih., "Sq' hqo' dahdiin!" ¹⁴Ay eh *Jesus* nts'aa' Maanah udeldii iin day neh'ih. Baa ts'a' hqoqíí t'aaan daq' Maanah udeldii iin ehnih, "Ts'ijkey iin Shaa nii'utdeef, sq', 'Ena', huudahnij'. Ndeeh T'oodiht'ay k'ach'ihohle" danh jan k'eh nt'ay iin xaah, ch'ale' utaat'ee. ¹⁵Lay eh ch'ale' nuhts'a' unihhee. Dineh jan ts'ijkey iin k'eh ch'ale' nuhts'a' unihhee. Dineh jan ts'ijkey iin k'eh ch'ale' lay eh itnaathiil. Doo dine' k'at'ey T'oodiht'ay Shk'ach'ihuhle' niithan, ay ndeeh T'oodiht'ay k'ach'ihohle'danh k'at'ey daataahaal." ¹⁶Ay t'aaan ts'ijkey uuniik t'aaan diik'et dahuudehtth'ih. Diila' huuk'et da'efeek t'aaan huuts'ii'enayh.

¹⁷*Jesus* tay' ts'iitet-shay eh, dineh Yaa nii'iltthat. T'aaan iits'a' naakot-ijitthayh t'aaan daq' nih, "Hach'uunehtan nsoon, duunoo' hohchaah ts'a' huhnay xaah nts'aa' duhdij'?" ¹⁸"Dia nsqo Shdijnay? Doot'ey k'a'isuy, T'oodiht'ay shij'. ¹⁹T'oodiht'ay nts'aa' koht'iin ahlij' nay, hee'inayh: 'sq' dineh dhohxay; sq' ts'exeh k'an'aat iilay eh qoda; sq' ch'shyoon iin ts'an qonii; sq' dinee iin ts'a' qlshyagn; sq' ch'in'ij eh ch'ishyon iin

ts'an oonii; nta' t'aan nnaq eh ch'ich'ahnóó' tjidlaal,' " *Jesus* yehnih. ²⁰“Hach'uunehtan, ts'eeniin ihlii da' ts'anh T'oodiht'ay nts'aa' koht'iin ahlii k'eetaat agn-ih.” ²¹Ay eh *Jesus* teejuh yuunih t'aan ineh'ih t'aan daq' yehnih, “Tth'intah ts'ehlagh niign tjidil. Ltaanjiday t'aan dii bii'jiday an' tjiíee. T'aan belsüü eh nasaadiht'ay ts'injinii. Hoq'dinshyaak de', dagn nan' k'et hoqt'at ch'itjidil. Ay t'aan Shk'eetaat jihaak.” ²²Dineh hoq' jiiith'agn eh, unij' nanat-tsüü. T'aan ts'ehohday eh ltaa'inshyah, hoqt'at ch'ii'etday xaah.

²³*Jesus* Maanah udeldii iin neh'ih t'aan daq' huu'ehnih, “Doo iin ch'ii'etday ndeesh T'oodiht'ay k'ach'ihohle' danh dahteeshyah de', hootaatsüü.” ²⁴Maanah udeldii iin hoqt'at t'ey hihteedeek, Maaneegn' xaah. T'oot'ey *Jesus* tay' daq' naahuudetnih, “Chii' key iin k'ahduu' daadaa, ndeesh T'oodiht'ay k'ach'ihohle' danh, daahuushya' ts'a' hehqotsüü. ²⁵Noon *camel* moqsii' t'aakaan naagn' a'uushya' ts'a' lay eh hehqotsüü.” Ay ch'ah shiit hohchaah ts'a' dineh ch'ii'etday ndeesh T'oodiht'ay k'ach'ihohle' daa'uushya' ts'a' hehqotsüü.” ²⁶Daq' nay eh Maanah udeldii iin hoqt'at hihteedeek. “Daq' hoq'ij de', doo tat-shih?” tihdetnih. ²⁷*Jesus* huuneh'ih t'aan daq' nih, “Dineh eh bihqotsüü t'oot'ey T'oodiht'ay eh diit'ey k'a'ihuutsüü.”

²⁸Ay eh *Peter* daq' nih, “Hee'innay xaa' neets'an edziideel' t'aan Nk'eh tsaada.” ²⁹Ay eh daq' huu'ehnih, “Lay eh ch'ale' nühdihniil, doo diishyah ch'a' niishay t'aan diichiill' t'aan diidia' iin, diinaq t'aan diita', diits'ijkey', t'aan diinann' Shaa t'aan T'oodiht'ay Aaneegn' suu' k'eexaan, ³⁰k'ahduu' nan' aathal danh hoqt'at ch'ititadiil. T'oodiht'ay jan it'aataateel: ushyah, uchiill', udia', unaa, uts'ijkey', t'aan unann'. Ut'aahalsay nóó' t'oot'ey ch'ehlaadn' iin k'ayaa suunitdah'aal. T'aan hahnóó' niign de' duunóó' hohchaah ts'a' uhtaanayh. ³¹T'oot'ey doo iin ch'ittheh nliin, ay iin ch'ik'eet'aadn' nahtat-lee' t'aan k'ahduu' doo iin ch'ik'eet'aadn' nliin ch'ittheh nahtat-lee'.”

³²*Jesus* t'aan Beh yaadal iin eh *Jerusalem* dagn' haada. *Jesus* Maanah udeldii iin ttheh aahaal. Ay iin hoqt'at hihniljiit. Dineh iin huuk'eh Yaadal iin chih hihniljiit. Ay eh *Jesus* Maanah udeldii iin ts'ehlagh deetaan k'et laakey iin shij' huuk'üü haadal eh, nts'aa' Beh utaanii' aanah huuts'a' hoqhee. Daq' huu'ehnih. ³³“Jahtth'ak! *Jerusalem* ts'a' tsaada. Shin dinee iin Shk'ehduht'e' xaah T'oodiht'ay Shteh'a'. *Jew* iin xaah hach'elegegn iin haske' iin t'aan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin t'aataateel. 'Nanihtidhahxeh,' Shihdaaniil t'aan dinee iin *Jew* k'a'iilay iin t'aashihtaateel. ³⁴Ay dinee iin Shaa hihtaatlóo. Shk'et hihtaaseek, Shihtaatsüh t'aan Shihtidhahxeh. Ay t'aan, taagn dziinn' de', niitdishthal' t'aan nootishnayh.”

³⁵T'aan *James John* eh, *Zebedee* ushye'e iin, *Jesus* xaah nihniideel. “Hach'uunehtan, neexaah daq' doqdiin Nts'uunih,” hiiyehnih.

³⁶“Nts’aa’ nühxaah duhdjii?” *Jesus* huu’ehnjih. ³⁷Ay eh daq’ hiiyehnjih, “K’ach’ootjihle’ xaah shign’ needhjidah danh, ndeesh nt’ay’ utaafeel eh k’ach’ootjihle’ danh, dii’eh ishiit needqhtth’ii.” ³⁸*Jesus* daq’ huu’ehnjih, “Dii xaah ch’uudahkat ts’a’ t’ey hits’atniign. Tuu tiil shiit ts’anh tidhishnaan, ay tuu tiil tatnaan iidaht’eh? Nts’aa’ niign tuu Shteltsiin, ay k’eh tuu nühtaltsay iidaht’eh?” ³⁹Daq’ hqoqhee nts’aa’ haniichat-thadn xaah hqoqhee. “Aa’, hqo’ tsaadii,” hiiyehnjih. Ay eh *Jesus* daq’ nih, “Lay eh tuu tiil ushiit ts’anh chidhishnaan, tatnaa. T’aan tuu Shteltsiin k’eh, tuu nühtaltsayh. ⁴⁰T’oot’ey doo hqoqsoq ts’ay t’aan t’ah ts’ay Shaa taadaal, Shin k’at’ey Shehuudiit’ay. T’oodjht’ay Shta’ shij’ daq’ taadii. Shiit danh huuxaah suudaaiiil t’aan ishiit nihuutaafeel.”

⁴¹Ts’ehlagh deetaan Maanah udeldii iin ch’ih djitth’agn eh, *James* t’aan *John* ts’a’ huu’aa ts’a’ hqoqji. ⁴²Ay eh huuhjhdlaq ts’a’ *Jesus* daanidahuudelshyah. T’aan daq’ nih, “Dineh doo dinee iin k’ach’ihohle’, ay t’ay’ huuch’ahnóó’ hqoqji t’aan doo k’ach’ihohle’, ay chih uk’ach’ihohle’ hqoqji, ii’atnayh. ⁴³T’oot’ey daq’ nühtah k’ahuulay. Doo duht’at niithan, huu’ahdlaq ts’a’ nühxaah tatnaa. ⁴⁴T’aan doo huuhjhdlaq ts’a’ nühnaatthii’ uhle’ niithan, ay k’abiihutkeedn t’oot’ey huuhjhdlaq ts’a’ nühxaah tatnaa. ⁴⁵Shin ch’ale’ dinee iin Shkehduht’e’ T’oodjht’ay Shteh’a’. Shaa hutna’ xaah k’a’ihhaal ts’a’, huuxaah ushna’ xaah nihshyah. T’aan okte’ xaah nihshyah, dinee iin huuhjhdlaq ts’a’ ts’ant’ay xaah huhkeedn xaah.”

⁴⁶Ay t’aan *Jericho* key niihindeel. Shiit ts’anh *Jesus* Maanah udeldii iin t’aan Yeh ch’it’oh’aa’aal iin eh, ts’ihtetdeel eh, dineh unaagn’ kol *Bartimaeus* moqsii’, *Timaeus* ushye’e, tay unii’ay k’üü daa’eedah t’aan sht’aaach’ut-’aay xaah ts’ihuh’ih. ⁴⁷*Jesus Nazareth* key ts’anh ishiit he’uteeshay ijhtth’agn eh, hajisał, “*Jesus, David* ts’anh natdethadn, teejuh shuudijnih,” nih. ⁴⁸Ndlaan iin t’ey, “Ena!” hiiyehnjih; t’aan, “Daadhijnay!” Ay t’oot’ey hahnóó’ ts’a’ esał. “*David* uts’eeniinn’, teejuh shuudijnih!” ⁴⁹*Jesus* niiniishyah t’aan daq’ nih, “Sts’a’ uhaal udahnih.” Ay eh daq’ hiiyehnjih, “Naahqoosoon eh, nii’ijhay. ‘Sts’a’ iihaał, nehnih. ⁵⁰Dii’eegn’ hahshugn ts’a’ tee’at t’aan nii’ehshaał t’aan *Jesus* xaah niiniishyah. ⁵¹*Jesus* daq’ yehnjih, “Nts’aa’ naaduhdiin Shuudijnih?” “Hachuunehtan, noonogn’iin nihthan,” nih. ⁵²“T’axoh łtaaniiday. Lay eh Shuudijnay k’eexaan hqoosuu’ natint’eeł,” *Jesus* yehnjih. Hoo’ ts’a’ t’ey noonel-’ih t’aan tay unii’ay k’et *Jesus* k’e aahaal.

11 ¹*Jerusalem* ts’a’ uniik’uul nihniideel eh, key *Bethphage* t’aan *Bethany* hqoqsii’ ahdiideel eh, ddhał gaay *Olive* ts’oo’ ddhaall’ bijii’aan kaah heedeel. *Jesus* Maanah udeldii iin łakey diittheteh teh’a’. ²Daq’ huu’ehnjih, “Key nühttheteh huu’aan ts’a’ ahdal. Ishiit niinahdeeł ts’a’ t’ey noon *donkey* moqsii’ ts’anh k’ahduu’ daathal utdah’aał. Ay doot’ey

k'at'ey iik'et tloo'iihaal. Dandah'at t'aaan jah niinaltee. ³T'aaan, 'Dia dah'ay?' nühhenih de', huudahnii' de', 'Neexaah ch'idadiiñiin ukedokt'e' yuunih. Huhonii' t'ey k'eetaitahte.' ⁴Ay eh hihteedeel t'aaan *donkey* k'ahduu' daathal uhts'ay daanalt'oon huhdih'aa. Shyah ts'an h' tthiihiltay aaxaah daanalt'oon. *donkey* k'ahduu' daathal dahne'adn eh, ⁵ishiit aaxaah na'edee ay iin huu'uhdehkat, daa' nih, "Dia *donkey* k'ahduu' daathal danah'adn?" ⁶"Neexaah ch'idadiiñiin nts'atnay k'eetaat ts'etdi,'" Maanah udeldii iin nih. Ay eh huu'iidahdet-t'iidn. ⁷T'aaan *Jesus* xaah niihiiyiltij. Ay t'aaan dii'eegn' hiik'et hiixaah hedihniik t'aaan *Jesus* noon kaagn eek k'et da'eeshyah. ⁸Dinee ndlaan iin dii'eegn' tay hediidlah, *donkey* k'ahduu'daathal iik'et uuhaal xaah. Ch'eh'laadn' iin ts'oo *palm* moqsii' ts'an h' ch'idhuuchinn' uk'et ch'it'aann'hooqijij het-ttheel' t'ay ts'a' t'aaan tay unii'ay hehiidiilee. ⁹Dinee iin utttheh noó' t'aaan uk'eh noq' iin T'oodiht'ay tsen'ih eh shaah'aa. "T'oodiht'ay tthih'aa' Beh eh duut'e'. Doo Huuhohchaah ts'a' K'ach'ihohle' Qosii' dhtay aahaal. ¹⁰'Tsen'-ih,' udzuunii'. *David* neenaadn' k'ach'ihohle' k'eh, k'aaduu' noó' t'ey k'eh k'ach'ootahle'. T'oodiht'ay, tsen'-ih."

¹¹*Jesus Jerusalem* niiniishyah. Hithahdelxoo shyah choh daaniishyah. T'aaan huh uneh'ih. T'oot'ey daada' jii'a' eh, k'at'ey niithoo iidaal, tthii'inshyah. T'aaan *Bethany* key ts'a' Maanah udeldii ts'eh'agn deetaan k'et laakey iin eh hihteedeel.

¹²Huuk'ahdaa' eh, *Bethany* ts'an nahatdal eh, *Jesus* diijtsij.

¹³Huuttheh noó' ts'oo *fig* moqsii' uk'et ch'it'aann' ndlaan hooqtiin neh'ih. Ay eh yaa niiniishyah. Uk'et elkay *fig* moqsii' huule' niithan, elkay et-'aal *fig* moqsii' na'uh'aal xaah. Ishiit niiniishyah eh, *fig* kol, ch'it'aann' shij', *fig* neshii danh tth'ih'tah k'at'ey nihuuthal eh. ¹⁴*fig* ts'oo' daa' yehnih, "Doot'ey k'at'ey nk'et ts'an h' *fig* nataa'aa." Maanah udeldii iin idijth'ak nts'atnay. ¹⁵*Jerusalem* hihniideel eh, *Jesus* hithahdelxoo shyah choh ch'utkeedn iin tthiiniishuut. Ts'eht'udn *pigeon* moqsii' an' natelshyeegn iin, lesüü hiik'et hna'aaleel t'aaan hiik'et dadeltth'ii nihts'aadelee.

¹⁶Diits'an t'ey hithahdelxoo shyah choh nan' kaagn k'ech'ihelshyeegn, ay iin chih, "Ena'," nih. ¹⁷T'aaan ishiit dinee iin ha'uunehtan. Daa' nih, "T'oodiht'ay Utneet'adn k'et daa' nih, 'Shshyah hithahdelxoo, hithahdelxoo shyah hetjaa'aa, nan' k'et hohchaah ts'a' dinee iin xaah.' T'oot'ey nühxon hu' ndeeh ch'it'aaach'eele iin delth'ii shyah udhahtsij."

¹⁸*Jew* iin xaah hach'e'eeegn iin haske' iin t'aaan *Jew* nach'uudah'iin ach'uuneh'iin iin daa' aanah hich'ihdihth'ak. Ay eh nts'aa' nats'idhuhxay niign kaah nahnet-ta'. T'oot'ey ishiit niineldogn iin hach'uunehtan huu'aach'aa' daidetdlii eh, hihneljiit.

¹⁹Nach'ij'aaan eh *Jesus* Maanah udeldii iin eh key ts'an h' nihtaahindeel.

²⁰Uk'ahdaa' k'ahman' eh *Jerusalem* ts'a' tay unii'ay nahatdal eh, ay *fig* ts'oo' nahnel'ih. Dehtij t'aaan dat-tsat. Uxay' t'ey diijaak. ²¹K'ahdaa' da'

Jesus nts'aa' idijini' *Peter* hee'ilniik. "Hach'uunehtan, nih'ih! fig ts'oo' uts'a' unijhaa' dehtii."

²²Ay eh *Jesus* daa' huu'ehnih, "Daa' hee'alnayh: T'oodiht'ay lay eh uudahnih ²³t'aan jan ddhał daa' idahnih de', 'Diłch'adilthii manh choh shiit tadjilthii, t'aan nuh'iini' laakey k'abii'ilt'ay t'aan nts'aa' dahnay lay eh uudahnih de', nts'aa' dahnay k'eetaat utaadii. ²⁴Daa' aanah ch'ale' daa' nuhdihnay, 'Dii kaah T'oodiht'ay uudahkiit tah hithahdalxuu danh lay eh neet'aa'at-'aa' nahthiik, ay de', nuht'aatat-'aa'. ²⁵Hotnahdee danh, nuh'iini' ch'ishyoon ts'a' k'a'isuy de', ch'ittheh ay ts'a' utah'aay t'aan T'oodiht'ay nuhta' dagn nan' k'et, Ay chih nuhts'ant'ay' nuhts'a' utaa'aal. ²⁶K'at'ey ch'shuuyiin ts'a' utah'aal de', T'oodiht'ay, nuhta' dagn nan' k'et, k'at'ey nuhts'ant'ay' nuhts'a' utaa'aal.' "

²⁷Ay t'aan eh *Jerusalem* niindeeł. *Jesus* hithahdelxoo shyah choh daaniishay t'aan yishiit natetdaagn eh, *Jew* iin xaah hach'eeegn iin haske' iin t'aan *Jew* nach'uudah iin ach'uunehtan iin t'aan ch'indadn' iin Yaaniiniideeł. ²⁸T'aan hiiyuudehkat. "Doo ch'idadii'in xaan ch'ah daa' diiday? Doo hoq' dehnay k'eetaat ch'ale' daa' dinshyaagn?" hiiyehnih. ²⁹Ay eh *Jesus* daa' huu'ehnih, "Shint'ah ts'ehlagan aanah nuh'uudokkat. Hoq' Shdahnih de', Shin t'ah doo ch'idadii'in xaa' daa' dishshyaagn hoq' nuhdihniil. ³⁰Hoq' Shdahnih. Ndeeh ts'an *John* k'ach'hohle' xaa' tuu ch'exaaq? T'oodiht'ay ts'anh? Ndeeh ts'anh? Dineh ts'anh?" ³¹Ay eh hii'aanah nihts'a' thahdelxoh. "Nts'aa' dzuunij'?' T'oodiht'ay ts'an, ts'enih de', ay de', 'Dia *John* k'alay eh uudahnay?' neetdahniil. ³²'Dineh ts'an, dzuunij' ts'a' k'ahułay." Dineh iin ihneljiit, *John* lay eh T'oodiht'ay xaah hoq'hee hiiyel'iin xaah. ³³Ay eh *Jesus* daa' ihenih, "Hents'etniign." T'aan *Jesus* chih daa' huu'ehnih, "Ay de', Shint'ah, doo k'adoodelthan xaa' daa' diiday, k'ahoq' nuhdihniil."

12 ¹T'aan hoq'laa niign noonak hiits'anh uduldii eh *Jesus* huuts'a' hoq'hee. "Dineh utinehshaq. Elkay et-'aal *grape* moqsii' t'aa'iidlah. Ishiit aanah tthak sts'aa'etthayh. T'aan *grapes* hiinet-tsagn ahk'eedn' huhtsji, utu' xaah. Nanetdaagn ahk'eedn' chih huhtsji, *grape* neshyee ach'uudah'iin xaah. Ay t'aan nan' *grape* neshyee danh ch'ishyoon iin yihuukeedn xaa' huuxaah huh'aa' t'aan huh nan' k'et natetdaak, uniithaadn niign. ²T'axoh *grapes* naltsay k'eh nuuniithadn eh, diidine' ts'ehlagan dineh yihuukeedn xaa' nan' *grape* uk'et neshyee yaa eh'aan ts'a' teh'a, neeshyaan lehchinh heedlay ts'an ut'aach'ulshee xaah. ³Ay nan' uukeedn xaa' baahul'aan iin ay dineh hehchuut t'aan niithihiiniixał. T'aan shyaa' t'ey itaahiinih'a'. ⁴Unann' ch'iifiin tay' t'ey diidine' ch'ishuy huuts'a' naateh'a'. Ay dineh inann' ts'an hel'ay iin hiitthihchiit ch'ihth'uh t'aan k'at'ey hihtaadiil niign t'ey hiiyih'ii'. ⁵Huuts'an ch'iifiin tay' t'ey ch'ishuy dineh huuts'a' naateh'a'. Ay du', hiidhehxii. Hoq' niign ndlaán iin t'ey hii'laak. Ch'ehlaadn' iin

niithihuuhehxak t'aaan ch'ehlaadn' iin hexaaq. ⁶T'axoh ts'ehlagh dineh shij' aakehuuthat. Ay ushye'e nji, doo hqotl'at yaantsiin. Ay eh ay shij' t'axoh unann' ts'an el'ay iin ts'a' diisye'e teh'a. 'Lay eh shy'e huhdaaniil, njh. ⁷T'oot'ey unann' ts'an hel'ay iin tlihdetnih, 'Uts'an chij'iin ushye'e huuhqhchaah ts'a' uts'an utaa'leel di', nił eh tsutna' ts'idhuhxay xaah. Daa' ts'ut-shyaak de', nan' *grape* uk'et neshyee neets'an taaleel. ⁸Ay eh hiishye'e hechuut t'aaan hiidhehxij. *grape* neshii hah'ogn danh ts'a' hiishyinh tehxał.

⁹"T'aaan eh nan' *grape* uk'et neshii uts'an nliin nts'aa' taadii? Ishiit ts'a' taahaal t'aaan dineh iin taaxaaq t'aaan diinann' ch'ishyoon iin yihuukeedn xaa' t'ootaa'aał *grapes* xaah. ¹⁰T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn u'ahshii' haaq?

'Tthee shyah hohxaan iin shyah beh hultsay xaah k'a'iisuiy yuunay, Ay tthee ch'ich'ahnó' ts'a' bihuudaa'aał.

¹¹ Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' daa' det-shyaak T'aaan neexon mandzet-ij. "

¹² Doo iin *Jesus* huuts'a' hqoqhee iin shyah holsay daadzutee xaah hiiyuuteeniign, noonak hiits'anh uduldii eh hqoqhee huunaamanh ts'a' hihetnay eh. T'oot'ey niineldogn iinihneljiit. Ay eh niłtaahindeel, hii'iidet-t'iidn ts'a'.

¹³ *Pharisee* ch'ehlaadn' t'aaan *Herod* dinee' ch'ehlaadn' iin *Jesus* ts'a' hihteh'a, nahiinuu'aa xaah, hiiyuuduhkadn xaah. ¹⁴Hiixaah niiniideel t'aaan daa' henih, "Hach'uunehtan, dineh tthidee'ay jiiin Niits'etnayh. Nts'aa' dinee iin naaniich'ehdee, ay k'at'ey Naalah'iilay. Dineh k'et shij' k'at'ey unih'ay t'oot'ey lay eh T'oodiht'ay dinee iin nts'aa' duudiin niign hach'uunihntanh. Hqo' needijinih, hqosqo niign laa? Neexaah nach'uudal'iin xaa' k'at'oodelthadn haske' *Caesar tax* bits'uutaakéedn? K'at'ey hqo' huulay laa *tax* bits'uukeet?" ¹⁵T'oot'ey *Jesus* nadahiitne'aa ts'a' hee'etnayh. "Dia nadashnidhah'aa? Lesüü shaa niinah'ay. Uk'et nü'h'ich'oonok-'iin," huu'ehnih. ¹⁶Lesüü hiixaah niinii'aaq. Ay eh huu'uudehkat. "Lesüü k'et doo qosii' t'aaan doo nji'?" "Haskeh *Caesar*," hiiyehnih. ¹⁷Ay eh *Jesus* daa' njh, "Ay de', ndeeh k'eh ts'an haskeh *Caesar* ts'an hqoqtiin bi'ahkeet t'aaan T'oodiht'ay ndeeh k'eh ts'an hqoqtiin T'oodiht'ay ihahkeet." Nts'aa' ch'atnay hiiyuunih. ¹⁸Ch'ehlaadn' *Sadducee* iin doo jilaagn iin k'at'ey nootatnay henay iin Yaa niiniideel. ¹⁹*Jesus* daa' ihenih, "Hach'uunehtan, *Moses* daa' utneet'at neexaah nach'uudal'iin, "Dineh ehtij de' t'aaan u'aat ch'ik'ee't'at eeday t'oot'ey uts'ijkey' kol, ay dineh uchiill' nayuutaanak. Huuts'ijkey' moqnaa ehtiin ts'an hihtaaleel.' Daa' ch'ale' *Moses* utneet'adn." ²⁰Ay t'aaan eh *Jesus* eh nahoonolnak. "Dineh ik'eetaagn uchiill' elt'ay, huuniik t'aaan uts'ijkey' kol ts'a' ehtij. ²¹Ay t'aaan uchiill' uts'ay nayuuniik. Ay chih uts'ijkey' kol ts'a' ehtij. Daa' hetdi' ts'a' taagn uchiill' aakehuuthat. ²²Ay t'aaan huuhihdlaq ts'a'

nahiiyuunay t'aaan huuts'iikey' kol ts'a' t'ey he'aa. T'aaan huuhjhdlaa ts'a' hii'laagn eh, ay ts'exeh chih ehtii. ²³Ay de', i'laagn iin nii'etdeel dziinn' t'aaan nahooatniik de', ndeeh u'aat taalee? Łk'eedinch'ii nił eh k'eh iniign iin nayuunay," hiiyehnjh.

²⁴*Jesus* daa' huu'ehnjh, "Łay eh ch'its'aa' dahnij'. K'at'ey hoo' huulay. Dia ch'its'aa' dahnay hi'atnáyh? T'oodjht'ay Aaneegn' utnet-t'adn k'at'ey ii'atnay t'aaan nts'aa'T'oodjht'ay k'ach'ihohle' ts'a' k'at'ey hi'atnay. ²⁵I'laagn iin nii'etdeel t'aaan nahoohtnay danh dagn nan' k'et T'oodjht'ay Aaneegn' eh natetdagn k'eh hihtaadii, k'at'ey dineh eh ts'exeh eh nahiihtatnay. ²⁶Łay eh i'laagn iin niidilshay aanah hets'utnay nahthan de', jan dahth'ak. *Moses* utneetladn k'et, daa' ch'ahsii' laa? Nts'aa' k'ay' ch'induu'eh'aaan diik'aaan aanah utneet'adn. Ishiit danh daa' utneet'at T'oodjht'ay *Moses* daa' ehnjh, '*Abraham* T'oodjht'ay' diht'eh, *Isaac* T'oodjht'ay' t'aaan *Jacob* T'oodjht'ay'." ²⁷T'oodjht'ay daa' nay xaa' jan dineh iin niithaat da' i'laagn iin łay eh hoohonay, t'aaan huut'oodjht'ay' nłij. Nts'aa' naniich'ahdee, ay łay eh tthidoodahthat."

²⁸*Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan ishiit, nts'aa' hihdetnay huudiitth'ak. *Jesus* hooqshyaa ts'a' huuts'a' hooqhee eh, *Jesus* xaah niiniishyah t'aaan Yuudehkat. "Dii ch'ich'ahnóó' nt'ay xaah nuudokkat." ²⁹"Jan ch'ale' ch'ich'ahnóó'," *Jesus* yehnjh. " '*Israel* koht'iin iin, jahth'ak! ³⁰T'oodjht'ay Neek'ach'ihohle', Ay shii' T'oodjht'ay koht'iin iin K'ach'ihohle'. 'Ay ch'ale' łay eh haatjitsiin. Ndzee' eh, nshyüüt eh, njinij' eh, t'aaan nt'ay' eh Baatjitsij'." ³¹Jan ay t'aaan uk'üü nts'aa' koht'iin i'łij honay: 'Nk'eh daa'intsii k'eh, nk'üü koht'iin nłiin, ay xaatjitsij'.' Koht'iin nłiin honay k'at'ey ch'ich'ahnóó' jan łaakey niign k'eh huut'ay," yehnjh. ³²T'aaan ay *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan *Jesus* daa' ehnjh. "Hach'uunehtan, łay eh hooqsoq niign ch'adijnay. Tth'utdee'ay niign uniihee. T'oodjht'ay neek'ach'ihohle', Ay shii' T'oodjht'ay koht'iin iin K'ach'ihohle'. Uk'üü ndeeh t'ey k'at'ey T'oodjht'ay huulay. ³³Hoo' xaah koht'iin T'oodjht'ay łay eh hooqt'at xaataatsij', diidzee' eh, diinij' eh, t'aaan diit'ay' eh. T'aaan maanah koht'iin yiikiin, ay iin chih, ay koht'iin nts'aa' daa'et-tsiin k'eh huuxaataats'ij'. Jan łaakey niign koht'iin i'łiini honay k'aholthadn noon hihdihk'aagn T'oodjht'ay ts'a' haaheteegn, ay ch'ahnóó' hooqsoq," yehnjh. ³⁴*Jesus* ts'a' nahooqdee, ay łay eh hooqshyaan niign hooqhee, *Jesus* yuunijh. "Ndeeh danh T'oodjht'ay k'ach'ihohle', ay danh daatidhijshay xaah suu'iidilthanh, T'oodjht'ay nk'ach'oohale' xaah," *Jesus* yehnjh. Ay t'aaan doot'ey *Jesus* k'ats'uuduhkadn hiiniithan.

³⁵Hithahdelxoo shyah choh danh *Jesus* dinee iin ha'uunehtanh. Huu'uudehkat. "Nts'aa' eh ch'ale' *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin *Christ David* ts'anh natdaathat henay? ³⁶*Holy Spirit*, "Hoo' diijnijh," yehnay xaa' *David* daa' njh.

"T'oodjht'ay Doo Huuhohchaah ts'a' K'ach'ihohle' *Christ* Doo shk'ach'ihohle' daa' ehnjh,

‘Hqqsq ts’ay Shaa dhjidad, Ndeeh danh nitsidel’ay iin Nke’ t’aa Niidaataa k’eh.’”

³⁷David, ‘Christ, Shk’ach’ihohle,’ Yaanah djiinji’. Ay de’ nts’aa’ xaa’ ch’ale’ Christ David ts’anh natdaathadn,” huu’ehnih.

Dinee ndlaan iin shii’atdeel idiith’ak. Huuxaah hqqsq niign Jesus nih. ³⁸Hach’uunehtan eh daq’ nih, “Jew nach’uudah’iin ach’uunehtan iin xaah huu’uudatnih. Ch’ehlaadn’ iin key tagn’ nahtetdagn eek ndiaa nahnelniik, nts’aa’ ts’ihsoq ts’a’ neehnuh’iin xaah. Neexaah dinee iin thadulxoo hiiniithanh. ³⁹Ay iin ch’ale’ uha’ udijt’eh danh ahk’eedn’ daadzultth’ii’ hiiniithanh: Jew iin lehchinh etdak danh t’aan naach’et’aa’l danh chih. ⁴⁰Jan iin ch’ale’ ts’exeh ukay’ uch’a’ ehtiin iin ay iin shyah t’aan dii yi’etday uch’a’ t’aa’uulee hiyuunih. Niithoo’ hithahdelxoo ich’ihnil’ih t’ay ts’a’, nts’aa’ ts’iisoq ts’a’ neehduhtth’agn xaah. T’oot’ey jan iin ch’ale’ hqot’at huu’otnalshyah. Ch’its’aa’ koht’iin hijiji, dinee iin laq’ niign ts’etdi’ neehduunij’ hiiniithan xaah.”

⁴¹Hithahdelxoo shyah choh danh ndeesh lesüü T’oodiht’ay xaah dii helshyeegn aaxaah Jesus daa’eeday eh, delsiüü’ dii helshyeegn heh’ih. Ndlaan dinee ch’ii’etday iin hqot’at lesüü diihelee. ⁴²Ts’exeh ukay’ uch’a’ ehtiin nasaadiht’ay ishiit daaniishyah. T’aan laakey lesüü’ lesüü diit’oogn shij’ dii’iidlah. ⁴³Ay eh Maanah udeldii iin Daa niidadelshyah t’aan daq’ huu’ehnih, “Lay eh ch’ale’ nühdihniil, jan ts’exeh ukay’ uch’a’ ehtiin nasaadiht’ay dii T’oodiht’ay xaah dii’iidlay, ch’ehlaadn’ iin ich’iidlay ch’ahnoo’ diich’iidlah. ⁴⁴Ch’ehlaadn’ iin huu’elsüü’ ch’atetdaa diiheleek. T’oot’ey jan ts’exeh diiyi’etday huuhihdlaq ts’a’ dii’iidlah. Nasaadiht’eh t’oot’ey t’aa’ay yeh et’-aal udatkeedn t’ey dii’iidlah.”

13 ¹Hithahdelxoo shyah choh ts’anh Jesus tthii’adaa’ eh, ts’ehlagh Maanah udeldii daq’ nih, “Hach’uunehtan, unih’ih! Tthee shyah beh hatxaan, laq’ nsq,” yehnih. ²Jesus daq’ yehnih, “Shyah choh tthee eh hatxaan unih’ih laa? Noo’ haatha’ de’ tthee ts’ehlagh t’ey k’at’ey ni’ datalshyaal. Huu’ihdlaq ts’a’ ni’tatdal’oh.”

³Jesus dinshij’ Olive ts’oo’ ddhaall’ k’et daa’eeday ts’anh hithahdelxoo shyah choh uneh’ay eh, Peter, James, John, t’aan Andrew Yaa niiniideel. ⁴Daq’ hiiyehnih, “Hithahdelxoo shyah choh aanah nts’aa’ diinay ndeesh de’ daq’ utaadii, hq’ neediinih, hets’utnay xaah ishiit nuuniithat de’ nts’aa’ utaadii.”

⁵Ay eh Jesus hahuu’utnehta. “Huu’uudatnih! Sq’doot’ey nadanihnuu’aa. ⁶Ndlaan dinee t’ey Shqqsii’dihdalshyaal eh taadaa. T’aan daq’ dihdadniil, ‘Christ diht’eh.’ Hq’ henay eh, ndlaan dinee t’ey nadahnaa’aa. ⁷Thaah’ay aanah jahth’iik tah, sq’ looniitatdaa. Heneek haatal’iil aanah dahth’iik tah chih, daq’ utaadii t’oot’ey utnal’aal k’eh tth’ihtah k’aniihuuthal. ⁸Dinee niik’eh altsiil ts’a’ lithaatal’iil t’aan dinee niik’eh altsiil iin haske’ iin ni’dagn nihtatda. Ni’ ch’iduugn niign nan’

natatnah t'aaan dinee iin hqqt'at hihdaatsij, et-'aal utaakol eh. Daa' haniich'ihetdee, ch'ale' hetsihuuthadn.

9 "Huuthay dotdaa'aal xaah huu'udatnjh. Ch'ehlaadn' dinee iin noohuhtaanak t'aaan taania nuhhihdahtth'iik. *Jew* iin lehchinh etdak danh niitheedn' nuhhihtahxak. Shk'eexaan t'ey doo k'ach'ihohle' t'aaan haskeh iin ts'a' natahthiik, T'oodjht'ay Aaneegn' suu' eh huuts'a' unahhee xaah. 10 Dinee iin nił ch'ja'altsiil ts'a' huuhjhdlaa ts'a' t'ey T'oodjht'ay Aaneegn' suu' eh hahuu'utnaltanh. 11 T'aaan nuhhuuniik t'aaan taania niinuhnjhtij de', sq' nts'aa' tsaaniil eh loonii'atdaa. Ishiit nuuniithat de', heneek k'at'ey nuhts'an h taaleel ts'a' *Holy Spirit* ts'an h. 12 Dineh iin nił eh ts'iniideegn iin nił k'ja' ts'ich'ihaltshyeek t'aaan hihthidhalxeek t'aaan ch'ita' iin chih diits'ijkey iin hqo' niign hihtah'iil t'aaan ts'ijkey iin diichoh iin ts'a' nihtaadal, huu'utxaan xaah. 13 Shk'eexaan t'ey dinee huuhjhdlaa ts'a' daa'an' nuhtaadlaa. T'oot'ey doo iin nuutaathal k'eh na'ijthadn, jan iin T'oodjht'ay huutahshih."

14 "Moqnetjiidn lootdahnay utnah'iil. Ndeeh k'aniihiiyuulii danh taadaa." (Doo iin jan uusii nts'aa' honay lay eh k'et hulni.) "Ishiit danh *Judea* nan' k'et delth'i iin hantee' ddhał ts'a' itaakaqahulshyee. 15 Doo shyah kaagn na'elshii xaah daa'eeday, sq' diits'an na'uunii xaah daa'utshya'. Hqo' ts'a' t'ey itaa'ultthiidn. 16 Doo uneshee tah etnay, itaatalthal ttheh sq' dii'eeegn' kaah taatutshya'. 17 Ishiit danh nuuniithat de', ts'exeh uts'eeniinn' uteele' t'aaan ch'inaa' k'ahduu' ts'eeniin ich'ehtogn iin xaah lay eh hootaatsüü. 18 Xay daa' utaadiil ch'a' T'oodjht'ay ts'a' hithahdaxoh. 19 Ishiit danh nuuniithat de', hqqt'at huuthay utaa'aał. T'oodjht'ay nan' ehtsiin da' ts'an h k'ahduu' k'eh, huuthay huu'aaan ch'ashif huuthay utaa'aał. Ay t'aaan huuthay hqo'a' k'eh k'at'ey ay aht'aaan nootatdiil. 20 T'aaan Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' (*Lord*) huuthay huu'aaan k'at'ey hantee' unih'aa de', doot'ey k'at'ey utaanay. T'oot'ey doo iin T'oodjht'ay ch'itah Daa hulshay iin k'eexaan, huuthay huu'aaan hantee' utnah'aał.

21 "T'aaan, 'Unih'jh. Jah danh *Christ* t'aaan aahnáát ch'ale', nuhhenih de', sq' lay eh huu'uudahnij'. 22 *Christ* ich'inil'ay iin t'aaan T'oodjht'ay xaah hqohee ich'inil'ay iin, ay iin hihtaadał. Ay iin ch'aa' hol'ih ts'a' t'aaan nahohtahdaa daa' hetday, nts'aa' huut'ay' hqo'iin hech'ihohnah'iil xaah nants'inuu'aa xaah. Doo iin T'oodjht'ay Daach'itah hahuu'jidlay iin, ay iin t'ey natisinuu'aa xaah hihtaadiil. 23 Huu'udatnij'! Daa' utaadiil ttheh ch'ale' nuhts'a' unihhee."

24 "Hqo' heetsüü hqo'a' t'aaan noo' saa k'otdatnak t'aaan k'at'ey hetdah'aal. Ch'alzseek chih k'at'ey hetdah'aal. 25 San' huu'jhdlaa ts'a' yaa k'et ts'an h nataadee. Yaa k'et dii ut'ay' hqo'iin huu'jhdlaa ts'a' ch'its'aa' utaaadee. 26 Ay t'aaan Shin ch'ale' dinee iin Shkehdu'te' T'oodjht'ay Shteh'a' Shnal-'iil, k'oh shiit lay' ut'ay' hqo'iin t'aaan hqqt'at Beh chinaldzeegn

shiit natihdaaġ. ²⁷Shaaneegn' nadaideleegn ay iin nan' hõqchaah ts'a' T'oodiġht'ay dinee iin ch'itah ha'iidlay ay iin hihnuhtsay xaah, huutak-'aaġ."

²⁸"Ts'oo *fig* moqsii, nts'aq' day xaa' udaldii. Uchinn' nahutniign eh, t'aaan uk'et ch'it'aann' hanehsheegn niihothagn eh, ch'it'aann' hanehshih. Hoq' honiign eh, shin t'axoh ts'a' uniik'ul ts'a' hee'atnii. ²⁹Ay k'eh niign, nts'aq' nuhdihniġ', ay niign hotdi' de', t'axoh natihdaaġ ts'a'lay ey uniik'ul. ³⁰Lay eh ch'ale' nuhdihniġ'. Nts'aq' nuhdihniġ' utaadiiġ, koht'iin k'aduu' honay iin taalaa ttheh. ³¹Duunoo' haathaġ de', yaa t'aaan nan' hõqchaah ts'a' k'odatnak t'oot'ey Shaaneegn' k'at'ey k'odatnagn."

³²"Doot'ey ndeeh de' daq' utaadiiġ k'at'ey hee'itnay. K'at'ey ishiit dziinn' t'aaan shiit dziinn' ishiit nuuniithat danh k'at'ey hee'itnay. Dagn nan' k'et T'oodiġht'ay Aaneegn' nadadeleegn ay iin t'ey k'at'ey hee'itnay. Shin T'oodiġht'ay ts'eeniinn' ay t'ey k'at'ey hee'ishnay. Shta' shiġ' jan ee'etnayh. ³³Huu'uudatniġh t'aaan hach'uudal-'iġ', ishiit nuuniithat danh hits'atniign xaah. ³⁴Daq' k'eh hoq'teh. Dineh niithaadn niign teeshyah. Diidine' iin nts'aq' huudiin niign hoq' huu'ehniġh. Ts'ehlagh hiġiġi ts'a' nts'aq' hihtatnaaġ niign hihetnayh. Ts'ehlagh, 'Hishyah danh daa'iltay danh nach'uudiġh'iġ', ehniġh, hishyah ach'uuduh'iin xaah.' ³⁵Hoq' ch'ale' hoq'iin. 'Hach'uudal'iġ', ushyah hoq'iin nataadaal xaah. Ndeeh de' nataadaal ts'a' hits'atniign: naachiġ'aq' de' le', tadn ndiah le' utatkagn ttheh le', t'aaan k'ahman' de' le'. ³⁶Nuħnaasaġ ts'a' na'adaaġ de', sq' ahtiat. ³⁷T'aaan nuhdihnaġ huu'ahdlaq' ts'a' daq' nuhdihniġh. Hach'uudal'iġ'!"

14 ¹Ay t'aaan nach'et-'aal dziinn' ts'a' t'axoh laakey dziinn' hoq'iġ. Shiit dziinn' T'oodiġht'ay Aaneegn' nadadeleegn *Israel* dinee iin k'et he'uudeġ hehelniġ t'aaan leedonn' behnilshogn eh danh, ay ch'ah leedonn' he'iil dziinn'. *Jew* iin xaah ch'ehleegn haske' iin t'aaan nach'uudah'iin ach'uunehtan iin nts'aq' niign *Jesus* nats'inuu'aa kaah naniich'ihetdah t'aaan ts'uunii xaah t'aaan natsidhuhxay xaah. ²Daq' henġh, "Nach'et-'aal danh ts'uuts'aq' ts'uunii. Dinee iin huuhidhlaq' ts'a' nee'eethaahihtah'iġ."

³*Jesus Simon* shyah *Bethany* key danh eedah. Ay dineh honayh ts'a' utthiġ' itaadeltsay. Nach'ih'e'al eh, ts'exeh ushiit nat'aachelshyeegn tthee *alabaster* moqsii' eh eltsiin daa'aa'aal. Ushiit nat'aachelshyeegn shiit hii'eh iitnetman diit'adn *nard* moqsii' datnelts'ak. Ay t'aaan ushiit nat'aachelshyeegn diik'uh nihxoġ t'aaan *Jesus* tthii' nayididat. ⁴Ch'ehlaadn' iin *Jesus* eh natetdagn iin ts'aniihilt'e', nts'aq' ts'exeh detshyaagn xaah. "Hii'eh iitnetman shyaa' t'ey ehuushyaak," tlihdetniġh. ⁵"Taagn *hundred dollars* k'eh an'tat-'aaġ. Ay belsüü' nasaadiht'ay iin tatalshye' hoq'iġ," henġh. T'aaan ts'exeh ts'a' niidahniideġ. ⁶Ay eh daq' huu'ehniġh, "Dadhah'iin! Dia hoq' eh uts'a' thadalxoh? Hoqsõq niign ch'ale' shiġaak. ⁷Dinee nasaadiht'ay shiġ' dii'eh dalthanh. Ndeeh danh

huuts'its'uunay nahthiik danh huuts'i'ahnayh. T'oot'ey Shin k'at'ey nüh'eh tidhihdaa. ⁸Nts'aa' baa duhdij' Shuunay niign det-shyaak. Hii'eh iitnetman Shnadijidaa. Shtat-tsa ttheh Shyinh suudelee. ⁹Lay eh daa' nühdihniil. Nan' hõhchaa ts'a' ndeesh T'oodiht'ay Aaneegn' suu' eh hach'uuneltan, ts'exeh nts'aa' det-shyaagn dinee iin yaa thadalxuu. Ts'exeh nts'aa' det-shyaagn hihtalniil."

¹⁰Ay eh *Judas Iscariot*, Maanah udeldii iin tah ts'an h ts'ehlag, *Jew* iin xaah hach'eleegn haske' iin ts'a' teeshyah. Nts'aa' *Jesus* huut'aa'oktee xaah huuts'a' uteehaa'. ¹¹Nts'aa' eh huuts'a' hõqhee xaah lay eh huuxaah hõqsõq. "Hõq' tidhinsyaagn xaah lesüü nt'aatsaafeel," hiiyehnih. Ishiit ts'an h *Judas* uk'ia' ts'ich'uhlee kaah di'.

¹²Leedonn' behnilshogn eh danh leedonn' et-aal dziinn' t'axoh ets'ihuuthat, dibee gaay hihdhehxeegn k'eetaat T'oodiht'ay Aaneegn' nadadelegegn uudeel dziinn' nahiiyuu'aal xaah. Ishiit dziinn' Maanah udeldii iin *Jesus* huhdehkat. "Ndeesh danh Naa suudzuulee nach'õq'aal xaah?" hiiyehnih. ¹³Ay eh Maanah udeldii iin laakey teh'a'. Daa' huu'ehnih, "Key danh ts'a' ahdaa. Ishiit danh dineh tuu ushiit nat'aatelsheeyegn natde'aagn, nühdanh daahaal. ¹⁴Beh ahdaa. T'aaan shyah daa'inshyah de', ushyah ch'iihiin daa' idahnih, "Neexaah hach'uunehtan daa' nehniil, 'Shaanah udeldii iin eh nachih'aal danh ndeesh T'oodiht'ay Aaneegn' nadadelegegn uudeel danh hets'ulnay xaah?" ¹⁵T'aaan shyah ch'indaadagn huu'aan shiit hõqchaah danh nü'hich'otnah'iil. Dii uketdzaht'eel huu'ihdlaa ts'a' ishiit taadlaa. Shiit danh dii natsaa'aal neexaah suudahlee." ¹⁶Ishiit danh ts'an h Maanah udeldii iin hihteedeel t'aaan key nihniideel. Nts'aa' *Jesus* huudijiniil' k'eetaat hut-shyaak. Ay eh shih suhdijilaak, T'oodiht'ay Aaneegn' nadadelegegn uudeel danh hehulnay xaah.

¹⁷Naach'ii'aan eh *Jesus* ishiit danh niiniishyah t'aaan Maanah udeldii ts'ehlag deetaan k'et laakey iin Beh. ¹⁸Uk'et nach'et-aal maagn nach'ih'e'aal eh, *Jesus* daa' nih, "Lay eh ch'ale' nühdihniil. Nühtah ts'an h ts'ehlag Sh'eh nach'e'aal, Shk'ia' ts'ichaaleel. ¹⁹Hõq' huu'ehnay xaah k'ahuuxaah huusuy. "Shin k'at'ey utaafeel. Shin laa Shdijináy?" hiiyehnih. ²⁰*Jesus* daa' huu'ehnih, "Ts'ehlag deetaan k'et laakey Shaanah udeldii nühxon nühtah ts'an h, tth'aak shiit leedonn' tinih'ay doo Sh'eh leedonn' tini'aan, ch'ale' ay. ²¹Shin ch'ale'dinee iin Shkehduht'e' T'oodiht'ay Shteh'a' tahteel, T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn nts'aa' nay k'eetaat. Kia' doo ts'ich'iniidlay beh huuthay hõqt'át utaa'aa. Ay dineh hõqsõq niign ch'ale' k'at'ey behuulee de'."

²²Nach'ih'e'aal eh, *Jesus* leedonn' uuniik. Hotniidee, "T'oodiht'ay, tsen-'ih," Yaa ehnih. T'aaan laitnehxo' t'aaan Maanah udeldii iin tayiidlah. "Uu'ahnayh, jan ch'ale' Shyinh." ²³T'aaan tuu tiil uuniik. T'aaan, "T'oodiht'ay, tsen-'ih," yaa ehnih. T'aaan huut'aayikaa. Huuhidhlaa ts'a'

hiits'anh ch'atnaq̄. ²⁴ “Jan ch'ale' Shdall'. Sts'etnaahaal, dinee iin ndlaan xaah. Daa' xaa' dinee iin T'oodjht'ay dajeedlay lay eh hoq̄iin hehtatnay. ²⁵ Lay eh ch'ale' nuhdihniil. Elkay tu' neshyee *grape* moqsii' ts'anh k'at'ey nachidhishniil, ishiit dziinn' nuuniithat danh ndeeh T'oodjht'ay k'ach'ootahle' danh ch'ts'aa' eltsiin natishniil,” *Jesus* huu'ehnjh. ²⁶ T'aaan tsenaa'ij eh ch'ihdeh'aa t'aaan ts'oo *Olive* moqsii' ddhaall' ts'a' hihteedeel.

²⁷ Ay t'aaan *Jesus* daa' huu'ehnjh, “Huu'ahdlaa ts'a' ch'a' nihtaatahdeel t'aaan Shin shijj' Shtahdaal. T'oodjht'ay Aaneegn' utnet-t'adn daa' nay k'eetaat uutaakeel, 'Dibee k'anehtaa' dine' T'oodjht'ay itidhahxeh t'aaan dibee iin ltaadziitaale.' ²⁸ T'oot'ey daa' t'aaan iijaagn iin tah ts'anh nitdishthl t'aaan nootishnay eh, *Galilee* nan' k'et ts'a' nuhtthet tihhaal.” ²⁹ T'oot'ey *Peter* daa' ehni, “Huuhjhdlaa ts'a' Nch'a' ltaahedeel t'aaan Nan shijj' nihih dah, t'oot'ey shin k'at'ey hoq̄' tidhihdiil.” ³⁰ “Lay eh daa' ndihniil,” *Jesus* yehnjh. “Tadn ts'eht'uudn *chicken* moqsii' laakey uteeheel t'theh t'ey, 'Shin Bits'ishniign,' taagn danh djiniil.” ³¹ Ay eh heneek dadjhtay eh *Peter* iits'a' hoq̄hee. “Shin k'at'ey, 'Nitishniign,' Ndihdihniil, N'eh tidhaktijj' de' t'ey.” Maanah udeldii iin huuhjhdlaa ts'a' hoq̄' hiiyehnjh.

³² Daa' t'aaan *Jesus* Maanah udeldii iin eh *Gethsemane* hoqsii' ts'a' hihteedeel. “Jah didhaltth'ih. Aadaat danh hotnuhdee,” huu'ehnjh.

³³ *Peter, James,* t'aaan *John* iin Deh telshyah. Laa' hoqt'at ts'ehohday.

³⁴ T'aaan daa' huu'ehnjh, “Laa' hoqt'at ts'ehakday. Tidhaktiin k'eh hoqt'eh. Jah didhaltth'ih t'aaan hach'uudal'ijj'.” ³⁵ Uniik'uul danh huuch'aniishay eh, nan' kaagn huu'altth'at t'aaan hotniidee. “Hoq̄' hoqt'eh de', laa' hoqt'at haniichishthadn, sq' hoq̄' huule,” njh.

³⁶ T'aaan daa' njh, “Shta', T'oodjht'ay, diit'ey k'anaa ihuutsuu'. Hoqt'at haniich'ishthadn, Shch'a' ltaaniilee. T'oot'ey nts'aa' eeniithan niign, sq' huunee ts'a', nts'aa' eeniithan niign shijj'.”

³⁷ Ay t'aaan Maanah udeldii iin taagn xaah nii'inshyah. Hehtadn eh nahuu'uudil'aa. Ay eh *Peter* daa' ehni, “*Simon*, dhijitijj' Ha' ts'a' xol honay naa?” ³⁸ Daa' huu'ehnjh, “Hach'uudal'ijj' t'aaan hotnahdee, *Satan* ch'its'aa' dahdiin kaah nuh'eh'ijj' de', unaadagn niitah'a' xaah. Nuhdzee' shiit hoqsoḡ niign ts'uudijj' nahthan. T'oot'ey nuhshyinh hoqsuu' duudijj' ts'a' ut'ay' kol.”

³⁹ Tay' t'ey *Jesus* nihtaa'inshyah, hotniidee xaah. T'aaan hotniida' k'eh hotniidee. ⁴⁰ T'aaan Maanah udeldii iin ts'a' na'adaal eh, tay' t'ey naheltiagn eh huuk'e'it-shyah, ch'iitay bal huudehtlaan eh. Nts'aa' huuts'a' hoq̄hee, k'at'ey hihdiith'agn.

⁴¹ Ay t'aaan taagn danh huuxaah niyit-shyah. Daa' huu'ehnjh, “Tth'ihthah na'alshih t'aaan dhahtiát? T'axoh niithoo' ahtiat. Ishiit t'axoh nuuniithat. Huunoo' unah'ih. Shin ch'ale' dinee iin Shkedut'e' T'oodjht'ay Shteh'a'. T'oot'ey ts'ahoqt'ay dineh iin t'ay' hoq̄iin ts'a' t'ashtalteeel.

42 Nii'ahdeef. Huudanh ts'a' ts'uudał. Nah'ih. Shk'ja' ts'ich'iniidlay t'axoh danh jah niiniishyah.

43 *Jesus* hqo' hqoqhee ts'a' t'ey *Judas*, Maanah udeldii iin tah ts'anah ts'ehłagn, Yaa niiniishyah. Dineh ndlaan beh aadał t'aaan bahdeh'ay iin sey' t'aaan xal haaleef. Jan dineh iin *Jew* iin xaah hach'ełeegn haske' iin t'aaan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan t'aaan ch'indadn' iin huuteh'a'.

44 Daq' utaadiil ttheh doo *Jesus* k'ja' ts'ich'iniidlay nts'aa' taadiil ch'it'oh aa'aal iin hqo' ehnił. "Dineh ndeeh nanagnts'u', ay ch'ale' ay. Uu'ahnii t'aaan łtaa'aahtee. Ahdał niign Baa naadhahdłah," huu'ehnił.

45 *Judas Jesus* xaah niiniishyah ts'a' t'ey daq' yehnił, "Hach'uunehtan," t'aaan nainelts'u'. 46 Ay eh *Jesus* huuniik t'aaan hiyuuton'. 47 Ts'ehłagn *Jesus* iin eh na'ethadn bahdeh'ay iin sey' uuniik t'aaan *Jew* xaah hach'ełeegn haske' iin naatthii'dine' dzagn' haa'ijit'üüt. 48 Ay eh *Jesus* daq' huu'ehnił, "Bahdeh'ay sey' t'aaan xał Shuu kaah alsheef. Hqo' niign eh shuu tidhahniign shij' hqołij, chindhii'iin k'eh? 49 Hqođłaq dziinn' hithahdelxoo shyah choh danh nü'h'eh ihdaak t'aaan hanüh'uunaktij. T'oot'ey k'at'ey Shuudhahnii, t'oot'ey T'oodijht'ay utnet-t'adn k'eetaat hut-shyaak, k'ahduu' nts'ahut-shyaak." 50 Ay t'aaan Maanah udeldii iin Aaneegn' huuhihđłaq ts'a' łtaakaqahilshyah.

51 Ay t'aaan dineh k'ahduu' daathal eek ndiaa elgay shij' nadelniign, haadal eh *Jesus* k'eh aahaal. Ay chih ts'uunii kaah hetdi'. 52 Hiyyihchuudn eh, eek elgay uts'iniinak t'aaan ch'uu'ehdanh niłtaa'iltthat.

53 Ay t'aaan *Jesus Jew* iin xaah hach'ełeegn haske' iin naatthii' shyah daahiinihtij. Ishiit danh *Jew* iin xaah hach'ełeegn haske' iin t'aaan ch'indadn' iin t'aaan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin łehchinh eedeef. 54 Huuk'eh tháádn *Peter* aahaal, *Jesus* k'eh aahaal. *Jew* iin xaah hach'ełeegn haske' iin naatthii' shyah hah'aat ühts'ay danh niiniishyah. Ishiit nach'uudah'iin eh eedah. Nognkün' xaah kün' aaxaah daa'edah. 55 *Jew* iin xaah hach'ełeegn haske' iin t'aaan ch'iniin huuhihđłaq ts'a' dineh Yik'ja' daduudli' ihuhdeh'aa, nts'aa' *Jesus* k'ja' dahetdlii xaa', nadhulxay xaah. T'oot'ey nts'aa' hiik'ja' daadlii xaa' ts'uuts'aa' natidhalxay. 56 Ndlaan iin helshyak ts'a' hiikja' daadlii. Hiixaah daholnagn nił yahchja' heneek deedlah.

57 T'aaan ch'ehłaadn' dineh iin niiheedeef t'aaan helshyak ts'a' *Jesus* aanah daq' henih, 58 "Daq' nił da' dziith'ak. 'Hithahdelxoo shyah choh notnihtsał. Dinee iin huhtsiin t'aaan taagn dziinn' dinee iin xaa' k'ahultsiin nootaktsayh, nił." 59 Hqo' henih t'oot'ey huu'aaneegn' nił yahch'ja' datdelshyah. 60 *Jew* iin xaah hach'ełeegn haske' iin naatthii' ni'eeshyah. T'aaan *Jesus* uudehkat. "Jan dinee iin Nkja' dahetdlii. Nan du' nts'aa' Baatđiidił?"

61 T'oot'ey *Jesus* nts'aa' t'ey k'ayehnay. Tay' t'ey *Jew* iin xaah hach'ehłeegn haske' iin naatthii' Yuudehkat. "*Christ Messiah* niin laa

djiit'áy? Doo tsenaa'íi udatniil, Uts'eeniinn' laa djiit'áy?" ⁶²“Aq'. Ay ch'ale' diht'ay. Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' T'oodiht'ay Shteh'a'. Duunoh haatha' ishiit nuuniithat danh, huu'ahdláq ts'a' Shnah'iil. Doo láq' ut'ay' hqo'liin hqosqo' ts'ay tihdaal. Dagn nan' k'et k'oh shiit chih Shnah'iil,” *Jesus* huu'ehniñh. ⁶³Daa' náy eh, *Jew* iin xaah hach'eleegn haske' iin naatthii' ch'iil naidelshay sdzii'jikaan t'aaan daq' niñh, “Doot'ey t'axoh k'at'ey Iik'ia' datdaadlii. T'axoh dia ch'ah dinee iin Yik'ia' datdaadliil. ⁶⁴Nts'aa' náy dahth'ak. Ts'ahqot'eh ts'a'ch'ale' náy. T'oodiht'ay k'eh dii'iidil'ih. Nts'aa' ts'uh'ii' uudadniñh?” Huuhjhdlaq ts'a' nadhulxay hiiyuunih.

⁶⁵Dinee iin ch'ehlaadn' hiik'et ts'a' tessah. Hiinaagn' k'et ch'uudehchüh t'aaan hiinekat. “Doo Nnekadn? Hqo' needjiniñh,” hiiyehniñh. T'aaan nach'uudah'iin iin hiiyichuut t'aaan hiinekat. ⁶⁶*Peter* shyah haa'uhts'ay eeday eh, ts'exeh doo *Jew* iin hach'eleegn haske' iin naatthii' xaah etnaa eh, ⁶⁷*Peter* kün' aaxaa na'iidelxiin neh'ay eh, hqosuu' nok-iin xaah ineh'ih. T'aaan daq' niñh, “Nant'ah *Jesus* eh jile', dineh *Nazareth* ts'anñh.” ⁶⁸“K'at'ey shin! Bits'ishniign. Dii aanah uniihee ts'a' t'ey hits'ishniik,” yehniñh. T'aaan ishiit ts'anñh shyah k'üü tay unij'ay danh nii'inshyah. Hqo' ts'a' t'ey ts'eht'udn *chicken* moqsii' hqo'hee. ⁶⁹Tay' t'ey ay ts'exeh nayinel'ih. T'aaan maanah naayedee iin tay' t'ey daq' idetniñh, “Ay ch'ale' huu'eh yjile' ” ⁷⁰“K'at'ey shin,” *Peter* niñh. Uk'aadiidn eh, doo iin baaxaa na'etdee iin chih daq' hiiyehniñh, “Láy eh nant'ah huu'eh jile', *Galilee* nan' k'et ts'anñh jiiin xaa'.” ⁷¹T'aaan *Peter* heneek dadjhtay eh, daq' huu'ehniñh, “T'h'iinoo' niign k'at'ey unihhee de', T'oodih'ay shoonuhshaa. Doo dine' aanah thadalxoh ts'a' t'ey, hits'ishniik.” ⁷²Hqo' ts'a' t'ey ts'eht'udn *chicken* moqsii' tay' t'ey nahqo'dee. Laakey danh hqo'hee *Peter* idijth'ak. Ay t'aaan *Jesus* nts'aa' idjiniñ' he'elniik. “Ts'eht'uudn *chicken* moqsii' laakey danh utaaheel, daq' djiniil, 'Ay Bits'ishniign.' Taagn danh djiniil,” idjiniñ'. Ay t'aaan etsah, ch'its'aa' niign day hee'etnayh xaah.

15 ¹K'ahman' eh *Jew* iin xaah hach'ehleegn haske' iin t'aaan ch'indadn' iin t'aaan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin t'aaan ch'inliin iin huuhjhdlaq ts'a' lehchinh heedeel, *Jesus* nts'aa' ts'uh'iin xaah thadzulxoo xaah. T'aaan *Jesus* la' lehneht'qo' t'aaan ltaahiinihtjii. *Pilate* ltaahiiyhtjii. ²T'aaan *Pilate* Yuudehkat. “*Jew* iin haske' laa djiit'áy?” “Hqo' ch'ale' djinañ,” *Jesus* yehniñh. ³Ay eh *Jew* iin xaah hach'eleegn iin haske' iin *Pilate* daq' iheniñh. “Hqo'dla'q' niign ts'ahqot'eh djidji'.” ⁴Ay eh tay' t'ey *Pilate* nayuudelkat. “Nts'aa' Nk'ia' daahetdlii, Nan du' nts'aa' baa djiniil? Nts'aa' hohchaah ts'a' daahetdlii djith'ák?” ⁵*Pilate* baa ch'aa' idjht'eh, nts'aa' hiiyehnañ k'at'ey dihnah nahqo'dee xaah.

⁶T'oodiht'ay Aaneegn' nadadeleegn *Israel* dinee iin k'et hi'uudeethadn da' hehelnii danh, *Pilate* ts'ehleegn shyah holsay eeday ndeeh dinee iin tthii'ut-shya' hiiyuunañ; ay huuts'a' tthii'ehtek hoohuudj'. ⁷Dineh

Barabas moqsii' shyah holsay eeday danh, nan' xaah ch'idaadiiñiin iin eethaah'ay iin tah ts'anh ts'ehłagn nt'eh. Nan' xaah ch'idadiiñiin iin eethaah'ij'ij' da', dinee ndlaán hiixaa. ⁸Dinee ndlaan iin *Pilate* eh shign' łehchinh heedeel eh, nts'aa' jah niihot-thak danh huuhatniign xaah hiiyuudehkat. ⁹*Pilate* huu'uudehkat. "Jew iin xaah haske' nuhts'a' tthii'oktee shuudahnih?" ¹⁰*Pilate* daa' huuts'a' hoqhee, *Jew* iin xaah hach'eleegn iin haske' iin *Jesus* huhtsiin xaah hit'aayihñtiin huu'ii'etnay xaah. ¹¹Ay eh *Jew* iin hach'eleegn iin haske' iin dinee iin, "Daa' dahñih," ihenih. "*Barabas* hits'iniithanh." ¹²*Pilate* tay' t'ey nahuu'uudelkat. "Ay de' doo *Jew* iin haske' udahnay du'? ¹³Nts'aa' dok-'ij' shuudahnih? "Jiliis etthiitnuhttheedn hohtsayh," eh hiits'a' haashaa'ij'aa. ¹⁴"Nts'aa' ts'ahqot'eh ts'a' det-shyaagn xaah ch'ah daa' tak-'iil'?" huu'ehñih. Toot'ey ch'ich'ahnóó' ts'a' tay' hii'eh haashaa'ij'aa, "Jiliis etthiitnuhttheedn hohtsayh!" ¹⁵Ay eh dinee iin iinij' k'et ta'ogn'iin xaah *Pilate Barabas* huuts'a' tthiinihtij, t'oot'ey, "*Jesus* ultsüü," ñih, "t'aa' bahdeh'ay iin t'aa'ultee, jiliis etthiitnuhttheen xaah."

¹⁶Bahdeh'ay iin *Jesus Pilate* shyah choh *Praetorium* hoqsii' shiit daahiinihtij. T'aa' ch'ehłaadn' bahdeh'ay iin ishiit dadahniidlah. ¹⁷Eek ndiaa eldiadn k'eh eltsiin *Jesus* nahdihniik. T'aa' łoh k'eh ndiah nt'ay eh tthiishoo *crown* moqsii' hehtsiin hiitthii' k'et daa'ee'aa. ¹⁸Ay t'aa' tsahiiyuudlii ts'a' daa' hiiyehñih, "Łdashiidqo'ay tthihaa' doo *Jew* iin haske' ñiin." ¹⁹Ñil' xaan t'ey dichinh eh hiitthii' ehxał t'aa' hiik'et isseek t'aa' tsahiiyuudlii ts'a' hiits'a' naakot-'et-tthayh. ²⁰Tsahiiyoqdlii, t'aa' eek ndiaa eldiadn k'eh eltsiin hiinats'idihniik t'aa' hiich'iill' hiinaadiidlah. T'aa' jiliis etthiitnuhttheedn xaah tthihiiniishyah.

²¹Nóó' haadal eh, dineh *Simon* moqsii' key ts'a' aahaal danh hihdeedeel. Jiliis *Jesus* xaah duutiil' xaah hiiyuuniik. (Jan *Simon Cyrene* key ts'an, *Alexander* t'aa' *Rufus* huuta'.) ²²*Golgotha* hoqsii' danh *Jesus* nihnihtij, ch'itthii' tth'ann' honih ts'a'. ²³Elkay tu' ch'oonayh *myrrh* moqsii' hiitannihniign ehtsiign ch'a' hii'iitehnaa'. Toot'ey k'at'ey ushnaan iniithan. ²⁴Ay eh jiliis etthihiitnihttheet. Hiich'iill' ñil' ch'a' tet-t'üh, ndeesh ch'iill' doo eet'üh de' kaah. ²⁵K'ahman' ts'ehłagn kol *o'clock* hoqñiin danh jiliis etthihiitnihttheet. ²⁶Unaadaagn dinaht'aa k'et dia jiliis etthihiitnihttheedn hoq' honih. Daa' utnet-t'at, "*Jew* Haske'." ²⁷Ishiit danh łakey iin ch'inde'ij' chih jiliis etthihnihttheet, ts'ehłagn *Jesus* hoqsqo ts'ay t'aa' ts'ehłagn ut'ah ts'ay. ²⁸Daa' hut-shyaagn T'oodihñ'ay Aaneegn' utnet-t'adn k'eetaat hut-shyaak. Daa' honay, "Nach'uudal'iin eethadeh'ay iin tah hiiyihdah."

²⁹Doo iin Yaa he'uutihaagn iin diitthii' hiich'a' dextra t'aa' hiixaa edloh ts'a' daa' henih, "Haa, Nan t'iin laa, 'Hithahdelxoo shyah choh łotdakñay t'aa' taagn dziinn' t'ey nootaktsayh, ñijñij' t'iin? ³⁰T'axoh na'ijiday jiliis k'et ts'an' t'aa' itdijshih." ³¹Daa' niign *Jew* iin xaah

hach'eleegn iin t'aaan *Jew* nach'uudah'iin ach'uunehtan iin *Jesus* tsahuudlii. "Ch'ishyon iin ehshih t'oot'ey Dii k'at'ey itdelshih. ³² T'axoh *Christ* ts'inuh'iin *Israel* dinee iin haske' jiliis k'et ts'an h naa'ut-shya'. Hqo' det-shyaak de', lay eh ts'utdaaniil," t'ihdetnih. Laakey dineh iin jiliis hii'aaxaa etthitnihttheedn iin chih ts'ahqot'eh ts'a' *Jesus* ihenih.

³³ Taania ch'inii'aan eh nan' k'et hqchhaah ts'a' naatl'üü nalkot, daada' jii'aa k'eh. ³⁴ Taagn o'clock hqo'iin eh, *Jesus* hqot'at hqo'hee, "Eloi, Eloi, Lema, Sabachthani? ShT'oodiht'ay', ShT'oodiht'ay', dia Shin shij' Shdhijhday?" ³⁵ Daa' nih ts'a' ch'ehlaadn' ishiit na'etdee iin idiitth'agn daa' henih, "Dahtth'ak! *Elijah* kaah hqo'hee." ³⁶ Ts'ehlagh huutah ts'an h dlaat k'eh nt'ay tuu uniinehhaagn elkay tu' ts'elkay iniinihhaan dichinh chiit niinii'aq' t'aaan jiliis ts'a' altthaal. T'aaan *Jesus* thaat ts'a' Yech'uudih'ah, yuutth'qo xaah. "Ts'inuh'ij' *Elijah* Yaa niiniishyah t'aaan naayih'ij' de' kaah," ay dineh huu'ehnih. ³⁷ Ay t'aaan *Jesus* hqot'at haa'jisaal t'aaan ehtijj.

³⁸ T'aaan l'daaniit'ay choh hithahdelxoo shyah choh na'ijit'ay uk'et ts'an h nildzi'ijch'iil t'aaan laakey eltsijj. ³⁹ Bahdeh'ay iin xaah ch'inliinn' jiliis ts'a' na'ethadn haa'jisaal t'aaan ehtiin idiitth'agn daa' nih, "Lay eh jan dineh T'odih'ay Uts'eeniinn'." ⁴⁰ Ch'ehlaadn' ts'exee iin chih ishiit soo'uuniithaadn ts'an h hohneh'ih, *Salome, Mary Magdalene*, t'aaan *Mary, James* k'ahduu' daathal t'aaan *Joses* huunaq, huutah. ⁴¹ *Jesus Galilee* nan' k'et eedah da' hiik'eh aadal iin t'aaan shii' hixxaah nii'alshyeegn. T'aaan ndlaan ts'exee iin iik'eh *Jerusalem* niideel iin chih ishiit.

⁴² Xa' ts'a' eh *Joseph, Arimathea* key ts'an h, ishiit danh niiniishyah. ⁴³ Ay ch'ah dineh hithahdelxoo shyah choh xaah ch'inliin iin tah ts'an h, ay hu' dinee iin hqqsuu' yaa naniich'etdee, T'oodih'ay k'ach'ootahle' danh de' kaah uneh'ay. *Jew* iin nahelshii dziinn' ts'a' ts'ehlagh dziinn' eh, nach'et-aal xaah suuhohdelee dziinn' hqo'ijj. *Joseph* k'ahaniich'ulnay ts'a' *Pilate* xaah niiniishyah. *Jesus* tee' xaah ch'uudehkat. ⁴⁴ *Pilate Jesus* ehtiin ijihth'agn eh hqot'at teena. Bahdeh'ay ch'inliinn' daa dadadeltijj t'aaan yuudehkat. "Jesus t'axoh laa ehtijj?" yehnih. ⁴⁵ "Jesus t'axoh ehtijj," bahdeh'ay ch'inliinn' nay eh, *Pilate Joseph*, "Jesus tee' uu'jiniin," ehnih. ⁴⁶ Ay eh *Joseph* ch'iil elgay suu' oqkeet t'aaan Iitee' jiliis k'et ts'an h naa'ihitiin eh, ch'iil elgay inaa'uudeet'qo. T'aaan ch'itee' niihelsheek danh Iitee' niinihtijj, ddhaal eekey tthee shiit haahelshyah danh, t'aaan shiihetdak danh tthee choh nildatnii'aq. ⁴⁷ *Mary Magdalene* t'aaan *Mary, Joses* unaq nliin, hohneh'ih ts'a', ndeeh *Jesus* nihnihtijj danh hohnih'ijj.

16 ¹ T'aaan eh *Jew* iin nahelshii dziinn' hehuuthadn danh *Mary Magdalene; Mary, James* unaq; t'aaan *Salome* hii'eh itnetmaan hqo'keet, ch'itee' k'et ts'an hiiyih'ay, *Jesus* tee' k'et nadzuuniil xaah. ² Dziin shiit k'ahman' haachee'aan eh, ch'itee' niihelsheegn danh ts'a' hihteedeel. ³ Haadal eh, daa' t'ihdetnih, "Doo tthee choh neexaah

Itaatahmoh, k'ehetdak danh ts'anh?" ⁴ (Thee łaq' nchááh.) Ay eh hahnóó' hohneh'ay eh, ch'idá' tthee níttaa'ilmqót ihneh'ih. ⁵ Ay eh k'eh hijideel. Ishiit danh dineh k'ahduu' daathal hihneh'ih. Ch'itee' niihelshyeek danh hqqsq ts'ay daa'edah. Tł'aan eek elgay ndiaa nadelniik. Nts'aa' hohneh'ay eh hihniłjiit. ⁶ "Sq' naljiidn! *Jesus Nazareth* key ts'anh koonah'ih, doo jiliis ihiitnihtsool. T'oot'ey jah k'a'iiday; ijłlaagn iin tah ts'anh niidit-that. Unah'ih, ndeeh tth'ihiiyht'ayh danh ahkeedn. ⁷ T'axoh na'atdał tł'aan Maanah udeldii iin tł'aan *Peter* chih daq' idahnih, '*Galilee* nan' k'et ts'a' nühttheh taahaal. Ishiit danh utdah'aal, nts'aa' nühdiiinj' k'eetaat.' ⁸ Ay eh ch'itee' niihelshyeek danh ts'anh tthiihindeel tł'aan hqqtł'at hihneljiidn eh łtaakaqahilshyah. Hihneljiidn ts'anh t'ey hihdetnii. Doot'ey k'at'ey hq'q' ihenay, hihneljiidn xaah.

⁹ Jesus du', ijłlaagn iin tah ts'anh niidit-thadn tł'aan dziin shiit k'ahman' hqłiin, *Mary Magdalene* ts'a' ch'ittheh dishoodeltii, doo iits'an łk'eedinch'ii gq'q' shyüüt haa'ih'a'. ¹⁰ Doo iin *Jesus* eh ijłe' iin łaq' hq'q'chaa' ts'ehohqhday eh, hetsaa iin ts'a' teeshyah tł'aan nts'aa' hut-shyaak aanah hq'q' huu'ehnih. ¹¹ Ay eh *Jesus* nahotnayh ehtiin ts'anh tł'aan Unak'iin chih hq'q' huu'ehnay eh, łay eh k'ahiiniithan.

¹² Ay tł'aan *Jesus* Beh yijłe' iin łaakey ch'ts'aa' niign k'at'ey hq'q' hiineh'iik niign huuts'a' dishoodeltij, nan' k'et tagn' haadal niign eh. ¹³ Ay iin hahniideel tł'aan ch'ehłaadn iin hq'q' ihenih, doo iin Beh yijłe' iin, t'oot'ey ay iin chih łay eh ts'ijnuuthij' ts'a' k'ahiiniithan.

¹⁴ Ay tł'aan *Jesus* ts'ehłagn deetaan k'et ts'ehłan Maanah udeldii iin ts'a' dishoodelt'ij, nach'ih'e'aal eh. Hq'q' huuhenay k'at'ey łay eh huuhuunay xaah, hendeek dadijhtay eh huuts'a' hq'q'hee, tł'aan huudzee' tthee k'eh nt'ay aanah chih, doo iin nahotnay hiinih'iin iin łay eh k'at'ey huunay xaah. ¹⁵ Tł'aan daq' huu'ehnih, "Nan' hq'q'chaa' ts'a' łitnahdeel eh, dinee iin huu'ihdłaq' ts'a' T'oodiht'ay Aaneegn' suu' eh hahuu'uunahtanh. ¹⁶ Doot'ey łay eh niithan tł'aan tuu eltsiin (diits'ant'ay' ts'anh) tat-shih. T'oot'ey doot'ey łaq' k'aniithan łatdalnay. ¹⁷ Doo iin T'oodiht'ay łay eh uunay, daq' ch'ale' huu'eh dotdaathal. Shq'q'sii' eh gq'q' shyüüt eh hahnaashyok. Ch'idanh key t'iin aaneegn eh thahdalxoh. ¹⁸ Tł'uh ch'óó nihdihtij' tł'aan tuu utah dineh exaan hatnaa' de', k'at'ey nts'aa' t'ey hihtaadiil. Dinee iin ehts'iign k'et diiła' dahełeek de', ay iin nahtat-suul."

¹⁹ *Jesus* Doo Huuhq'q'chaa' ts'a' K'ach'ihohłe' Maanah udeldii iin eh hq'q'haa' tł'aan dagn nan' k'et ts'a' niidiltij' tł'aan T'oodiht'ay hq'q'q' ts'ay daa'edah. ²⁰ Ay tł'aan Maanah udeldii iin huhhihteedeel tł'aan nahtatdak niign huuhdłaq' ts'a' hach'ihuhnehtanh tł'aan Doo huuhq'q'chaa' ts'a' k'ach'ihohłe' huuxaa' etnah. Dinee iin ch'aa' hol'ih ts'a' tł'aan nahohtahdaa daq' hetday nts'aa' T'oodiht'ay t'ay' hq'q'hiin hech'ihohnah'iil xaah huhneh'ay xaa', hach'ihuhnehtan łay eh huunih. T'axoh.

T'oodjht'ay Aaneegn' Suu' John Utneetl'adn Xaa'

1 ¹Jan nan' k'et hq̄chaah ts'á' eltsiin ttheh dá' ts'anh, Heneek hq̄łji. Ay Heneek T'oodjht'ay eh nłji tł'aan Heneek T'oodjht'ay nłji.

²Ch'ittheh hetsihuuthadn dá' ts'anh ay Heneek T'oodjht'ay eh nłji. ³Ay xaa' łahthagn' ch'ich'atxąą. Ch'ishyon dii altsiil ts'á' k'at'ey ch'ich'ihtsiil.

⁴Ay Heneek honayh tł'aan ay honay dinee iin eh ch'inehdzeek. ⁵Ay Neldzeegn natł'at shiit nildzeek tł'aan natł'adn k'at'ey k'odatniign ehtsay.

⁶Dineh *John* mq̄qsii', T'oodjht'ay Daaneegn' nadadełeegn eh hiteh'a'.

⁷Ay dineh dinee iin ay Neldzeegn aanah nühduhnił' nihthanh niishay, łahthagn' iin T'oodjht'ay Aaneegn' hihdahth'ak xaa' tł'aan łay eh hutdahnił' xaa'. ⁸Ay dineh ay Neldzeegn k'a'iłay. Ay Neldzeegn aanah hq̄' duhnił' nihthan niishay. ⁹Ay Neldzeegn łąą' neldzeegn nłji. Aych'ah jan nan' k'et hq̄chaah ts'á' shiit niishyah tł'aan łahthagn' dinee iin eh ch'inehdzeek.

¹⁰Ay eh, ay Heneek jan nan' k'et hq̄chaah ts'á' koht'iin nłji'.

T'oodjht'ay jan nan' k'et hq̄chaah ts'á' Yixaa' ehtsji t'oot'ey jan nan' k'et hq̄chaah ts'á' koht'iin Yits'ihetniik. ¹¹Diinann' k'et niishay t'oot'ey diichiill' key' iin k'a'ehiiniithan. ¹²T'oot'ey ch'ehłaadn' iin ehiiniithan tł'aan łay eh hiyyuunay. Ay eh doo łay eh Yuunay iin uhaa' udjił'ay huu'ehtsji, T'oodjht'ay ts'iikey iin huutahtsay xaa'. ¹³T'oodjht'ay hu' diihuuta' nłji. T'oodjht'ay ts'iikey huu'ihtsji t'oot'ey jan nan' k'et ch'ita'eh k'ahuu'ehuuliin hq̄' ch'ah huu'ihtsji. ¹⁴Ay Heneek jan nan' k'et koht'iin eltsji tł'aan neetah honayh ts'á' eedaa'. Diichaa' ch'ich'ahnool' nłiin ts'ineh'ji'. T'oodjht'ay ts'eeninn' t'aa'ay ihq̄łiin nłiin, hq̄' xaa' ch'ah diichaa' ch'ich'ahnool' nłji. Łąą' niign łanelt'eh ts'á' t'ey nłji tł'aan dinee iin hq̄chaa' huuts'itihnak niithanh.

¹⁵*John* Yaa hq̄qhee. Hq̄łł'at esał ts'á', dq̄ą' nił, "Jan ch'ale' chidą' Baa huhhaa' ndeeh dq̄ą' dihnay danh, 'Shk'eh taahaal' t'oot'ey shch'ahnool' nt'eh, shihq̄łiin ttheh nłji xaah.'" ¹⁶Dinee iin hq̄chaa' huuts'itihnak niithan eh, łahthagn' nił k'eenoo'dziinn' tay' neets'iniiniik. ¹⁷T'oodjht'ay diinach'uudah'iinn' *Moses* xaa' huutł'aa'jił'ąą' t'oot'ey

hooqt'at huuts'iniiniign eh ɭaa' niign *Jesus Christ* xaa' hooɭɭi. ¹⁸Doot'ey T'oodɭht'ay k'at'ey nah'iil. Diishye'e t'aa'ay hooqt'at yaantsiin, ay xaa' ch'ale' dinee iin T'oodɭht'ay ehtatnayh.

¹⁹⁻²⁰*Jew* koht'iin iin *Jerusalem* key ts'anh, *Jew* iin hach'ɛleegn iin eh *Levi* ts'anh nadethadn iin doo iin hithahdelxoo shyah choh shiit hetnah iin *John* ts'a' huhteh'a. Ndeeh ch'uhdehkadn, "Doo dɭit'ay?" hoo' ihenay danh, *John*, "K'anuhdihniil," k'ahoo' nay ts'a', ɭay eh daa' nay: *Messiah Christ* moqsii, k'adiht'ay." ²¹"Ay t'aaan doo ch'ah dɭit'ay?" hiiyehnih. "Elijah laa dɭit'ay?" "Kol. Ay k'adiht'ay," huu'ehnih. "Ay T'oodɭht'ay kaah hooqhee dine' laa dɭit'ay?" hiiyehnih. "Kol," huu'ehnih. ²²"Doo ɭɭiin hoo' needɭinih! Doo iin nuhts'a' neeteh'a' iin, doo ɭɭiin hoo' huudzaaniil. Nts'aa' daanah dɭiniil?" hiiyehnih. ²³*John* daa' huu'ehnih, "Jan hu' diht'ay: 'Ts'aɭ shiit ts'an h'ah ih sal diht'eh. Daa' ch'ah dihnay, "Doo 'Huuhohchaah ts'a' K'achihohle' taahaal tay' tth'idee'ay hahtsayh." ' (Hoo' ch'ah T'oodɭht'ay kaah hooqhee, *Isaiah* moqsii, ch'ida' hoo' nih.) ²⁴*Pharisee* iin ay ch'ale' ay dinee iin heneek kaah *John* ts'a' huhteh'a.

²⁵Tay' *John* nahuhdelkat. "*Messiah* k'adiht'ay de', t'aaan *Elijah* k'adiht'ay de', t'aaan ay T'oodɭht'ay kaah hooqhee k'adiht'ay de', ay t'aaan dii xaah tuu ch'exaaq?" hiiyehnih. ²⁶"Shin hu' tuu eh tuu ch'exaaq. Nuhtah Ts'ehɭagn na'ethadn Bits'atniik. ²⁷Shk'eh taahaal t'oot'ey uke' t'uull' k'adatnih'adn xaah t'ey k'abii'aksuuy," huu'ehnih.

²⁸*Bethany* key shiit, *Jordan* Haniign' nuhtsay ndeeh *John* tuu ch'exaaq danh, hoo' ch'ah det-shyaak. ²⁹Uuk'ahdaa eh *John Jesus* yaa aahaal neh'ih t'aaan *John* daa' nih, "Jan ch'ale' T'oodɭht'ay Ushye'e nt'eh, dibeh gaay k'eh tahteel, nan' k'et hohchaah ts'a' koht'iin huuts'ant'ay'huuch'a' uulee xaah. ³⁰Jan ch'ale' Baa huhhaa' ndeeh daa' dihnay danh, 'Shk'eh taahaal t'oot'ey shch'ahnoo' nt'eh, shihooɭin ttheh nɭii xaah.' ³¹Ch'ida' danh doo ch'ah taat'eel Bits'ishniign, t'oot'ey tuu eh tuu ch'ihxaan xaah nihshyah, *Israel* koht'iin hii'itatnaih xaah," huu'ehnih.

³²*John* nts'aa' neh'ay xaah daa' huu'ehnay, "Ts'eh'tudn *dove* moqsii' k'eh T'oodɭht'ay Otdeegn' dagn nan' k'et doq' ts'an h'ik'et det-shyaagn t'aaan ik'et eeday. ³³Ndeeh hoo' hut-shyaagn da', tth'ih tah doo ch'ah nt'ay Bits'ishniign t'oot'ey Toodɭht'ay, Doo tuu eh tuu ch'ihxaan xaah shteh'a', daa' shehnay, 'Dinee iin Shotdeegn' dineh doq' ts'an h'ik'et det-shyaagn utnah'iil t'aaan ik'et eeday. Ay Dineh ch'ale' Shotdeegn' eh hooqchaa' huuts'itaanak.' ³⁴Hoo' hut-shyaagn nak-'ɭi' t'aaan, 'Ay Dineh T'oodɭht'ay Ushye'e nɭii,' nuhdihnih," huu'ehnih.

³⁵Uuk'ahdaa eh *John* ishiit danh tay' t'ey ɭaakey dinee iin daanah uudeldii iin eh eedah. ³⁶Ay t'aaan *Jesus* huukuu' aahaal neh'ih. "Jan ch'ale' T'oodɭht'ay Ushye'e dibeh gaay k'eh tahteel, nan' k'et hohchaah ts'a' koht'iin huuts'ant'ay' huuch'a' uulee xaah," huu'ehnih. ³⁷ɭaakey *John* maanah uudeldii iin nts'atnay hihdiitth'ak. Ay t'aaan *Jesus* eh

hihteedeel. ³⁸ *Jesus* k'eh noonel'ay eh, hiik'eh teedeel huuneh'ih t'aaan daq' huu'ehnih, "Dii kaah uunah'ih?" "Hachuunehtan, ndeeh dhijdah?" hiiyehnih. ³⁹ "Aan! Uunah'ih," huu'ehnih. Ay eh hii'eh teedeel t'aaan eeday danh huhneh'ih. Ay t'aaan dziin aakehuuthadn hii'eh na'ijideek. (Daq' shign' jii'a' danh k'eh behdzaltth'ii'.)

⁴⁰ Laakey doo iin *John* hihdiitth'agn t'aaan *Jesus* eh hihteedeel, huutah ts'anh ts'ehlagn *Andrew* nt'eh, *Simon Peter* uchiil. ⁴¹ Hantee' t'ey *Andrew Simon* doqnaa uudih'aa t'aaan daq' ehnih, "*Messiah* ts'uudih'aa!" (*Messiah, Christ* henih ts'a'). ⁴² Aiy t'aaan *Simon Jesus* xaah niinihtii. *Jesus* ineh'ay eh daq' ehnih, "*Simon* dijt'eh, *John* ushye'e. *Cephas* nuutihsii." (Ay oqsii' *Peter* k'eetaat, t'aaan tthee choh henih ts'a').

⁴³ Uuk'ahdaq eh *Jesus Galilee* nan' k'et tuhshya' niithanh. Ishiit danh teeshyah ts'a' *Philip* uudih'aa t'aaan, "Aan! Sh'eh ijhaak," ehnih. ⁴⁴ (*Philip Bethsaida* key koht'iin nt'eh. Ay key *Andrew* eh *Peter* chih hihdelth'ih.) ⁴⁵ Ay eh *Philip Nathanael* uudih'aa t'aaan daq' ehnih, "Doo aanah *Moses* nach'uudah'iin dinaht'aa' ishiit utnett'adn ch'ida', Ay ch'ale' ts'uudih'aa. Ay aanah ch'ale' Toodiht'ay kaah hoqhee iin chih utnett'at. *Jesus* nt'eh, *Joseph* ushye'e *Nazareth* ts'anh." ⁴⁶ "Nts'aa' ch'ah nsoon *Nazareth* key ts'anh taateel?" *Nathanael* yehnih. "Aan! Sh'eh ijhaak t'aaan unih'ih," *Philip* ehnih. ⁴⁷ *Jesus Nathanael* xaah niiniishay ineh'ay eh, yaanah daq' nih, "Jan *Israel* koht'iin laq' nt'eh. K'atey hulshyak ts'a' uk'et uudii'ay." ⁴⁸ "Nts'aa' Shii'inayh?" *Nathanael* yehnih. "*Philip* hoq' daaniil ttheh da', ndeeh *fig* ts'oo t'aa dhijdaa' danh, nak-'ii'," *Jesus* yehnih. ⁴⁹ Hach'uunehtan, T'oodiht'ay Ushye'e dijt'eh! *Israel* haske' dijt'eh!" *Nathanael* yehnih. ⁵⁰ "Ndeeh *fig* ts'oo t'aa dhijdaa' danh, nnak-'ii', *Jesus* yehnih. Jan hoqt'at ch'ahnoo' utnih'ii'," *Jesus* yenih. ⁵¹ T'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Laq' nuhdihnih. Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodiht'ay Shteh'a'. Dagn nan' k'et k'uh chiniixal t'aaan *angels*, T'oodiht'ay Aaneegn' nadadeleegn iin moqsii', doq' ts'anh Shk'et eh dagn tah sts'anh hut-shyaagn hoq' ch'ah utnah'ii'."

2 ¹ Laakey dziinn' nuuniithat danh eh *Galilee* nan' k'et key *Cana* hoqsii' hihutniik. *Jesus* unaa ishiit danh eedah, ² t'aaan *Jesus* eh maanah uudeldii iin chih hihutniign xaah, "Nahdeel," hoq' huuhenh. ³ Ndeeh huu'ihdlaq ts'a' elkajy tu' kol k'odatniik danh, *Jesus* uunaa daq' ehnih, "Elkajy tu' eh danh niihindeek." ⁴ "Naq, 'Hoq' ch'ah aanah hoq' diidi,' k'ashtidhijdiil! Shign' Shaa duunoo' hoq' t'ey haatha' tth'iehtah k'ashiit niihuuthal," *Jesus* yehnih. ⁵ Ay t'aaan *Jesus* unaa alnaa dinee iin daq' huu'ehnih, "Nts'aa' *Jesus* nuh'ehnaay k'eetaat dahdi'."

⁶ Ek'eetaagn tthee k'eh naa'ay choh shign' niiniidlah. Ts'ehlagn *barrel* ch'ixaq' tuu eh daatnahniil. Dinee iin ay ch'ah tuu t'aa'eedlay ts'anh eh na'ihdetch'ot, *Jew* koht'iin iin nach'uudah'iinn' T'oodiht'ay aanah k'eetaat. ⁷ *Jesus* alnaa dinee iin daq' huu'ehnih, "Jan naa'ay choh shiit

tuu daatnahnał.” Ay eh t’axoh daitniinal 8 ay t’aan daq’ huu’ehnił, “T’axoh ha’ahnił t’aan shi’ k’a’ehnay’ xaah niinahkaay.” Ay shi’ k’a’ehnay’ xaah niinahkaay. 9 Ay t’aan tuu elkay tu’ eltsiin ntsiin etnaq. Ndeeh ts’anł jan elkay tu’ det-shyaagn heets’etniik. T’oot’ey alnaa dinee iin doo tuu haa’jidal iin ndeeh ts’anł heehetnayh. Ay eh ay dineh huuteeniign daa datdelshyah 10 t’aan daq’ ehnił, “Lahtthagn’ ch’ishyon uuteeniign iin elkay tu’ suu’ eh ch’ittheh t’axoh hqo’ hal’ji’, ay t’aan elkay tu’ suu’ hetnaqan eh, elkay tu’ k’asuu’ iisuuy hatnaq’. T’oot’ey nan hu’ elkay tu’ ch’ich’ahnoo’ nliin huuch’a’ iidhjhkaq, t’axoh haahiiyuunił xaah.”

11 Ay *Jesus* ch’ittheh nahohdaa ts’a’ *Galilee* nan’ k’et *Cana* key danł det-shyaak. Ishiit danł hiit’ay’ neh’ji’, t’aan Maanah uudeldii iin łaq’ hiiyuunił. *Capernaum* key ts’a’.

12 Ay t’aan *Jesus* eh unaq eh uchiil iin eh Maanah uudeldii iin eh hihteedeł t’aan łakey dziinn’ tay’ na’aanoo’ k’eh shign’ hihdelth’ih.

13 T’oodiht’ay Aaneegn’ nadadełeegn *Israel* koht’iin iin k’et he’uudeel heehelnay dziinn’ k’ahjiil nuuniithat danł ts’a’, *Jesus Jerusalem* key ts’a’ teeshyah, łehchinh hetdak dziinn’ xaah. 14 Hithahdelxoo shyah choh shiit *Jesus* dinee iin noon *Oxen* moqsii’ eh dibee eh ts’eht’udn *pigeon* moqsii’ an’ natelshyeegn iin huudił’aq. Ishiit chih lesüü łnaa’aaleel iin lesüü hiik’et łnaa’aaleel daadelth’ih ts’a’ huudił’aq. 15 *Jesus* t’uul beh ch’elstüü ehtsił t’aan hithahdelxoo shyah choh ch’a’ łahthhaagn’ dibee eh *Oxen* tthiiniishuut. Lesüü hiik’et łnaa’aaleel niłts’aadeedlah t’aan yelsüü gaay łk’ee’iit’iit. 16 T’aan *pigeons* an’ natelshyeegn iin datdihtay eh daq’ huu’ehnił, “Shign’ ch’a’ tthuunahłee! Shta’ shyah sq’ ch’utkeedn shyah hal-‘iin!” 17 Maanah uudeldii iin nts’aq’ T’oodiht’ay Aaneegn’ utnett’adn nay ihelnayh. Daq’ nił, “T’oodiht’ay, nshyah hqo’chaa’ łahuudiłnay xaa’, datdihtay t’ay’ eh duhdiin shihhulstsił.”

18 Ay eh *Jew* koht’iin iin ch’uhdehkat ts’a’ daq’ ihenił, “Nts’aq’ nahuudiłhdaa tjiidiil eh, diixaa’ doodiht’ay nee’ich’otnih’iil, hqo’ ch’ah dinshyaagn xaah? 19 “Jah T’oodiht’ay shyah łoodahnay t’aan taagn dziinn’ t’ey nuutih’aal,” *Jesus* huu’ehnił. 20 “Taagn dziinn’ t’ey nuutji’áál? Jah T’oodiht’ay shyah dan deetaan łk’eetaagn uk’edn noodeethadn eh hultsiin,” hiiyehnił. 21 T’oot’ey ay T’oodiht’ay shyah xaah hqo’haa’ ushinh nt’eh. 22 Ay eh ndeeh *Jesus* jilaagn iin tah ts’anł niidit-that t’aan nahotnayh danł, maanah uudeldii iin nts’aq’ hqo’ nay heehelnayh. T’aan T’oodiht’ay Aaneegn’ utnet-t’adn eh *Jesus* heneek eh hqo’haa’ łay eh huunay.

23 T’oodiht’ay Aaneegn’ nadadełeegn uudeel heehelnay nach’et-‘aal danł tah *Jesus Jerusalem* key eeday eh, ndlaan iin łaq’ hiiyuunay, nahohdaa day hiineh’ay eh. 24 T’oot’ey *Jesus* dinee iin k’ahuut’aa’idiltiin, łahthagn’ hqo’suu’ ts’a’ huu’iinetnayh xaah. 25 Doot’ey dinee iin aanah t’axoh ay idaaniił, nts’aq’ huudzee’ shiit hqo’suu’ ts’a’ hee’etnay xaah.

3 ¹Dineh *Pharisee* iin tah ts'anh *Nicodemus* moqsii' *Jew* koht'iin ch'inliin nt'eh. ²Ts'ehlagh tahn ay dineh *Jesus* niishyah t'aaan daq' yehnih, "Hach'uunehtan, T'oodjht'ay Nteh'a' hach'utnihtanh xaah heets'etnayh. Doot'ey T'oodjht'ay k'abeh diit'ay, ay ch'ah koht'iin nts'aa' nahohdaa ts'a' hqo' ch'ah k'ataadiil." ³"Daq' ch'ah laq' ndihnih, 'Doot'ey beehat-liin de' shij', ndeesh T'oodjht'ay yich'ootahle' danh ishiit nuuniithat danh taaleel,' " *Jesus* yehnih. ⁴"Nts'aa' ch'ah dineh choh eltsij' ts'eeniin natat-leel? Laakey danh unaq' ts'anh k'at'ey biinootat-leel," yehnih. ⁵"Daq' ch'ah laq' ndihnih, 'Doot'ey tuu eh T'oodjht'ay Otdeegn' xaa' beehqoqij' de' shij', ndeesh T'oodjht'ay k'ach'ihohle' danh ay ch'ah daataa'aa. ⁶Doo iin koht'iin xaa' huu'eehqoqiiin, ay ch'ah koht'iin iin hijij' t'oot'ey Botdeegn k'ahuushiit ij'ay. T'oot'ey doo koht'iin iin T'oodjht'ay Otdeegn' xaa' huu'eehat-liin, Botdeegn' huushiit ij'ay. ⁷Lahtthagh' tay'nuh'eenootat-leel,' hqo' ndihnay xaa', so' naa ch'aa' hqoqiiin. ⁸Ehts'ayh hqoqiiin k'eh hqot'eh. Ehts'ayh hqo' diitth'ak t'oot'ey ndeesh ts'anh t'aaan ndeesh ts'a' det'shyaagn hits'inniik. Hqo'niil k'eh t'ey hqot'eh, huuhijhdlaq' ts'a' T'oodjht'ay Otdeegn' xaa' huu'eehqoqiiin eh. K'aadu'u honayh niign niihindeel' t'oot'ey nts'aa' hqo' hut-shyaak ts'a' t'ey hits'inniign," " *Jesus* yehnih. ⁹"Nts'aa' ch'ah hut-shyaak?" yehnih. ¹⁰*Jesus* daq' nih, "*Israel* koht'iin iin hach'ihuu'uunihtan ch'ahnnoo' dijt'ay t'oot'ey hqo' ch'ah hee'ilnii laa?" ¹¹Daq' ch'ah laq' ndihnih, 'Nts'aa' heets'etnay t'aaan nts'aa' ts'ineh'iinaanah ts'ihqoqee. T'oot'ey doot'ey nuhtah ts'anh nee'aaneegn'k'a'eeniithan. ¹²Ndeesh diit'ey jan nan' k'et ts'ann' aanah hqo' nuhdihnih danh, k'alaaq' Shuudahnay. Ay eh ndeesh diit'ey dagn nan' k'et ts'ann' aanah hqo' nuhnih danh, nts'aa' ch'ah laq' Shudahnii? ¹³T'aaan doot'ey dagn nan' k'et dagn' ts'a' k'at'ey teeshay, Shin shij'. Dinee iin Shkehduht'e' xaah, dagn nan' k'et doq' ts'anh T'oodjht'ay Shteh'a'," " *Jesus* yehnih.

¹⁴*Moses* t'uh choh ch'iitsay *bronze* moqsii' eh eltsiin ts'al shiit diits'eegn nan' nidijthayh k'et kii'ihitiin k'eh, Doo ch'ah dinee iin ikehduht'e' xaah, T'oodjht'ay Iteh'a', kiitalteel. ¹⁵Hqo' ch'ah uutaaleel, huuhijhdlaq' ts'a' lay eh yuunay duunoo' hohchaah ts'a' uutaanayh xaah. ¹⁶T'oodjht'ay nan' k'et hohchaah ts'a' koht'iin iin hqot'at xantsiin xaah, Diishye'e t'aa'ay eehqoqiiin huut'aa'ijhtij'. Ay eh huuhijhdlaq' ts'a' lay eh Yuunay iin k'ahihtahteel t'oot'ey duunoo' hohchaah ts'a' uhtaanayh. ¹⁷T'oodjht'ay Diishye'e jan nan' k'et koht'iin xaah Iteh'a', huutahshii xaah, k'at'ey huu'otnahshaa xaah. ¹⁸Doot'ey T'oodjht'ay Shye'e lay eh uunay baa k'aholthadn shij' k'at'ey betdatjatkay. Doot'ey k'at'ey lay eh Yuunay iin k'aholthadn shij' ch'ida' huu'etdatjehkay, T'oodjht'ay Shye'e k'at'ey lay eh uunay xaah. ¹⁹Daq' ch'ale' baa k'aholthadn shij' huu'etdatjehkay. T'oodjht'ay Diishye'e Iteh'a' ts'a', neldzeegn jan nan' k'et det-shyaagn k'eh hqot'eh. T'oot'ey dinee iin neldzeegn ch'a' uunat-t'adn kaah hqot'at

daaniihetdee, ts'ahqot'eh ts'a' ts'eehoohoh'ay xaah. ²⁰Doo ts'ahqot'eh ts'a' ts'eehoh'ay neldzeegn ts'idahuudit'eh t'aaan neldzeegn k'aniitaahaal, ts'ahjiit'eh ts'a' ts'eehoh'ay hinah'iil k'a'iniithan xaah. ²¹T'oot'ey doo laa' niign ts'eehoh'ay neldzeegn niiniishyah, hqo' ts'eehoh'ih ts'a' T'oodiht'ay Ik'ahohthadn neldzeegn xaa' hinah'iil xaah. ²²Ay t'aaan *Jesus* Maanah uudeldii iin eh *Judea* nan' k'et hihteedeel. Ha'gaay niithoo' ishiit nihniideel hihdelth'ih t'aaan Maanah uudeldii iin dineh iin tuu hexaa.

²³*Aenon* hqqsii' uuniik'uul *Salim* key ts'anh *John* chih tuu ch'exaa, ishiit danh tuu hqqliin xaah. Dinee iin hiits'a' niideel t'aaan tuu huu'ehxaa. ²⁴(Hqo' ch'ah hut-shyaa, *John* shyah holsay daahiinihtiin t'theh.) ²⁵Ch'ehlaadn' *John* maanah uudeldii iin *Jew* koht'iin eh ldagn nadahdetkayh, nts'aa' dinee iin na'ihduuch'ot *Jew* nach'uudah'iin k'eetaat aanah. ²⁶Ay t'aaan *John* nihniideel t'aaan daa' hiiyehnih, "Hach'uunehtan, Ay Dineh Doo aanah uunihaa', Doo neh eeday *Jordan* haniign'nuhts'ay, Ay ch'ah Bi'ilnayh? Ay ch'ale' huhihdlaa' ts'a' t'axoh nihniideel t'aaan huu'ixxaa." ²⁷*John* daa' nih, "Diit'ey dineh ts'ann' ntiin, T'oodiht'ay ts'anh bihqqlii. ²⁸Nuhxon hu' Shdahth'agn, ndeeh, 'Messiah' k'adiht'ay, t'oot'ey Yittheh Shtel'a', dihni' da'. ²⁹Lihutniign huuniik ts'exe' huuteeniign ts'ann' nlii. Doo dine' laakey lehchinh niiniidlay yik'uu na'ethat t'aaan huuteeniign nts'atnay yidiitth'ak. Ay t'aaan huuteeniign hqohee eh baahqosqo. Hqo' k'eh, ndeeh dinee iin *Jesus* nihniideel danh, ndzuutth'agn xaah, shaahqosqo. ³⁰Ay Dineh, *Jesus*, diichaa ch'ahnnoo' taateel t'oot'ey shin hu' diichaa uch'ahnnoo' k'atihheel."

³¹Doo dagn nan' k'et d qo' ts'anh teeshay huuhihdlaa' ts'a' ch'ich'ahnnoo' nlii. Doo jan nan' k'et ts'anh eehqqliin nan' k'et koht'iin nlii t'aaan nan' k'et ts'ann' aanah hqohee. Doo dagn nan' k'et d qo' ts'anh teeshay huuhihdlaa' ts'a' ch'ich'ahnnoo' nlii. ³²*Jesus* nts'aa' ineh'ay eh idiitth'agn aanah hqoheee t'oot'ey Yaaneegn' k'ayiniithan. ³³Doo Yaaneegn' yuuniign hqo' ch'ah det-shyaagn xaa' T'oodiht'ay laa' ntiin huu'ich'ooneh'ih. ³⁴Ay Dineh T'oodiht'ay Iteh'a' T'oodiht'ay Aaneegn' eh hqohee, T'oodiht'ay Dotdeegn' lanelt'eh ts'a' hit'aayii'an xaah. ³⁵T'oodiht'ay Diishye'e xantsii' t'aaan huuhihdlaa' ts'a' dagn' diixaa' doodiit'ay hit'aayii'aa. ³⁶Doo T'oodiht'ay Ushye'e lay eh Yuunay ay ch'ah duunoo' hqhchaah ts'a' honayh. Doo Yishye'e k'ak'ahohthadn ay ch'ah k'at'ey duunoo' hqhchaah ts'a' uutaanay, t'oot'ey T'oodiht'ay t'axoh yaa ts'aniit'el'eh t'aaan duunoo' haatha' ts'a' yaa ts'aniit'el'.

4 ¹Ay t'aaan, dinee iin, "*Jesus* Behnaitetdagn iin hqqlii t'aaan tuu huu'ixxaa *John* ch'ahnnoo' hut-shyaa," hqo' henay, *Pharisee* iin hqo' ch'ihdiitth'ak. ²[*Jesus* hu' k'at'ey tuu huu'ehxaan. Maanah uudeldii iin shii' tuu ch'exaa.] ³Nts'aa' *Pharisee* iin hihdiitth'agn hee'etnay eh, *Jesus* tay' t'ey *Galilee* nan' k'et ts'a' natet-shyah. ⁴*Galilee* nan' k'et kaah eeshyay eh, *Samaria* nan' k'et he'eeshyah. ⁵Key k'et *Sychar* hqqsii'

Samaria nan' k'et danh niishyah. Ay key nan' *Jacob* diishye'e *Joseph* t'aaahoh'aan uuküü hqot'eh. ⁶Ishiit danh *Jacob* tuu daak'eedn' hqot'eh. *Jesus* natetdaagn eh tii'etnak. Ay eh tuu daak'eedn' k'üü daa'eedah. Daa' shígn' jii'a' danh.

⁷*Samaria* nan' k'et ts'exe' tuu t'aacheethayh xaah nii'inshyah. T'aaan *Jesus* daq' yehnih, "Tuu ushnaan Sht'aa'íikayh." ⁸(Maanah uudeldii iin key hiiye'aal huhteekeedn kaah teedeel.) ⁹*Samaria* ts'exe' daq' ehnih, "Jew koht'iin íííí t'aaan *Samaria* koht'iin íhíí. Nts'aaq', 'Tuu ushnaan Sht'aa'íikaan,' hqo' díinay Shuudíhkat?" (*Jew* koht'iin iin eh *Samaria* koht'iin iin noo' hqhchaah t'ey k'at'ey níí ts'íhetnay.) ¹⁰*Jesus* daq' yehnih, "T'oodíht'ay nts'aaq' nsoon t'ey nt'aatih'aał niithan ee'innayh de', t'aaan doo tuu kaah nuudehkadn ee'innayh de', nde' udíiníh de', ay t'aaan tuu honay xaah nt'aaataakaal." ¹¹Ts'exeh daq' ehnih, "Nan hu', nnaa'ay kol t'aaan tuu daak'eedn tiidíithaat hqot'eh. Ndeeh ts'an h tuu honay xaah kaah tííhaal? ¹²Neetthaay, *Jacob*, jah tuu daak'eedn' neet'aa'íí'aa. *Jacob* jah ts'an h tuu' etnaq' ch'idá. Ushye'e iin t'aaan unoonn' chih jah ts'an h tuu' hetnaq'. Nan hu' *Jacob* ch'ahnnoo' ihchaa nííthanh laa?"

¹³*Jesus* daq' yehnih, "Doot'ey jah ts'an h tuu' etnaq, tay' t'ey tuu naydat-t'aał. ¹⁴T'oot'ey doot'ey tuu ut'aatihkaal atnaq' de', duunoo' hqhchaah ts'a' k'at'ey tuu naydat-t'aał. Ay tuu ut'aatihkaal, ay ch'ah ushiit taak'at haadíh'ah k'eh taat'eel. Tlaan k'at'ey tat-süü t'aaan uts'an h tuu'xaa' duunoo' hqhchaah ts'a' uutaanayh." ¹⁵Ts'exeh daq' ehnih, "Ay tuu' sht'aa'íikayh! Ay t'aaan duunoo' hqhchaah ts'a' tuu k'at'ey nashdut-t'aaan. T'aaan tay' t'ey jah ts'an h tuu' kaah k'at'ey natihdaal." ¹⁶"Nkay' kaah íídaa' t'aaan jah beh níííday," *Jesus* yehnih. ¹⁷"Shkay' kol," ehnih. "Łay eh, 'Shkay' kol,' díiníh. ¹⁸Ahtsay dineh iin uudhíiniign t'aaan k'aaduu' doo dine' eh dhííday k'ank'ay' íílay. Łaq' eh Sts'a' uunííhee," yehnih. ¹⁹"Nts'aaq' ch'ah díinay eh T'oodíht'ay xaah hqo'hee íííiin ní'ishnayh. ²⁰Shchiill' key' *Samaria* natdethadn iin jah ddhaall' k'et T'oodíht'ay łahhíiuyunay eh hetday uts'a' hithahdelxoh. T'oot'ey nan du' nchiill' key' iin *Jew* koht'iin iin, '*Jerusalem* key, ishiit danh ch'ale' T'oodíht'ay łah'uudahnay eh tahdíí t'aaan uts'a' hithatdálxoh,' hqo'neeheníh," ehnih. ²¹*Jesus* daq' yehnih, "Nts'aaq' ndihnay łay eh utdíiniíł. Duunoo' haathał de', dinee iin jah ddhaall' k'et T'oodíht'ay k'ahiits'a' hithahdalxoo t'aaan *Jerusalem* key shígn'T'oodíht'ay k'ahiits'a' hithahdalxoo. ²²Nan hu', nchiill' key' iin *Samaria* koht'iin iin doo ts'a' hithahdelxoh łaq' bits'íhetniign. Neeexon *Jew* koht'iin iin du', doo ts'a' hithahdelxoh hits'etnayh, doo dinee iin huutahshih *Jew* koht'iin iin ts'an h taaleel xaah. ²³T'oot'ey duunoo' haathał de' t'aaan k'aaduu' t'ey doo iin T'oodíht'ay ts'a' hithatdzalxoh łaq' híiniithan dííhiidzee' shiit t'aaan nts'aaq' T'oodíhtay niithan nígn k'eetaat hqo' híhtaadiíł. Ay ch'ah koht'iin iin T'oodíht'ay Sts'a' hithahdalxoh iin eeniithanh. ²⁴T'oodíht'ay

hqq̄t̄ij̄ t'oot'ey k'ats'ineh'ay. T'oodjht'ay ts'a'hithahdelxoh łaq̄' n̄iin, ay ch'ah chih k'ahiineh'ay, yidzee' shiit ts'an̄h det-shyaagn xaah. Doo iin T'oodjht'ay ts'a' łay eh hithahdelxoo iin hqq̄' ch'ah niign hihtaadiił."

²⁵ Ts'exeh daq̄' ehñih, "*Messiah Christ* mqq̄sii', taahaal ee'ishnayh. Ndeeh niishay danh huu'jhdłaq̄ ts'a' needaaniil." ²⁶ "Ay ch'ale' diht'eh! Shin doo nts'a' hqq̄hee," *Jesus* yehñih.

²⁷ *Jesus* hqq̄hee eh, Maanah uudeldii iin na'atdał. *Jesus* ts'exeh ts'a' hqq̄hee eh huuxaah ch'aa' daidetdlih. T'oot'ey doot'ey huutah ts'an̄h daq̄' k'ahiiehnay, "Dii ch'ah niithanh?" t'aaan *Jesus* k'ahiiehnay, "Dii xaah beh uunij̄hee?"

²⁸ Ay t'aaan ts'exeh naa'ay ch'a' natet-shay, key na'inshyah t'aaan ishiit dinee iin daq̄' huu'ehñih, ²⁹ "Aan! Dineh nts'aq̄' dihdiiin ch'ida' t'ey hqq̄' shehnay nah'ih! Ay laa *Messi'AH*? ³⁰ Ay eh key ch'a' łtahindeł t'aaan *Jesus* nihniideel.

³¹ Hqq̄' hut-shyaagn eh, Maanah uudeldii iin datdij̄htay eh *Jesus* daq̄' hiiiehnih, "Hach'uunehtan, jah shi' ts'an̄h nach'ij̄'aał." ³² T'oot'ey, "Shi' uh'aal xaah Shaa hqq̄liin bits'atniign," huu'ehñih. ³³ Ay eh maanah uudeldii iin, "Doo shi' Yaa uuniign xaah le' nay?" t̄ihdetnih. ³⁴ *Jesus* daq̄' huu'ehñih, "Doo Shteh'a' nts'aq̄' niithan k'eetaat dihdaj̄ t'aaan nts'aq̄' Baa Ishnaa lanelt'eh ts'a' t'ey hqq̄' dihdaj̄, ay ch'ah shi' Shaa hqq̄t̄ij̄."

³⁵ "Nühtah ts'an̄h daq̄' henñih, 'Dan saa t'aaan ishiit nuuniithat de' neshyee k'et ts'an̄h łehchinh niich'ileek.' T'oot'ey daq̄' nühdihñih, 'Daa'aat dinee iin kaah hqq̄suu' ts'a' uunah'ih. Neshyee t'axoh at-aal k'eh niihothtak tah neshyee tatnet-thak t'aaan ik'et ts'an̄h łehchinh niich'ileegn k'eh hqq̄t'eh. Ay dinee iin t'axoh suhdilnee, łaq̄' Shuhdaaniil xaah. ³⁶ Doo dine' neshyee tetnet-thak t'aaan ik'et ts'an̄h łehchinh niich'ileegn, hqq̄' daj̄ bihuukeet. T'aaan ay dineh doo dine' neshyee tenagn eh huuxaah hqq̄sq̄. Ay k'eh, doo dine' xaa' dinee iin łaq̄' Shihuunay, duunoo' hqhchaah ts'a' uhtaanayh xaah, ay dine' ch'ishyon dine' eh T'oodjht'ay Aaneegn' eh huuxaah hqq̄haa' huuxaahqq̄sq̄. ³⁷ Daq̄' łay eh hqq̄' nay hqq̄t'eh: "Ts'ehlagn dineh tenak t'aaan ch'shyon dine' łehchinh niich'ileek.' ³⁸ Nühtidhak-'a', nühxaa' dinee iin łay eh shuhdaaniil xaah. Ch'ishyon iin ch'it̄t̄heh T'oodjht'ay Aaneegn' eh haahuhnehtał t'oot'ey nühxaa' łay eh Shihuunay. Ay ch'ah daq̄' k'eh hqq̄t'eh: ch'ishyon iin neshyee hihtenagn t'oot'ey huuneshyee ik'et ts'an̄h łehchinh niich'ahleek," *Jesus* huu'ehñih.

³⁹ Ndlaan *Samaria* koht'iin ay key k'et ts'an̄h *Jesus* łay eh huunay, ts'exeh nts'aq̄' hqq̄' nee'ehñay xaah. "Nts'aq̄' dihdiiin ch'ida' t'ey hqq̄' shehnay," huudij̄ñij̄'. ⁴⁰ Ay eh *Samaria* koht'iin *Jesus* nihniideel eh, *Jesus* tay' nee'eh uuda' xaah daahiiyuudetkanh. Ay t'aaan ishiit laakey dziinn' huu'eh eedah.

⁴¹ Tay' ndlaan iin Maaneegn' xaah łay eh hiiyuunih ⁴² t'aaan ts'exeh daq̄' hiiiehnih, "Maanah needij̄ñay t'oot'ey t'axoh łay eh ts'uunih, neexon hu'

dziitth'agn' xaah. Tł'aan nan' k'et hōhchaah ts'ą' koht'iin łąą'huutahshih bits'etnayh."

⁴³Ishiit łaakey dziinn' eeday eh, *Jesus* łtaaniishyah tł'aan *Galilee* nan' k'et teeshyah. ⁴⁴Hqō' det-shyaagn, jan xaah. *Jesus* hu' ch'ida' daą' djiinij': "T'oodjht'ay xaah hōqhee diinann' k'et tah k'alahuunay." ⁴⁵*Galilee* nan' k'et nii'inshay eh, dinee iin tsen-'ij' niishyah. Ay iin hu', *Jerusalem* key nach'et-'aal danh niihindeel' da' tł'aan ishiit danh nts'ąą' djiidiin hiineh-'ij'. Hqō' hut-shyaagn xaah, tsen-'ij' hiiyuunih.

⁴⁶Ay eh *Jesus* tay' *Cana* key *Galilee* nan' k'et na'inshyah, ndeeh tuu elkay tuu' ehtsiin da'. Ishiit danh ch'inłiin eedah. Ushye'e ehts'iign *Capernaum* key eedah. ⁴⁷*Jesus* *Judea* nan' k'et ts'anĥ *Galilee* niishay ijihtth'agn' eh, *Jesus* xaah niiniishyah. Ay dineh *Jesus* Yuudehkat, *Capernaum* ts'ą' tuushya' xaah tł'aan ushye'e tehtiin na'ut-suu' xaah. ⁴⁸*Jesus* daą' ehniĥ, "Nühtah ts'anĥ doot'ey łay eh Shuunay, naholĥaa choh neh'ih de' shij'." ⁴⁹Daą' yehniĥ, "Sh'eh iĥhaal, shye'e tahteel ttheh." ⁵⁰"Na'ijidaal. Nshye'e uutaanah," ehniĥ. Dineh *Jesus* Aaneegn' łay eh uunih tł'aan na'adaal. ⁵¹Taatet-shay eh, udinee' iin hiidanh nihniideel' tł'aan daą' hiiyehniĥ, "Nshye'e uutaanayh!" ⁵²"Ndeeh da' shye'e na'et-sqō?" huu'ehniĥ. "K'ahdaą' taaniaa ch'inii'ąą' da' na'et-sqō," hiiyehniĥ. ⁵³Ishiit da' *Jesus*, 'Nshye'e uutaanayh,' shdjiinij', hee'elnayh. Ay eh ay dineh eh łahrtthagn' ushyhah shiit hiidelłth'ii iin *Jesus* łay eh huunih.

⁵⁴*Jesus* *Judea* nan' k'et ts'anĥ *Galilee* nan' k'et niishyah ch'ida' ts'ą' ay dineh ushye'e na'et-sqō łaakey danh nahohĥaa.

5 ¹Ay tł'aan *Jerusalem* key *Jew* koht'iin łehchinh teedeel eh, *Jesus* haaniishyah. ²*Jerusalem* shiit key huu'aan daaheltay qō dibee hōqsii' huuk'üü, tuu tł'aadehtaan *Hebrew* aaneegn' *Bethesda* hōqsii' huu'ąą. Tuu tł'aadehtaan danh tagn' ahts'ay naholshii k'eedn huudlah. ³Dinee ndłáán ehts'iign iin nahelshii k'eedn tthiiheltayh, ch'ehłaadn' huunaagn' kol, ch'ehłaadn' huuxooll' ehts'iik tł'aan ch'ehłaadn' huutth'ann' tahōqłaaĥ. (Ay iin tuu tüütñiiĥą de' kaah shign' delłth'ih. ⁴Ts'ehłagn' danh xaa' noodelłthayh danh, T'odjht'ay Aaneegn' nadadełeegn' dagn nan' k'et ts'anĥ tüütñiiĥaan tahtsayh. Ehts'iign koht'iin tah ts'anĥ doot'ey tuu tüütñiiĥą k'eh hqō' ts'ą' t'ey ch'itthay tuu shiit taa'ijshay, ay ch'ale' na'et-sqō.) ⁵Ts'ehłagn' dine' taagn' deetaan k'et łk'eedan xay' biĥqōłe' ehts'iign diinah. ⁶*Jesus*, ay dineh shign' tth'ii'elt'ay ineh'ih ts'ą', niithoo' ehts'iign yi'etnayh. Ay eh daą' yehniĥ, "Na'ussu' niithánĥ?" ⁷Dineh ehts'iign daą' ehniĥ, "Tuu tüütñiiĥaan eh, doot'ey tuu shiit k'ataashehtee. Taatihhaagn' ttheh ch'ishyon shtthay taa'ehaak." ⁸"Nii'ijihay! Nteell' nidiłłee tł'aan iĥhaal," *Jesus* yehniĥ. ⁹Hqō' ts'ą' t'ey dineh na'et-sqō. Ay tł'aan diiteell' nidiłłee tł'aan aahaal. Hqō' hut-shyaagn eh, *Jew* iin nahelshii dziinn' hqōt'eh. ¹⁰Ay eh dineh na'et-soon *Jew* koht'iin iin daą' hiiyehniĥ, "Jah dziin Nahelshii Dziinn' hqōt'eh.

Nteell' ij̄leel eh, neenach'uudah'iin k'ja' d̄j̄idj̄.' 11 "Doo dine' nashihtsiin daq' shd̄ijn̄ij̄', 'Nteell' nid̄ij̄lee t'aa'n ij̄haak,' " huu'ehnj̄h. 12 "Doo dine' datd̄ijn̄ay?" heeyehnj̄h. 13 T'oot'ey dineh na'et-soon *Jesus* q̄qsii' t'aa'n ndeesh eeday yits'etniign. Tuu t'aa'dehtaana danh dinee ndlaan h̄oq̄tiin eh, *Jesus* huuch'a' l̄taa'inshyah. Ay xaah ch'ah dineh *Jesus* its'etniign.

14 Uuteethadn eh, *Jesus* ay dineh hithahdelxoo shyah choh shiit uud̄ij̄h'aa. "T'axoh na'insq̄. Ts'ant'ay d̄j̄idj̄' ts'a', ay ena', ch'ittheh haniich'inthadn ch'ahn̄oo' k'ahaniichinthadn xaah," *Jesus* yehnj̄h. 15 Ay t'aa'n dineh l̄taa'inshyah t'aa'n *Jew* koht'iin iin niiniishyah. "*Jesus* nashihtsij̄," huu'ehnj̄h. 16 H̄oq' xaah ch'ale', *Jew* koht'iin *Jesus* k'ja' teedeel, dineh na'ehsoon nahelshii dziinn' t'ey day xaah.

17 Ay eh *Jesus Jew* koht'iin daq' huu'ehnj̄h, "Hetsihuuthadn da' ts'anh Shta' atna', diinah du' nuuniithat t'aa'n h̄oq' xaah Shint'ah Ishnah."

18 H̄oq' nay eh ts'idhuxay hiiniithan shihnoo' ch'ihuhdiln̄ij̄'. "Neexon nahelsii dziinn' nach'uudah'iinn' k'ak'ahohthadn t'aa'n, 'T'oodj̄ht'ay, Shta,' h̄oq' nay eh T'oodj̄ht'ay k'eh t'ey idiltsayh," hiiniithan.

19 Ay eh *Jesus* daq' huu'ehnj̄h, "Daq' ch'ah lay eh n̄uhdihnj̄h. T'oodj̄ht'ay Ushye'e diixaa' diit'ey k'adehday. Dii Diita' day neh'ay h̄oq' ch'ah d̄j̄'. 20 Shta' Shaantsij̄' t'aa'n huuhj̄hdlaq' ts'a' day Shiich'ooneh'ih. T'aa'n h̄oq' ch'ah ch'ahn̄oo' t'ey Shiich'otnah'iil. Ay t'aa'n h̄oq' ch'ah tihd̄iil, n̄uhxaah ch'aa' hulshyaak xaah. 21 Shta' dinee iin ij̄laagn iin tah ts'anh niiditthat t'aa'n nahuuhotnay huu'ehtsayh t'aa'n ay k'eh doo uutaanay nihthan honayh taksayh. 22 Shta' Diixaa' doot'ey k'ayetdatjakkay. Shin hu' ch'idadiiiniin Shehtsij̄, dinee iin etdatjakkay xaah. 23 H̄oq' ch'ah det-shyaak, lahthhagn' iin Shta' lahhiyunay k'eh lahshuhdaaniil xaah. Doot'ey k'alashshuunay, ay ch'ale' Shta', Doo Shteh'a', ay chih k'alahuudiinay.

24 "Daq' ch'ah lay eh n̄uhdihnj̄h. 'Doot'ey Shaaneeegn' diitth'agn t'aa'n Doot'ey Shteh'a' lay eh yuunay, ay ch'ale' duunoo' h̄ohchaah ts'a' uutaanayh. Ay ch'ah k'at'ey betdatjatkay. Ehtiin niign ch'a' l̄taa'inshyah t'aa'n honayh niign nii'inshyah.' 25 Daq' ch'ah lay eh n̄uhdin̄h. 'Noo' haatha' de', ndeesh doo iin ehtiin niign aahaal iin T'oodj̄ht'ay Ushye'e Aaneeegn' hidaatth'ak. Ay t'aa'n hidaatth'ak de', honayh niign taada'. Ishiit t'axoh nuuniithat. 26 Shta' Diit'ay' xaa', ch'ishyon iin huuhonayh uhtsij̄. Shin hu' Shta' Diit'ay' Sht'aa'ij̄'aa, Shint'ah chishyon iin huuhonayh oksay xaah. 27 T'aa'n Shin hu' Ut'ay' Sht'aa'ij̄'aa, ch'shyon iin etdatjakkay tihleel xaah. Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah Shteh'a' xaah, h̄oq' ch'ah det-shyaak. 28 Shaaneeegn'eh sq' n̄uhxaah ch'aa' hulshyaagn. Noo' haatha' danh lahthhagn' tth'ank'eet ij̄laagn iin uunihee Shihdaatth'ak. 29 Ay t'aa'n diitth'ank'eedn' dagn ts'anh tthihtaada'. Doo iin ch'idaj̄ h̄oqsuu' ts'a' det-shyaagn nihtatda' t'aa'n nahohtatnayh. T'aa'n doo iin ch'idaj̄ ts'ahq̄ot'eh ts'a'det-shyaagn nihtatda' t'aa'n huu'otnalshaa.' "

³⁰ *Jesus* daq' huu'ehnih, "Shinshij' xaa' k'atihdiil. Nts'aa' T'oodiht'ay Shta' hqo' Shehnh k'eetaat shij' huu'etdatjakkayh. Ay eh lay eh ch'ah huu'etdatjakkayh. Nts'aa' nihtan k'eh k'adihdaj, t'oot'ey Doo Shteh'a' nihtan k'eetaat shij' dihdj'."

³¹ "Shin shij' xaa' uunihhee de', ay t'aaan nts'aa' dihnay xaa' daq' dahnił, 'Hqo' ch'ah laq' k'ahuulay.' ³² T'oot'ey ch'ishyon *John* moqsii' Shaa hqo'hee. Nts'aa' Shaa hqo'hee laq' nliin hee'ishnayh. ³³ Dinee iin *John* xaa' huutah'a' ch'ida', Shaanah yuhdahkadn xaa'. T'aaan laq' heneegn' eh doo diht'ay aanah hqo'hee. ³⁴ T'oot'ey doot'ey t'axoh ay Shaanah hqo'hee. K'aaduu' hqo' ch'ah nuhdihnih, nuhtalshih xaa' shij'. ³⁵ *John* kun' nildzee k'eh nt'eh. Ay dineh tth'utdee'a' niign nuh'iich'ooneh'ijj. Uuniikuul danh ay kun' neldzeegn eh nuhxaah hqosqo. ³⁶ Ch'ishuuy eh Shihtsiin, dinee iin Shihtahnayh xaa'. Hqo' ch'ah hut-shyaagn *John* Shaa hqo'hee ch'ahnoo' t'ey nlij. Nts'aa' ts'eekak-ay eh Shihtsiin, dinee iin Shihtatnay xaa'. Nts'aa', 'Shta' hqo' djidj', Shehnay k'eetaat dihdaj eh, Shteh'a' huuiich'ooneh'ih. ³⁷ Jan chih, Shta', Doo Shteh'a', Shaanah hqo'hee. Nuhxon ndeeh hqo'hee danh k'at'ey dahth'agn. T'aaan Mijniij' k'at'ey unah'ay. ³⁸ Ay eh Doo Yiteh'a' k'at'ey laq' uudahnay xaa', Maaneegn' nuhdzee' k'a'idlay. ³⁹ T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-tladn xaa' duunoo' hqchaah ts'a' ts'ootaanayh nahthan xaa', ay hqosuu'ts'a' ahsih. T'oot'ey ay Heneegn utnet-t'adn Shaanah nlij. ⁴⁰ T'oot'ey laq' shuudahnay, duunoo' hqchaah ts'a' uutahnayh xaa', hqo' ch'ah k'ananthan."

⁴¹⁻⁴² *Jesus* daq' huu'ehnih, "Nuh'ii'ishnayh. K'at'ey T'oodiht'ay xaa'ahtsiin ii'ishnayh. Shin hu', dinee iin nahtaa' Shuunay k'a'iinihtan. ⁴³ Shta' Shteh'a', Maaneegn' eh utnihheel xaa' t'oot'ey k'alaq' Shuudahnay. Ndeeh ch'ishyon daaneegn' eh hqo'hee taadaal danh, ay ch'ale' laq' utdahnił. ⁴⁴ Ch'ishyon iin hqosuu' ts'a' dahdi' nuhhenay nahthan. T'oot'ey ndeeh hqosuu' ts'a' dahdi' nuh'ehnay danh, Toodiht'ay, Doo T'oodiht'ay nliin shij', aanah k'ananiich'ahdee. Hqo' ch'ah niign dat-shyaagn eh, k'at'ey Shutdahnił. ⁴⁵ T'oot'ey neek'ja' Diita' eh uutaahheel, sq' Shin hu' hqo' Shuudahnih. Nachuudah'iin T'oodiht'ay *Moses* t'aaayij'aaan, ay ch'ale' nuhk'ja' Shta' eh uutaahheel. Ay hqo' ch'ah niign t'oot'ey, 'Neetalshii', naniich'ahdee. ⁴⁶ *Moses* laq' lay eh uudahnay de', ay t'aaan laq' Shutdahnił, Shaanah utneet'adn xaa'. ⁴⁷ T'oot'ey nts'aa' utneet'adn k'alaq' uudahnay eh, Shaaneegn' k'alaq' uudahnay," *Jesus Jew* koht'iin iin huu'ehnih.

6 ¹ Ay t'aaan *Jesus Galilee* mann' (*Tiberias* mann' chih hqosii') naat nuhts'ay ts'a' lkeenatet-shyah. ² Dinee ndlaan iin ehts'iign iin xaa' nahohdaa hiineh'ay eh, Yuukaah teedeel. ³ Ddhał k'et *Jesus* Maanah uudeldii iin eh haa'eedeel t'aaan dahihdelth'ih. ⁴ T'oodiht'ay Aaneegn' nadadeleegn *Israel* koht'iin iin k'et he'uudeel heehelnii dziinn' k'ahjiil

nuuniithat. ⁵*Jesus* tagn' neh'ay eh, dinee iin ndláán iin Shaa nihniideel neh'ih. Ay eh *Philip* daq' yehnih, "Ndeeh ts'anh lahtthagn' ay dinee iin xaah shii' ts'uutaakeet, huu'iitsah'aal xaah?" ⁶(Nts'aa' *Philip* daaniit niithanh ts'a' *Jesus* hqo' yehnih. Nts'aa' utaaeel hee'etnayh ch'idá.) ⁷*Philip* daq' ehnih, "Laakey deetaan deetaan *dollars* eh leedonn' ts'uutaakeet de' t'ey, ay k'at'ey huu'etnal-'aal." ⁸Ch'ishyon Maanah uudeldii, *Andrew* moqsii', *Simon Peter*, uchiil daq' nih, ⁹"Chiif gaay shign' eedayahs'ay leedonn' *barley* liat eh ehxaan eh laakey luugn eh nateleek. Ay du', ndláán iin tah nts'aa' duudii?" ¹⁰"Shign' dadhaltth'ih," huudahnih, *Jesus* huu'ehnih. (Ishiit danh t'oh hqo'ij.) Ay eh lahtthagn' dinee iin hihdelth'ih. Ishiit danh dineh iin ahts'ay *thousand* hijijii. ¹¹*Jesus* leedonn' uuniign laa'ahleel ts'a', "T'oodiht'ay, tsen-'ih," ehnih, t'aaan dinee iin hihdelth'ii iin huutah ye'e. Ay k'eetaat luugn xaah chih det-shyaak, t'aaan lahtthagn' iin nts'aa' ihdlaan ihiiniithan nach'ihij'aa'. ¹²Tsahneltagh eh, uudeldii iin daq' huu'ehnih, "Hiijij'aa' duull' lehchinh na'ahlee, diit'ey k'a'ihuushay ch'a'." ¹³Ay eh huu'ihdlaq' ts'a' shch'ahdiidlah t'aaan ts'ehlagh deetaan laakey uk'et tth'aak shiit leedon' duull' datneldagn nahnehtsij. Ahts'ay leedon' nahii'aal ts'anh ay leedon' duull' luukaahedlah.

¹⁴Dinee iin ishiit danh *Jesus* nahohdaa day hiineh'ih ts'a', daq' t'ihdetnih, "Jan ch'ah lay eh ay T'oodiht'ay xaah hqo'hee jan nan' k'et ts'a' taahaal." ¹⁵*Jesus* uuts'itaanak, neehaskee' utahtsayh xaah baa tsuudeef ihiiniithan hi'etnayh. Ay eh huuch'a' tay' ddha' gaay tah natet-shyah, diishij' taadaa' xaah.

¹⁶Xa' ts'a' Maanah uudeldii iin ddha' k'et ts'anh manh ts'a' dahteedeef. ¹⁷Ts'ayh Shiit dahniideef t'aaan *Capernaum* key ts'a' manh l'keenahatkeef. Naa'ihxee' ts'a', *Jesus* tth'ihantah huuts'a' k'aniishay. ¹⁸Ay t'aaan hqot'at ta'ijits'ayh t'aaan tuut ch'oo' hultsij. ¹⁹Maanah uudeldii iin manh tth'ihantah ndiaa haakeel eh, *Jesus* tuu k'et aahaal hiineh'ih. Ts'ayh k'uu' niiniishay eh, hqot'at hihniljiit. ²⁰"Sonaljiidn! *Jesus* diht'eh," huu'ehnih. ²¹Huuxaah hqo'soon eh ts'ayh shiit hiiyuuniik. T'aaan hqo' ts'a' t'ey manh maqgn *Capernaum* key k'uu' nihniikij.

²²Uuk'ahdaq' eh, niineldogn iin manh nuhts'ay hihdelth'ii, ts'ehlagh ts'ay' shij' ishiit danh eetaan hiineh'ih. *Jesus* Daanah uudeldii iin eh k'ateeshay eh, ts'ayh shiit huu'eh Bookol, ndeeh l'kehteekel danh hehetnayh. ²³Ch'ishuuy dinee iin *Tiberias* key ts'anh ts'ayh shiit manh maqgn ishiit danh nihniikij. Ndeeh *Jesus* shii' xaah tsen-'ij hotniidaa' t'aaan dinee ndláán leedon' nahii'aal danh nihniikij. ²⁴Ishiit dinee ndláán iin *Jesus* Maanah uudeldii iin eh huukol hiineh'ay eh, ts'ayh shiit dahniideef t'aaan *Capernaum* key ts'a' l'kehaakeef, Yuukoonah'iil xaah.

²⁵Manh nuhts'ay dinee iin *Jesus* uhdil'aan daq' hiiyehnih, "Hach'uunehtan, ndeeh da' shign' niinshyah?" ²⁶*Jesus* daq' huu'ehnih,

“Łay eh daq’ nühdiññih: ‘Shuukoonah’ih, nts’aa’ ihdlaan leedon’ nahthan nach’ah’aał k’eexaan. K’ashuukoonah’ay, nahohdaa dihdiin k’eexaan. ²⁷Shii’ naatsaa’aal xaah udiitł’at ts’a’ naniich’ahdee xaah, so’ ts’ihah’iin, uuniik’uul danh ay shii’ tatdiithadn xaah. T’oot’ey shii’ duunoo’ hõhchaah ts’a’ uutahnayh xaa’ ay kaah tsuutah’iil. T’oodihł’ay, Shta’, ay xaa’ ch’ale’ doodihł’ay, ay shii’ nühtł’ataa’aał xaah.’ ” ²⁸“Nts’aa’ ts’eets’ootah’iil, nts’aa’ T’oodihł’ay iniithan tsaadiil xaah?” hiiyehññih. ²⁹*Jesus* daq’ huu’ehññih, “Jan ch’ah ts’eehah’ay T’oodihł’ay hõq’ dahdji iniithanh. Shteh’a’ eh, łay eh Shutdahññil.” ³⁰“Nts’aa’ nahohdaa tjiidiil niign uts’inah’iil xaah tł’aan łaq’ nutdzaaniil xaah? Nts’aa’ tjiidiil? ³¹Neetthaay’ iin ts’ał shiit danh leedon’ *Manna* mõqsii’ naahiiyii’aal ch’ida’. Hõq’ ch’ah hut-shyaagn, T’oodihł’ay Aaneegn’ utnet-tł’adn k’eetaat daq’ ññih, ‘Leedon’ dagn nan’ k’et ts’an huuł’aa’iiddlah, nahii’aal xaah,’ ” hiiyehññih. ³²*Jesus* daq’ huudiññih, “Łay eh daq’ nühdiññih: ‘Ay leedonn’ dagn nan’ k’et ts’an h, *Moses* k’at’ey huutł’aayiiheel t’oot’ey T’oodihł’ay huutł’aayiiiddlah. Shta’ łaq’ leedonn’ dagn nan’ k’et ts’an h hutł’aayiiiddlah. ³³Ay łaq’ leedonn’ T’oodihł’ay ts’an h ññiin, ay ch’ale’ dagn nan’ k’et ts’an h dõq ninühnihtij, dinee iin nan’ k’et duunoo’ hõhchaah ts’a’ huutaanayh xaah.” ³⁴“Hach’uunehtan, ay leedonn’ noo’ hõhchaah ts’a’ neetł’aa’iiddlah,” hiiyehññih. ³⁵*Jesus* daq’ huu’ehññih, “Leedonn’ dii dinee iin naahe’aal huuhonayh xaah, ay ch’ah diht’eh. Doo łay eh Shuunay uutaanayh. Ay ch’ale’ k’at’ey daatsiil k’eh nt’eh tł’aan k’at’ey tuu shdehtłaq’ niithan k’eh nt’eh.”

³⁶“Nts’aa’ dihday unah’iin t’oot’ey tth’ihtah k’alaa’ Shuudahnay. ³⁷Łahthagn’ Shta’ Shtł’aahuu’iidlay iin Shaa niitaadah. Doo Shaa niiniishay, k’at’ey, ‘An,’ utidihññil. ³⁸Ay ch’ah jan xaah. Dagn nan’ k’et dõq ts’an h danihshyah, nts’aa’ doo Shteh’a’ niithanh k’eetaat tihdiil xaah. K’adanihshay, nts’aa’ nihthanh k’eetaat tihdiil xaah. ³⁹Nts’aa’ Doo Shteh’a’ Shuunay, jan nt’eh: ‘Doo Shtł’aa’ihtiin iin tah ts’an h, ts’ehłagn t’ey k’a’ihuushay, t’ey inihthanh, t’oot’ey t’aa’ay dziinn’ danh iłlaagn iin tah ts’an h łahthagn’ niihutdihłeel, nahohtatnayh xaah.’ ⁴⁰Nts’aa’ Shta’ heeniithan, jan nt’eh: ‘Łahthagn’ Ushye’e hiineh’ay tł’aan łaq’ hiiyuunay, duunoo’ hõhchaah ts’a’ huutaanayh. Tł’aan t’aa’ay dziinn’ danh iłlaagn iin tah ts’an h niihutdihłeel, nahohtatnayh xaah,’ ” *Jesus* huu’ehññih.

⁴¹“Leedonn’ dii dinee iin naahe’aal huuhonayh xaah, ay ch’ah dagn nan’ k’et dõq ts’an h diht’eh,” *Jesus* hõq’ nay eh, *Jew* koht’iin iin ts’an iihilt’e’ ⁴²tł’aan daq’ tñhdetññih, “Ay dineh *Jesus* mõqsii’ *Joseph* ushye’e nt’eh. Uta’ eh unaq’ huu’its’etnayh. Ay eh, diixaah, ‘Dagn nan’ k’et dõq ts’an h danihshyah,’ hõq’ nay?” ⁴³*Jesus* daq’ huu’ehññih, “Ay hõq’ tñhdatnay, ena’. ⁴⁴Doot’ey Shaa niitaadaał, Shta’ Shteh’a’ Shaa niinuushya’ hiiyehtsiin de’ shij’. Tł’aan t’aa’ay dziinn’danh iłlaagn iin tah ts’an h niidakteeł, naa’uutatnayh xaah. ⁴⁵T’oodihł’ay xaah hõq’hee

iin daq' utneet'at: 'T'oodiht'ay lahtthagn' dinee iin uhduldii xaah hach'ihutnahtanh.' Doo Shta' diitth'agn t'aaan yixaa' uudeldii, Shaa niiniishyah. ⁴⁶HQQ' ch'ah dihnay eh, 'Doot'ey Shta' yineh'ii', k'adihnay. Shin shij' Unak-'ii', ndeesh eeday nihshay xaah."

⁴⁷"Lay eh daq' nuhdihnih: 'Doo lay eh Shuunay duunoo' ts'a' uutaanayh. ⁴⁸Leedon' dii dineh iin naahe'aal huuhunayh xaah, Ay ch'ah diht'eh. ⁴⁹Nuhtthay iin ts'al shit danh leedonn' *Manna* moqsii' naach'ihe'aal t'oot'ey hijlaak. ⁵⁰Toot'ey jah leedonn' hu' dagn nan' k'et doo ts'anh, doo naa'e'aal k'atahteel. ⁵¹Shin hu', huhnayh ts'a', jah leedonn' dii dinee iin naahe'aal, huuhonayh xaah, Ay ch'ah dagn nan'k'et doo ts'anh diht'eh. Doo jah leedonn' naa'e'aal de' t'ey, ay ch'ale'duunoo' hohchaah ts'a' uutaanayh. Jah leedon' ut'aatih'aaan Shtthij' nt'eh. Ay ch'ah nan' k'et hohchaah ts'a' koht'iin huutaanayh xaah huut'aatih'aa', " huu'ehnih.

⁵²Ay t'aaan *Jew* koht'iin iin hqq' ch'ah aanah heneek eh lidahdetxaq. "Ay dineh nts'aa' ch'ah diitthij' neet'aatahchiil, nants'uu'aal xaah?" henih. ⁵³*Jesus* daq' huu'ehnih, "Lay eh daq' nuhdihnih: 'Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodiht'ay Shteh'a'. Uutahnayh, Shtthij' naach'ah'aa' de' shij' t'aaan Shdall' atnaq de' shij' ". ⁵⁴Doo Shtthij' naa'e'aal t'aaan Shdall' etnaq, duunoo' hohchaah ts'a' uutaanayh t'aaan t'aa'ay dziinn' danh ijlaagn iin tah ts'anh niidakteel, na'utatnayh xaah. ⁵⁵Shtthij' laq' hiiyij'aal nt'eh t'aaan Shdall' laq' hiyetnaq nt'eh. ⁵⁶Doo Shtthij' naa'e'aal t'aaan Shdall' etnaq, noo' uudih t'ey Sh'eh eedah t'aaan noo' uudih t'ey beh dhihdah. ⁵⁷Shta' honayh ts'a' Shteh'a', t'aaan Shint'ah uxaa' huhnayh. Ay k'eh, doo naashe'aal Shxaa' uutaanayh. ⁵⁸Ay eh, jah leedonn' dagn nan' k'et doo ts'anh ch'ah nt'eh. Leedonn' nuhtthaay iin naach'ihe'aal t'aaan hijlaagn, ay k'eh k'adiit'ay. Doo jah leedonn' naa'e'aal duunoo' hohchaah ts'a'uutaanayh," " ⁵⁹*Jesus* hqq' huudijiniij', *Capernaum* key *Jew* iin lehchinh etdak danh hach'ihuunehtan eh.

⁶⁰*Jesus* Beh yaadal ndlaan iin hqq' hihdiitthak ts'a', daq' tihdetnih. "Ay Maaneegn' hehqotsuu. Doo ik'eetaat taadii?" henih. ⁶¹Doot'ey, "Nts'aa' hqq' henay," k'ayehnay t'oot'ey *Jesus* Shaaneegn' k'ahiiniithan i'etnayh. Ay eh *Jesus* daq' huu'ehnih, "Ay Shaaneegn' nuh'aach'ohdehthiit? ⁶²Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodiht'ay Shteh'a'. Dagn nan' k'et ndeesh ts'anh ihshay danh natihdaal Shnah'ih de', nts'aa' Shutdahniil de'? ⁶³T'oodiht'ay Otdeegn', Ay ch'ale' honay ehtsayh. Dineh tthij', ay ch'ale' honay k'a'ehtsiin. Heneegn, honay ehtsayh T'oodiht'ay Otdeegn' xaa', ay eh nuhdihniij'. ⁶⁴T'oot'ey tth'ihah nuhtah ts'anh ch'ehlaadn' k'alaa' Shihuunay." (*Jesus* hetsihuuthadn ts'anh doo k'alaa' Shutdaaniil iin hihtaateel t'aaan doo Shkij' ts'ichaateel huu'ietnayh.) ⁶⁵Ay t'aaan daq' huu'ehnih, "Ay xaah ch'ah, 'Doot'ey Shaa niitaahaal, Shta' Sts'a' iteh'a' Shaa niiniishyah de' shij', hqq' nuhdihniij'."

⁶⁶ *Jesus* hqo' huu'ehnaŋ k'eexaan, Beh yaadal ndlaan iin Hich'a' ts'ahdeedeel t'aaŋ tay' t'ey k'at'ey hii'eh na'atdal. ⁶⁷ Ay eh ts'ehlagn deetaan laakey uk'et Maanah uudeldii iin daq' huu'ehniŋ, "Nühxon du', Uch'a' ttaatsatdał chih Shuudahnŋh?" ⁶⁸ *Simon Peter* daq' yehniŋ, "Neek'chihohle', doo ts'a' tsuudeel? Duunoo' hqhchaah ts'a' ts'ihuunayh aaneegn' Nts'an hjiit'eh. ⁶⁹ T'aaŋ t'axoh łay eh Nts'uuniŋ t'aaŋ dagn nan' k'et dŋŋ ts'anŋ dinee iin huukehduht'e' xaah T'oodiŋht'ay Nteh'a' heets'etnayh." ⁷⁰ *Jesus* daq' huu'ehniŋ, "Nühxon ts'ehlagn deetaan laakey uk'et ch'itah haanüh'ihdlay t'oot'ey ts'ehlagn nühtah ts'anŋ ts'ant'ay ts'an nŋi." ⁷¹ Ay ch'ah dineh xaah *Jesus* hqohaa' *Judas* moqsii'. *Judas, Simon Iscariot* ushye'e, t'oot'ey Maanah uudeldii ts'ehlagn deetaan laakey uk'et iin tah ts'anŋ nt'ay, *Jesus* k'ia' ts'ichaateel.

7 ¹ Ay t'aaŋ *Jesus Galilee* nan' k'et danŋ natetdaak. *Judea* nan' k'et natushshya' k'a'iniithan, ishiit *Jew* koht'iin iints'idhuhxay ihiiniithan xaah. ² *Jew* koht'iin huutthaay taathüh nihiithay heehelnay dziinn' k'ahjiil nuuniithat danŋ ts'a', ³ *Jesus* uchiil iin daq' hiiyehniŋ, "Shign' ch'a' ttaa'qoshya' t'aaŋ *Judea* nan' k'et ts'a' tŋihay, Neh'aadal iin nahohdaa hitnah'iil xaah. ⁴ Doo łahthagn' dinee iin shihtatnayh niithan, ay ch'ale' nach'oonii'ay eh k'ats'eehoh'ay. ⁵ (*Jesus* uchiil iin t'ey k'ałaq' hiiyuunay.) ⁶ *Jesus* daq' huuehniŋ, "K'aaduu' k'a'ishiit niihuuthal danŋ, k'ahqo' tidhiidil. T'oot'ey nts'aq' hqo' dzuudiin nahthan ishiit nuuniithat danŋ ch'ahqo' tahdiil. ⁷ Doo iin T'oodiŋht'ay k'eetaat k'at'ey diidiin iin nühxon hu' k'ats'idaahuhdiht'ay, t'oot'ey Shin hu'ch'ah sts'idaashiuhuudiht'eh, 'Ts'ahqot'eh ts'a' niign dahday,' hqo' huudihnaŋ xaah. ⁸ Nühxon hu' łehchinh hetdagn danŋ tahdeel. Shin du' łehchinh danŋ k'atihhaal, k'aaduu' k'ashiniihuuthadn xaah." ⁹ Hqo' huu'ehnaŋ t'aaŋ tay' *Galilee* nan' k'et danŋ eedah.

¹⁰ *Jesus* uchiil iin łehchiinh hetdagn danŋ teedeel eh, uuk'aadiidn eh *Jesus* ishiit danŋ teeshyah. Niineldogn iin aadal eh, huu'eh k'ateeshay. T'oot'ey ishiit danŋ tsiniishign eh teeshyah. ¹¹ Łehchinh teedeel danŋ *Jew* koht'iin iin hiikooneh'ih. "Ay dineh ndáy?" henih. ¹² Niineldogn iin Yaanah hqot'at hihdeldziit. "Dineh suu' nŋi," ch'ehladaŋ' iin henih. "Kol! Dinee iin nadatnii'aa," ch'ishyon iin huuheniŋ. ¹³ T'oot'ey doo iin t'ey tsiniishign hqo' tlihdetnŋh, *Jew* ch'inŋiin iin xaah hihniłjiidn xaah. ¹⁴ Łehchinh heedeel danŋ tooniah t'ey eh *Jesus* hitahdelxoo shyah choh daaniishyah t'aaŋ utdaldii xaah hahuu'utnehtanŋ. ¹⁵ *Jew* ch'inŋiin iin huuxaah ch'aa' hulshyaak ts'a' daq' henih, "Jah dineh neexon łaq' huu'uudetnŋh ts'a' uudzeldii k'eh k'aiilay. Nts'aq' łaq' hqoshyaan nŋi?" ¹⁶ Ay eh *Jesus* daq' huu'ehniŋ, "Dii hach'uunaktan Sts'an k'a'iilay. Ay ch'ah T'oodiŋht'ay Doo Shteh'a' ts'anŋ nŋi. ¹⁷ Doo nts'aq' T'oodiŋht'ay iniithan k'eetaat tihdiil niithan, ay ch'ale' hee'etnayh. Dii hach'uunaktan T'oodiŋht'ay ts'anŋ niin de' ii'etnayh. Shxaa' doodiŋht'ay huhhee de'

ii'etnayh. ¹⁸Doot'ey diixaa' doodjiit'ay hoqhee, ay ch'ale' Shqqsii' hoqchaa' taktsayh iniithanh. T'oot'ey doot'ey doo shteh'a' qqsii' hoqchaa' taktsayh iniithanh, ay chale' laq' niign hoqhee t'aaan tth'udee'ah niign shij' di'. ¹⁹Moses nach'uudah'iin nuht'aa'ij'aa, t'oot'ey nuhtah ts'anah ts'ehlagn t'ey k'a'ik'ahothhadn. Dii xaah nats'idhuhxay Shuudahnih?" ²⁰Ay t'aaan daq' hiiyehnih, "Ts'ant'ay otdeegn' Nshii' ij'ay. Doo ch'ah nandhokxay Nuunay?" ²¹T'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Ts'ehlagn nahohdaa nuhtah dihdij' t'aaan lahtthagn' nuhxaah ch'aa' hulshyaak. ²²Nahelshii dziinn' nuuniithadn de' t'ey, chii' gaay ik'eedan dziinn' behoqle' de', u'ah't'uh, *Moses* huhtsiin niign k'eetaat. (Nuhtthaay iin *Moses* ttheh t'ey hoq' hihdet-shyaagn laq' hetsihuuthat.) ²³Ay sey eh yit'uh ts'a', *Circumcision* moqsii', Naahelshii Dziinn' hoq' ch'ah hut-shyaagn de' t'ey, *Moses* nach'uudah'iin k'eetaat hut-shyaagn xaah, dii xaah Sts'a' ts'anii'elt'eh, Nahelshii Dziinn' dineh na'etsoon nadhaktsiin xaah? ²⁴K'alaq' hee'atnay eh, 'Hoq' ch'ah hut-shyaagn,' sq' hantey' t'ey dahniik. Ha'gaay laq' niign utdaldii, nts'aa' hut-shyaagn laq' heetatnayh xaah."

²⁵*Jerusalem* key koht'iin tah ts'anah daq'henih, "Jah Dineh du', doo nats'idhuhxay hiiyuunay nlij' laa? ²⁶Unah'ih! K'aniljiidn ts'a' dinee ndlaan iin naal hoqhee t'aaan k'ahiits'a' doodih'ay. Ch'infiin iin jah dineh *Messiah*, doo T'oodiht'ay neexaah haa'ihitiin, nfiin hii'etnayh le'. ²⁷T'oot'ey ndeeh de' *Messiah* taahaal, doot'ey ndeeh ts'anah taahaal k'a'iitatnay. T'oot'ey jah dineh ndeeh ts'anah niishay, neexon lahtthagn' iits'etnayh."

²⁸*Jesus* hithahdelxoo shyah choh hahuu'uunehtan eh, datdih'tay eh daq' huu'ehnih, "Laq' Shi'atnayh t'aaan ndeeh ts'anah nihshay laq' Shi'atnáy? Shxaa' doodjiit'ay eh k'anihshay. T'oot'ey Doo Shteh'a' laq' nlij'. Bits'atniign ²⁹t'oot'ey Bi'ishnayh, Uts'anah nihshay xaah t'aaan Shteh'a' xaah." ³⁰Ay t'aaan ts'uunii hiiyuunih t'oot'ey doot'ey k'ayuunagn, tth'ih'tah k'a'ishiit niihuuthal xaah. ³¹T'oot'ey niineldogn iin tah ts'anah ndlaan iin laq' hiiyuunih t'aaan daq' henih, "Ndeeh de' *Messiah* taahaal, jah dineh nahohdaa day ch'ahnoo' nootahdaa?"

³²*Pharisee* iin niineldogn iin *Jesus* aanah hihdelziidn hiidiitth'ak. Ay eh *Jew* iin xaah hach'eeegn iin haske' iin eh diidinee' iin Yuunii xaah huhteh'a'. ³³*Jesus* daq' nih, "Tth'ih'tah hoqtsuul ts'a' shij' nuh'eh tihdaal t'aaan Doo Shteh'a' ts'a' natihdaal. ³⁴Shuukotnahta', t'oot'ey k'ashutdah'aal, ndeeh tihaal ishiit danh k'atahdal xaah." ³⁵"Nuugn taahaal ch'ah niign k'ats'utdah'aal? *Greek* key huudlah ndeeh *Jew* koht'iin hihdelth'ii danh taahaal, *Greek* koht'iin hahuu'uunuhtan xaah? ³⁶'Shuukotnahta', t'oot'ey k'ashutdah'aal, ndeeh tihhaal ishiit danh k'atahdal xaah,' hoq' nay eh nts'aa' nay?" *Jew* iin tihdetnih.

³⁷Lehchinh heedeel danh ch'ik'et'üüd'n dziinn' ch'ich'ahnoo' dziin hoq't'eh. Ishiit dziinn' *Jesus* naa'ethat t'aaan datdih'tay eh daq' nih,

“Dootey tuu idehtlaan, tuu tatniil xaah. Ay ch’ale’ Sts’a’ taahaal, tuu tatniil xaah. ³⁸Doo lay eh Shuunay, udzee’ shiit ts’anah tuu honayh ts’a’ niilay k’eh taat’eel. T’oodiht’ay Aaneegn’ utnet-tl’adn hqo’ nih.” ³⁹(*Jesus* hqo’ nay eh, T’oodiht’ay Otdeegn’ xaah hqo’hee.) Noo’ haathal danh doot’ey lay eh Yuunay T’oodiht’ay Otdeegn’ uutaanak. Ishiit danh T’oodiht’ay T’oodiht’ay Dotdeegn’ k’at’ey dqo’ dii’i’aal, *Jesus* tth’ihtah k’a’ihteel xaah tl’aan dagn nan’ k’et ts’a’ k’aniidit-thadn xaah.

⁴⁰Ndlaan iin niideldogn iin tah ts’anah hqo’ nay hiidiitth’ak tl’aan daq’ henih, “Lay eh Jan ch’ah ay T’oodiht’ay xaah hqo’hee!” ⁴¹“*Messiah* jant’ay!” ch’ehladn henih. Chishyon iin du’ daq’ henih, “*Messiah Galilee* nan’ k’et ts’anah k’ahaataahaal. ⁴²‘*David*’ ts’anah nadethadn taateel tl’aan *Bethlehem* key, ndeeh *David* jidaa’, i’uutaateel, T’oodiht’ay Aaneegn’ utnet-tl’adn hqo’ nih.” ⁴³Ay eh niineldogn iin nil ch’itah ts’a’ hii’aanah naniich’etdee. ⁴⁴Ch’ehlaadn’ iin ts’uunii hiyyuunih t’oot’ey doot’ey k’ayuuniign.

⁴⁵*Pharisee* iin eh *Jew* iin xaah hach’eleegn iin haske’ iin dinee’ iin huuts’a’ nahindeel tl’aan ch’inliin iin huhdehkat. “Dii xaah k’at’ey neexaah nii’ahteel?” huuheni. ⁴⁶Tl’aan huudinee’ iin daq’ henih, “Duunoo’ ts’anah doo dine’ t’ey k’a’ik’eh hqo’hee!” ⁴⁷Ay tl’aan *Pharisee* iin daq’ huuheni, “Nuhxont’ah tthidanuu’ihdlah?” ⁴⁸Ch’inliin ts’iiliin eh *Pharisee* iin ts’iiliin, t’ootey neetah ts’anah ts’ehlagan t’ey k’alaa’ Yuunay. ⁴⁹Ah’ogn dinee iin *Moses* nach’uudah’iin hits’ihetniik. Ay eh T’oodiht’ay huu’otnahshaa.” ⁵⁰Dineh huutah ts’anah *Nicodemus* moqsii’, doo ch’ah *Jesus* xaah niishyah ch’ida’, daq’ huu’ehni, ⁵¹“Neenach’uudah’iinn’ k’eetaat, dineh nts’aa’nay ch’ittheh endzihtth’agn tl’aan nts’aa’ ch’its’aa’ niign day iits’etnayh de’ shii’, bootnalshaa.” ⁵²Ay tl’aan daq’ hiyyehni, “Nan du’ *Galilee* nan’ k’et ts’anah laa diit’ay chih? T’oodiht’ay Aaneegn’ utnet-tl’adn qosiil! Daq’ nih, ‘T’oodiht’ay xaah hqo’hee *Galilee* nan’ k’et ts’anah k’at’ey haataahaal.’”

8 ¹Ay tl’aan huuhihdlaa ts’a’ taa’aadal eh, *Jesus* ddhaal gaay *Olive* ts’oo’ ddhaall’ bijii’aan kaah teeshyah. ²Uuk’ahdaq’ k’ahman’ eh hithahdelxoo shyah choh ts’a’ daa’inshyah. Niineldogn iin Yitagn’ lehchinh heedeel. Ay tl’aan da’aadah tl’aan utdaldii xaah hahuu’utnehtanh. ³*Jew* nach’uudah’iin eh *Pharisee* iin ts’exeh dineh ukay’ k’ayiiay eh eetiin huhdih’aa. K’aaduu’ daahiinihtii tl’aan lahtthagn’ naal na’ethadn hehtsii. ⁴Ay tlaan *Jesus* daq’ hiyyehni, “Hach’uunehtan, jah ts’exeh dineh ukay’ k’ayiiay eh eetiin huudzih’aa. ⁵*Moses* nach’uudah’iinn’ ts’anah ts’ehlagan nts’aa’ koht’iin ahlii honay k’eetaat, jah ts’exeh tthee eh ts’idhuhxay. Hqo’ aanah nts’aa’ diiniil?” ⁶Ch’its’aa’ duunii’ hiyyuunih ts’a’ hqo’ ch’ah hiyyehnay, Uts’a’ hedadzuhtsiidn xaah. T’oot’ey *Jesus* tach’its’ooneh’aa tl’aan nan’ kaagn diilaats’oo’ eh jinet-tl’at. ⁷Hiyyuudehkat ts’a’ ishiit nahetdee eh, *Jesus* dagn’ nii’et-shyah tl’aan

dąą' huu'ehniĥ, "Nühtah ts'anĥ doo uts'ant'ay' kol, ch'ittheĥ tth'ee eh yetthitduhthii." ⁸Ay tĥ'aaĥ tay' t'ey tach'its'ooneĥ'ąą tĥ'aaĥ tay' t'ey nan' kaagn jinet-tĥ'at. ⁹Nts'ąą' ĥoq' ńay ĥihdiitth'agn eh, ts'ehłagn ĥelt'eh ts'ą' ĩtaahetdeeł. At-shyaan iin ch'ittheĥ ĩtaahetdeeł. Ay eh *Jesus* shiĥ' t's'exeh tth'ıhtah ishiit na'ethadn eh eedah. ¹⁰*Jesus* dagn' nii'et-shyah tĥ'aaĥ dąą' yehniĥ, "Ts'exeh, doo iin nts'ą' ĥidahdehtsiidn, nuugn ĥihteedeel? Doot'ey otnalshaa nuunay ndáy?" ¹¹"Shk'ach'ıĥoĥłe', doot'ey kol!" t's'exeh yehniĥ. "Shint'ah, ay eh k'at'ey otnalshaa nuudıĥńay. Ayt'oo ĩtaa'qoqshya' t'oot'ey so' t's'ahqot'eh ts'ą' nadondiin," *Jesus* yehniĥ.

¹²*Jesus* tay' dinee iin eh nahqođaa eh, dąą' huu'ehniĥ, "Jah nan' k'et ĥoĥĥaaĥ ts'ą' neldzeegn diht'eh. Doot'ey Shk'eh aahaal jan nan' k'et utnat-tĥ'adn shiit k'ataahaal. Ay koĥt'iin neldzeegn jan nan' k'et utnat-tĥ'adn shiit el'ay xaah daa uutaateel." ¹³*Pharisee* iin dąą' ĥiiyehniĥ, "T'axoh Diixaah shiĥ' uuniiĥee. Ay eh nts'ąą' Dıĥńay k'alaąą' Niits'uunay." ¹⁴Ay tĥ'aaĥ *Jesus* dąą' huu'ehniĥ, "So' Shaanah ĥoq' naniıch'ahdee! Shaa ĥuhĥee de' t'ey, nts'ąą' diĥńay ĩąą' nıĥi. Ndeeh ts'anĥ niĥshay tĥ'aaĥ ndeĥ ts'ą' iĥhaal ĥee'ıshńayĥ. T'oot'ey nüĥxon du', ndeĥ ts'anĥ ĩay eh niĥshay tĥ'aaĥ ndeĥ ts'ą' ĩay eh iĥhaal Shits'atniik. ¹⁵ĩąą' niign dineĥ aanah k'alaąą' bi'atńay eh nühtthii'eh baa naniıch'ahdee. ¹⁶T'oot'ey Shtthii' eh baa naniıch'ıhtĥadn eh, ĩąą'niign k'eetaat ĥoq' diĥđi', Shin xaa' k'ahognthats'ą' k'adıĥđay xaah. Shta', Doo Shteh'a', Sheĥ nt'eh. ¹⁷Nüĥnach'uudah'iinn' utnettĥ'adn k'eetaat, ĩaakey dinee iin nts'ąą'ĥut-shyaagn ĥiineĥ'ay eh, ĥoq' aanah ts'ehłagn niign naniıch'ıhetdee de', ay tĥ'aaĥ nts'ąą' ĥoq' aanah ĥenay ĩąą' nıĥi. ¹⁸Ay eh daa uunihdee tĥ'aaĥ Shta', Doo Shteh'a', Shaa ĥoqĥee. Neexon ĥu' ts'ehłagn niign naniıts'etdee tĥ'aaĥ nts'ąą' ĥoq' ts'enay ĩąą' nıĥi." ¹⁹"Nta' ndáy?" ĥiiyehniĥ. Ay tĥ'aaĥ *Jesus* dąą' huu'ehniĥ, "Shits'atniign tĥ'aaĥ Shta' Bits'atniign. Shi'atńay de', Shta' ĥih Bitatńayĥ."

²⁰Hıthahdelxoo shyah ĥoĥ danĥ ndeĥ lesüü T'oodıht'ay xaah diihelshheegn danĥ shiit ĥach'uuneĥtan eh, *Jesus* ĥoq' ĥ'ah huu'ehńay. Tĥ'aaĥ doot'ey k'ayuunagn, tth'ıhtah k'a'ıshiit niıĥuuthadn danĥ k'ahqo' ĥiitah'ıil xaah.

²¹Ay tĥ'aaĥ dąą' ĥih huu'ehniĥ, "Nüĥĥ'a' ĩtaatiĥhaal. Shuukotnaĥta' t'oot'ey nüĥxon ĥu' nühts'ant'ay' ĥoqıin eh taĥłaa, ndeĥ tiĥhaal ishiit danĥ k'ataĥdal xaah." ²²Ay eh *Jew* iin koĥt'iin iin dąą' tıĥıdetniĥ, "Ndeĥ tiĥhaal ishiit danĥ k'ataĥdal,' ĥoq' ńay eh, nts'ąą' ĥoq' ńay? Na'itidĥalxáy?" ²³Tĥ'aaĥ *Jesus* dąą' huu'ehniĥ, "Jah ts'anĥ aĥııi t'oot'ey dagn nan' k'et ts'anĥ iĥııi. Jan nan' k'et ts'anĥ aĥııi t'oot'ey jan nan' k'et ts'anĥ k'a'ıĥıay. ²⁴ĥoq' ĥ'ah xaah, 'Nühts'ant'ay' ĥoqıin eh taĥłaa,' ĥoq' nüĥdiĥniĥ'. Nts'ąą' diht'eh diĥńay diht'ay k'alaąą' Shuudahnay de', ĩay eh nühts'ant'ay' ĥoqııi eh taĥłaa." ²⁵"Doo ĥ'ah iıııi?" ĥiiyehniĥ. Tĥ'aaĥ *Jesus* dąą' huu'ehniĥ, "Nts'ąą' ĥetsıĥuuthat đą' ts'anĥ ĥoq' nüĥdiĥńay t'ey

diht'eh. ²⁶Huuhoqodlaq ts'a' nuh'aanah nuhdihniil le' t'aaan huuhqodlaq ts'a' nuh'etdatjakkay le'. Doo Shteh'a' lay eh nlii. T'oot'ey nts'aa' hqo' Shehnay shij' jan nan' k'et koht'iin iin hqo' huudihnih'."

²⁷Hqo' nay eh, T'oodiht'ay, Diita' aanah hqohee hits'ihetniign. ²⁸Ay eh *Jesus* daq' huu'ehnih, "Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodiht'ay Shteh'a'. Ndeeh de' nishdahteel, nts'aa' diht'eh dihnay diht'ay Shitatnayh. Ishiit nuuniithat danh de', Shxaa' k'adidihday heetatnayh t'oot'ey nts'aa' Shta' hashuunehtan shij' hqo' dihnih. ²⁹T'aaan Doo Shteh'a' Sh'eh eedah ts'a', Shin shij' k'ashdihday, nts'aa' haasaanayh Yehtsayh, ay ch'ah nil k'eenoo' dihday xaah." ³⁰Doo iin hqo' ch'ah nay hihdiitth'agn tah ts'anh ndlaan iin laq' hiiyuunih.

³¹Ay eh *Jesus Jew* koht'iin iin Maaneegn' laq' hiiyuunay iin daq' huu'ehnih, "Nts'aa' hanuh'uunaktan ik'ahahdee de', Shaanah uudeldii iin lay eh ahlii. ³²Ay de', laq'niign iitatnayh t'aaan laq' niign xaa' nuhts'a' uutat-'aa'." ³³T'aaan daq' hiiyehnih, "*Abraham* ts'anh nadethadn iin ts'ijlii t'aaan doot'ey xaah alnaa k'at'ey ts'iilay ch'ida'. Ay eh, 'Uxaa' nuhts'a' uutat-'aa', hqo' needijnay eh, nts'aa' dijnih?" ³⁴*Jesus* daq' huu'ehnih, "Daq' ch'ah lay eh nuhdihnih, doo ts'ant'ay day, ay ch'ale' ts'ant'ay xaah alnaa. ³⁵Alnaa dine' doo eh ts'iiniideek iin ts'an nil k'eenoo' k'a'iilay t'oot'ey ts'eeniin huuts'an noo' huuhqochaah ts'a' taaleel. ³⁶T'oodiht'ay Ushye'e xaa' nuhts'a' huutet-'aa' de', ay t'aaan lay eh nuhts'a' uutet-'aa'. ³⁷*Abraham* ts'anh nadethadn iin ahliin hee'ishnayh. T'oot'ey nats'idhuhxay Shuudahnih, nts'aa' hanuh'uunaktan k'a'inahthan xaah. ³⁸Nts'aa' Shta' Shich'ooneh'iin aanah huhhee, t'oot'ey nts'aa' nuhta' hqo' nuh'ehnay k'eetaat dahdi'."

³⁹T'aaan, "Neeta', *Abraham* nlii," hiiyehnih. *Jesus* daq' huu'ehnih, "*Abraham* ts'ijkey iin laq' ahlii de', nts'aa' niign day hqo' ch'ah dahdi' de'." ⁴⁰Laq' niign T'oodiht'ay ts'anh hqo' dihtth'agn, ay ch'ah shij' nuhdihni'. T'oot'ey tth'htah nats'idhuhxay Shuudahnih. *Abraham* hqo' niign ch'ah k'adiidiil. ⁴¹Nts'aa' nuhta' day hqo' niign ch'ah dahdi'. T'aaan daq' hiiyehnih, "Ts'eh'agn ta' neets'an nlii. T'oodiht'ay ch'ale' ay. Ch'ishyon ts'anh k'anee'ihuulay. Uta' kol ts'ijkey' iin k'eh k'ats'iilay." ⁴²*Jesus* daq' huu'ehnih, "T'oodiht'ay nuhta' laq' nlii de', ch'ah Shaatahtsij'. Hqo' hut-shyaak, T'oodiht'ay ts'anh nihshay k'aaduu' shign' dhiday xaah. Shin xaa' k'a'ihhaal t'oot'ey Shehteh'a'. ⁴³Maaneegn' dzuutthag n k'ashuudahnay, ay xaah ch'ah nts'aa' nuhdihnay k'at'ey Shik'anii'ahdaa. ⁴⁴Ts'ant'ay, nuhta', utsijkey iin ahlii t'aaan nts'aa' neeta' niithanh k'eetaat tsaadiil nahthan. Hetsihuuthadn da' ts'anh ch'exaan t'iin nlii. Laq' niign k'at'ey heeniithanh, laq' k'a'ushiit ii'ay xaah. Elshyagn eh, diik'eetaat day, elshyak ts'a' nliin t'aaan lahtthag n helshyak iin huuta' nliin xaah. ⁴⁵Shin ch'ah hu' laq' niign nuhdihnih. Ay xaah ch'ah k'alaq' Shuudahnay. ⁴⁶Nuhtah ts'anh doo ts'ant'ay dihdj' laq' huu'ich'otnah'iil? Laq' niign

nühdihnay eh, dii xaah k'alaq' Shuudahnay? ⁴⁷Doo T'oodiht'ay ts'anh nliin T'oodiht'ay Aaneegn' daatth'ak. T'oot'ey, nühxon hu', T'oodiht'ay ts'anh k'a'ahl'ay, t'aaan ay xaah ch'ah k'ashdidhahtth'agn."

⁴⁸Ay t'aaan *Jew* iin daq' hiieyehnih, "Hq' nanints'etdee k'eetaat hqot'eh, *Samaria* koht'iin dijt'eh t'aaan ts'ant'ay otdeegn' nshiiit ii'aa."
⁴⁹"Kol! Ts'ant'ay otdeegn' Shin shiit k'at'ey ii'ay! Shta' aanah doodihsoon dihnih t'oot'ey Shaanah doodihsoon k'adahnay. ⁵⁰Shaanah doodihsoon hihdaaniil k'a'inihthan. Ts'ehfagn ch'ale' Maanah doodihsoon hihdaaniil Shuunih t'aaan huu'etdatjakhayh. ⁵¹Daq' ch'ah lay eh nühdihnih: 'Doot'ey Shaaneegn' ik'ahohthadn k'at'ey tahteel,' " *Jesus* huu'ehnih. ⁵²T'aaan *Jew* iin daq' hiieyehnih, "T'axoh ts'ant'ay otdeegn' Nshiiit ii'ay laq' heets'etnayh. *Abraham* ehtij t'aaan T'oodiht'ay xaah hqoq'hee iin e'aa, t'oot'ey tth'ihthah, 'Doot'ey Shaaneegn' ik'ahohthadn k'at'ey tahteel,' hq' needijnay. ⁵³Neeta', *Abraham*, ehtij. *Abraham* ch'ahnnoo' Ihiin dijnih? T'oodiht'ay xaah hqoq'hee iin chih e'aa. Ay t'aaan doo dine' diht'eh daanahnach'ijthath laa?" ⁵⁴*Jesus* daq' huu'ehnih, "Shinxaa' Shaanah doodihsoon dihnih de', shyaq' t'ey dihniil. Shta', ay ch'ale' Shaanah doodihsoon nih. Ay ch'ale' hu', 'NeeT'oodiht'ay nliin,' hqodahnay nlij. ⁵⁵Nühxon ch'ida' ts'anah bits'atniign. T'oot'ey Shin hu' Bi'ishnayh. Bits'ishniign daq' dihnih de', nühk'eh elshyagn dine' tihleel. T'oot'ey Bi'ishnayh t'aaan Maaneegn' ik'ahakthat. ⁵⁶Niithaadn da' nühta', *Abraham*, ndeeh jan nan' k'et haataadaal danh uunagn'ii' Shi'etnayh eh baahqosq. Hq'ch'ah hutshyaagn uuneh'ay eh baahqosq. ⁵⁷"Ahts'aydeetaan xay' tth'ihthah t'ey k'anii'ijthah eh *Abraham* unnih'ij' láá?" *Jew* iin hiieyehnih. ⁵⁸T'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Daq' ch'ah lay eh nühdihnih: '*Abraham* beehqoq'ij da' ttheh ihij.'" ⁵⁹Ay t'aaan tthee shch'ahdiidlah, etthdzuhthii xaah. T'oot'ey *Jesus* huuch'a' chinel'ih t'aaan hithahdelxoo shyah choh tthiiniishyah.

9 ¹*Jesus* aahaal eh, dineh beehqoq'iiin da' ts'anah unaagn' kol ineh'ih. ²T'aaan maanah uudeldii iin daq' huu'ehnih, "Doo ts'antay' xaa' jan dineh unaagn' kol eh beehqoq'ij laa? Diixáá? Uchoo iin xáá?" ³Ay t'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Doot'ey xaa' hq' ch'ah k'ahut-shyaagn. Unaagn kol, dinee iin T'oodiht'ay t'ay' xaa' na'et-soon hitnah'iil xaah. ⁴Dziin tah dineh etnah t'oot'ey tadn tah dineh ah'ogn k'at'ey etnay. Ay k'eh nee'eh chih hqot'eh. Doo Shteh'a' nts'aa' Baats'uudiin nee'uunay, t'axoh hq' ch'ah Baatsaadiil. Duunoo' haatha' ishiit nuuniithah danh doot'ey hq'ch'ah Baa k'ataadiil. ⁵Jan nan' k'et dhihday eh, jan nan' k'et hqhchaah ts'a' neldzeegn diht'eh."

⁶Ay t'aaan hq' nay eh, *Jesus* nan' kaagn ijseek t'aaan eeseegn eh leech'ak ehtsayh. Hinaagn' k'et leech'ak kaah eedlah ⁷t'aaan daq' yehnih, "An' nnij' tuu t'aaadehtaan *Siloam* hqosii' danh na'ijch'ot." (Nee'aaneegn' eh "teh'a" mqosiiAy eh dineh hik'eetaat di' ts'a' tuu t'ahdehtaan danh niiniishyah t'aaan diini' na'ech'ot. T'aaan natet-shay eh, unaagn' hqosuu' ts'a' hq'ij.

⁸ Ay t'aaan beh key huuday iin eh doo iin daa yuudetkan ch'idá' hiineh'iin daq' t'ihdenih, "Tay k'üü ijida' t'aaan tsuudal'iin laa day?"
⁹ "Ay ch'ah nt'ay," ch'ehlaadn henih. T'oot'ey ch'ishyon iin daq' henih, "Kol! Ay ch'ah k'eh eltsii." Ay eh ay dineh, "Ay ch'ah diht'ay," huu'ehnih.
¹⁰ "Nts'aa' nnaagn' na'ehtsij?" hiiyehnih. ¹¹ Daq' huu'ehnih, "Dineh, *Jesus* mqqosii, leech'ak ehtsij t'aaan shnaagn' k'et ay leech'ak kaah eedlah t'aaan, 'An' nniij' danh *Siloam* danh na'ijch'ot,' hq' shehnih. Ay eh ishiit danh niinihshyah t'aaan na'ihch'odn eh, shnaagn' hqqsuu' ts'a'hqqlij ts'a' noonagn-'ih." ¹² "Ndeeh eedah?" hiiyehnih. "Hits'ishniik," huu'ehnih.

¹³ Ay t'aaan dineh t'axoh unaagn' nahut-hiin *Pharisee* iin xaah nihiinihtij. ¹⁴ Dziin *Jesus* leech'ak ehtsiin t'aaan dineh hinaagn' itnah'il xaah na'ehtsiin, ishiit *Jew* iin Nahelshii Dziinn' hqqlij. ¹⁵ Ay t'aaan *Pharisee* iin dineh nts'aa' t'axoh unaagn' nahut-hiin xaah hiiyuudehkat. T'aaan daq' huu'ehnih, "Leech'ak shnaagn' k'et kaah eedlah. Shnij' nadhihch'ot t'aaan t'axoh shnaagn' nahut-hij." ¹⁶ Ch'ehlaadn' *Pharisee* iin daq' hiiyehnih, "Doo hq'aday T'oodiht'ay ts'an h'adiit'ay, Nahelsii Dziinn' nach'uudah'iinn' k'a'ik'ahohthadn xaah." T'oot'ey huu'ehlaadn' daq' henih, "Doo hq'aday uts'ant'ay' hqqliin de', ay nahohdaa niign k'ataadiil." Ay eh huutah *Jesus* aanah laakey niign naniich'ihetdee.

¹⁷ Ay eh *Pharisee* iin dineh tay' t'ey hiiyuudehkat. Daq' hiiyehnih, "Doo hq'aday, Uxaa' t'axoh shnaagn' nahot-hiin hq'needijnay, t'oot'ey naxan hu', nts'aa' maanah neetdijnii?" "Toodiht'ay xaah hq'hee nt'ay," huu'ehnih. ¹⁸ T'oot'ey *Jew* iin tth'ih tah jan dineh unaagn' kol ch'idá' t'aaan t'axoh unaagn' nahut-hiin k'alaaq' hiiyuunay. Ay eh hiichoo iin dadatniidlah. ¹⁹ T'aaan daq' huuhenh, "Jan nuhts'eeniinn' laa nt'ay? Beehqqliin da' ts'an h'laq' laa unaagn' kol? Ay de', nts'aa' xaa' t'axoh unaagn' nahut-hij?" ²⁰ "Neets'eeniinn' nliin bits'etnayh. T'aaan beehqqliin da' ts'an h'unaagn' kol bits'etnayh. ²¹ T'oot'ey nts'aa' xaa' t'axoh unaagn' nahut-hiin hents'etniign. T'aaan doo xaa' unaagn' nahut-hiin hents'etniign. Uudahkat. Ch'indadn' eltsiin diixaa' daa uutaadeel," uuchoo iin huuhenh. ²² Uchoo iin hq'henay, *Jew* iinihniljiidn xaah. "Doot'ey, *Jesus Messiah*, Doo T'oodiht'ay teh'a' nliin,' hq'nay, ay koht'iin neelehchinh etdak danh k'adaataahaal," *Jew* iin hq' nay uuchoo iin hehetnayh. ²³ Ay xaah ch'ah, "Uudahkat. Ch'indadn' eltsiin diixaa' daa uutaadeel," huuhenh.

²⁴ Laakey danh dineh beehqqliin da' ts'anhunaagn' kol dadatnihtij t'aaan daq' hiiyehnih, "T'oodiht'ay naal, 'Laa' niign nuhdihniil,' daq' needijnih! Doo naa hq' det-shyaagn, uts'ant'ay' hqqliin bits'etnayh." ²⁵ "Uts'ant'ay' hqqliin de', bits'ishniik. T'oot'ey daq' shij'hee'ishnayh. Ch'ittheh da' shnaagn' kol t'oot'ey t'axoh shnaagn' nahut-hij," huu'ehnih. ²⁶ "Nts'aa' naa di'? Nts'aa' xaa' nnaagn' na'ehtsii noonol-'ih?" *Pharisee* hiiyehnih. ²⁷ T'aaan daq' huu'ehnih, "Ch'idá'hq' nuhdihniij' t'oot'ey

dzuutth'agn k'ashuudahnay. Dii xaah tay' t'ey maanah nashuudalkat? Nühxont'ah, Maanah uudeldii tsaafeel nahthanh le." 28 Ay t'aaan hiidehtsiin t'aaan hiiyehnih, "Nan hu' ay dineh maanah uudeldii ijhiin dijt'eh. Neexon hu' *Moses* maanah uudeldii ts'ijhiin dzijt'eh. 29 T'oodiht'ay *Moses* eh hqohee heets'etnayh. Ay dineh du', doo iteh'a' t'ey mints'etnayh." 30 T'aaan dineh daa' huu'ehnih, "Shaa ch'aa' uudelshyaak! Shnaagn' na'ehtsiin t'oot'ey Doo Iteh'a' Bits'atniign. 31 T'oodiht'ay doo iin ts'ant'ay iietday k'at'ey huudiitth'agn hits'etnayh. Doo iin lahhiyuunay t'aaan nts'aa' hqo'hihtaadiil huu'uunay huudiitth'agn hits'etnayh. 32 Nan' teltsiin da' ts'anh doot'ey dineh beehiin da' ts'anh unaagn' kol naagn' nahuhtsiin k'at'ey hqo'ndziitth'agn. 33 Ay dineh T'oodiht'ay ts'anh nlij de' shij', h ch'ah det-shyaagn." 34 T'aaan daa' hiiyehnih, "Ndeeh neehqo'hiin da' nts'ant'ay' hqo'lij t'aaan ishiit da' ts'anh ts'ant'ay ee'ijidi' t'oot'ey hahuu'uunaktanh nee'uudijnih." Ay t'aaan *Jew* iin lehchinh etdak danh ts'anh tthiihiitehxał.

35 *Jesus* nts'aa' hqo' hqo'diin ijihth'agn eh, ay dineh uudi'aa' t'aaan daa' yehnih, "Doo dinee iin ikehduht'e' xaah T'oodiht'ay iteh'a', ay ch'ah laa' uudiin?" 36 "Ay, Doo ch'ah, laa' Utdihniil xaah?" dineh yehnih. 37 Ay eh *Jesus* daa' yehnih, "Ch'ida' nih'ij'. T'aaan Doo k'aaduu' n'eh hqohee, ch'ale' Ay." 38 "Shk'ach'ihohle', laa' Nuudihnih," yehnih t'aaan *Jesus* ts'a' naakot-ijitthayh.

39 *Jesus* daa' huu'ehnih, "Dinee iin T'oodiht'ay niign' hitnah'iil xaah, jan nan' k'et nihshyah. Ay eh T'oodiht'ay aanah diitthii' eh naniich'ihuudee. Hqo' hut-shyaagn eh, dineh unaagn' kol iin na'ehtsiin t'aaan dineh unaagn' hqo'hiin iin huunaagn' kol ehtsiin. 40 Ch'ehlaadn' *Pharisee* iin ishiit hii'eh delth'ii iin nts'aa' nay hiidiitth'ak t'aaan daa' hiiyehnih, "Neexont'ah nuhnaagn' kol needijnih?" 41 T'aaan *Jesus* daa' huuehnh, "Dineh unaagn' kol nuugn taahaal niign t'ey hits'etniign k'eh, T'oodiht'ay k'eetaat nuugn tidhahdeel k'a'uunah'ay de', ay t'aaan doot'ey nuhts'a' k'at'ey hidadehtsiidn. T'oot'ey nuhxon du', 'Nee'naagn' hqo'lij ts'a', nuugn tsuudeel uunah'ay xaah,' hqo' dahnay eh, nuhts'a' hidadaltsał. T'oot'ey 'T'oodiht'ay k'aanii niign' hits'etnayh,' hqo'dahnay t'oot'ey uk'eetaat k'adahday."

10 1 "Daa' ch'ah lay eh nuhdihnih: 'Dineh dibee honayh ts'a' niihelshyeegn danh k'ehtdak danh k'adaa'iihaal t'oot'ey ch'iduugn an' taake'iishay, ay ch'ale' ch'ineh'iin nlij t'aaan datdijhtay eh dibeh uuch'a' itaanihtij. 2 Dineh k'ehetdak danh daaniishay, ay ch'ale' dibee k'anehtaa' dine' nlij. 3 Doo k'ehetdak danh ach'uudah'iin yaa kechiniitaa. Dibee huuhidlaa' ts'a' moqsii' hqo' nay eh, doo ch'ah nay bihetnayh t'aaan hiik'ahohdee. Ay t'aaan huutthet tthiiniishay eh, hiik'eh teedeel. 4 Tthiihuuniidlay eh huutthet teeshyah t'aaan hiik'eh teedeel, doo ch'ah nay bihetnay xaah. 5 Ch'ishyon dine' k'at'ey hiik'eh taadal t'oot'ey hiich'a' itaakaq'ilshyah, doo ch'ah nay bits'ihetniign xaah.' "

⁶Jesus ay noonak hiits'an h u u d u l d i i h u ' e h h o q h a a ' , t ' o o t ' e y n t s ' a q ' n a y k ' a t ' e y c h ' i k ' e n i i h i i d a a .

⁷Ay eh Jesus daq' nih, "Daq' ch'ah lay eh nuhdihnih, 'Dibee xaah daadiitaan k'eh diht'eh. ⁸Lahthhagn' ch'ishyon iin Shtthh hihniideel dibee ch'inel'iin k'eh hjit'eh. T'aaan dibee doo iin huu'aneegn' hitsihetniign k'ahiidiitth'agn k'eh, dinee iin laq' Shihuunay ay ch'ishyon iin huu'aneegn' k'ahiidiitth'agn. ⁹Dibee iin talshii xaah daaaniideel k'eh, doo dine' lay eh Shuunay iin hihtalshih. Dibee k'anehtaa' nsoon diidibee' k'anehtaa', shign' daahul'uh eh tthiiheh'uh eh ch'ihel'aa' xaah. Ay k'eh, doo iin laq' Shuunay iin, huuk'atnakta'. ¹⁰Ch'ineh'iin dine' niishyah, ch'inah'iil xaah t'aaan tidhahxay xaah t'aaan latdahnay xaah. Shin du', dinee iin huutaanayh xaah nihshyah. Huutaanay eh, hoqt'at haasaanayh hihtaateel nihthanh.

¹¹"Dibee k'anehtaa' nsoon diht'eh. Dibee k'anehtaa' nsoon diidibee' xaah ch'ithataahaal t'aaan huuxaaah takteel. ¹²Doo dine' dibee k'anehtaa' k'ant'ay, ay ch'ah lesüü deltsay udibee' k'anehtaa' eh, huuxaaah k'at'ey ch'ithataahaal. Tthiikaan aahaal ineh'ay eh, dibee ch'a' itaa'iltth'at, shign' hiik'eh eedlay. Ay eh tthiikaan ch'ehlaadn' dibee huuniik t'aaan ch'ishyon dibee nitah heh'üt. ¹³Ay dineh hoq' ch'ah det-shyaagn, lesüh deltsay shij' xaah t'aaan dibee k'alaaq' lahuudijnay xaah. ¹⁴⁻¹⁵Dibee k'anehtaa' nsoon diht'eh. Shta' Shi'etnayh k'eh t'aaan Shta' Bi'ishnayh k'eh, Shdibee' huu'ishnayh t'aaan Shihetnayh. Huuxaaah ch'ithatihhaal t'aaan huuxaaah takteel. ¹⁶Ch'ishyon dibee iin Sts'an hijiin, jah dibee iin niihelshyeegn danh k'a'eedlay. Naxan chih shign' nihhuutihheel. Shaaneegn' Shihetnayh ts'a' Shihdaatth'ak t'aaan ts'ehlagh huu'eh hihtaateel t'aaan lahthh'agn huuk'atnakta'.

¹⁷"Huuxaaah ch'ithatihhaal t'aaan huuxaaah takteel. Ay t'aaan iilaagn iin tah ts'an h n i d i s h t h a l t ' a a n n o o t i s h n a y h . ¹⁸Doo tidhaxay Shuunay hoq' ch'ah k'aday, hoq' t'ey ishiit nuuniithat danh de' shij' takteel xaah. Shehnaqq'ay eh t'axoh ts'an h n o o ' h o q ' t ' e y h a a t h a l i s h i i t n u u n i i t h a t d a n h t a k t e e l c h ' a ' S h x a a ' d o o d i i l j i . T ' a a n S h e h n a a h h o q ' a y e h d u u n o o ' h o q ' t ' e y h a a t h a l i s h i i t n u u n i i t h a t d a n h i i l a a g n i i n t a h t s ' a n h n i d i s h t h a l t ' a a n n o o t i s h n a y h S h x a a ' d o o d i i l j i . N t s ' a q ' S h t a ' , ' H o q ' d i i d i ' , h o q ' S h e h n a y k ' e e t a a t , h o q ' c h ' a h d i h d i ' ."

¹⁹Nts'aq' Jesus nay xaah, tay' t'ey Jew iin maanah laakeiy niign naniich'ihetdee. ²⁰Huutah ts'an h n d l a a n i i n d a q ' h e n i h , " G o q s h y u u t u s h i i t i j ' a y e h n e x a ! D i i x a a h u d a h t h ' a g n ? " ²¹T'oot'ey huu'ehladn' daq' henih, "Doo goq shüüt ushiit ij'ay k'at'ey hoq' uutaahel. Nts'aq' xaa' goq shyüüt unaagn' kol na'ehtsayh?"

²²Xay hoqhiin eh, Jerusalem danh lehchinh heedee, ndeeh niithaadn da' choh hithahdelxoo shyah choh nahoohohtsiin danh heehelnay xaah. ²³Jesus hithahdelxoo shyah kün'tagn' chinhtee' choh danh natetdaak.

Ishiit danh *Solomon'S Porch* hqqsii'. ²⁴*Jew* iin Baaxaah lehchinh eedeel eh daq' hiiyehnih, "Dootehthoo' ch'ah doo diit'ay k'ahqo' needijnay? *Christ* ijij de, hqqsuu' ts'a' hqo' needijnih." ²⁵T'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Ch'ida' hqo' nuhdihni'. T'oot'ey lay eh k'ashuudahnay. Nts'aa' Shta' behnahqo'ay eh dihday xaa', doo ihliin Shitatnayh. ²⁶T'oot'ey lay eh k'ashuudahnay, Shdibee' k'a'ahlay eh. ²⁷Shdibee' Shaaneegn' heehetnayh t'aaan Shihdiitth'ak. Huu'ishnayh t'aaan Shk'eh haada. ²⁸Duunoo' hqhchaah ts'a' huutaanayh xaah huu'aktsayh. K'at'ey hihtaalaal t'aaan doot'ey Shch'a' k'at'ey itaahuutaafeel. ²⁹Shta' Doo Sht'aaahuu'iidlay iin ch'ich'ahnoo' diichaa' t'aaan doot'ey Shch'a' k'at'ey itahuutaafeel. ³⁰Shin eh Shta' eh, ts'ehlagan ts'ijij."

³¹Ay t'aaan *Jew* iin tay' t'ey tthee huuniik, yetthiduhthii xaah. ³²T'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Nuhnnaal Shta' xaa' ndlaan hqqsuu' niign ts'eehak-ij'. Ay iin ts'anh nts'aa' xaah ch'ah bethidzuufel shuudahnih?" ³³"Hqqsuu' niign dinshyaagn xaah k'anethidaafeel t'oot'ey Naaneegn' eh T'oodiht'ay qqsii' ladatdihnay xaah netthidzaafeel. Dineh neek'eh ijij t'oot'ey T'oodiht'ay ididhiltiin!" hiiyehnih. ³⁴T'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Nuhnach'uudah'iinn' utnet-t'adn k'eetaat, T'oodiht'ay daq' nih, 'T'oodiht'ay iin k'eh ahlij.' ³⁵Nts'aa' T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn hqo' nih duunoo' hqhchaah ts'a' laq' taafeel heets'etnayh t'aaan ik'eetaat Toodiht'ay dinee iin ay heneek huut'iidlay iin daq' huu'ehnih, 'T'oodiht'ay iin k'eh ahlij.' ³⁶Shin du', Shta' ch'itah haashijij t'aaan jan nan' k'et xaah Shteh'a'. Ay eh, 'T'oodiht'ay Shye'e diht'eh,' hqo' dihnay eh, nts'aa' xaa', 'Naaneegn' eh T'oodiht'ay qqsii' ladatdihnay,' hqo' Shdahnay? ³⁷Ay eh, Shta' nts'aa'niithan k'eetaat k'adihday de, so' hqo' ch'ah lay eh Shuudahnij'. ³⁸T'oot'ey nts'aa'niithan k'eetaat dihd' de, hqo' ch'ah lay eh Shudahnii, nts'aa' nuhdihnay k'alaq' Shuudahnay de' t'ey. Hqo'ch'ah dahd' de', Shin eh Shta' eh ts'ehlagan ts'ijijin heetatnayh."

³⁹Tay' t'ey ts'uunii kaah hetdi' t'oot'ey huu'ijit'aat ts'anh itdelshih. ⁴⁰*Jesus Jordan* Haniign' nuhts'ay ndeeh *John* ch'ida' tuu ch'ixaq' danh ts'a' teeshyah, t'aaan ishiit danh eedah. ⁴¹Ishiit dinee ndlaan Yaa nihniideel. "*John* k'anahohdaa t'oot'ey lahtthagn' jah aanah hqohaa' lay eh hqot'eh," henih. ⁴²T'aaan ishiit ndlaan laq' hiiyuunih.

11 ¹Dineh *Lazarus* moqsii' *Bethany* key eeday ehtsiign uuniik. Ay key k'et danh *Mary* eh baadeh *Martha* hihdelth'ih. ²(*Mary*, dii hqqsuu' ts'a' biholtsan *Jesus* ke' nayidiidal t'aaan diitthii' xaa' eh hike' ijehkat, ch'ale' ay. Moqnah, *Lazarus*, ehts'iik.) ³Udia' iin heneegn nadadeeegn iin *Jesus* kaah huuteh'a'. "Neek'ach'ihqhle', doo baa'ijitsiin ehts'iik," hiiyehnih. ⁴Ay eh, hqo' diitth'agn eh, *Jesus* daq' nih, "Tahteel xaah k'a'ihst'iign. T'oot'ey T'oodiht'ay nchaah ehutnay huu'ich'otnah'iil xaah, ehts'iik t'aaan ehts'iign xaa' T'oodiht'ay Ushye'e nchaah ehutnay huu'ich'otnah'iil." ⁵*Jesus Martha* eh udia' eh *Lazarus* eh xantsij'.

⁶Heneegn *Lazarus* ehts'iign aanah diitth'agn eh, łaakey dziinn' tth'ihtah shign' eedah. ⁷Ay t'aaan Maanah uudeldii iin ɖaą' huu'ehniḥ, "*Judea* nan' k'et ts'a' t'ey natsutdeel." ⁸"Hach'uunehtan, uuniik'uul ɖa' ishiit danh *Jew* iin Betthidzuudeel Nihuudiini' t'aaan t'axoh tay' t'ey shiit ts'a' natushshya' iniithánh?" hiieyhniḥ. ⁹Noonak hiits'an h' uudeldii eh ɖaą' huu'ehniḥ, "K'aaduu' dziinn' h'qoḥiin łaakey deetaan łaakey uk'et t'aaan nasaatee'aan ehutnet-t'iat. Ay eh dineh dziin natetdaagn eh, k'at'ey t'aketdalthagn, dziin neldzeegn eh, uuneh'ay xaah. ¹⁰T'oot'ey tadn tah aahaal eh t'aketdalthak, neldzeegn kol eh." Ay noonagn eh takteel h'qo' t'ey nuuniithadn danh de' shij', h'qo' hutdaldii iniithanh. ¹¹Ay t'aaan *Jesus* ɖaą' huu'ehniḥ, "Neetłaa, *Lazarus*, eetji t'oot'ey ts'iitakthał xaah uts'a' tihhaal. *Judea* nan' k'et ts'a' tay' t'ey natsutdeel." ¹²"Neek'ach'ihohle', eetji de' t'ey, natat-suul," hiieyhniḥ. ¹³Daaneegn' eh *Jesus Lazarus* ehtiin moqsii' t'oot'ey Yaaneegn' eh, *Lazarus* eetiin moqsii' naniich'hetdee. ¹⁴Ay eh *Jesus* h'qosuu' ts'a' ɖaą' huu'ehniḥ, "*Lazarus* ehtji. ¹⁵T'oot'ey nūhxon xaah beh k'adhihɖay eh Shaahqosqo, ɖay eh utdahniil xaah. Uts'a' tsuudeel." ¹⁶*Thomas*, nił eh beehatiin, yqosii', dehłaadn iin ɖaą' huu'ehniḥ, "Neexon ɖahthhagn haneuunehtaneh tsuudeel, hii'eh neehuuxaan xaah."

¹⁷*Jesus* nii'inshay eh, "*Lazarus* tee' dan uuneehaal ɖa' ch'itee' niiehshyeegn danh niihiinihtji," hiieyhniḥ. ¹⁸*Bethany* key łaakey *miles* k'eh uunihtat. ¹⁹T'aaan *Jew* ndlaan iin *Mary* eh *Martha* huhnah'iil xaah nihniideel, huu'qonaa ehtiin xaah teejuh huhdaaniil xaah. ²⁰*Martha Jesus* aahaal ijihth'agn eh, yidanh ts'a' tthiiniishyah. T'oot'ey *Mary* diishyah eedah. ²¹"Shk'ach'ihohle', jah ch'ida' niishyah de', shqonaa k'atahteel! ²²T'oot'ey k'ahduu' t'ey T'oodiht'ay nts'aą' Uđiḥay nk'ootakthadn t'ey hee'ishnayh," *Martha* Yehniḥ. ²³"Nqonaa ehtiin ts'an h' nitdat-thal t'aaan na'uatnayh," yehniḥ. ²⁴Nuutaathal k'eh dziinn' shqonaa eh hijłaaagn iin eh nihdat-thal, nahuutatnayh xaah, hee'ishnayh," Yehniḥ. ²⁵"Shin ch'ah dinee ijłaaagn iin nitdihłeegn t'aaan Shin xaa' ch'ah nahootatnayh. Doot'ey ɖay eh Shuunay uutaanayh, t'oot'ey ehtiin de' t'ey. ²⁶T'aaan doo iin hoohonayh t'aaan ɖaą' Shihuunay, k'at'ey hihtałaa. H'qo' ch'ah ɖaą' Shuudijiniḥ?" yehniḥ.

²⁷"Aą'! Shk'ach'ihohle', *Messiah*, T'oodiht'ay, Ushye'e, Doo jan nan' k'et niishay diit'ay h'qo' ɖaą' Nuudihniḥ," Yehniḥ.

²⁸*Martha* h'qo' nay eh, diishyah ts'a' natet-shyah t'aaan *Mary*, udia', shij' eh h'qo'hee. "Hach'uunehtan nii'inshyah t'aaan nnok-'iin nehniḥ," *Martha* yehniḥ.

²⁹*Mary* h'qo' ijihth'agn eh, nii'eeshyah t'aaan hantee' t'ey Yidanh ts'a' tthiiniishyah. ³⁰(*Jesus* tth'ihtah key k'et k'adaaniishay t'oot'ey ndeeh *Martha* eh h'qo'haa' danh tth'ihtah eedah.) ³¹*Jew* ts'eehohqɖay iin shyah shiit *Mary* eh hidelth'ii'. Nii'eeshay t'aaan hantee' t'ey tthiiniishay

hiineh'ih t'aaan hii'ehteedeel. Ch'itee' niihelshyeeegn danh ts'a' uhtsaa xaah natet-shyah hiiyuunih.

³²*Mary Jesus* danh nii'inshshay eh t'aaan ineh'ay eh, yits'a' naakot-'iitthayh. "Shk'ach'ihqhle', jah ch'idq' niishyah de', shqonaa k'atahteel!" *Jesus* ehni. ³³*Jesus* ts'exeh eh hii'eh nihniideel iin hetsaa huuneh'ih ts'a', teechuh niithanh t'aaan hqot'at huuxaah ts'ehqhday. ³⁴"Ndeeh uhtee' niinahniik?" huu'ehni. "Neek'ach'ihqhle', aan! Nih'ih!" hiiyehni. ³⁵*Jesus* etsah. ³⁶Ay eh *Jew* iin daq' henih, "Unah'ih! Hqot'at yaantsij!" ³⁷T'oot'ey ch'ehlaadn' daq' henih, "Jan t'iin dineh uunaagn' kol naagn nahuhtsij. *Lazarus* k'atahteel ch'a' dia k'a'iniithiil?"

³⁸*Jesus* tt'h'htah hqot'at ts'ehohday ts'a', ch'itee' niihelshyeeegn danh nii'inshyah, ddha' eekey tthee shiit haahalshyah danh shiihetdak danh thee choh ni'atnii'aan. ³⁹"Tthee choh itaanah'aay!" huu'ehni. *Martha*, dineh ehtiin udia', daq' Yehni, "Shk'ach'ihqhle', iitee' dan uuneehaal da' ushiit nihiinihtiin eh, ihjiit t'aaan ts'ahqot'leek ts'a' biholtsanh." ⁴⁰"Laa' hqo' Shuudijni de', nts'aa' T'oodiht'ay nt'ay' eh uutaadiil utnih'ii', hqo' ndihni' hee'iln'ayh?" *Jesus Martha* ehni. ⁴¹Ay eh tthee choh itahnii'aay. T'aaan *Jesus* dagn' uuneh'ih t'aaan daq' ni, "Shta, Shdijitth'agn xaah tsen-'ii. ⁴²Ni' k'eenoo' Shdijitth'agn Ni'ishnayh. T'oot'ey hqo' ch'ah Ndihnay, jah dinee iin xaah, Shtih'a' laa' hutdaaniil xaah." ⁴³Ay t'aaan hqo' nay eh, hqot'at esa. "*Lazarus*, haa'iihay!" ni. ⁴⁴Dineh ehtiin haa'iiishyah, i'laa' iikee'eh ch'iil inaa'uudeet'oon eh t'aaan iinij' k'et ch'iil eeniign eh. "Haana'lee, taahaal xaah," huu'ehni.

⁴⁵*Jew* ndlaan iin doo iin doo iin *Mary* eh dzultth'ii' nihniideel iin nts'aa' *Jesus* hqo' det-shyaagn hiineh'ih t'aaan laa' hiiyuunih. ⁴⁶T'oot'ey ch'ehlaadn' iin *Pharisee* iin xaah nahtetdeel t'aaan nts'aa' *Jesus* det-shyaagn hqo' huuheni. ⁴⁷Ay eh *Pharisee* iin eh *Jew* iin xaah hach'eeegn iin haskey' iin eh lehchinh heedeel, *Jew* ch'inhiinn' iin eh. Daq' t'ihdetnnih, "Nts'aa' ts'uudij'?" Ay dineh ndlaan nahohdaa eh, dinee ndlaan iin laa' hiiyuunih. ⁴⁸Bits'et-t'iidn de', lahtthagn' dinee iin laa' hiiyutdaaniil. T'aaan *Roman* ch'inhiinn' iin hihtaadiil, hithahdelxoo shyah choh eh neenann' neech'a' itaahohtaa'aa' xaah." ⁴⁹Ts'eh'agn huutah ts'anh *Caiaphas* moqsii', doo ishiit xay' *Jew* iin xaah hach'eeegn iin haskey' iin naatthii' n'iiin, daq' ni, "Ch'ikol hee'atnayh! ⁵⁰Ts'eh'agn dine' lahtthagn' dinee iin xaah ehtij' de', hqo' ch'ah ch'ahnoo' uutaasuul, neenann' neech'a' itaahohtaa'aa' de." ⁵¹(Nts'aa' nay, diixaa' k'ahqo' ch'ittheh naniich'et-thadn. Ishiit xay' *Jew* iin xaah hach'eeegn iin haske' iin naatthii'n'ij' ts'a', T'oodiht'ay nts'aa' duunoo' haatha' danh uutaaleel hqo'nay yehtsij. Nts'aa' nay k'eetaat, *Jesus Jew* koht'iin xaah tahteel. ⁵²Huushij' xaah k'atahteel, t'ootey T'oodiht'ay ts'ijkey' iin lahtthagn' ch'idanh danh ts'anh chih lehchinh hetdagn ts'eh'agn hij'iiin k'eh huuhuhtsiin xaah tahteel.) ⁵³Ay eh ishiit dziinn'ts'anh noo'*Jew*

ch'idadiiñiin iin nts'aa' *Jesus* nats'idhuhxay xaah niłts'a' thahdelxoh. ⁵⁴Ay eh *Judea* nan' k'et *Jesus* k'anii'etdaagn ndeeh dinee iin itnah'iil danh. Huhch'a' łtaaniishyah t'aañ *Ephraim* key ts'a' niiniishyah, ts'ał shiit k'üü danh. Ishiit daanah uudeldii iin eh eedah.

⁵⁵Toodiht'ay Aaneegn' nadadeleegn *Israel* koht'iin iin k'et he'uudeel heehelnii danh, k'ahjiil nuuniithat danh ts'a', *Jew* koht'iin iin nan' k'et ts'anh ndlaan iin *Jerusalem* key ts'a' hihteedeel. Ishiit danh łehchinh hetdagn danh xaah suhdelnee, huunach'uudah'iinn' k'etaat diidzee' shiit nats'ihuuch'ot hiiniithan eh t'aañ diishin chih nats'ut'ch'ot hiiniithan eh. ⁵⁶Hithahdelxoo shyah choh łehchinh heedeel eh, *Jesus* Yuukohneh'ih. T'aañ *Jesus* aanah daq' tlıhdetnnih, "Łehchinh hetdagn danh xaah taaháál? Huuch'a' an' hedildá?" ⁵⁷*Jew* iin xaah hach'eleegn iin haskey' iin eh *Pharisee* iin, "Doot'ey ndeeh *Jesus* eeday, hee'etnayh, hqo' neediñniñ, ts'utniign xaah," dinee iin hqo' huhdiññi'.

12 ¹Łk'eetaagn uuneehaal T'oodiht'ay Aaneegn' nadadeleegn *Israel* koht'iin iin k'et he'uudeel heehelnii danh ttheh, *Jesus Bethany* key niishyah. [Ishiit danh *Lazarus* eedah, doo ehtiin, t'oot'ey *Jesus* xaa' niidihtñiñ t'aañ nahatniik.] ²Ishiit niiniishay eh, hi'ich'ih'aal. *Martha* shiñh Yaa niiniidlah, nachaa'aal xaah. *Lazarus Jesus* eh shign' da'eedah. ³Ay t'aañ *Mary* ushiit nat'aachelshyeegn *Pint* shiit hqoosu' ts'a' biholtsan diit'ádn huu'ihdlaq ts'a' *Jesus* ke' k'et nayidiidał t'aañ diitthii' xaa' eh Yike' Yijehkat. Shyah shiit łahthagn' bidoodetjuut. ⁴*Jesus* Maanah uudeldii iin tah ts'anh ts'ehłagn, *Judas Iscariot* moqsi', doo *Jesus* uk'ia' ts'ichaafeel, daq' niñ, ⁵"Dii xaah hqoosu' ts'a' biholtsan shyaa' t'ey ehahshay? Taagn *hundred dollars* k'eh uudihxaay t'aañ ay belsüü' nasaadiht'ay iin tatalshye' hqoññi'." ⁶T'oot'ey hqo' ch'ah ñay, nasaadiht'ay iin xaah k'a'iniithan. Hqo' ch'ah ñay, ch'ine'iin dine' nñiin xaah. Ay dineh huu'elsüü' thüh k'anehtaa' t'aañ ushiit ts'anh huutihnak niithanh. Hqo' xaah hqo' ch'ah ñay. ⁷T'oot'ey *Jesus* daq' yehniñ, "Daadhah'iin! Nts'aa' Baa duhdñi' shuunay niign det-shyaak, Shtat-tsa ttheh Shin sutdaafeel xaah. ⁸Dinee nasaadiht'ay noo' uudih nüh'eh taat'eeł t'oot'ey Shin hu' k'at'ey nüh'eh noo' uudih tidhihdaal."

⁹Niineldogn iin ncha *Jesus Bethany* eeday ich'ihditth'agn eh, ishiit ts'a' hiteedeel. *Jesus* ts'inuh'iin ihiniithanh t'aañ *Lazarus* chih, doo ehtiin t'oot'ey *Jesus* xaa' niidihtñiñ t'aañ naahatniik, ts'inuh'iin hiiniithanh. ¹⁰Ay eh *Jew* iin xaah hach'eleegn iin haskey' iin nts'aa' *Lazarus* chih nats'idhuhxay xaah naniich'ihetdee. ¹¹Hqo' ch'ah naniich'ihetdee, nts'aa' hqo' *Jesus* ñay xaa', *Jew* ndlaan iin diich'inñiin iin ch'a' łtahniideel xaah t'aañ łaq' hiyyuunay xaah.

¹²Uuk'ahdaq eh niineldogn iin ncha iin T'oodiht'ay Aaneegn' nadatdeleegn *Israel* koht'iin iin k'et he'uudeel heehelnayh łehchinh hetdagn danh *Jerusalem* nihniideel eh, *Jesus Jerusalem* xaah aahaal

ich'ihdihtth'ak. ¹³Ay eh ts'oo *palm* mōqsii' ts'an h ch'idhuuchinn' uk'et ch'it'aann' hōq̄iin xaah det-theel t'āan tthiihtniidlay eh hiidanh ts'ā' tthihniideel. Hōq' hihdet-shyaagn eh, shaahēh'āq. "T'oodjht'ay, tsen-'i! T'oodjht'ay tthihāq' Behhuut'e'. Doo huuhōhchah ts'ā' k'ach'ihohlē' qōsii' djht'ay eh aahaal, ch'ale' ay. T'oodjht'ay tthihāq' Ay ch'ah *Israel* koht'iin Haske' n̄iin Beh huut'e'," ihenj̄h. ¹⁴Noon *donkey* mōqsii' uudil'aan eh, *Jesus* noon kaagn da'eeshyah. T'oodjht'ay Aaneegn' utnett'adn k'eetaat hōq' hut-shyaak. Ay utnet-t'adn dāq' n̄ih:

¹⁵"*ZION* koht'iin, sō' naljiidn! T'axoh nūhhaske' *donkey* k'ahduu' daathal ik'et da'eedah nūhxaah niinihshyah." ¹⁶Ishiit danh Maanah uudeldii iin nts'āq' hut-shyaagn k'at'ey ch'ik'enihiidaa. T'oot'ey duunoo' ndeēh *Jesus* dagn nan' k'et ts'ā' niidit-that nuuniithat danh, Maanah huudeldii iin ntsāq' T'oodjht'ay Aaneegn' utnet-t'adn hōq' n̄ay heehelnayh t'āan hōq' ch'ah hut-shyaagn heehelnayh. ¹⁷Doo ndlaan iin *Jesus* eh hihdelth'ii', ndeēh dāq' *Jesus* xaa' *Lazarus* ehtiin ts'an h niidhtij̄ t'āan nahatniik. Ay t'āan ndlaan iin nts'āq' hōq' hut-shyaagn aanah *Jerusalem* koht'iin eh thahdelxoh. ¹⁸Ay nahohdaa aanah ich'ihdihtth'agn xaah, niineldogn iin hiidanh ts'ā' tthiiniideel. ¹⁹*Pharisee* iin hiidanh dāq' t̄ihdetn̄ij̄h, "Huunah'ih! K'at'ey nee'ik'ahooohohdee! Huuhj̄hdlaq' ts'ā' hii'eh aadał."

²⁰Doo iin l̄ehchinh hetdagn danh xaah *Jerusalem* nihniideel iin tah ts'an h *Greek* koht'iin nihniideel, T'oodjht'ay l̄ahhiyuunay hihtaadiil xaah t'āan nahtaa' hiiyutdaaniil xaah. ²¹Ay iin *Philip*, *Bethsaida* key *Galilee* nan' k'et koht'iin n̄iin, xaah nihniideel t'āan dāq'yehnj̄h, "*Jesus* ts'inuh'ij̄' ts'iiniithanh." ²²*Philp Andrew* xaah niiniishyah t'āan nts'āq' henay hōq' yehnj̄h. Ay t'āan l̄aakey iin *Jesus* xaah nihniideel t'āan nts'āq' henay hōq' hiiyehnj̄h. ²³*Jesus* dāq' huu'ehnj̄h, "Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodjht'ay Shteh'a'. Haa'uuteethadn eh Shōqsii' aanah doodj̄hsoon hihdaaniik. ²⁴Dāq' ch'ah l̄ay eh nūhdihnj̄h: 'Ts'ehlagn neshyee neeshyaam taltsayh de', neshyee k'eh uk'et ch'ineeshyaan taltsayh xaah de', ay neshyee nan' shiit t'atalsheel. Ch'ittheh tah ay neshyeehtiin k'eh eltsiin t'oot'ey k'ahdāq' de' neshyee k'eh uk'et ch'ineeshyaan taltsayh. Hōq' k'eh Shaa uutaaleel, ndeēh tishtsaa danh.' " ²⁵Doo t'ey k'a'okte' ch'a' dii'utneln̄ay, ay ch'ah tahteel. T'oot'ey doot'ey jan nan' k'et Baa okte' Shuunay, ay ch'ah duunoo' hōhchaah ts'ā' uutaanayh. ²⁶Doo k'ootakthat Shuunay, Shk'eh aahaal, ndeēh dhindhah doo Shik'ahohthadn Sh'eh taadaal xaah. Doo Shik'ahohthadn, hii'aanah doodj̄hsoon utthiilatdahdal Shta' utahtsayh.' "

²⁷"K'aaduu' ts'ehakd̄ay. Nts'āq' duhnij̄'? 'Nts'āq' Shaa uutaaleel, Shta', k'ashaa hōq' uutaaleel hōhtsayh,' hōq' laa duhnij̄'? Kol! Ntsāq' Shaa uutaaleel, ay xaah ch'ah jan nan' k'et nihshyah. ²⁸Shta', tthihāq' nōqsii' aanah doodj̄hsoon utthiilatdahdał." Ay t'āan heneegn dagn nan' k'et

ts'anh iihollee. "Ch'ida' hqo' ch'ah niign utthiikatdahdał t'aañ tay' t'ey hqo' ch'ah niign utthiikatdahdał," ñih.

²⁹Niineldogn iin shiit nahetdee iin t'aañ ch'ehlaadn' daq' henih, "Na'ehtan!" Huu'ehlaadn'du' daq' henih, "T'oodiht'ay Aaneegn' nadadelegegn Beh hqohee!" ³⁰T'oot'ey *Jesus* daq' huu'ehñih, "Heneegn dagn nan' k'et ts'anh dahth'agn, ay ch'ah hqo'haa', nühxon hu' heetatnayh xaah. Shin hu' ch'ida' hqo' hee'ishnayh. ³¹Ishiit t'axoh nuuniithadn ndeesh T'oodiht'ay jan nan' k'et hqhchaah ts'a' etdatjahkay t'aañ T'oodihtay t'axoh *Satan*, jan nan' k'et k'ach'ihohle', ay ch'ah chaat'üü. ³²Jiliis k'et takteel ts'a', dinee ndlaan iin laq' Shihutdaaniil." ³³(Hqo' ñay eh, nts'aa'niign tahteel heetatnayh.) ³⁴Niineldogn iin hiiyehñih, "Neenach'uudah'iinn' k'eetaat, *Messiah* duunoo' hqhchaah tsq' uutaanayh. Ay eh nts'aa' xaa', 'Shin ch'ale' dinee iin Shkehduht'e' xaah T'oodiht'ay Shteh'a', hqo' djiñay t'aañ, 'Jiliis k'et takteel, hqo' djiñay? Doo T'oodiht'ay iteh'a' nt'ay?" ³⁵T'aañ *Jesus* daq' huu'ehñih, "Neldzeegn nüh'eh haa'uuteethat danh shij' uutaat'eel k'eh, haa'uuteethat danh shij' hanüh'utnaktan. Nts'aa' hanüh'uunaktan k'eetaat tal'iil. Hanüh'uunaktan ts'anh neldzeegn' eh, uunat-t'adn ch'a' uutahteel. Doot'ey uunat-t'adn shiit eeday nuugn taahaal niign t'ey hits'etniign. ³⁶Ay eh nts'aa' nüh'eh diht'ay eh hanüh'uunaktan laq' utdahniil, doo iin neldzeegn k'eetaat hel'ay tahleel xaah." *Jesus* hqo' ñay eh huuch'a' ltaaniishyah t'aañ ndeesh niishay doot'ey hits'etniign.

³⁷Ay lahtthagñ' nahohdaa day, ndeesh hitnah'iil, t'oot'e y k'alaaq' hiiyuunay. ³⁸Ay eh T'oodiht'ay xaah hqo'hee *Isaiah* nts'aa' daq' utnet-t'adn k'eetaat hqo' hut-shyaagn:

"Shk'ach'ihohle', Naaneegn' eh ts'ihqo'haa', t'oot'ey k'alaaq' neehuunay. Nt'ay' hiineh'ij', t'oot'ey tth'ihthah k'alaaq' neehuunay."

³⁹*Isaiah* dii xaah k'alaaq' hiiyutdaaniil aanah hqo' ñih ts'a', daq' ñih:

⁴⁰"T'oodiht'ay huunaagn' kol huu'ehtsij, nts'aa' diit'ay' xaa' day k'ahitnah'iil xaah.

Huu'ijinii' k'odatniik huu'ehtsij, ntst'aa' hqo' ñay hiidiith'agn k'at'ey hiik'enii'uudee xaah.

Ay xaah ch'ah, hiits'a' k'ats'aadaadal, huuts'itaanak xaah."

⁴¹*Isaiah* hqo' utnet-t'adn ch'ida' ts'a', *Jesus* aanah hqo'hee, nts'aa' duunoo' uutaadiil hee'etnayh xaah.

⁴²T'oot'ey ishiit danh t'ey, ch'inñiin iin tah ts'anh ndlaan iin *Jesus* laq' huunih t'oot'ey *Pharisee* iin xaah ihneljiiit ts'a', hqo' aanah neehinah'iil tah k'athahdelxoo, *Jew* iin lehchinh etdak danh ch'a' k'altaahuhtaaleel xaah. ⁴³Dinee iin hu' hqqsuu' huuxaah thahdelxoo hehiiniithanh, T'oodiht'ay hqqsuu' huuxaah taaheel ch'ahnnoo'.

⁴⁴*Jesus* datdihñay eh huu'eh hqo'hee ts'a' daq' ñih, "Doot'ey lay eh Shuunay, doo Shteh'a' chih lay eh utdaaniil. ⁴⁵Doot'ey Shneh'ay, doo

Shteh'a' chih itnah'iik. ⁴⁶Shin hu' neldzeegn ihliin, jan nan' k'et nihshyah, doo iin laq' Shihuunay iin uunat-t'adn shiit k'ahdaltth'iil xaah. ⁴⁷Doot'ey Shaaneegn' diitth'agn t'aaan k'a'iik'ahohthadn, k'abetdajakkay. Jan nan' k'et koht'iin iin etdatjakkayh xaah k'anihshay, t'oot'ey huutakshih xaah nihshyah. ⁴⁸Doot'ey k'ashiiniithan t'aaan Shaaneegn' k'a'iniithan, ch'ale' Shaaneegn' xaa' t'aa'ay dziinn' danh etdatjahkayh. ⁴⁹Hqo' uutaafeel, Shxaa' hqo' k'ahuhheel xaah. Shta' Doo Shteh'a' nts'aa' hqo' Shehñay k'eetaat hqo' dihnñh t'aaan hach'uunaktanh. ⁵⁰T'aaan Hik'aanii' xaa' duunoo' hqhchaah ts'a' huutaanay hee'ishnayh. Ay eh nts'aa' hqo' djiiniil shehñay k'eetaat hqo' dihnñh."

13 ¹Ts'ehlagñ uuneehaal T'oodiñt'ay Aaneegn' nadadelegegn *Israel* koht'iin iin k'et he'uudeel heehelnayh lehchinh hetdagn danh ttheh hqoñji. *Jesus* jan nan' k'et ch'a' t'aaatihhaal t'aaan Shta' xaah natihdaal danh hqoqtsuul shij' utniithadn hee'etnayh. *Jesus* doo iin jan nan' k'et uts'an yiñiin iin ch'ida' ts'anñh noo'uudih t'ey huuxantsij' t'aaan nuutaathal danh k'eh t'ey huuxantsij'.

²Natehxeeñ tah *Jesus* eh maanah uudeldii iin niñ eh nach'ihe'aañ. Ch'ida' yaabal *Judas, Simon Iscariot* ushye'e, *Jesus* k'ia' ts'ich'uhlee niithan yehtsij'. ³*Jesus* huuhqhchaah ts'a' k'ach'ootakle' xaah Shxaa' doodiñt'ay eh Shta' ts'anñh hee'etnayh. T'oodiñt'ay eeday ts'anñh nihshay t'aaan hidanñh natihdaal hee'etnayh. ⁴Ay eh *Jesus* ik'et nach'e'aal ts'anñh ni'eeshyah ts'a' t'aaan dii'ehñih jelkadn ts'a', diik'et uudelchüü. ⁵Ay t'aaan hiishiit niñ' cheldee shiit tuu iinañ t'aaan daanah uudeldii iin ke' natech'ot. Ay t'aaan dii'ehñih diik'et uudelchüü uukee' itjehkat. ⁶*Simon Peter* xaah niiniishay eh, *Peter* daq niñ, "Shk'ach'ihqhle', shke' natijch'ot?" ⁷"K'aaduu' nts'aa' naa dihdaj hits'iniik, t'oot'ey k'adiide' heetinnayh," *Jesus* yehñih. ⁸"K'aaduu' ts'anñh noo' k'at'ey shkee' natijch'odn!" *Peter* yehñih. "K'at'ey nke' na'ihch'odn de', k'aduu' ts'anñh noo' Sheh'aadal k'atijjeel," yehñih. ⁹"Shk'ach'ihqhle', ay t'aaan k'ashkee' shij' natijch'odn! Shlaa' t'aaan shtthii' natijch'ot," *Peter* yehñih. ¹⁰*Jesus* daq' huu'ehñih, "Doot'ey k'adiida' k'eech'eltsal lahtthagn' ts'a' güh uk'et kol t'aaan t'axoh ay tay' t'ey k'ak'eechaltsal, diike' shij'. Nühxon hu' hqo' ahdlaa' ts'a' güh uk'et kol, ts'ehlagñ shij' güh niñ. ¹¹(Doo uk'ia' ts'ich'uhleeñ Yuunay *Jesus* yi'etnayh. Hqo' k'eexaan, "Hqo' ahdlaa' ts'a' güh nühk'et kol, ts'ehlagñ shij' güh niñ," hqo' huu'ehñay.)

¹²Huuke' na'eech'ot t'aaan dii'eegn' naadalniik t'aaan ik'et nach'e'aal ts'a' da'ijdaa' danñh dii'inshyah. Ay t'aaan daq' huu'ehñih, "Nts'aa' k'adiida' nühxaah dihdaj ch'ik'enii'ahdeé? ¹³Hach'uunñhtan t'aaan Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihqhle' hqo' Shidahñih. Ay eh hqoqsuu' ts'a' niign dahnñh, Ay Ihliin xaah. ¹⁴Hanüh'uunaktan t'aaan Nühk'ach'ihakle' ihñij' t'oot'ey tthihtah k'adiida' nühkee' nadhihch'ot. Ay eh, nühxon duu' niñkee' natatch'ot. ¹⁵Nts'aa' niign tahdiil nüh'iich'oonak-'ij', nts'aa' niign dihdaj

k'eetaat tahdiil xaah. ¹⁶Daa' ch'ah łay 'eh nühdiññih: "Doot'ey alnaa nñiin ch'idadiññiin ch'ahnool' k'a'iññay. T'ään doot'ey heneegn nadadeleegn doo yiteh'a' ch'ahnool' k'a'iññay. ¹⁷T'axoh ay łaq' niign aanah hee'atnayh. Hqo' k'eetaat dahdi' de', nühxaah uutaasuul.

¹⁸"Hqo' nühdiññay eh, hqo'ahdlaa ts'a' aanah k'ahuhheel. Shaa ch'itah haanüh'ihdlay t'ään nts'aa' koht'iin ahliin nüh'ii'ishnayh. T'oodiñt'ay Aaneegn' utnet-t'adn k'eetaat uutaaleel, daa' ñih: 'Dineh Sh'eh nach'e'aal Shk'ia' ts'ichaaleel.' ¹⁹Hqo'utaaleel ttheh hqo' nühdiññih, ndeeh hqo' uutaaleel danhdoo ihñiin hqo' nühdiññay ihñiin Shitatnayh xaah. ²⁰Daa' ch'ah łay eh nühdiññih: 'Doot'ey tak-aal uunii, ishiit danh Shin chih uunii. T'ään doot'ey Shin uunii, ay ch'ah Doo Shteh'a' uunii.' "

²¹Jesus hqo' ñay eh hqoqt'at ts'ehqhday t'ään hqqsuu' ts'a' daa' huu'ehñih, "Daa' ch'ah łay eh nühdiññih: 'Ts'ehłagn nühtah ts'anh Shk'ia' ts'ichaaleel.' " ²²Ay t'ään Maanah uudeldii iin tñihnel'ih, nts'aa' hqo' ñay aanah łaq' hiiniithan xaah. ²³Ts'ehłagn Maanah uudeldii, doo Jesus xantsiin, Jesus Yik'üü eedah. ²⁴Ay ch'ah Simon Peter ulaa' eh hqo' uudññay eh, "Uudiñkat, doo ch'ah hqo' taadiil' aanah," Peter yehñih. ²⁵Ay eh ay Maanah uudeldii Yaaxaah ni'iñdilthat t'ään daa' Jesus ehñih, "Shk'ach'ihqhle', doo ch'ah hqo' taadiil'?" ²⁶T'ään Jesus daa' yehñih, "Tth'aak shiit ðeedonn' tih'aal t'ään haatih'aal t'ään doo ut'aatih'aal, ch'ale' ay." Ay eh Jesus ðeedonn' uuniik t'ään tth'aak shiit yij'aa' t'ään haayij'aa' t'ään Judas, Simon Iscariot ushye'e, t'aayij'aa'. ²⁷Judas ðeedonn' uuniign eh, hqo' ts'a' t'ey ts'ant'ay yishiit iñshyah. T'ään Jesus daa' yehñih, "Nts'aa' tidhihdiin, hantee' t'ey dij'ij'!" ²⁸(Uk'et nach'et-aal maagn hihdelth'ii iin tah ts'anh, nts'aa' Jesus ñay doot'ey k'at'ey hik'enii'ij'ithadn. ²⁹Judas huu'elsüü' thüh k'anehtaa' eh, ch'ehłaadn' iin, "Needaatah nach'et-aal xaah qokeet," Jesus hqo'yehñay le' huunih t'ään, "Nasaadiht'ay iin t'aach'ihdlah," hqo' yehñay le' huunih.) ³⁰Judas ðeedonn' uuniik t'ään hqo' ts'a' t'ey tthii'inshyah. Tadm hqoññi.

³¹Judas tthiiniishay eh, Jesus daa' huu'ehñih, "T'axoh Doo T'oodiñt'ay iteh'a' nchaa nñiin huu'ich'otnah'iil. T'axoh yixaa' T'oodiñt'ay nchaa nñiin huu'ich'otnah'iil eh, ay t'ään T'oodiñt'ay diixaa' Doo Iteh'a' nchaa nñiin huu'ich'otnah'iil t'ään k'adiide' uutaaleel. ³³Stsikey' iin tay' hqoqsuul ts'a'shiij' nüh'eh dhihdah. Shuukotnahta' t'oot'ey nts'aa' Jew koht'iin iin hqo' diññay, k'aaduu' daa' ch'ah nühdiññih, 'Ndeeh ts'a' tihhaal danh k'atahdal.' ³⁴T'axoh nts'aa' koht'iin tahleel du', ch'ah k'aadu' niign daa'nühdiññih, "Łaa'at-tsiij'. Nühxaah iñtsiin k'eetaat łaa'at-tsiij. ³⁵Łaa'attsij' de', łahthagn' dinee iin Shaa nahuudeldii iin ahliin nüh'ihñatnayh."

³⁶"Shk'ach'ihqhle', nuugn tñihay?" Peter yehñih. "Ndeeh tihhaal, k'aaduu' Shk'eh k'atij'haal t'oot'ey k'ahdaade' Shk'eh tñihhaal," Jesus yehñih. ³⁷"Shk'ach'ihqhle', diixaa' k'aaduu' Nk'eh uhhaal daa? Naa

shdhelxii de', ayt'oo," *Peter* yehnih. ³⁸“Łáá'? Baa takteel łáá' Shuudiiñih láá? Dáá' ch'ah łay eh ndinih: “Ts'eh't'uudn choh *chicken* mqqsii' uutaahel ttheh t'ey, 'Shin Bits'ishniign,' taagn danh diiniil,” *Jesus* yehnih.

14 ¹Ay t'aaan *Jesus* dáá' huu'ehnih, “Sq'nühdzee' shiit łtaaniinat-thiidn! T'oodiht'ay łáá' uudahnih t'aaan Shint'ah łáá' Shuudahnih. ²Ndeeh Shta' eeday shyah choh k'eh hqot'eh. Ishiit ndeeh hihdelth'tii danh hqodłáá. Nühxaah uutidhaktiin danh ts'a' natihday. Hqo' ch'ah k'áłáá' huulay de', k'ahqo' nühdihniil. ³T'aaan nühxah uutidhaktiin danh ts'a' natihday eh nühxah natihdaa' t'aaan eh nanühtagsheel, nił eh dzulthii' xaah. ⁴Nuugn eh ndeeh danh ts'a' natihday hi'atnayh.” ⁵T'aaan *Thomas* dáá' yehnih, “Neek'ach'ihqh'e', ndeeh danh ts'a' t'ijhay ts'a' hints'etniik. Nts'áá' xaa' niign heets'utnayh?” ⁶*Jesus* dáá' yehnih, “Doo dine' Shin ch'ale' xaa' niign heetatnayh t'aaan łáá' t'ey aanah heetatnayh t'aaan uutaanayh. Doo dine' Shta' ts'a' taahaal Shin Shxaa' de' shii'. ⁷Shi'atnay eh Shta' chih Bitatnayh. T'aaan k'aaduu' ts'an h noo' Bi'atnayh t'aaan nah'ii'.”

⁸“Neek'ach'ihqh'e', Nta' nee'ech'inih'ih. Ay shii' its'iiniithanh,” *Philip*, yehnih. ⁹*Jesus Philip* dáá' ehnih. “*Philip*, niithoo dá' ts'an h łahthagn' nü'h eh dhihday t'oot'ey tth'ih'tah Shits'innígn? Doo dine' Shneh'iin, ay ch'ale' Shta' Yineh'ii'. Ay t'aaan dii xaah, “Nta' nee'ech'inih'ih, Shdiiñay? ¹⁰Shin eh Shta' ts'ehłagn ts'iiñiin, *Philip*, hee'ináyh?” Ay t'aaan Maanah udeldii iin dáá' huu'ehnih, “Nts'áá' nühdihñay, Shinxaa' k'ahqo' nühdihñay. Shta', Sh'eh nt'ay, ay ch'ale' Diixaa' hqo' det-shyaak. ¹¹Shin eh Shta' ts'ehłagn ts'iiñiin xaah łáá'Shuudahnih. Ay xaah k'áłáá' Shuudahnay de', ay t'aaan nts'áá' dishshyaagn xaah łáá' Shuudahnih. ¹²Dáá' ch'ah łay eh nühdhñih: 'Doot'ey łáá' Shuunay nts'áá' dihday k'eetaat taadiil. Nts'áá' dishshyaagn ch'ahnoo' t'ey taadiil, Shta' ts'a' natihday xaah. ¹³T'aaan diit'ey xaah Shqqsii' eh Shutdakhkadn, hqo' tihdiil, Shta' aanah Diishye'e xaa' doodihsoon hitdaaniil xaah. ¹⁴Diit'ey xaa' Shqqsii' eh Shuudehkadn de', hqo' tihdiil.' ”

¹⁵“Shaa'ahtsiin de', nts'áá' koht'iin ahñiin hqo' nühdihñay k'ootahdee. ¹⁶T'aaan Shta' utdakkadn, Botdeegn' łáá' nñiin nühxah tah'aal xaah. Ay ch'ale' nühts'inihniign k'eh nühts'itaanaak t'aaan nü'h eh duunoo' hqhchaah ts'a' taadaa'. ¹⁷Jan nan' k'et koht'iin iin k'a'hiiniithan, k'ahiinih'iin eh t'aaan Hi'its'etniign eh. T'oot'ey nühxon hu' Bi'atnayh, nü'h eh eeday xaah t'aaan nühdzee' shiit taa'aał xaah.

¹⁸“Bidooniłaaagn iin k'eh k'at'ey nühxon shii' nü'h eh tidhishtłiidn. Nühxaah niitihdaa'. ¹⁹Huu'uuteethat danh jan nan' k'et koht'iin iin k'at'ey nashihnal'iil. T'oot'ey nühxon hu' nashnal'iil. T'aaan huhnay xaah, nühxon t'ah uutahnayh. ²⁰K'aduu' nühxon eh ts'ehłagn diht'ay k'eh, ishiit dziinn' nuuniithat danh, Shin eh ts'ehłagn daht'ay t'aaan Shin eh Shta' ts'ehłagn ts'iiñiin chih heetatnayh.

21 “Doo dine’ nts’aa’ koht’iin ahiin hqo’ dihnay idiitth’agn t’aan iik’ahohthadn, ay ch’ah Shaantsij’. Doot’ey Shaantsiin Shta’ ay ch’ah yaataatsij’. Ay ch’ah Shint’ah baatihtsij’ t’aan Shiinxaa’ Iaa’ Shitatnayh.” 22 *Judas (Judas Iscariot k’ant’ay) Jesus* daa’ ehnih, “Shk’ach’ihohle’, nts’aa’ xaa’ neexon Nxaa’ Iaa’ Nitsatnayh t’oot’ey jan nan’ k’et koht’iin Iaa’ Nits’ihtatniik?” 23 T’aan *Jesus* daa’ yehnih, “Doo dine’ Shaantsiin, ay ch’ah Shaaneegn’ k’ootahthat. Shta’ ay ch’ah yaataatsii’ t’aan Shta’ eh Shin eh ay xaah tsaada’ t’aan beh dzaltth’iil. 24 Doo dine’ k’ashaantsiin, Shaaneegn’ k’ak’ahohthadn. Nts’aa’ dihnay Shta’, Doo Shteh’a’, ts’anhhqo’ijj. K’asts’anh iilay.

25 “Nuh’eh tth’ihtah dhiday eh, hqo’nuhdinay. 26 T’oodiht’ay Otdeegn’ Doo dinee iin tsitaanak, Shta’ Shqqsij’ eh Yitah’aa’. Huu’ihdlaa’ ts’a’ hanuh’utnahtanh. T’aan nts’aa’ nuhdihnay Iahthagn’ Uxaa’ heetalnayh.

27 “Nuhch’a’ Iaatihhaal eh, Shinxaa’ nuhdzee’ shiit hqqsuu’ ts’a’ uutaalee’. Jan nan’ k’et xaa’ nuhdzee’ shiit hqqsuu’ ts’a’ k’a’uutaalee’. Nuhdzee’ shiit hqqsuu’ ts’a’ st’an k’eh nuht’aatih’aa’. Sq’ nuhdzee’ shiit Itaaniinat-thiidn! Sq’ nlajiidn! 28 ‘Nuhch’a’ Iaatihhaal t’oot’ey nuhts’a’ natihdaa’, hqo’ nuhdihnay Shdathth’ak. Shaa’ahtsij’ de’, Shta’ ts’a’ natihday eh, nuhxaah hqqsqo’ uutaalee’, Shch’ahnoo’ nt’ay xaah. 29 K’aaduu’ hqo’ nuhdihnay, daa’ uutaalee’ ttheh, noo’ daa’ uutaalee’ danh, Iaa’ Shutdahniil xaah. 30 K’aaduu’ ts’an hqo’tsuul ts’a’ shij’ nuh’eh huhhee’. Doo jan nan’ k’et k’ach’ihohle’ Sts’a’ teeshyah. Ut’ay’ Shdagn k’ataat’eel, 31 t’oot’ey jan nan’ k’et koht’iin iin Shta’ haa’ihtsiin Shihtatnayh. Hqo’ k’eexaan nts’aa’ Shehnay huu’ihdlaa’ ts’a’ k’eetaat dihdj’. “Nii’ahda! Jah ch’a’ Itaats’uudee’.”

15 1 *Jesus* daa’ huu’ehnih, “Shin ch’ale’ Iaa’ *grape* neshyee udichinn’ k’eh diht’eh. Shta’ doo *grape* neshyee kaneehtaa’ k’eh nt’eh.

2 Neshyee uudhuuchinn’ t’axoh elkay et-’aal uk’et k’aneshyee, Iahthagn’ shch’aydiitaa’. T’aan uudhuuchinn’ elkay et-’aal uk’et neshyee, Iahthagn’ ts’an ch’ehlaadn’ k’aadu’ haanehshaan haydet-thiil, elkay et-’aal huuk’et ch’ahnoo’ nuushyee xaah. 3 Neshyee k’anehtaa’ k’eh, Shta’ nuhxon hu’ nuhk’anehtaa’ ch’ida’, nts’aa’ nuhdihnay xaa’. 4 Nuhxon Sh’eh ts’ehIagn ahijj ts’a’, Shk’uü daltth’iil, ay t’aan nuh’aaxaah tihdaa’. Neshyee uchinn’ eh uudhuuchinn’ eh k’a’iilay de’, uudhuuchinn’ elkay et-’aal uk’et k’aniisheel. Hqo’ k’eetaat, Shk’uü daltth’iil de’ shijj’, T’oodiht’ay niign k’eetaat tahdiil.

5 “Shin ch’ale’ *grape* neshyee uchinn’ k’eh diht’eh t’aan nuhxon ch’ale’ Shuudhuuchinn’ k’eh daht’eh. Doo dine’ Shk’uü eeday t’aan uk’uü dhiday, ay ch’ale’ ndlaán niign T’oodiht’ay niign k’eetaat taadiil. Nuhxon shijj’ xaa’ daa’ k’atahdiil, nuhts’inihniign eh shijj’ daa’ tahdiil xaah. 6 Doo dine’ Shk’uü k’a’eeday, ay ch’ale’ niI taynihtijj. Daa’ k’eh hqo’eh. Uudhuuchinn’ deegay’ de’, ay t’aan Iehchinh niidjidlal t’aan kün’

deek'an' shiit tthiidhdeeł, latduuk'an xaah. ⁷Shk'üü daltth'ih de' t'aaan nts'aa' nühdihnay k'anahtaa' de', diit'ey inahthan Shutdahkadn, ch'ah nüht'aatih'aał. ⁸Shta' nchaah nliin daq' ch'ah huu'ich'otnah'iil: ndlään niign T'oodiht'ay niign k'eetaat tahdiil xaa'. Hqo' xaa' Shk'eh ahdal iin ahliin chih huu'ich'otnah'iil. ⁹Shta' Shaantsiin k'eh nühxaatihtsiij'. Shk'üü daltth'ii, noo' uudih nühxaatihtsiin xaah. ¹⁰'Nts'aa' koht'iin ahliin,' nühdihnay ik'ahahdee de', Shk'üü daltth'iil t'aaan noo' uudih nühxaatihtsiij'. Ay ch'ah jan k'eh hqot'eh. Shta' k'aanii' ik'ahakthadn eh, Uk'üü dhidah t'aaan noo' uudih Shaantsij'.

¹¹"Hqo' nühdihnay, Shk'ahahdee eh tsen'-ij' tihteel xaah t'aaan hqocháá' tsen'-ij' tahteel xaah. ¹²Nts'aa' koht'iin ahliin daq' nühdihnih, 'Nühxaa'ihtsiin k'eetaat, laa'at-tsiij'.' ¹³Dineh diit'aaq' iin xaah ehtiin de', ay ch'ah huuxantsij' ch'ich'ahnoo' nliij. ¹⁴T'aaan Sht'aaq' ahliij, nts'aa' koht'iin ahliin hqo' nühdinay dahdi' de'. ¹⁵K'aaduu' ts'an h noo', 'Sh'alnaa dinee', daq' k'anühtihniil, doo alnaa dine' nliin diich'inliin nts'aa' taadiil hits'etniign xaah. T'oot'ey, 'Sht'aaq,' hqo' nühdihnih, nts'aa' Shta' hqo' Shehnay hqo' nühdihnii' xaah. ¹⁶K'at'ey ch'itah haashahteel, Neek'ach'ootahle' xaah. Ch'itahh haanüh'ihdlah, Shk'eh huudeel xaah. T'aaan nühtak-aał, T'oodiht'ay xaah tatnaal xaah t'aaan ndlaan niign T'oodiht'ay niign k'eetaat tahdiil xaah. Hqo' ch'ah dahday eh, k'ashyaa' tidhahdiil. T'aaan diit'ey Shqosii' eh Shta' utdahkadn, nüht'aaataa'aał. ¹⁷Ay t'aaan, nts'aa' koht'iin ahliin daq' ch'ah nühdihnih, 'Laa'attsij'.' "

¹⁸"Jan nan' k'et koht'iin iin ts'idanühdih't'eh de', ch'ittheh Shin ch'ah Shihtahthiil. ¹⁹Jan nan' k'et koht'iin ts'an h ahliij de', ay t'aaan laahihtattsij' k'eh hihtaatsij'. T'oot'ey jan nan' k'et koht'iin tah ts'an h ch'itah haanüh'ihdlah t'aaan huuts'an k'a'ahlay. Hqo' xaah ch'ah ts'idanühdih't'eh. ²⁰'Doot'ey alnaa nliin ch'idadiiiliin ch'ahnoo' k'a'iilay,' hqo' nühdihnay hee'alnayh. Sh'eh dahonihnoo xaah, nühxont'ah nü'eh dahohnahnoh. Shaaneegn' k'ahohdee de', nühaaneegn' chih k'ahootahdee. ²¹T'oot'ey nühxaah lahtthagn' hqo' ch'ah hihtaadiil, Sts'an ahliin xaah. Doo Shteh'a' bits'ihetniign. ²²Hqo' huudihnay xaah huuts'a' k'anihshay de', diits'ant'ay' aanah hits'ihetniign. T'oot'ey k'aaduu', 'Neets'antay' kol,' lay eh k'ahitdaaniil. ²³Doot'ey ts'idashuudiht'ay, ay ch'ale' Shta' chih ts'idahuudiht'eh. ²⁴Nahokdaa dihday doot'ey Shttheh hqo' k'adiidiil hiineh'ij'. T'oot'ey tth'ih'tah Shin eh Shta' ts'idanee'uhdiht'eh. Ay eh k'aaduu', 'Neets'ant'ay' kol,' lay eh k'ahitdaaniil. ²⁵T'oot'ey hqo' hut-shyaagn, huunach'uudah'iinn' utneet'adn k'eetaat uutaaleel xaah. Daq' nih, 'Shyaa' t'ey xaah ts'idashuudiht'eh.' "

²⁶"Shta' Otdeegn' huuts'a' niinih'aa, dinee iin ts'itaanak xaah t'aaan laaq' niign eh hahuu'utnahtan xaah. Shta' ts'an h taahaal t'aaan Shaa uutaahel. ²⁷T'aaan nühxont'ah Shaa uutahheel, ndeeh hach'uundhaktan danh ts'an h Sh'eh ahdal xaah."

16 ¹*Jesus* daq̄' huu'ehnih, "Lahtthagn' hq̄' nühdiññi', Shch'a' k'altaatahdał xaah. ²Huu*Jew* iin lehchinh etdak danh ch'a' İtaanühhiitah'aal. T'āan duunoo' haathał ishiit nuuniithat danh, ndeeh doot'ey nühdehxiin de', daq̄' ch'ah det-shyaagn eh T'oodiñt'ay xaah ishnaħ di'utdatniil. ³Nühxaah daq̄' ch'ah uutaafeel, Shits'ihetniign xaah t'āan Shta' chih hits'ihetniign xaah. ⁴T'oot'ey hq̄' ch'ah nühdiññi', duunoo' haathał ishiit nuuniithat daq̄' ch'ah uutaadiil danh, nts'aq̄' nühdiññay Shitalnayh xaah."

"Ndeeh ch'itah haanüh'ihdlay nuuniithat da', Shaanah utdaldii xaah, k'ahq̄' nühdiññi', nühdiññay xaah. ⁵T'oot'ey k'aadu' Doo Shteh'a' ts'a' natihday eh, hq̄' ch'ah nühdiññi'. T'oot'ey nühxon tah ts'anħ doot'ey ndeeh danh natihday İaq̄' Bi'ishnayh k'ashuunay. ⁶T'āan t'axoh hq̄' ch'ah nühdiññay eh, hq̄'chaa' ts'ehahday. ⁷Daq̄' ch'ah İay eh nühdiññi', 'Natihday de' ch'ahnoo' nühxaah hq̄'soq̄. K'anatihday de', Doo nühxaah tak-aal, nühtsitaanak xaah, ay ch'ale' nühxaah k'ataahaal. T'oot'ey nühch'a' İtaatihdaal de', ay t'āan nühts'a' niitih'aal. ⁸T'āan ndeeh taahaal danh jan nan' k'et koht'iin iin diits'ant'ay' aanah ch'it'aq̄' naniich'ihetdee huu'iich'otnah'iil. Jan chih, tth'idee'ay niign aanah t'āan T'oodiñt'ay huu'etdatjakhay aanah ch'its'aq̄'naniich'ihetdee huu'iich'otnah'iil. ⁹K'ałaq̄' Shihuunay xaah, diits'antay' iihetday Toodiñt'ay Otdeegn' xaa' hehtatnayh. ¹⁰Shta' ts'a' tidhihshay eh, ndeeh Sh'eh k'adalth'iil ts'a' nił k'eenoo' k'ashnah'ay danh, tth'idee'ay niign diñday T'oodiñt'ay Otdeegn' xaa' hehtatnayh. ¹¹Jan nan'k'et koht'iin k'ach'ihohle' etdatjehkayh ch'idā' xaah, nts'aq̄' T'oodiñt'ay huu'etdatjakhayh T'oodiñt'ay Otdeegn' hehtatnayh.

¹²"Ndlaan niign tth'ihtah nühtihniil t'oot'ey nts'aq̄' nühtihniil ch'ik'eniitahdee xaah t'axoh hq̄' shiit t'ey k'aniihuuthal. ¹³T'oot'ey ndeeh T'oodiñt'ay Otdeegn', Doo İaq̄' nliin, taahaal danh, Uxaa' İaq̄' niign heetatnayh. Diixaa' k'auutaahel t'oot'ey nts'aq̄' İiitth'agn k'eetaat nühdaaniil t'āan nts'aq̄' uutaadiil aanah noo' uutaahel. ¹⁴Uxaa' Shaanah dinee iin doodiñsoon utthiıatdahdał, nts'aq̄' hq̄' nühdaaniil uudiññay nühdaaniil xaah. ¹⁵Lahttahagn' Shta' ts'an Sts'an hq̄'İi. Hq̄' k'eexaan, 'Botdeegn' hq̄' nühdaaniil,' nühdiññay.

¹⁶*Jesus* daq̄' huu'ehnih, "Haa'uuteethadn k'eh k'anashnidhal'iil. Ay t'āan hq̄'a' ts'anħ haa'uuteethadn k'eh tay' nashnal'iil." ¹⁷Maanah uudeldii iin tah ts'anħ ch'ehıaadn' tihdetñi', "Nts'aq̄' ch'ah nay? 'Haa'uuteethadn k'eh k'anashnidhal'iil. Ay t'āan hq̄'a' ts'anħ haa'uuteethadn k'eh tay' nashnal'iil,' hq̄'neediñay t'āan daq̄' chih nay, 'Shta' tsā' tidhihshay eh.' ¹⁸'Haa'uuteethadn,' hq̄'nay, nts'aq̄' ch'ah nay? Nts'aq̄' aanah hq̄' nay Bints'etniign!" ¹⁹Nts'aq̄' tihdetñay *Jesus* huu'ii'etnay eh, daq̄' huu'ehnih, " 'Haa'uuteethadn k'eh k'anashnidhal'iil. Ay t'āan hq̄'a' ts'anħ haa'uuteethadn k'eh tay' nashnal'iil,' hq̄'

nühdihnay. Hq̄q' aanah łuudalkát? ²⁰ Dąq' ch'ah łay eh nühdihnñh, Noo' tahtsah t'łaan hq̄qcháá' tahtsah t'oot'ey jan nan' k'et koht'iin huuxaahq̄qsq̄. Ts'ootahday tahłeel t'oot'ey hq̄q'a' ts'an haa'uuteethadn eh nühxah uutaasuł. ²¹ Ndeeh ts'exeh uts'eeniinn' uuteele' danh ts'ehq̄hday, ehts'iign nuuniithadn xaah. T'oot'ey uts'eeniinn' beehq̄q̄iin eh ts'ehq̄hday t'ey hee'eldah, ts'eeniin eehq̄q̄iin eh haasaanayh nłiin xaah. ²² Hq̄q' k'eh t'ey nü'h'eh hq̄qt'eh. K'aaduu' ts'ehahday t'oot'ey nanühnagn-iil t'łaan hq̄qchaa' haasaanayh tahłeel. Ay haasaanayh doot'ey k'ak'eeyoodaanagn."

²³ "Ishiit dziinn' nuuniithat ndeeh Shta' eh dhihday danh, t'axoh ay diit'ey xaah k'ashutdakhkadn. Dąq' ch'ah łay eh nühdihnñh, 'Shta' diit'ey xaah Shq̄qsii' eh utdakhkadn, nühtł'aytaafeel. ²⁴ Ch'idą' ts'an h k'aaduu' k'eh diit'ey xaah Shq̄qsii' eh Shta' k'a'uudakhkadn. Uudakhkadn t'łaan nühtł'aytaafeel, haasaanayh łanelt'eh ts'a' t'ey tahłeel xaah."

²⁵ "Noonagn hiits'an h uudeldii eh hq̄q' ch'ah nühdihnñi'. T'oot'ey duunoo'haathal ishiit danh, noonagn hiits'an h uuduldii eh tay' t'ey k'anühts'a' nootidihłdeel. Ishiit danh heeneegn hantey' t'ey k'enee'ahdeek t'ey eh Shta' aanah nü'h'eh uutihheel. ²⁶ Ishiit dziinn' nuuniithat danh Shq̄qsii' eh utdakhkat. Ishiit danh t'axoh ay nühxah Shta' k'aa'utdakkat, ²⁷ Shta' nühxah'iitsiin xaah. Shaa'ahtsi'i' t'łaan T'oodiht'ay ts'an h nihshay łąq' Shuudahnñh. Hq̄q' k'eexaan nühxah'iitsii'. ²⁸ Łay eh Shta' ts'an h nihshay t'łaan jan nan' k'et ts'a' nihshay. T'łaan t'axoh jan nan' k'et ch'a' łtaatihdaal t'łaan Shta' ts'a' natihday."

²⁹ Ay t'łaan Maanah uudeldii dąq' hiiyehñh, "K'aaduu' noonagn hiits'an h uuduldii eh nee'eh k'a'uuniiheel. Ay eh hq̄qsuu' ts'a' ch'ik'eniits'iideek. ³⁰ T'axoh huu'ihłdłąq' ts'a' hee'inayh heets'etnayh. Dii its'iniithan kaants'uudakhkadn, hq̄q' ndzaaniil ttheh t'ey hee'innayh. Hq̄q' k'eexaan T'oodiht'ay ta'an h niishay łay eh łąq' Nts'uunñh." ³¹ T'łaan *Jesus* dąq' huu'ehñh, "T'axoh łąq' Shuudahn'i? ³² K'aadiide' łahthagn' nüxon nił ch'iduugn Shch'a' łtaatahdał. Huu'ahłdłąq' ts'a' taatahdeel ts'a', Shin shii' nishtahteel. T'oot'ey Shin shii' k'ąłąq' tidihdaal. Shta' Sheh nt'eh. ³³ Hq̄q' ch'ah nühdihnay, Shxaa' nühdzee' shiit hq̄qsuu' ts'a' uutahłeel xaah. Jan nan' k'et xaa' nü'h'eh dotdatnoh. T'oot'ey haasaanayh noo' uudih tahłeel, Sht'ay' jan nan' k'et t'ay' ch'ahnoo' nłiin xaah."

17 ¹ *Jesus* hq̄q' huu'ehñay eh, dagn uuneh'iñ t'łaan dąq' nñh, "Shta', t'axoh ishiit nuuniithat, ndeeh 'Nts'aq' uutaadiil, hq̄q' Shđiññay k'eetaaat uutaadiil danh. Diichaa' diht'ay huu'ch'oonñh'iñ, diichaa' dijt'ay huu'iich'otnak-iil xaah. ² Nan hu' ch'ale' łahthagn' dinee iin k'ach'ihakłe' Shđihtsi'i, Sht'aa'iđđlay iin Shin xaa' duunoo' hq̄hchaah ts'a' hootaanay xaah. ³ Dinee iin Shin eh Nan eh Nee'ihetnay iin duunoo' hq̄hchaah ts'a' hootaanayh, T'oodiht'ay łąq' iłłiin shii' xaah t'łaan *Jesus Christ* Doo tidhñ'a' diht'ay xaah. ⁴ Diichaa' dijt'ay jan nan' k'et danh huu'iich'oonak-

‘ii’. ‘Nts’aa’ hqo’ taadii’, Shuudjinaay k’eetaat suudihlaak. ⁵Shta’, ndeeh dhjiday natihday danh, ishiit danh diichaa’ diht’ay huu’iich’oonih’ih, nan’ eltsiin da’ ttheh N’eh diichaa’ diht’ay k’eh. ⁶Doo jan nan’ k’et koht’iin tah ts’anh, Sht’aa’iidlay iin Shin xaa’ Naanah hihetnayh. Nts’ann’ hijiitiin t’aan Sht’aa’ahuu’iidlah. Naaneegn’ k’ahooohdee, ⁷t’aan nts’aa’ dihdlay t’aan nts’aa’ dihnay, lahtthag’n’ nts’aa’ Shuudjinaay k’eetaat hut-shyaagn heehetnayh. ⁸Naaneegn’ huut’aa’ihdlah t’aan hii’uuniik. Naaneegn’ laa’ nliin t’aan Nts’anh nihshay heehetnayh. T’aan, ‘Shta’ Shteh’a’, hqo’ huudihnay laa’ Shihuunih.

⁹Doo Sht’aa’ahuu’iidlay iin xaah hotnihdee, Nts’ann’ hijiitiin xaah. Jan nan’ k’et koht’iin, doo k’alaa’ Shuunay iin, ay iin xaah k’ahotnihdee. ¹⁰Lahtthag’n’ doo Nts’ann’ hiitiin Sts’ann’ chih hijiiji. T’aan huuxaah ch’ishyon iin Shaanah doodhjhsoon utthiilatdahdaa’. ¹¹T’axoh jan nan’ k’et danh niik’uul noo’ k’atihdaal eh, Nts’a’ natihdaa’. Toot’ey doo Sht’aa’ahuu’iidlay iin jan nan’ k’et hihdeltth’ih. Shta’, ts’ahqot’eh ts’a’ k’at’ey tjiidiil, ay iin Nt’ay’ xaa’ ts’ahqot’ay ch’a’ huuk’anihataa’. Ay eh ts’ehlag’n’ niign naniich’ihataadee, Nan eh Shin ts’ehlag’n’ niign nanints’etdee k’eh. ¹²Huu’eh dhidday eh, Nt’ay’ xaa’ ts’ahqot’ay ch’a’ huuk’anaktaa’. Huutah ts’anh ts’ehlag’n’ t’ey k’a’ihohshay. T’oot’ey ts’ehlag’n’ ts’ahqot’ay det-shyaagn xaah botnalshaa, Naaneegn’utnett’adn k’eetaat. ¹³T’axoh jan nan’ k’et danh niik’uul noo’ k’atihdaal eh, Nts’a’ natihdaa’. Hqo’ ch’ah hotnihdee, jan nan’ k’et dhidday eh, Shin xaa’ haasaanayh lay eh hihtaa’leel xaah. ¹⁴Naaneegn’ huut’aa’ihdlah t’aan jan nan’ k’et koht’iin ts’idahuu’uhdiht’eh, jan nan’ k’et ts’ann’ k’ahiilay xaah. Shin k’eh hijiiji. Jan nan’ k’et ts’ann’ k’a’ihlay. ¹⁵Jan nan’ k’et ch’a’ itaahuu’oqotee k’anuudihnay, t’oot’ey ts’ahqot’eh ts’a’ niign ch’a’ huuk’atnihta’ Nuudihnay. ¹⁶Jan nan’ k’et ts’ann’ k’a’ihlay k’eh t’ey, jan nan’ k’et ts’ann’ k’ahiilay. ¹⁷Naaneegn’, laa’ niign nliin, ay xaa’ huuts’iniiniik, Nt’aa’ihdalshay xaah. ¹⁸Jan nan’ k’et koht’iin xaah Shtidhjh’a’ k’eh, ay koht’iin xaah huutidhak-‘a’. ¹⁹Huuxaah Nt’aa’idagntij, naxan hu’ chih lay eh Nt’aa’ihdalshay xaah.

²⁰“Ay iin shij’ ts’itjinak k’a’iiniithan, t’oot’ey doo iin huu’aaneegn’ xaa’ noo’ laa’ Shutdalniil iin chih xaah hotnihdee. ²¹Huuxaah hotnihdee, lahtthag’n’ iin ts’ehlag’n’ hihtaa’leel xaah. Shta’, tthihaa’ ts’ehlag’n’ ts’ijiitiin k’eh, ts’ehlag’n’ k’eh Nee’eh hihtaa’leel. Tthihaa’ ts’ehlag’n’ hihtaa’leel, jan nan’ k’et koht’iin Shtidhjh’a’ laa’ hudaaniil xaah. ²²Dinee iin Nan xaa’ diichaa’ ihliin heehetnay k’eh, Shin xaa’ doo Sht’aa’ahuudlay iin diichaa’ hijiitiin heehetnayh. Hqo’ ch’ah dihdlay, ts’ehlag’n’ ts’ijiitiin k’eh ts’ehlag’n’ k’eh hihtaa’leel xaah. ²³Ts’ehlag’n’ huu’eh ihlii t’aan ts’ehlag’n’ Sh’eh iijij, Neexon hqo’ ts’ihdlaa’ ts’a’ ts’ehlag’n’ tsaaleel xaah. Hqo’ k’eexaan, jan nan’ k’et koht’iin Shtidhjh’a’ hehtatnayh t’aan Shaa’iitsiin k’eh doo Sht’aa’ahuudlay iin haa’iitsiin hehtatnayh.

24 “Shta’, Shtl’aahuu’iiday t’aan ndeeh dhidaydanh hihdaltth’iif huu’uudihnih, diichaa’ ihiin hitnah’iil xaah. Nan xaa’ diichaa’ ihl’ii, jan nan’ k’et eltsiin da’ ttheh Shaa’iisiin xaah. 25 Shta’, tth’idee’ay ihl’ii. Jan nan’ k’et koht’iin Nits’ihetniign t’oot’ey Ni’ishnayh t’aan jan iin Shtidih’ah’heetnayh. 26 Naanah huu’eh uunihhaa’ t’aan Naanah huu’eh noo’ uudih uutihheel, ch’ishyon iin Shaa’iitsiin k’eh huuxaah hihtatsiin xaah t’aan huushiit tihdaal xaah.”

18 ¹ *Jesus* hqo’ ch’ah hotniidee eh, *Jesus* eh Maanah uudeldii iin eh ishiit danh ltaahindeel t’aan haniign gaay *Kidron* hqoosii’ nuhts’ay lkehniideel. Ts’oo *Olive* moqsii’ uuneshyee danh *Jesus* eh Maanah uudeldii iin eh huhts’a’ nihniideel. ² *Judas*, doo uk’ia’ ts’ichaa’leel, ishiit hee’etnayh, ndlaan danh *Jesus* eh Maanah uudeldii iin ishiit hihdelth’ii’ ch’ida’ xaah. ³ Ay eh *Judas* ay uuneshyee danh niiniishyah. Dinee ndlaan deh nii’ilshyah. Naabahdeh’ay iin eh ch’ehlaadn’ hithahdelxoo shyah choh ach’uudah’iin iin, doo iin *Jew* iin xaah hach’eleegn haskey’ iin eh *Pharisee* iin huhteh’a’, beh hqo’ii. Bahdeh’ay sey’ eh xa’ haaleel. Kün’ neldzeegn eh dichinh uk’et deek’an’ chih nahteleeek. ⁴ *Jesus* nts’aa’ uutaaleel, lahtthag’n’ hee’etnayh. Ay eh huuxaah nii’inshyah t’aan daq’ huu’ehnih, “Doo koonah’ih?” ⁵ “*Jesus Nazareth* key ts’anah kaah,” hiiyehnlh. “Ay ch’ale’ diht’eh,” huu’ehnih.

Judas, doo uk’ia’ ts’ichaa’leel, shign’ huu’eh na’ethat. ⁶ *Jesus* hqo’ huu’ehnay eh t’aagn ts’a’ aahaal eh t’akedilnay t’aan nan’ kaagn huu’altth’at. ⁷ Tay t’ey *Jesus* daq’ huu’ehnih, “Doo koonah’ih?” “*Jesus Nazareth* key ts’anah kaah,” hiiyehnih. ⁸ Daq’ huu’ehnih, “ ‘Ay ch’ale’ diht’eh,’ ch’da’ hqo’ nuhdihni’i’. Shuukaah nah’ay de’, ay t’aan Shehlaadn’ iin ltahtaada’.” ⁹ (Hqo’ ch’ah huu’ehnay, nts’aa’ hqo’ diinij’ k’etaat uutaaleel xaah. “Shta’, doo iin Shtl’aahuu’iiday iin, lahtthag’n’ tah ts’anah, ts’ehlag’n’ t’ey k’a’ihohshay,” hqo’ diinij’). ¹⁰ *Simonpeter* bahdeh’ay sey’ thüh t’aa’alah. Haayihstüü t’aan *Jew* iin hach’eleegn iin haskeh iinnaatthii’ udine’ yuuniiddha’ ts’a’, hidzagn’ haa’ihstsaat. Ay naatthii’ dine’ *Malchus* moqsii’. ¹¹ *Jesus Peter* daq’ ehnih, “Ay ena’! Ay bahdeh’ay sey’ ltaaniitii! Hqot’at haniich’ishthadn Shta’ Shaa ch’itah haayihstiin, k’a’uutaanagn Shuudij’nih lálá?”

¹² Ay naabahdeh’ay iin huunaatthii’ eh *Jew* iin ach’uudah’iin eh, *Jesus* hutniik t’aan hiikaann’ hiinehtloq’. ¹³ Ay t’aan ch’ittheh *Annas* niihiinihtij’. *Caiaphas* doo ishiit xay’ *Jew* iin xaah hach’eleegn iin haske’ iin naatthii’, *Annas* utsay niij’. ¹⁴ Doo ch’ida’ *Jew* kohtiin iin daq’diinij’, “Ts’ehlag’n’ dine’ lahtthag’n’ dinee iin xaah ehtij’ de’, hqo’ ch’ah ch’ahnöo’ uutaasu’,” *Caiaphas* ch’ale’ ay. ¹⁵ *Simon Peter* eh ch’ishyon maanah uudeldii, *Jesus* hiik’eh aada’. *Caiaphas* doo *Jew* iin xaah hach’eleegn iin haske’ iin naatthii’ nliin, ay ch’ishyon Maanah uudeldii lqa’ yi’etnayh. Ay eh ay Maanah uudeldii *Caiaphas* shyah haa’uhts’ay danh *Jesus* eh niiniishyah.

¹⁶ *Peter* tthak ühts'ay kün' tagn' chinteeł k'et naa'ethat. Ch'ishyon Maanah uudeldii doo *Caiaphas* łąą' yi'etnay, tthak danh tthiiniishyah t'aaan ts'exeh k'ehetdagn danh k'üü eh hq̄q̄hee. Ay t'aaan *Peter* tthak danh daayinihtjij. ¹⁷ Ay ts'exeh *Peter* daą' njh, "Ay dineh maanah uudeldii iin tah ts'an h djiit'ay láá?" "Ay ch'ah k'adiht'ay!" *Peter* yehnjh. ¹⁸ Neek'adn hq̄q̄iin eh, alnaa iin eh ach'uudah'iin iin kün'dihk'ąą ts'ą' nahetdee. *Peter* huuts'ą' niishyah t'aaan huu'eh naa'ethat, na'ognxiin xaah.

¹⁹ *Jew* iin xaah hach'ełeegn iin haske' iin naatthii', *Jesus* Maanah uudeldii iin aanah t'aaan nts'ąą' hach'uunehtan aanah yuudehkat.

²⁰ *Jesus* daą' yehnjh, "Dinee iin eh hoodaat'ijts'ą' shij' uunihhaa'. *Jew* iin łehchinh etdak danh t'aaan hithahdelxoo shyah choh danh hach'undhaktąą. Nach'oonii'ay eh k'at'ey hach'undhaktan. ²¹ Ay t'aaan dii xaah Shuudjkhkadn? Doo iin Shihdjiitth'agn iin uudjkhkat. Nts'ąą' huudihñay aanah huu'uudjkhkat. Nts'ąą' huudihñayheehetnayh."

²² *Jesus* hq̄q' ñay eh, nach'uudah'iin tah ts'an h ts'ehlagn shign' eeday Yineekatt'aaan daą' yehnjh, "Neehach'ełeegn' haske' naatthii' ts'ą' sq' hq̄q' hq̄qheel!" ²³ T'aaan *Jesus* daą'yehnjh, "Ch'its'ąą' niign uunihhaa' de', nts'ąą' dihnay shign' dinee iin hq̄q' huudjinih. T'oot'eychidą' hq̄qsuu' ts'ą' huhhaa' de', ay dii xaah baa Shniidhjikadn?"

²⁴ Ay eh, *Jesus* kaann' ĩineht'q̄q ts'ą', *Annas Caiaphas* doo ishiit xay' *Jew* iin xaahhach'ełeegn iin haske' iin naatthii', ay xaah Yiteh'a'.

²⁵ *Peter* kün' aaxaa tth'ih tah na'elxij. Ay eh, ch'ishyon iin beh nahetdee iin daą' iiyehhñh, "Ay dineh maanah udeldii iin tah ts'an h djiit'ay láá?" T'oot'ey, "Ay ch'ah k'adiht'ay," *Peter* huu'ehnjh. ²⁶ Hach'ełeegn haskeh iin naatthii' alnaa dinee iin tah ts'an h ts'ehlagn, doo yuudelkan dzagn' *Peter* haa'ihłtsaadn, daą' yehnjh, "Uuneshyee danh beh dhjiday nnak-'ij' láá?" ²⁷ Tay't'ey *Peter*, "Kol," njh. Hq̄q' ts'ą' t'ey ts'eht'udn choh *chicken* mq̄qsii' hq̄q̄hee.

²⁸ Ay t'aaan *Caiaphas* shyah ts'an h *Pilate* shyah choh *Praetorium* hq̄qsii' niihiinihtjij. K'ahmán' hq̄q̄jij. *Jew* iin *Pilate* shyah choh shiit k'adahniideel. Huunach'uudah'iinn' k'eetaat, *Roman* koht'iin shyah ishiit dziinn' k'adahniideel. Dahniideel de', ay t'aaan T'oodjht'ay Aaneegn' nadadełeegn helnay nach'ih'e'aal danh k'ach'ihłtaaa'al. ²⁹ Ay eh *Pilate* huudanh diishyah ts'an h tthiiniishyah t'aaan daą' huu'ehnjh, "Jah dineh, nts'ąą' det-shyaagn xaah ch'ah jah niinahtjij?" ³⁰ T'aaan daą' *Pilate* hiiyehnjh, "Ch'its'ąą' niign k'adiidiil de', k'ajah daatsahteel." ³¹ "Nühxon huu' uu'ahnii t'aaan nünnach'uudah'iinn' k'eetaat betdatjakhayh," *Pilate* huu'ehnjh. "Ay de', k'ats'idhuhxay. 'Sq' dineh dhahxay,' neenach'uudah'iinn' nee'ehnjh. T'aaan neexaah k'adoodelthadn kol," hiiyehnjh. ³² (Nq̄q da' hq̄q' hut-shyaak, t'axoh nts'ąą' hq̄q' diinij' k'eetaat uutaaleel xaah.) ³³ *Pilate* diishyah daaniishyah t'aaan *Jesus* kaah hoh'ah. "Jew iin haske' laa djiit'ay?" yehnjh. ³⁴ "Nan xaa' hq̄q' Shuudjkhkadn?"

Ch'shyon iin Shaanah hq̄q' nihení?" *Pilate* ehñh. ³⁵*Pilate* daq̄' yehñh, "Jew koht'iin nt'eh, shuudjñh? Nchiill' key' iin eh huuxaah hach'eleegn iin haske', ay iin shaa nihnihtj̄i. Nts'aa' dinshyaagn?"

³⁶T'āan *Jesus* daq̄'yehñh, "Ndeeh k'ach'ihakle' danh, jan nan' k'et tah k'ahuuḷay. Ay de', ay t'āan Sheh aadal iin Shaa naabaa tah'iil, *Jew* iin xaah nishihnihtj̄i ch'a' xaah. Kol, jan nan' k'et ts'an̄h k'adiht'ay."

³⁷"Haskeh laa dijt'áy?" *Pilate* yehñh. *Jesus* daq̄' yehñh, "Hq̄q' ch'ale' diñay. Sheehq̄q̄j̄i ts'a', ts'ehḷagn niign kaah jan nan' k'et ch'ah nihshay, daq̄' xaah: "ḷaa' niign aanah uutihheel xaah. Doot'ey ḷaa' niign koht'iin nñijn Shidaatth'ak." ³⁸"Nts'aa' ch'ah ḷaa' niign nñiin?" *Pilate* yehñh.

Ay t'āan *Pilate* tay' t'ey *Jew* iin danh ts'a' tthiiniishyah t'āan daq̄' huu'ehñh, "Nts'aa' xaah ch'otnalshaa k'ahuudak-'aal. ³⁹T'oodjht'ay Aaneegn' nadadeleegn *Israel* koht'iin iin k'et hi'uudeethadn da' heehelnay danh ts'ehḷagn shyah holsay eeday ndeeh tthii'ut-shya' uudahnay, nühts'a' tthiitakteeḷ. *Jew* iin xaah haske' nühts'aa' tthii'oktee shuudahní?" ⁴⁰T'āan daq̄' hiiyehñh, "Kol! Ay ch'ale' k'abits'iiniithan! *Barabbas* tth'ultee ts'iiniithan!" [*Barabbas* ch'ine' iin dine' nt'eh.]

19 ¹Ay t'āan *Pilate Jesus* kaah hoh'ah t'āan, "*Jesus* ultsüü," ñh. ²Bahdeh'ay iin xoh k'eh nt'ay eh tthiishoo *crown* moq̄sii' hehtsiin hiitthii' nadii'aa. Eek ndiaa eldiadn k'eheltsiin hiinadihniik, ³t'āan *Jesus* tsahuudlih ts'a', daq̄' hiiyehñh, "Tthihaa' ḷdashiidoo'ay, doo*Jew* iin haske' nñiin." Ay t'āan hiineekat.

⁴Tay' t'ey *Pilate* huudanh ts'a' tthiiniishyah t'āan ch'inuu aa'aal iin daq̄' huu'ehñh, "Shdahtth'ak! Shign' nühxaah niitakteeḷ, nts'aa' xaah ch'otnalshaa k'ahuudak-'aal, heetatnay xaah." ⁵Ay eh *Jesus* xoh tthiishoo hitthii' ee'aan eh t'āan eek ndiaa eldiadn k'eh eltsiinnanelniign tthiiniishyah. T'āan *Pilate* daq̄' huu'ehñh, "Unah'ih! Jah dineh ay ch'ale' ay." ⁶*Jew* iin xaah hach'eleegn iin haske' iin eh ach'uudah'iin iin hiineh'ay eh, "Jiliis etthihitnuhttheedn hq̄htsayh! Jiliis etthihitnuhttheedn hq̄htsayh!" eh sal hihdelxoh. "Ay t'āan uu'ahnii t'āan jiliis etthihitnuhttheedn hahtsayh! Nts'aa' ch'otnalshaa k'ahuudak-'aal," *Pilate* huu'ehñh. ⁷"Neeach'uudah'iinn' xaah, ay dineh tahteeḷ, 'T'oodjht'ay ts'eeniinn' dihtay, hq̄' diñj̄i' xaah," *Jew* iin hiiyehñh.

⁸*Pilate* hq̄q' henay idiitth'agn eh, ch'ahnoo't'ey niñiit. ⁹*Pilate* diishyah choh*Jesus* daanihtj̄i t'āan *Jesus* daq̄' ehñh, "Ndeeh ts'an̄h niñshay?" T'oot'ey *Jesus* k'at'ey hidihnah hits'a' hq̄q̄hee. ¹⁰"Dii xaah shdihnah k'ats'a' uunij̄ihee? Shinxaa' shboodjht'eh, tthiintakteeḷ xaah t'āan chih shinxaa' shdoodjht'eh, jiliis etthinihnuhttheedn huutaksayh xaah. Hee'ináyh?" *Pilate* yehñh. ¹¹T'āan *Jesus* daq̄' yehñh, "Shdagn nanxaa' doodj̄it'eh, T'oodjht'ay nt'āahq̄q̄dlay xaah shij̄i'. Ay eh doo dine' nt'āashj̄it̄iin, ay ch'ale' uts'ant'ay'nch'ahnoo' t'ey hq̄q̄j̄i." ¹²Hq̄q' nay idiitth'agn eh, *Pilate* tay' biduhtsiit yuunih. T'oot'ey *Jew* iin sal hihdelxoo eh daq̄' hiiyehñh,

“Jah dineh tthiinhtij de’, *Rome* koht’iin haske’, *Caesar* moqsii, utlaa k’atijjeel! Doo t’ey, ‘Haskeh diht’eh,’ hqo’ nay, k’at’ey *Caesar* utlaa diit’ay!”
 13 *Pilate* hqo’ henay idiitth’agn eh, *Jesus* huuts’a’ tthiinihtij t’aan *Pilate* huu’etdatjahkayhdii k’et daa’etdaagn k’et daa’eedah. Shign’, “Tthee uk’et hetdagn danh,” hqosii’. (*Hebreaaneegn’eh Gabbatha* hqosii’.)

14 T’oodijht’ay Aaneegn’ nadadeleegn *Israel* koht’iin iin k’et he’uudeel heehelnay dziinn’ttheh ts’ehlagh dziin hqotij. K’ahjiil taaniah ch’inii’aan eh, “Jah nuhhaske’ nliin!” *Pilate Jew* iin huu’ehnih. 15 “Ddhulxay! Ddhulxay! Jiliis etthihitnuhttheedn hqotsayh!” eh sal hihdelxoh. “Nuhhaske’ jiliis etthihitnuhttheedn huhtsayh shuudahnih?” *Pilate* huu’ehnih. T’aan *Jew* iin xaah hach’eleegn iin haske’ iin daa’ hiiyehnih, “*Caesar* neehaske’ choh shij’ nlij.” 16 Ay t’aan *Pilate Jesus* huutlaa’ijhtij, jiliis etthihitnuhttheedn xaah.

Ay eh *Jew* iin *Jesus* ts’a’ k’ahooholdee. 17 *Jesus* diixaa’ t’ey diijiliisa’ tthiniitaa’ t’aan ch’itthii’ tth’ann’ honih danh niiniishyah. (*Hebrew* aaneegn’ eh *Golgotha* hqosii’.) 18 Ishiit danh jiliis etthihitnihttheet t’aan ch’ishyon iin laakey dinee iin chih jiliis etthihnihttheet. *Jesus* xaah ni’ k’uu’ hetthihuunihttheet. 19 *Jesus* unaadagn dinaht’aa k’et dii xaah jiliis etthihitnihttheedn hqo’ honih eenik. *Pilate* daa’ utnet-t’adn: “*Jesus Nazareth* ts’anh, *Jew* iin haske’.” 20 Ndeeh *Jesus* jiliis etthihitnihttheedn danh key ij’aan eh, *Jew* ndlaan iin dinaht’aa huusii. *Hebrew* aaneegn’ eh *Latin* aaneegn’ eh *Greek* aaneegn’ eh utnet-t’adn. 21 *Jew* iin xaah hach’eleegn iin haske’ iin *Pilate* daa’ hiiyehnih, “Sq’, ‘*Jew* iin haske’,’ utnijt’adn! ‘Jan dineh *Jew* iin haske’ diht’eh hqo’ nay,’ utnijt’at!” 22 “Kol! Nts’aa’ utniht’adn, ch’its’aa’ k’anotniht’adn,” *Pilate* huu’ehnih.

23 Naabahdeh’ay iin *Jesus* liliis etthihitnihttheedn eh, hiichiill’ dan danh xaah hitniidlaht’aan naabahdeh’ay ts’ehlagh huuk’eet xaah nelt’eh. Hii’eegn’ ndiaa chih uuniik. Ay eek ndiaak’at’ey ni’ dzinitkaan ts’ehlagh k’eh t’ey nt’ay.

24 “Ay eek sq’ lats’inuhch’uul. Ay eek baa nantsuuleek, doo yit’uh de’ kaah,” naabahdeh’ayiin tihdetnih. Hqo’ hut-shyaagn, T’oodijht’ay Aaneegn’ utnet-t’adn k’eetaat daa’ nih:

“Shch’iill’ huutah taahelshyah.

Sh’eegn’ ndiaa xaah nach’ihtheleek, doo yit’uh de’ kaah.”

Ay eh naabahdeh’ay iin ch’ah hqo’ day.

25 Unaa’ eh Unaa’ dia’, ch’ishuuy *Mary, Clopas* u’aat, eh ch’ishuuy *Mary Magdalene* key ts’anh, ay iin *Jesus* jiliisa’ k’uu’ nahetdee. 26 *Jesus* diinaa’ eh Maanah uudeldii doo xantsiin shign’ nahetdee huuneh’ih. Ay eh diinaa’ daa’ ehnih, “Naa, jan ch’ah nts’eeniinn’ k’eh taat’ee’.” 27 Ay t’aan *Jesus* Maanah uudeldii daa’ ehnih, “Jan nnaa’ k’eh taat’ee’.” Shign’ ts’anh noo’ ay Maanah uudeldii *Jesus* unaa’ uuniik, diishyah itahdal xaah t’aan hik’atnahta’ xaah.

²⁸ *Jesus* t'axoh suudihlaagn ishiit nuuniithadn hee'etnayh. T'aaan T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn k'eetaat uutaafeel xaah, daq' njih, "Tuu Shdehtlaq." ²⁹ T'th'aak elkay tu' ts'elkay datnelts'agn shign' eekaa. Dlaat k'eh nt'ay tuu uniinehhaagn ishiit tatdijitsayh t'aaan dichinh *Hyssop* moqsi' chiit niinii'aa t'aaan *Jesus* thaat ts'a' yech'uudj'ah, yuutthqo xaah. ³⁰ *Jesus*yethqo t'aaan daq' njih, "T'axoh suudihlaagn ishiit nuuniithat!" Ay t'aaan utthii' shign' nadalnayt'aaan ehtij.

³¹ Ay t'aaan *Jew* iin *Pilate* daq' hiiyehnih, "Jan taagn jiliis k'et dinee iin huuxooll' k'eets'uutsat, huula xaah. Ay t'aaan jiliis k'et ts'anh nahuuts'uufee." Hqo ch'ah henay, *Friday* hqo'ij ts'a', k'ahdaade' Naahelshii Dziinn' jiliis k'et hihdultth'ii' k'ahuhuunay xaah. Noo' haathat Naahelshii Dziinn' ch'ahnoo' Nahelshii Dziinn' uutaafeel. ³² Ay eh naabahdeh'ay iin ch'ittheh dine'ts'a' niihindeel eh, hiixooll' k'eeniitsat. Ay t'aaan ch'ishyon jiliis *Jesus* uuk'üü niihindeel eh, dineh ik'et hiixooll' k'eniitsat. ³³ T'oot'ey *Jesus* ts'a' niihindeel eh, ch'ida' ehtiin hiineh'ih. Ay ehhiixooll' k'ak'ee'iitsdn. ³⁴ T'oot'ey naabahdeh'ay iin tah ts'anh ts'ehlag *Jesus* k'üü seydak'edelt'oon eh yigoot, t'aaan hqo' ts'a' t'ey da' ehtuu eh haanihqa. ³⁵ Shin ch'ale', *John*, hqo' hut-shyaaagn nak-'ij'. Nts'aa' maanah dihnay laq' n'ij. Laq' niign dihnih, nühxon chih laq' utdahniil xaah. ³⁶ Hqo' hut-shyaaagn T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn k'eetaat, daq' njih: "Hiitth'ann' ta ts'anh ts'ehlag t'ey k'ahihxool."

³⁷ T'aaan T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn ch'ishuuy daq' njih: "Dinee iin doo hiiyiigoodn kaah hitnah'iil."

³⁸ Hqo' hut-shyaaagn eh, *Joseph, Arimathea* key ts'anh, *Jesus* tee' kaah *Pilate* uudehkat. (*Joseph Jesus* k'eh aahaal nach'oonii'ay n'ij, *Jew* iin xaah neljiidn xaah.) "*Jesustee'* uu'jini," *Pilate Joseph* ehnih. *Jesus* tee' kaah niishyah t'aaan htaynihtij. ³⁹ *Nicodemus*, doo tadn tah huhheel xaah *Jesus* xaah niishay ch'ida', *Joseph* eh teeshyah. Ts'ehlag deetaan deetaan *pounds* k'eh Yikayteedlay *myrrh* eh *Aloes* eh ehtsiin Yaa daaniidlah, beh Yut-tsay xaah. ⁴⁰ Ay laakay dineh iin *Jesus* tee' naahihtij t'aaan hiikaayiidlah t'aaan ch'iil elgay eh inaahuudeet'qo. Hqo' ch'ah k'eetaat *Jew* iin ch'itee' heetsah xaah suhdelshyaa. ⁴¹ Ndeeh *Jesus* hiidhehxiin danh aaxaa neshyee danh huu'aa. Ishiit danh ddha' eekey tthee shiit haahalshyah danh ch'itee' niihelshyeeagn xaah huu'aa. T'oot'ey ishiit danh ch'itee' tth'ihtah k'aniihelshyeeagn. ⁴² Dziin *Jew* iin Nahelshii Dziinn' ttheh hqo'iin eh, t'aaan ishiit danh jiliis danh aaxaa huu'aan eh, yittee' nihnihtij.

20 ¹ Shiit dziinn' k'ahman' tah, tth'ihtah nat-t'adn eh, *Mary Magdala* key ts'anh ch'itee' niihelshyeeagn danh tthee shiit haahalshyah danh nii'inshyah. Ay eh, hahnoo' uuneh'ay eh, ch'ida' tthee choh shiihetdagn danh ch'a' ni'taa'ilmoot neh'ih. ² Ay t'aaan *Simon Peter* eh ch'ishyon Maanah uudeldii, doo *Jesus* xantsiin,

huudanh ts'a' natelttthat t'aaan daa' huu'ehnih, "Neek'ach'ihohle' ch'itee' niihelshyeegn danh itaahiinihtij t'oot'ey ndeeh nihiinihtij ts'a'hints'etniign." ³ Ay t'aaan *Peter* eh ay ch'ishyon Maanah uudeldii itahteedeel t'aaan ch'itee'niihelshyeek danh ts'a' hihteedeel. ⁴ Ay laakey dinee iin kahtelshyah t'oot'ey ch'ishyon Maanah uudeldii *Peter* ch'ahnoo' kahtelshyah ts'a', ch'itee' niihelshyeek danh ch'ittheh nii'iltthat. ⁵ Nii'inshay eh shign' daathiinihtayh t'aaan ch'iil elgay eeniign ineh'ih. T'oot'ey k'adaa'iihaal. ⁶ *Simon Peter* yik'eh niiniishyah t'oot'ey ch'itee' niihelshyeek danh tthee shiit haahalshyah danh hoo' ts'a' t'ey daaniishyah. Ch'iil elgay eeniign ineh'ih ⁷ t'aaan ch'iil *Jesus* tthii' inaa'uudeet'oon chih eeniign ineh'ih. Ay ch'iil ch'iil elgay eh k'a'iniign net-tth'ah ts'a' ch'idanhee'aa. ⁸ Ay t'aaan ch'ishyon Maanah uudeldii, doo ch'ittheh niiniishay, ay chih daaniishyah. Ineh'ih t'aaan laa' yuunih. ⁹ (T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn: "Iilaagn iin tah ts'an h nitdattha t'aaan nootatnayh," hoo' nay, tth'itah k'at'ey ch'ik'enihiidaa.) ¹⁰ Ay t'aaan laakey Maanah uudeldii iin taatetdeel.

¹¹ Taatetdeel eh, *Mary Magdala* key ts'an h ishiit nii'inshyah. Ch'itee' niihelshyeekdanh shiihetdak danh uhts'ay na'ethat, etsaa eh. Etsaa eh, shign' daathiinihtayh t'aaan shign'uuneh'ih. ¹² T'aaan laakey *angel* iin, eek elgay ndiaa nahdelshyah, huuneh'ih. *Jesus* kolt'oot'ey ay iin ndeeh tth'ihiiyht'ayh danh ahk'eedn dahdelth'ih. Ts'ehlagh ndeeh *Jesus* tthii'ee'aaan ch'ida' danh eedah t'aaan behlaadn' ndeeh *Jesus* ke' eedlay ch'ida' danh eedah. ¹³ "Ts'exeh, dii xaah iitsah?" hiiyehnih. "Shk'ach'ihohle' itaahiinihtij t'oot'ey ndeeh danh nihiinihtij ts'a' hits'ishniign!" *Mary* huu'ehnih. ¹⁴ *Mary* hoo' nay eh, sts'aadeeshyah t'aaanunant'aaagn dineh na'ethadn ineh'ih. *Jesus* nlij t'oot'ey *Mary* k'at'ey yik'e'lnagn. ¹⁵ "Tsexeh, dii xaah iitsah? Doo kaah unih'ih?" *Jesus* yehnih. *Mary* neshyee danh k'anehtaa' dine'iniithanh ts'a' daa' yehnih, "Dineh, niinihtij de', ndeeh niinihtij danh hoo' shdijnih, uts'a'niituhshya' xaah t'aaan na'uhnii xaah." ¹⁶ T'aaan *Jesus* daa' yehnih, "*Mary!*" T'aaan *Mary* ts'a' sts'aadeeshyah t'aaan *Hebrew* aaneegn' eh daa' yehnih, "*Rabboni!*" (Nee'aaaneegn' eh daa' nay, "Hach'uunehtan.") ¹⁷ *Jesus* daa' yehnih, "So' Shitdqltsadn, Shta' tth'itah k'anatihdaal xaah! T'oot'ey Sh'eh aadal iin ts'a' naa'ijidaal t'aaan Shaa daa' huudijinih, 'T'axoh T'oodiht'ay Shta' ts'a' dagn natihday. Nuhta' chih nlij t'aaan nuht'oodiht'ay chih nlij." ¹⁸ Ay eh *Mary Magdala* key ts'an h Maanah uudeldii iin ts'a' teeshyah t'aaan Neek'ach'ihohle'Unak-'ij' t'aaan nts'aa' ch'ah nay eh huuhooqhee.

¹⁹ Ishiit shiit dziinn' natexeel ts'a', Maanah uudeldii iin dach'ineldij' danh lehchinh heedeel, *Jew* inn kaah hihneljiidn xaah. Ay t'aaan *Jesus* daaniishyah t'aaan huutah na'ethadn eh daa' huu'ehnih, "Nuhdzee' shiit hooosu' ts'a' uutaaleel!" ²⁰ Hoo' nay eh, Diila' eh Diik'uu' huu'ich'ineh'ih.

Ay eh Huuk'ach'ihohle' hiineh'ay eh, haasaanayh hqocháá' hijji.

²¹Ay t'áantay' t'ey *Jesus* daq' huu'ehnih, "Nühdzee' shiit hqqsuu' ts'a' uutaateel. Shta' Shteh'a' k'eh nühtidhak-'a'." ²²HqQ' nay eh, ay t'áan huuts'a' tetshih t'áan daq' huu'ehnih, "Na', T'oodiht'ay Otdeegn' uu'ahnii. ²³Doo iin, 'Nühts'ant'ay' nühts'a' uutet-'aa, huudahnay iin, ay iin ch'ah huuts'ant'ay' huuts'a' uutet-'aa. Doo iin, 'Nühts'ant'ay' k'anühts'a' uutit-'aal, huudahnay iin, ay iin huuts'ant'ay' k'ahuuts'a' uutit-'aal."

²⁴Maanah udeldii iin tah ts'an, ts'ehlagh *Thomas* mqqsii' (laakey iin ts'ehlah eehqqlinmqqsii'), ndeesh *Jesus* daaniishay da' huutah k'a'iday. ²⁵Ay eh *Thomas* ehlaadn' iin daq'hiiyehnih, "Neek'ach'ihohle' ts'inih'ii!" T'oot'ey *Thomas* daq'huu'ehnih, "Shin du' k'alaa' hqQ'nihtan. Mijla' ch'itsool' ahk'eedn' utnak-'iil' de' shij' t'áan shlaats'oo' eh mijla' ch'its'ool' ahk'eedn' shiit k'eets'oh'ihthayh de' t'áan shla' uk'üü' bididhagntsat de' shij', laq' nühtidhniil."

²⁶Lk'eedinch'ii dziinn' uuneehaal eh, Maanah uudeldii iin dach'ineldli' danh tay' t'ey lehchinh nahetdeel' t'áan *Thomas* huutah eedah. Ay t'áan *Jesus* daaniishyah t'áan huutahna'ethadn' eh, daq' huu'ehnih, "Nühdzee' shiit hqqsuu' ts'a' uutaateel!" ²⁷Ay t'áan *Jesus Thomas* daq' ehnih, "Nlaats'oo' eh Shla' itdiltsat t'áan huunih'ih. Ay t'áan noolaatijitthee t'áan Shk'üü' shiit diltsat. Sq' nijnij' uukol! T'oot'ey laq' inijithanh!" ²⁸T'áan *Thomas* daq' yehnih, "Shk'ach'ihohle' eh shT'oodiht'ay dijt'eh!" ²⁹T'áan *Jesus* daq' yehnih, "Shnih'ay eh, laq' uudijnih. Doo iin k'ashihneh'ay eh, laq' huunay, ch'ahnoo' huuxaah hqqsqQ'!"

³⁰*Jesus* hqQdlaq' ts'a' nahohdaa det-shyaagn, Maanah uudeldii iin naal. T'oot'ey jah dinaht'aa shiit nahohdaa ntsiin shij' aanah utnet-t'adn. ³¹Jah dinaht'aa shiit nahohdaa aanah utnet-t'adn, *Jesus Messiah*, T'oodiht'ay Shye'e, ntiin laq' utdahniil xaah t'áan hqQ' ch'ah laq' uudahnay eh, Mqqsii' xaa' k'aaduu'u uutahnay xaah.

21 ¹Ay t'áan *Jesus* Maanah uudeldii iin ts'ehlagh danh tay' t'ey deech'inel'ih, *Tiberiasmann'* maagn danh. Daq' ch'ah hut-shyaagn. ²Jan iin lehchinh heedeel: *Peter* eh *Thomas* (laakey iin ts'ehlagh eehqqlin mqqsii') eh, *Nathanael* (ay ch'ah *Cana* key *Galilee* nan' k'et ts'an) eh, *Zebedee* ushye'e iin eh, huu'ehlaadn' laakey iin eh. ³*Simon Peter* dehlaadn'iin daq' huu'ehnih, "Luugn kaah tihhay." "Neexont'ah n'eh tsaadał," hiiyehnih. Ay eh ts'ayh ts'a'hiheedeel' t'áan ts'ayh shiit hijideel. Tadn utdii luugn kaah hetdi' t'oot'ey luugn kol. ⁴Haasaatee'aan eh, *Jesus* manh maagn tah eedah t'oot'ey Maanah uudeldii iin k'at'ey Yik'ehilnagn. ⁵Ay t'áan huu'eh haa'jissal eh *Jesus* daq' huu'ehnih, "Chiil' iin, luugn haa'ahdláh?" "Ch'ikol!" hiiyehnih. ⁶"Nühtehbiill' hqqsoun ts'ay' xaah tiinahniik. Ishiit danh luugn hqQijj." huu'ehnih. Ay eh hqqsoun ts'ay' diitehbiill' tehnihiik t'áan haahiitehniign hii'idetnii, luugn ndláán t'ey huutehbiill' shiit al-'eel eh.

7Ay maanah uudeldii doo *Jesus* xantsiin *Peter* daq' yehnih, "Jan dineh Neek'ach'ihohle'ch'ah nt'ay!" Nts'aa' ch'ah nay *Simon Peter* idii'th'agn eh, t'aaan dii'eegn' kol xaah etnday eh, hantee' t'ey dii'eegn' ndiaa naadalniik t'aaan tuu shiit ta'ihshaal. 8Behlaadn' iin ts'ayh shiit manh maagn ts'a' lkehteedeel, huutehbiill' shiit datneldogn ts'ayh t'aa k'eh ii'etenayh. Taaxaa ts'anh noo' haa'gaay niithaadn ts'ayh hehta. 9Keet'aaheedeel eh, t'ia kün' k'et luugn eh leedon' eh hihneh'ih. 10Ay t'aaan *Jesus* daq' huu'ehnih, "Nühluugn Shaa niinahlee." 11Ay eh *Simon Peter* ts'ayh ts'a' na'at-shyah t'aaan huutehbiill' taaxaa danh keet'aaheefuu. Luugn choh shiit datneldook, ts'ehlagn deetaan k'et ahts'ay deetaan k'et taagn luugn ishiit eedlay. Luugn hoqdláá t'oot'ey tth'ih'tah huutehbiill' k'atlatniich'iil. 12*Jesus* daq' huu'ehnih, "Aan! Sh'eh nach'ah'aa!" Maanah uudeldii iin tah ts'anh doot'ey, "Doo ch'ah dijt'ay?" daq' k'ayehnay Neek'ach'ihohle' ch'ah nt'ay hii'etnay xaah. 13Ay eh *Jesus* kün' danh nii'inshyah t'aaan leedon'uunii ts'a', huutah yiidlah. Luugn chih eh hoq' k'eh det-shyaak.

14Ay k'eh, taagn danh eh *Jesus* Maanah uudeldii iin deech'inel'ih, iilaagn iin tah ts'anh niidit-thadn t'aaan nahotnay eh.

15Nach'ihii'aal eh, *Jesus Peter* daq' yehnih, "*Simon, John* ushye'e, jan iin ch'ahnnoo' Shaa'iitsiif'?" "Aa', Shk'ach'ihohle', naa'ih'tsij' ts'a' hee'innayh," yehnih. "Shchiill' key' iin dibee gaay k'eh hijt'ay, huuk'anih'taa," *Jesus* yehnih. 16Laakey danh *Jesus* daq' yehnih, "*Simon, John* ushye'e, Shaa'iitsiif'?" "Aa', Shk'ach'ihohle', naa'ih'tsij' ts'a' hee'innayh," yehnih. "Shchiill'key' iin dibee k'eh hijt'ay, huuk'anih'taa," *Jesus* yehnih. 17Taagn danh *Jesus Peter* daq' yehnih, "*Simon, John* ushye'e, Shaa'iitsiif'?" Taagn danh honay eh *Peter* ts'ootehdaj t'aaan*Jesus* daq' ehnih, "Shk'ach'ihohle', huu'ih'dlaq ts'a' hee'innayh. Naa'ih'tsij' ts'a' hee'innayh." *Jesus* daq' yehnih, "Shchiill' key' iin dibee k'eh, huuk'anih'taa." 18Daq' ch'ah lay eh ndihnih, iitsuul da' na'itdint'uu t'aaan nuugn natuhdaak iniithan niign natijidaak. T'oot'ey ndeeh inshyaq danh, eekeh ts'a' nühla' nilk'üü lkenii'ah hinalt'ooq; t'aaan dinee iin nihtehtij nuugn k'atuhshya' iniithan niign," 19(Ay heneek eh *Jesus* nts'aa' niign *Peter* tahteel t'aaan yixaa' T'oodiht'ay Qosii' tsen-ih hitdahniil aanah hoqhee.)

20*Peter* ay ch'ishyon Maanah uudeldii, doo *Jesus* xantsiin, lts'aadeeshyah ts'a' ineh'ih. (Ay ch'ah nach'ihe'aal da' yik'üü eeday t'aaan yaaxaa nii'idiltij t'aaan daq' nay, "Shk'ach'ihohle', doo nk'ia' tsichaaleel'?) 21*Peter* ineh'ay eh, *Jesus* daq' yehnih, "Shk'ach'ihohle', jah dineh du'? Nts'aa' beh uutaanii?" 22*Jesus* daq' yehnih, "K'aaduu' ts'anh noo' natihdaal danh uutaanayh inihthan de', nts'aa' baa iniithanh? Nan du', Shk'eh ihaal." 23Ay eh, ay heneek xaah, doo *Jesus* eh aadal iin daq' tlihdetnih, "Ay ch'ah neexon tah ts'anh k'at'ey tahteel." T'oot'ey *Jesus* k'ahoo' dehnay. "K'aaduu' ts'anh noo' natihdaal danh uutaanayh inihthan de', nts'aa' baa iniithanh?" ch'ida' hoq' diinij).

²⁴Shln ay ch'ishyoon Maanah uudeldii ch'ah diht'eh (*John, the author of this book*). Nts'aa' utniht'adn, nts'aa' xaa' hut-shyaagn, hee'ishnayh. T'aaan łaa' heneegn eh utniht'adn hee'atnayh.

²⁵Nts'aa' niign *Jesus* hq̄' day jah utnet-t'adn k'eetaat eh, hq̄dlaa niign tay' chih det-shyaak. T'oot'ey huu'aanah dinaht'aa hq̄lín utniht'adn de', jan nan' k'et łahthagn' xaah hq̄tsuul de' huule'. T'axoh.

Paul Dinaht'aa Galatia Nan' K'et Koht'iin Net'adn

1 ¹Shin ch'ah Paul daq' jindhiht'at. *Jesus Christ* eh T'oodiht'ay, Neeta', *Jesus* ijlaagn iin tah ts'anh neediitiin, Ay iin ch'ah ch'itah haashihijhtij t'aaan Ay iin Daaneegn' eh nan' k'et koht'iin iin xaah shihteh'a. Shyaa' dineh k'ach'itah haashihteel t'aaan T'oodiht'ay Aaneegn' eh k'ashtih'aal. T'oodiht'ay ay ch'ale' shteh'a. ²*Christian* koht'iin ts'ehlah hihdelth'th'ii iin, lahtthagn' *Galatia* nan' k'et nil ch'idanh huudlay *Christian* koht'iin fehchinh heedel iin huuts'a' niidajihniidlah.

³Tthihaa' T'oodiht'ay, Neeta', eh *Jesus Christ*, Neek'ach'ihohle', hqot'at nuhts'itaanak t'aaan nuhdzee' shiit hqqsuu' ts'a' nuht'aach'ohtaa'aa.

⁴*Christ* huuts'ant'ay' ch'a' huu'okshii xaah neexaah huut'aa'idaltji. Hqo' det-shyaak, ts'ahqot'eh ts'a' k'aaduu' neetagn' hqo'iin neets'a' utee'aa ts'a' haaguh kol ts'a' ts'uudaa' xaah. Hqo' ch'ah T'oodiht'ay, Neeta', duudij' yuunih. ⁵Dinee iin T'oodiht'ay aanah doodihsoon duunoo' hqhchaah ts'a' utthiilatdahda. Hqo' huule'.

⁶Nuhxon hu' nts'aa' hut-shyaagn eh dii xaah inihthanh. T'oodiht'ay hqot'at nuhts'iniiniign eh, "Aan!" Nuh'ehnay, uts'a' nahdeef ch'ida'. T'oot'ey k'aaduu' hantee' t'ey Uch'a' ts'uudeef nahthanh. Maaneegn' suu' ch'a' ts'uudeel nahthanh t'aaan ch'ishyon iin aaneegn' k'eh ts'uudeef nahthanh. ⁷Ay iin, "Nee'aaneegn' hqqsqo," henih t'oot'ey lay eh ch'ishuuy heneek suu' k'adiit'ay. *Christ* Aaneegn' suu', ay ch'ah shij' heneek suu' nt'eh. T'oot'ey ch'ishyon iin huu'ijini' nil tatlalnay nuhhuunih ts'a', ch'its'aa' niign nuhhenih t'aaan *Christ* Aaneegn' suu' ch'its'aa' ts'uhtsay hiiniithanh. ⁸Heneek suu' eh ch'ida' hannuhts'uunehtan, ay ch'ah laq' niign nt'eh. Neexon du' ay ch'ah k'eh ch'its'aa' hats'uunehtan de', t'aaan heneek nadadeleegn dagn nan' k'et ts'anh ay ch'ah k'eh ch'its'aa' hahuu'uunehtan de', doot'ey hqo' ch'ah taadiil, tthihaa' T'oodiht'ay botnalshaa. ⁹Hqo' nuhdihnay t'oot'ey k'aaduu' tay' t'ey daq' nuhdihnih, "Doot'ey heneek shaaneegn' nts'ann' nliin k'eh ch'its'aa' hach'uunehtan de', ay ch'ale' botnalshaa."

¹⁰Hqo' nuhdihnay eh, shyaa' dinee iin, "Ay dineh laq' diinijh," hitnaathiil xaah hqo' nuhdihnay inahthanh? Ena! T'oodiht'ay ay'too

shuunay de', hqo' ch'ah heenihthan. Shyaa' dinee iin laa' djiinay shihutdaaniil inahthan de', doo *Christ* laa'k'ahothadn k'a'ihlay.

¹¹Sh*Christian* koht'iin iin, daa' ch'ah lay eh heetatnayh inihthan: heneek suu' eh hanuh'uunaktan T'oodiht'ay ts'anh bidoodiijj. ¹²Ay ch'ah T'oodiht'ay nuhxaah sht'aadadijdlah. Shyaa' dine' k'anuhxaah sht'aadadijleel t'aan shyaa' dine' uudogndii xaah k'at'ey yeh hashuunehtiil. *Jesus Christ* ts'anh shijj' heneek sht'aadiidlah t'aan Uxaa' shijj' k'eniich'akthat.

¹³Neexon hu' *Jew* koht'iin ts'iifiin nts'aa' oots'ee' niign ts'iiday, ch'ida' hqo' ch'ah dihdijj'. Nts'aa' niign ch'ida' dihdiiin, ch'ida' hqo' nuhdihniijj'. Daa' ch'ah dihdijj': doo iin *Jesus* lay eh uunay iin huu'eh datch'ihdakkay eh, ay iin niil ch'iduugn niitaaheedeel. T'aan *Christian* oots'ee' niign tthidoodaktthiidn kaana'aknay'. ¹⁴Nts'aa' *Jew* oots'ee' niign ts'iiday iin, neexon tah ts'anh shin hu' shk'eh bihahthal iin ch'ahnoo' dihdijj'. Neexon du', *Jew* ts'iifiin iin du', neetthay iin nts'aa' niign hetday, hqo' k'eetaat huuch'ahnoo' dihdijj'.

¹⁵T'oot'ey shihqo'ijj da' T'oodiht'ay ch'ita haashijtijj'. Ay t'aan, "Aan, Shaa innah," hqo' shdijiniijj'. Hqo' det-shyaak, hqot'at sts'iniiniign xaa'. ¹⁶Laa' ishiit nuuniithat da', T'oodiht'ay Shye'e *Paul* ich'inak-iil diitthii' eh naniich'ithat. Hqo' det-shyaak, dinee iin *Jew* k'ahii'lay heneek suu' Ushye'e aanah eh hahuu'utnaktanx xaah. Ishiit nuuniithat da', doot'ey ts'a' k'atihhaal, heneek eh sts'idaanagn xaah. ¹⁷T'aan doo iin T'oodiht'ay Daaneegn' eh shttheh huuteh'a' iin *Jerusalem* key hihdelth'ii iin ts'a' k'atihhaal. T'oot'ey ch'ittheh *Arabia* nan' k'et nihshyah. Ay t'aan *Damascus* key nanishshyah. ¹⁸Taagn xay noodeethat *Jerusalem* key nihshyah, *Peter* eh nats'iholnagn xaah. Ishiit nuuniithat da' ts'ehlagan deetaan dan uk'edn k'eh beh ihdaa'. ¹⁹Ishiit nuuniithat da' doo T'oodiht'ay Daaneegn' eh huuteh'a' iin tah ts'anh ts'ehlagan shijj' nak-'ijj'. Ay ch'ah *James*, Neek'ach'ihohle' uchiil, nak-'ijj'.

²⁰K'aaduu' lay eh nuhts'a' jiniht'at. T'oodiht'ay naal nuhts'a' k'a'agnshyagn.

²¹*Jerusalem* nihshyah eh, *Syria* nan' k'et eh *Cilicia* nan' k'et niil ch'idanh key nihshyah. ²²Hqo' hutshyaagn eh, *Christian* koht'iin *Judea* nan' k'et hihdelth'ii iin, doo nt'eh ts'a' t'ey shits'ihetniik. ²³Nts'aa' ch'ishyon iin shaanah huuhqo'hee shijj' heehetnayh. "Doo dine' ch'ida' nee'eh datch'idehkay, mijiinijj' hqo'suu' nitnii'aa'. *Christian* oots'ee' niign tthidoodaktthiidn kaana'ehnay' ch'ida'. T'oot'ey k'aaduu' *Christian* oots'ee' niign xaah hach'uunehtanh," ch'ishyon henih. ²⁴Hqo' sheh hutshyaagn eh, "T'oodiht'ay, tsen-'ijj," hiiyehnih.

2 ¹Ts'ehlagan deetaan dan uk'edn noodeethadn t'aan eh, *Jerusalem* key dineh *Barnabas* moq'sii' eh natidhishshyah. Dineh *Titus* moq'sijj' deh tidhagntijj'. ²Ishiit nuuniithat da' nts'aa' T'oodiht'ay hee'ushnay

shehtsiin k'eetaat, *Jerusalem* ts'a' nihshyah. Ishiit da' *Jew* ch'inliin iin shij' sheh lehchinh heedeel. *Jew* k'a'iilay iin T'oodiht'ay Aaneegn' suu' eh hahuu'uunaktan daq' ch'ah thadzelxoh. Hoq' ch'ah dihdij', nts'aa' niign T'oodiht'ay xaah ch'id'a' ishna' t'aaants'aa'niign k'aaduu' Baa ishnaa, lahtthagn' k'ashyaa' uule' nihthan xaah. ³Titus, sheh natetdaagn, *Jew* k'aa'iilay; t'oot'ey ay *Jew* ch'inliin iin, "Nthuh haa'ult'üüdñ," k'ahiidiidiil *Moses* huhtsiin niign k'eetaat. ⁴Ch'ehlaadn' iin *Christian* dach'inel'ay iin neetah daaniideel iin, *Moses* huhtsiin niign k'eetaat *Titus* hiithüh haataat'üüt, hoq' hiiyuulee henjh. Ay iin, nach'ihnel'iign hijij' ts'a', nach'oonii'ay dahniideel, nts'aa' honay huudzuutth'agn xaah. Neexon hu' *Christ Jesus* eh ts'ehlagñ ts'ijij' ts'a', *Moses* Huhtsij' Niign k'etatsal'iil thiineeniidlah. Ay xaah *Moses* Huhtsiin Niign k'eeat k'atsal'iil. ⁵Nts'aa' hoq' huudij' neehuunay k'eetaat k'ats'ijidiil, T'oodiht'ay Aaneegn' suu' lay eh duunoo' uule' xaah. Hoq' ch'ah dzijidij', hanuhts'uunuhtan ts'iiniithan xaah. ⁶T'oot'ey ch'inliin choh iin sheh lehchinh heedeel iin, nts'aa' niign eh hach'uunaktan shk'eniich'ehnihdeek. Ay iin tah ts'anh, "Ch'its'aa' niign eh hach'uunaktan diiday," k'ashihenay. (Ay iin ch'inliin choh hijij' ts' a' laq' k'ashaahiilay, hoohqchaah ts'a' dinee iin niñ k'eh het-t'eh koht'iin hijiini, T'oodiht'ay huu'uunay xaah.) Ay iin shaaneegn' hach'uunaktan k'et k'ahenay. ⁷"Chits'aa' doqdiij'," k'ashihenay. *Jew* k'a'iilay iin ts'a' T'oodiht'ay Aaneegn' suu' eh hahuu'uunaktan t'ey, ay ch'ale' T'oodiht'ay shtl'aahqodlah, uk'anokta' xaah. Ch'inliin iin shaa hik'eniich'inihdeek. Jan chih: *Jew* koht'iin iin ts'a' *Peter* T'oodiht'ay Aaneegn' suu' eh hahuu'uunehtan, hoq' ch'ah T'oodiht'ay yijit'aahqodlah, ay k'anuh'ta' xaah. Ch'inliin iin hiixaah hik'eniich'inihdeek. ⁸T'oodiht'ay Diit'ay' eh Daaneegn' eh *Jew* k'a'iilay iin ts'a' shteh'a'. Jan chih: Diit'ay' eh Daaneegn' eh *Jew* koht'iin ts'a' *Peter* chih teh'a'. ⁹Ay ch'inliin iin lehchinh heedeel iin tah ts'anh, *James* eh *Peter* eh *John* eh huunaatthii' hijijij'. T'oodiht'ay Shaa utna' shuunay shaa hik'eniich'inihdeek. Ay eh ay taagn dineh iin sheh *Barnabas* eh neetaa' nahuuniik. Lahtthagn' niitlaq' tsijliin, daq' ch'ah niñ k'eh t'ey naanints'etdee: "Doo iin *Jew* k'a'iilay iin ts'a' T'oodiht'ay Aaneegn' suu' eh ahdañ t'aañ *Jew* koht'iin iin ts'a' Maaneegn' suu' eh tsaadañ. ¹⁰Daq' ts'ehlagñ niign shij' neexaah tahdiil. Neets'a' na'ahnij', nühxon hu' eh nühkoht'iin iin ch'ah neetah nasaadiht'ay iin k'ats'inuhta' xaah," neehenjh. Nasaadiht'ay iin k'anakta' du', laq' hoq' duhdij' nihthan.

¹¹Haa' uuteethat *Peter Antioch* key ts'a' teeshay eh, baa ninihshyah t'aañ ch'its'aa' det-shyaagn niign unak-'ijij'. "Ch'its'aa' niign dinshyaak," udihnay, ch'its'aa' det-shyaagn xaah. ¹²*Peter Christian* koht'iin *Jew* k'a'iilay iin eh niñ k'eenoo' nach'e'aañ. T'oot'ey ishiit nuuniithat, ndeeh *Peter* noo' uudih k'ahuu'eh nach'ih'aal huule' k'aaduu' yaanah naniich'ethat danh. K'aaduu' yaanah naniich'ethat, *Jew* iin *Jerusalem*

ts'anh *James* huuteh'a' iin dahniideel eh. Ay t'aaan jah ts'anh noo' k'ahuu'eh nach'ih'aal diitthii' eh naniich'ethat. Hqo' ch'ah det-shyaak, *Christian* k'oht'iin tah ts'anh *Moses* huhtsiin niign k'etatsal'iil hiiniithhanh iin xaah niljiidn xaah. Ay iin *Jew* k'a'iilay iin huutaat'üüt hiiniithhanh ts'a', k'ahuulay niign k'ashihdaaniil tey. ¹³Ishiit ch'ehlaadn *Christian* koht'iin *Jew* hijiin, *Peter* k'eh t'ey ch'its'aa' niign k'aaduu' naniich'ihetdee. Ay eh *Barnabas* chih *Peter* k'eh t'ey ch'its'aa' niign k'aaduu' naniich'ethat. ¹⁴Ay lahtthagn' iin T'oodiht'ay Aaneegn' suu' laa' nliin k'eh tth'udee'ah niign k'ahiidiil ts'a', ndeesh nts'aa' hetday huuk'eh niich'inakthat danh, huuhjhdlaa' ts'a' naal peter daa' nih, "Jew koht'iin jiji' t'oot'ey doo *Jew* k'a'iilay k'eh t'ey dinshyaak. Hqo' dinshyaagn eh, dii xaah doo *Jew* k'a'iilay iin *Jew* koht'iin k'eetaat hihduudji' huu'uudjinih?"

¹⁵*Jew* koht'iin nee'ihqo'iji t'aaan ts'antay koht'iin *Jew* k'a'iilay iin tah ts'anh k'ats'iilay. ¹⁶T'oot'ey *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat det-shyaagn xaa', T'oodihtay dineh Diits'a' tth'idee'ay k'ayihtsiin. *Christ Jesus* lay eh uunay xaa' shij', T'oodiht'ay dineh Diits'a' tth'idee'ay yihtsij'. Hqo' ch'ah heets'etnayh. Neexon hu' *Christ Jesus* lay eh ts'uunay. Ay eh hqo' k'eexaan T'oodiht'ay neexon Diits'a' tthidee'ay exaa'. Ay xaah jan ch'ah: *Moses* Huhtsiin Niign xaa', T'oodiht'ay bookol dine' Diits'a' tthidee'ay yihtsij'. ¹⁷Ay eh, T'oodiht'ay *Christ* xaa' Diits'a' tth'idee'ay nee'uhtee ts'iniithan koht'iin tsijiin eh, ch'ehlaadn iin T'oodiht'ay k'ia' hel'ay koht'iin neehuunih. Ch'its'aa' niign neehuunih. Hqo' huunay eh, *Christ* T'oodiht'ay k'ia' el'ay xaah etnaa ihuunih. Ch'ida' danh ts'anh noo' haatha' danh k'ahqo' diidiil!" ¹⁸Shin du', dii ch'ida' tthidoodoktthiidn kaana'aknay', ay ch'ah k'aduu' uts'a' na'uhn' kaana'aknay'. Hqo' ch'ah dishshyaagn eh, doo *Moses* huhtsiin niign ch'a' itaa'inshay k'eh dhagntsij'. ¹⁹*Moses* Huhtsiin Niign T'oodiht'ay ts'a' tth'idee'ay k'ashihtsiil hee'ishnay eh, *Moses* Huhtsiin Niign aanah t'axoh uts'a' k'ayuutak-iil. Dineh ehtiin k'eh t'ey *Moses* Huhtsiin Niign ts'a' diht'eh, nts'aa' niign T'oodiht'ay duudiin shuunay k'eetaat tagn'iil xaah. ²⁰Ndeesh *Christ* jiliis k'et ch'ida' hetthihitnihttheedn t'aaan ehtiin danh, Beh dhaktiin k'eh hqot'eh. Nts'aa' niign k'aaduu' huhnay, k'ahqo' k'oothagnthadn. *Christ* ay ch'ale' shaa k'aaholthat, huhnay eh. Jah nan' k'et huhnay eh, T'oodiht'ay Ushye'e lay eh uudihnay xaa' hqo' k'eetaat agn'ih. Ay ch'ale' shaantsij' t'aaan shaa ehtij'. ²¹Nts'aa' dishshyaagn eh, T'oodiht'ay hqot'at neets'iniiniign t'ey an' hahk'uh k'ani'ihleel. T'oodiht'ay dinee iin *Moses* Huhtsiin Niign xaa' Diits'a' tthidee'ay huutahtsay de't'ey, *Christ* shyaa' t'ey eht'iin k'eh hqot'eh. T'oot'ey hqo' niign T'oodiht'ay k'adiidiil.

3 ¹*Galatia* nan' k'et koht'iin hu' nuhtthii' kol k'eh t'ey dahdi'. Nts'aa' *Jesus Christ* jiliis k'et ch'ida' hetthihitnihttheet t'aaan ehtij' hqo' nuhdihnay aanah hqosuu' ch'ida' k'eniich'inahdeek. Doo nadanuhnaa'aa, t'axoh laa' niign k'eetaat k'adahdiin xaah? ²⁻³Daq' nuhts'anh hee'ushnay

inihthanh: “*Moses* Huhtsiin Niign k’eetaat dahday eh, T’oodjht’ay Otdeegn’uu’ahndíí? Łąą’ eh ena’! T’oodjht’ay Aaneegn’ suu’ łay eh uudahnay eh, T’oodjht’ay T’oot’ey k’aaduu’ nühxon xaa’ nüh’tay’ xaa’ shijj’ dzaadał nahthanh, ay shijj’ t’axoh inahthan eh. Hqo’ inahthan eh, łąą’ ts’oonahniign. ⁴Ch’ida’ ts’anah shiinuuniithat k’aaduu’ hqo’ hqhdlaą ts’a’ nüh’eh hut-shyaagn, hqo’ ch’ah shyaą’ t’ey hut-shyaák? Łąą’ eh ena’! ⁵T’oodjht’ay Dotdeegn’ nüh’t’aa’ijj’ąą’ t’aan ay ch’ah nüh’tah nahohdaa huhtsijj, Maaneegn’ suu’ łay eh uudahnay xaah. *Moses* Huhtsiin Niign k’eetaat dahday, k’ahqo’ k’eexaan hqo’ ch’ah T’oodjht’ay nühxaah diidijj’.

⁶T’oodjht’ay Aaneegn’ utnett’adn *Abraham* aanah honay k’eetaat hqot’eh. Daą’ njh, “T’oodjht’ay łay eh uunay eh, T’oodjht’ay doo diits’a’ tth’idee’ay ehtsiin nliin uunii. ⁷Ay eh, T’oodjht’ay łay eh huunay koht’iin, *Abraham* huutah ts’anah ch’ittheh nlii. K’eniich’inahthiit ch’ah. ⁸T’oodjht’ay Aaneegn’ niithaat da’ ts’anah utnett’adn, daą’ njh, “Doo *Jew* k’a’iilay iin T’oodjht’ay łay eh huunay eh, Diits’a’ tth’idee’ay huutahtsayh.” K’aaduu’ shiinuuniithat hqo’ ch’ah hut-shyaak. Jan heneek suu’ chih *Abraham* daą’ ehni, “*Abraham*, nan xaa’ dinee iin nił yahch’iá’ altsiil ts’a’ T’oodjht’ay huuts’itaanak.” ⁹Ay eh, doo T’oodjht’ay łay eh uunay iin ay iin eh *Abraham* doo ch’ittheh T’oodjht’ay łay eh uunay nił eh T’oodjht’ay huuts’iniiniik.

¹⁰Doo iin, “*Moses* huhtsiin niign k’eetaat ts’el’ih de’ t’ey, ay ch’ah eh, T’oodjht’ay Diits’a’ tth’idee’ay neetahtsayh,” hiiniithanh iin huu’otnalshah. Ay ch’ah jan xaah. T’oodjht’ay Aaneegn’ utnett’adn daą’ njh, “Doot’ey *Moses* Huhtsiin Niign dinaht’aa’ k’et k’eetaat nił k’eenoo’ k’a’el’ay, ay ch’ale’ T’oodjht’ay botnalshah.” ¹¹T’oodjht’ay du’ ts’ehłagn dineh t’ey Diits’a’ tth’idee’ay k’ayihtsiil, *Moses* Huhtsiin Niign k’eetaat el’ay xaa’. Hqo’ ch’ah hqosuu’ its’etnayh. Ay ch’ah jan xaah: T’oodjht’ay Aaneegn’ utnett’adn daą’ njh, “Doo T’oodjht’ay Diits’a’ tth’idee’ay yihtsiin, ay ch’ale’ łąą’ utaanayh, T’oodjht’ay łay eh uunay xaah.” ¹²Dineh *Moses* Huhtsiin Niign k’eetaat el’ay shijj’ koht’iin nlii de’ t’ey, ay t’aan T’oodjht’ay łay eh uunay koht’iin k’a’iilay. T’oot’ey doot’ey *Moses* Huhtsiin Niign k’eetaat el’ay, T’oodjht’ay łay eh uunay eh, ay ch’ah koht’iin ay niign k’eetaat uutaanayh.

¹³*Moses* Huhtsiin Niign k’eetaat nee’otnalshah koht’iin ts’ijliin, *Christ* ay ch’a’ tthiineeniidlah, jiliis k’et ehtiin eh. Hqo’ ch’ah ehtiin eh, T’oodjht’ay *Christ Jesus* otnalshah, łay eh yuunay iin ts’ijliin iin k’anee’otnalshah xaah. Hqo’ ch’ah hut-shyaak T’oodjht’ay Aaneegn’ utnett’adn k’eetaat. Daą’ njh, “Nił ch’idanh dineh diits’eegn choh k’et dahiiyihtiin t’ey, T’oodjht’ay ay ch’ah botnalshah koht’iin nt’eh.” ¹⁴*Christ* hqo’ det-shyaak, Diixaa’ heneek *Abraham* t’aadadijlday k’eetaat uutaaleel xaah. “*Abraham*, nanxaa’ dinee iin nił yahch’iá’ altsiil ts’a’ T’oodjht’ay huuts’itaanak,” yehni. Hqo’ hut-shyaak, neexon hu’ *Christ Jesus* łay eh ts’uunay xaa’, T’oodjht’ay Otdeegn’ ts’uutaanak xaah.

¹⁵ *Christian* koht'iin iin, ay heneek nühts'á' uunihhee, hqqsuu' hik'eniich'inahdee. Ay eh, noonak k'eet eh daq' nühdihnih, "Dineh, 'Ndeeh dhaktij danh sts'ann' taa'alshye' ts'ehlagn alt'eh hq' ahdlaa ts'á', diits'ijkey iin ehñay de' t'ey, hq' huu'ehñay k'eetaat uutaaleel. Nts'aa' huu'ehñay doot'ey k'a'an' hahk'üh niitaaleel t'aaan nts'aa' huu'ehñay doot'ey ch'its'aa' k'anadaidahtsay. ¹⁶ T'oodijht'ay du', nts'aa' nühttheh noo' haathał danh nüxsaah tihdił aanah *Abraham* eh uts'anh nadethadn eh huuhqohsee. *Abraham* ts'anh nadethadn du', ndlaan uts'anh nadethadn iin eh k'ahuuhuheel t'oot'ey huutah ts'anh ts'ehlagn shij'. Ay ch'ale' *Christ* nlij. ¹⁷ T'oodijht'ay, sts'ann' ts'anh uutijnak aanah *Abraham* eh hqohsee t'aaan, "Łay eh ntł'aatihleel," yehnih. 430 xay noodeethat danh k'ek noo', T'oodijht'ay Diihuhtsiin niign dinee iin xaah t'aaahqodlah, *Moses* xaa'. *Moses* Huhtsiin Niign nts'aa' niign T'oodijht'ay utł'aahqodlay hq' ch'ah k'ałtootaaleel, t'aaan heneek T'oodijht'ay *Moses* utł'aahqodlay k'ashyaa' hqot'ay.

¹⁸ T'oodijht'ay utł'aahqodlah niign uunii *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat el'ay de' shij', nts'aa' T'oodijht'ay *Abraham* hq' ñay k'eetaat k'ahuunagn. T'oot'ey T'oodijht'ay nts'aa' *Abraham* hq' ehñay k'eetaat ch'ida' hqqsuu' itł'aahqodlah.

¹⁹ Ay eh, dii xaah T'oodijht'ay *Moses* xaa' Huhtsiin Niign dinee iin t'aaahqodlah? Hq' ch'ah det-shyaak, nts'aa' niign T'oodijht'ay k'ia' hoday heehutnay xaah. Hq' ch'ah niign hut-shyaak, Huhtsiin Niign *Moses* t'aaahqodlay da' ts'anh noo' *Christ* niishay danh k'eh. *Christ Abraham* ts'anh nadethadn ntiin, ay ch'ah niishyah, T'oodijht'ay *Abraham* hq' ehñay niign keetaat. *Moses* du' T'oodijht'ay Maaneegn' nadadeleegn iin xaa' huhtsiin niign *Moses* t'aaahqodlah. Ay t'aaan *Moses* diichiil key' iin t'aaahqodlah. ²⁰ T'oot'ey T'oodijht'ay heneek nts'aa' *Abraham* xaah tihdił aanah utł'aahqodlay danh, dii xaa' beh hqohsee. T'oodijht'ay Aaneegn' nadadeleegn iin xaa' beh k'ahuuheel, T'oodijht'ay daatagn łnatdatjaaleel t'axoh ay ntiin xaah.

²¹ *Moses* Huhtsiin Niign du', heneek T'oodijht'ay nts'aa' *Abraham* xaah tihdił aanah ik'ia' nłi? Łaa' eh ena'! Ch'ida' ts'anh noo' haathał danh k'ahq' hut-shyaagn! Huhtsiin Niign dinee iin t'aaahqodlay, Ay xaa' łaa' huuhonayh de' t'ey, T'oodijht'ay daq' huuxaah det-shyaak. Diits'á' tth'idee'ay huu'ihtsayh, huhtsiin niign k'eetaat hel'ay xaah. ²² T'oot'ey hq' ch'ah niign k'ahut-shyaagn. Daq' ch'ah łaa' hut-shyaak. T'oodijht'ay Aaneegn' utnet-tł'adn k'eetaat, nan' k'et hqohchah ts'á' koht'iin, huuts'ant'ay, huuts'á' niit'ay huu'aaaleel. Hq' k'eexaan, T'oodijht'ay nts'aa' nühtł'aataaleel hq' ehñay, ay ch'ah doo iin *Jesus Christ* łay eh huunay iin t'aaataaleel. Ay ch'ah *Jesus Christ* łay eh huunay eh shij' huutł'aahqodlah.

²³ Neexon du', *Jesus Christ* łay eh uunay niign hetsihuuthat ttheh, nee'elshyaagn k'eh hqot'eh *Moses* Huhtsiin Niign xaa' neekaah

hach'uudah'ji. Ishiit danh noo' *Jesus Christ* łay eh uunay niign hetsuutaathal danh k'eh ts'ootaththak. ²⁴Ishiit da' ts'an h noo' *Christ* niishay danh k'eh, *Moses* Huhtsiin Niign neets'a' k'aaholthadn hqot'eh, uudzuldii xaah. Hqo' ch'ah hut-shyaak, *Christ* łay eh tsuunay eh, T'oodiht'ay Diits'a' tth'idee'ay neetahtsay xaah. ²⁵*Jesus Christ* łay eh uunay niign hetsihuuthadn eh, *Moses* Huhtsiin Niign neets'a' k'aaholthadn tth'ihthah t'axoh ay k'a'iilay.

²⁶Nühxon du', łahrtthagn' *Christ Jesus* łay eh uudahnay xaa' T'oodiht'ay Ushye'e iin ahłji. ²⁷Ay ch'ah jan xaah. *baptized* ahłji ts'a' *Christ* łay eh uudahnay xaah, T'oodiht'ay Beh ts'ehłagn nüh'ihtsił t'aaan T'oodiht'ay Diishye'e iin nüh'ihtsił. ²⁸Hoo' k'eexaan, nühxon łahrtthagn' nił eh ts'ehłagn ahłji, *Christ* xaa'. *Jew* eh *Jew* k'a'iilay eh ts'ehłagn koht'iin hjiłji. Alnaa dine' eh alnaa dine' k'a'iilay eh ts'ehłagn koht'iin hjiłji. Dineh eh ts'exeh eh ts'ehłagn koht'iin hjiłji. T'oodiht'ay łahrtthagn' ts'ehłagn koht'iin hjiłji nühxaah naniich'ethat. ²⁹Ay eh *Christ Abraham* ts'an h nadethedn nłiin, nühxon chih *Abraham* nadethadn iin ahłji t'aaan nühxon hu' nts'aq' T'oodiht'ay *Abraham* eh uts'an h nadethadn eh ehñay k'eetaat uuahnii ahłji.

4 ¹Jan noonagn k'eet nanich'ahdee. Ushye'e diita' ehtiin eh iits'ann' uuniign huu'ihłdłaq ts'a' uts'ann hqołji. T'oot'ey tth'ihthah chiil nłiin eh, alnaa dine' k'eh ch'ishyon uts'a' k'aholthat. ²Ntsuul da' ts'an h noo' uta' hqo'ehñay k'eetaat danh k'eh, ch'ishyon ik'anehtaa' t'aaan nts'aq'taadiil niign yaa k'aaholthat. ³Ay k'eh, neexon hu' tsjiłtsuul da' ts'an h noo', *Jesus Christ* łay eh ts'uunay noo' ch'ishyon neets'a' k'aholthat. *Moses* Huhtsiin Niign hach'uuneetann' niign uuniit'ay eh, baa alnaa iin k'eh ts'uule' xaah. ⁴T'oot'ey ts'ehłagn dziinn' T'oodiht'ay haadiłtaan nuuniithat danh, Diishye'e jan nan' k'et ts'a' iteh'a'. Ay ch'ah jan nan' k'et ts'exeh ts'an h ushyüü ihqołji. Jan nan' k'et honay eh, *Moses* Huhtsiin Niign daitdaaleel. ⁵Hqo' ch'ah hut-shyaak, doo iin *Moses* Huhtsiin Niign dahuuleel iin tthiitaaleel xaah. Hqo' ch'ah hut-shyaak t'aaan T'oodiht'ay Diishye'e nehshaan iin neetahtsay xaah.

⁶Nühxon du', T'oodiht'ay Ushye'e iin daht'ay xaah, T'oodiht'ay Diishye'e Otdeegn' nühdzee' shiit ii'aq. Ay ch'ale' uniit'ayh ts'a' t'ey udzee' shiit udee'aan eh daq' nił, "Ta', Shta'." ⁷Ay eh nühxon du', nił ch'itah ts'ehłagn ahłji ts'a' daq' nühdiłnił, "Alnaa dine' nühxaah k'aaholthat iin k'eh t'ey tth'ihthah k'adaht'ay. Ena'! T'oodiht'ay Ushye'e iin daht'eh. Ushye'e iin daht'ay eh, T'oodiht'ay dii Diishye'e t'aaahqođlay ts'an h ch'uutaanagn iin Diixaa' nüh'ihtsił."

⁸T'oodiht'ay łaq' nłiin ch'daq' k'abi'atnay. Ishiit da' alnaa iin k'eh t'oodiht'ay k'a'iilay iin xaa' danühdaaleel. ⁹T'oot'ey T'oodiht'ay t'axoh ee'atnayh. T'oodiht'ay ch'ittheh nüh'ee'etnayh, hqo' ch'ah łaq' hut-shyaak. Ay eh, dii xaah ch'its'aq' qots'ee' ch'idq' hodjił' niign haats'inutdeel

nahthan? Ay ch'ah niign du', huut'ay eh k'anühk'otnalta' t'aaan uxaa' k'ałaa' hahnay. Dii xaah alnaa dine' ahliin k'eh ay niign ch'a neexaah k'ahulthadn nahthan? ¹⁰Ay niign ch'ah nühxaah k'aholthadn eh, *Jew* dziinn' choh łahts'uuduunij' nahthan t'aaan *Jew* saa choh nuuniithat danh łahts'uuduunij' nahthan t'aaan *Jew* łehchinh nahetdak danh choh łahts'uuduunij' nahthan t'aaan *Jew* xay choh łahts'uunij' nahthan. ¹¹Nts'aa' dat-shyaagn eh, "Shyaa' t'ey huutah naa'aknay' le'," nüh'uudihnjh.

¹²Sh*Christian* koht'iin iin, nts'aa' nühdihnay niign aanah nts'aa' maanah nihthan niign hqo' ch'ah naniich'ahdee. Hqo' ch'ah kaah hqo'ł'at daanii'ishthiit. Hqo' ch'ah nühdihnjh, shin hu' tth'ihthah k'a'uuhaa' dashdahteel ts'a', nts'aa' ch'ida' daht'ay k'eh t'ey t'axoh diht'ay xaah. Ch'ida' hetsihuuthat hanühndhaktaan eh, hqo' shaaneegn' k'eh t'ey naniich'ahdee. ¹³Nts'aa' niign hut-shyaagn hee'alnayh. Dhakts'iign xaah, nühtah dhihdaa'. Ishiit da' T'oodih't'ay Aaneegn' suu' eh hanühndhaktaa'. ¹⁴Dhakts'iign eh, łahthagn' shinh ayaa k'eh eltsij. Ay eh shnah'ij' ts'a' t'ey nühxaah heehqotsüü, t'oot'ey daa'an' ts'a' k'ashch'a' İtaa'ahdal. Sts'a' łay eh nii'ahsqo. T'oodih't'ay Aaneegn' nadadełeegn dagn nan' k'et ts'an h diht'ay eh shuudhahnii. Hqo' ch'ah niign ch'ahnöo' hqo'soon, *Christ Jesus* k'eh diht'ay eh shuudhahnii.

¹⁵Ndeeh nühtah ihdaa' da', nił eh hasaanayh ts'ijle'. Hqo' ch'ah nday t'axoh? Sts'a' łay eh nii'ahsoon xaah, ch'shyon iin nüh'aanah daa' dihnijh, "Daa' hut-shyagn de' t'ey, diixaa' diinaagn' haa'uu'aay sht'ahtaa'aa'." ¹⁶K'aaduu', "Ts'idaanee'uudiht'ay koht'iin uule'," shuudahnij huule'. Hqo' shuudahnijh, łaa' niign eh nüh'eh huhhaa' xaah.

¹⁷⁻¹⁸Shyak ts'a' hach'uunehtan iin du', nts'aa' daht'e' nühhuunihniign k'ahuusuuy. Ay koht'iin iin neeshiit ts'idaahuuduut'e' kaah neexaah nahehnay'. Hqo hetdi', huu'aaneegn' k'eetaat koht'iin tahleeł xaah. Hqo'suu' ts'a' niign kaah hqo'ł'at daaniihetdee koht'iin ahlij de', hqo' ch'ah hqo'sqo. Noo' hohchaah ts'a' ay ch'ah koht'iin tahleeł, nüh'eh ihdaa' danh shij' k'ahqo' that'eel. ¹⁹Sts'ijkey' iin, nühxon hu' xaah tay' t'ey haniich'ishthat. Ch'inąa' diits'eeniinn' uuteełe' xaah haniich'ethat k'eh t'ee hqo't'eh. K'aaduu' ts'an h noo' haathał de', ndeeh *Christ* neeshiit eeday, neets'a' k'ootalthat, hutdaanił nüh'ii'ishnayh de', noo' uudih deł taaniich'indhagnthiit. ²⁰Tthihąa' k'aaduu' t'ey nüh'eh uhle'. Ay de', k'ahqo' nühts'a' jindhiht'adn. Nühxaah shiit ts'idaahuudiit'eh.

²¹Nühxon *Moses* Huhtsiin Niign daneedaaleeł uudahnay iin, nts'aa' *Moses* utnet-t'adn hee'atnáyh? ²²T'oodih't'ay Aaneegn' utnet-t'adn *Moses* xaa' k'eetaat daa' ch'ah hut-shyaa: *Abraham* łaakey shy'e hqo'ij. Ts'ehłagn ay alnaa ts'ex'e' naidihtij t'aaan ts'ehłagn ay ts'exeh alnaa k'a'iiłay naidihtij ²³Ay ushye'e alnaa ts'ex'e' naidihtiin ts'ijkey ehqo'iiin k'eh ch'ida' bihqo'ij. Ay shy'e ts'exeh alnaa k'a'iiłay naidihtiin

heneek T'oodiht'ay nts'aa' *Abraham* xaah tihdiil aanah k'eetaat det-shyaagn xaah bihqoqii. ²⁴Nts'aa' ay ts'exee iin eh hut-shyaagn eh daq' ch'ah ts'ooduldii: laakey ch'idanh danh T'oodiht'ay Daaneegn' nts'aa' tihdiil aanah dineh t'aadaidiidlah. Ay ts'exee iin laakey ch'idanh ishiit nuuniithat da' nts'aa' hut-shyaagn k'eh hijiij. Heneek T'oodiht'ay ddhał *Sinai* hoqsii' k'et *Moses* t'aayiidlay, alnaa ts'exee, *Hagar* moqsii', k'eh nt'eh. Ay ch'ah ts'exeh diits'eeniinn' iin alnaa koht'iin huu'ehqoqii. ²⁵Ay ddhał *Sinai* hoqsii' *Arabia* nan' k'et *Hagar* chih hoqsii'. Ay ts'exeh jah nan' k'et key *Jerusalem* hoqsii' k'eh chih hqot'eh. *Jerusalem* koht'iin du', *Moses* Huhtsiin Niign huuts'a'k'aaholthat. Ay iin *Moses* Huhtsiin Niign xaah halnaa hijiini eh, jan k'eh nt'eh: ts'exeh *Hagar* moqsii' eh uts'anh nadethadn iin eh alnaa koht'iin huuts'a' k'aaholthatn xaah hijiij. ²⁶T'oot'ey ay ts'exeh alnaa k'a'iilay naidihtiin ch'ishuiy *Jerusalem* key nt'eh. Ay key dagn huu'aa' t'aan doot'ey koht'iinn' ts'a' k'at'ey k'ootalthadn. *Christ* lay eh ts'uunay ay key k'oht'iin ts'ijij. Ay key neenaa k'eh hqot'eh. ²⁷T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn daq' nih:

“Ts'exeh nts'eeniinn' k'ahuulay, hasaanayh tijiieel.

Nts'eeniinn' k'ahuulay eh k'a'ihts'iign, hqochaa' tsen'ij hasaanayh tijiieel!

Ay ch'ah jan xaah.

Ay ts'exeh ch'a' haa'uuteethat eh natet-shyah ch'ida', t'axoh uts'ijkey iin hqotij!

Ch'et-tthay ch'ah jah shiit uts'ijkey' iin hqotij.”

²⁸Sh*Christian*' koht'iin iin, nuhxon du', ts'exeh alnaa k'a'iila naidihtiin *Isaac* moqsii' k'eh daht'eh. T'oodiht'ay nts'aa' hqo' nay k'eetaat *Isaac* ehqotij. T'oodiht'ay nts'aa'hqo' nay k'eetaat nuhxont'ah T'oodiht'ay ts'ijkey' iin ahij.

²⁹Niithaadn da' daq' huu-shyaak: ay ushy'e' ts'ijkey ehqotiin k'eh t'ey ch'ida' bihqoqiiin, ay ch'ale' ch'ida' ay ushye'e T'oodiht'ay Otdeegn' t'ay' xaa' ehqotiin yaach'oodehnii. T'oot'ey k'aaduu' hqo' k'eh nt'eh, hqo' k'eh nee'eh chih hut-shyaagn xaah. ³⁰Ay yaach'oodehnii du', T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn daq' nih: “Alnaa ts'exee' eh ushyüü eh an' l'taanij'aay. Ay ts'exeh ushyüü diita' ts'ann' ts'anh laq' k'a'uutanagn. T'oot'ey ts'exeh alnaa k'a'iilay ushyüü shij' diita' ts'ann' ts'anh uutaanak.” ³¹Ay eh, sh*Christian*' koht'iin iin, hqo' ch'ah lahtthagn' eh daq' heets'etnayh: alnaa ts'exee' ts'ijkey' iin k'eh k'ats'ijlay, t'oot'ey ts'exeh alnaa k'a'iilay ts'ijkey' iin k'eh ts'ijij.

5 ¹*Christ Moses* Huhtsiin Niign ch'a' tthiineeniidlah, laq' tthiineeniidlay koht'iin tsaaleel xaah. Hqo' k'eexaan, tthiinhniidlay koht'iin noo' uudidih tahleel. Tthiilhaq' *Moses* Huhtsiin Niign tay' t'ey nuhts'a' k'at'ey k'ootalthadn.

²Shdahtth'ak! *Paul* ihliin daq' nuhdihnih: “*Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat neethüh haahijit'üüd'n koht'iin ts'ijliin ts'a' yuuteedah'ij de’

T'oodjht'ay Diits'a' tth'idee'ay xaah, nts'aa' *Christ* nühxaah det-shyaagn shyaq' t'ey hqqlji." ³Doot'ey *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat uthüh haayjit'üüdn koht'iin ntiin ts'a' yuuteedeh'iin, T'oodjht'ay Diits'a' tth'idee'ay itahtsay xaah, ay ch'ah koht'iin datdijhtayh ts'a' daq' ndihnjh, "Nkoht'iinn' hqhdlaq ts'a' *Moses* Huhtsiin Niign k'ootjhtat. Hqhdlaq ts'a' k'eetaat tjidiil." ⁴*Moses* Huhtsiin Niign ts'a' yuuteedih'iin koht'iin ahji, T'oodjht'ay Diits'a' tthidee'ay nühtahtsay xaah. Hq' k'eexaan, *Christ* k'ja' ahji. Ay eh nts'aa' T'oodjht'ay, "Dziin nil k'eenoo' hqqt'at uts'itihnak," nüh'uunjh, hq' ch'ah k'a'utahnagn. ⁵Neexon du', ndeeh T'oodjht'ay Diits'a' tth'idee'ay neetahtsayh danh k'eh hq'q'chaa' ts'ihohthak. Botdeegn' xaa' hq' ch'ah uutaaleel, *Christ* lay eh ts'uunay xaah heets'etnayh. ⁶*Christ Jesus* eh ts'ehlagh ts'ijiiin eh, nts'aa' daq' niign neexaah laq' hq'qlji laa? *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat neethüh haahjit'üüt láá? Ena! *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat neethüh k'at'ey haahjit'üüt láá? Ena! Daq' ch'ah neexaah laq' hq'qlji. *Christ Jesus* lay eh ts'uunay ch'ishyon dinee iin haahjitsiin koht'iin tsijij.

⁷Ch'da' T'oodjht'ay xaah laq' hq'qsuu' ts'a' dahday hetsidoodah'aa. Laq' niign xaa' T'oodjht'ay nts'aa' iniithan niign k'eetaat noo' tahdiil. K'aaduu' doot'ey nde' nüh'uutaaton', hq' tahdiil ch'a', doo ch'ant'ay? ⁸Doot'ey nde' nühuutaaton', ay ch'ah T'oodjht'ay Daa ch'itah haanüh'jidlay k'a'ilay. ⁹"Leedon' beh nilshogn ntsiin leedon' hq'q'chaa' ilshuul tahtsayh," henih. Ay k'eh daq' ch'ah hut-shyaak: shyak ts'a' ha'uunehtan ntsiin nil k'eenoo' shyak ts'a' ha'uunehtan uutaaleel. ¹⁰Shin du', nüh'aanah inihthan, "Ay iin eh shin eh, Neek'ach'ihohle' ts'ehlagh eh ts'ijiiin, nts'aa' niign naniich'ihthadn ch'iduugn niign k'ananiich'ihthadee. T'aaan doo dine' huuxaah ch'oodehnii, ay ch'ah botnalshaa."

¹¹Sh*Christian*' koht'iin iin, ch'ehladn' hanüh'uunehtan eh daq' njh, "*Moses* Huhtsiin Niign niign k'eetaat nühthüh haataat'üh, T'oodjht'ay diits'a' tth'idee'ay nühtahtsay xaah." Ay ch'ah koht'iin diht'eh de', k'at'ey sheh dahohnihnoh. Ay de', jan chih. *Christ* jiliis k'et ehtiin eh hach'uunak tanh de', sts'a' k'ats'anihtaltay. ¹²Doo iin shyak ts'a' hanüh'uunehtan eh nüh'jini' niltatdelnay iin, ay iin du', tthiihqa' tay' t'ey nüh'eh lehchinh k'ahtaadal. Ay de', t'aaan shyak ts'a' nil k'eenoo' k'anüh'uhnahtan,

¹³Sh*Christian*' k'oht'iin iin, nühxon du', *Moses* Huhtsiin Niign ch'a' tthiinühday xaah T'oodjht'ay daa ch'itah haanüh'jidlah. T'oot'ey tthiinühniidlay eh, ch'ts'aa' niign kaah hq'qt'at daanii'atdee ts'a', ay ch'ah neexaah k'aholthat nahthan de', sq' ay ch'ah nühxaah k'aahulthadn ah'iin! T'oot'ey daq' ch'iduugn niign tahdiil: nil haa'at-tsiin xaa' nilts'a' na'ahnj'.

¹⁴Ay ch'ah jan xaah. T'oodjht'ay nts'aa' hq' hihtaadiil nee'uunay, hq' lahtthagn' daq' nt'eh: nduhk'eh daa'intsiin k'eh, hq'chah ts'a' koht'iin ntiin ay haa'jitsij'. ¹⁵T'oot'ey noon k'eh lehthach'uudal-ah eh laaniidalnay de', nts'aa' dahdiin kaah huu'uudatnih. K'ahuu'uudatnay de', laq' laaniidalnay le'.

¹⁶Hq̄q' aanah daq̄' dihn̄ih. T'oodjht'ay Otdeegn', "Neexaah k'ootalthat," utdahniil. Ay de', ch'its'aa' niign kaah hq̄qt'at daanii'atdee. k'eetaat k'at'ey tahdiil. ¹⁷Doot'ey *Christian* n̄iini shiit daq̄' ch'ah hut-shyaak. Ay ch'ah ch'ehl̄aadn' ch'its'aa' niign kaah hq̄qt'at daanii'et-thiit t'oot'ey T'oodjht'ay Otdeegn' ch'ishuuy kaah hq̄qt'at kaah daanii'et-thiit. Ay eh T'oodjht'ay Otdeegn' eh neeshyinh eh nił yahch'ja' hehin'ah. Hq̄q' k'eexaan, nts'aa' niign ts'iniithan k'eetaat k'atahdiił. ¹⁸Ay eh T'oodjht'ay Otdeegn' t'ay' xaa' al-'ih de', ay t'aaan *Moses* nach'uudah'iin n̄uhxaah k'ak'ooholthadn.

¹⁹Nts'aa' ch'its'aa' niign koht'iin iin hetday, maanah heets'etnayh. Huutah ts'an̄h daq̄' ch'ah hetday: dineh eh ts'exeh k'afihutnagn t'ey nił'eh hetdah; dinee iin ts'ahq̄qt'eh ts'a' niign nił'eh hetdi; łahthagn' ch'altsiil ts'a' ts'ahq̄qt'eh ts'a' niign kaah hq̄qt'at daaniihetdee; ²⁰dii hehtsiin shyaa' t'oodjht'ay nt'ay, ay ts'a' hithahdelxoh t'aaan łahhiyuunay eh hihdiidi; het-shin; ch'ishyon iin ts'idahuhdiht'eh; heneek eh lidahdetxaa; nił hults'ij; ch'ishyon iin ts'a' ts'aniihelt'eh; nts'aa' ch'ishyon iin hiiniithan k'ahuuhuunayh ts'a', doots'ee niign shij' ts'uudiin hiiniithanh; neekoht'iinn' shij' hq̄qsuu' ts'a' niign hihdiiday eh naniich'ihetdee; dii koht'iin neexon k'eh hetday eh shij' dzeltth'ii hiiniithanh; ²¹ch'ishyon iin xaah huhtsiin eh, huuts'an ts'ootaanak huuhuunih; ch'ihetnnaq; ch'hetnaan hohtsayh; łahthagn' ch'altsiil ts'ahq̄qt'eh ts'a' niign hq̄q' ch'ah yahch'ja' chih hihdiidi. Ch'ida' hq̄q' n̄uhdihnaq k'eh, k'aaduu' dadjhtay eh daq̄' n̄uhdihnih, "Doo iin ay ts'ahq̄qt'eh ts'a' niign noo' uudih hihdiiday, ay iin ndeeh T'oodjht'ay k'ach'ihohle' danh k'a'uhtaanagn."

²²T'oot'ey ndeeh T'oodjht'ay Otdeegn' neexaah k'ooholthadn danh daq̄' ch'ah koht'iin ts'ijij; ch'ishyon iin haats'ijtsij; łaq̄' haasaanayh ts'ijij; needzee' shiit hq̄qsuu' ts'a' hq̄qij; hantee' t'ey ch'ishyon iin ts'a' k'ats'anii'elt'ay; ch'ishyon iin ts'a' łay eh niits'ijisq̄; ch'ishyon iin xaah hq̄qsuu' ts'a' hotdi; ch'ishyon iin neehuuteh'ij; ²³ch'ishyon iin uudaatah aanah naniints'etdee, nee'aaanah k'ananiints'etdee shij'; ch'its'aa' niign tsaadiil ts'iiniithan le', hq̄q' ch'ah k'ahotday. Dii nts'aa' koht'iin ahliin naq, daq̄' k'anee'ehnaq, "Ena! Sq' łahthagn' ay hq̄qsuu' ts'a' Niign dahdiin." Ay ch'ah huhtsiin niign k'a'iiłay. ²⁴Ndeeh bahdeh'ay iin *Christ Jesus* jiliis etthihitnihttheedn daq̄, doo iin *Christ Jesus* ts'an hijiin, huushyinh jiliis beh etthihnihtthiidn k'eh nt'eh. Ay iin du', t'axoh ay diihuushyinh huuxaah k'ooholthat, ts'ahq̄qt'eh ts'a' niign hihtsaadiil xaah. ²⁵Neexon du', T'oodjht'ay Otdeegn' xaa' k'aadu'u ts'ihonay eh, neexaah k'ootalthat ts'uunih, nts'aa' tahdiil nee'uunay k'eetaat tsaadiil xaah. ²⁶Ay de', t'axoh ay ts'ijichaa ts'iiniithanh t'aaan niłhaach'oodzelndii t'aaan niłhults'ij.

6 ¹Sh*Christian*' koht'iin iin, ts'ehl̄agn dineh n̄uhtah ts'an̄h ch'its'aa' niign det-shyaagn eh, ay ch'ah yuudih'aa de', ch'ehl̄aadn' iin n̄uhtah

ts'anh T'oodjht'ay Otdeegn' ay iin ts'a' k'aaholthadn, ay iin ay dineh hqqsu' ts'a' niign natdatshyaal xaah uts'a'nahuunij'. Hqo'ch'ah hihdet-shyaagn eh, hiits'a' lay eh nii'jisqo t'aaan huu'uuhdatnnih, ch'its'aa' niign uhtaaleel xaah diihuuhaa' itdeltsayh. ²Hehqotsüü nü'h'eh dotdaaleel de', niłts'a' na'atnnij'. Hqo' dat-shyaagn eh, nts'aa' *Christ* hqo' tahdiil nay k'eetaat tahdiil. ³Doot'ey ihchaa niithan de', na'itnit-'aa, hqo' baa k'alaa' huulay xaah. ⁴Nił ch'itah ts'ehłagn ijijj nts'aa' day xaah diixaa' itdatjalkayh. Hqqsuu' ts'a' niign det-shyaagn de', daahqqsqo de', ayt'oo nlij. Nts'aa' niign ch'ishyon iin hetday, t'axoh ay hqo' naniich'ethat. ⁵Nił ch'itah ts'ehłagn ijijj ts'a' shinxaa' hqqsu' k'atnagntaa' utdaaniil. Nts'aa' day k'atnahtaa'.

⁶Doo iin T'oodjht'ay Aaneegn' eh hach'uunehtan, ay iin doo hqqsu' ts'a' niign hach'uunehtan eh ts'ehłagn ijijj' eh hihtaaleel. ⁷Doo shyak ts'a' hach'uunehtan, so' tthidaanüh'uulee. Doot'ey T'oodjht'ay ts'a' shyak ts'a' k'atahtsay. Daa' ch'ah lay eh hqot'eh: "Dii neshyee dineh tenak, ay k'eh tatnetthak t'aaan lehchinh niich'ileek," henijh. ⁸Hqo' k'eh daa' nt'eh. Doot'ey shyinh k'ootalthat iniithan, nts'aa' diishyinh iniithan k'eetaat day xaa' tahteel. Doot'ey T'oodjht'ay Otdeegn' sts'a' k'ootalthat iniithan, T'oodjht'ay Otdeegn' xaa' duunoo' hqhchaah ts'a'uutaanayh. ⁹Ay eh, neexon du', hqqsuu' ts'a'niign hotday hitsaatsal k'ats'iniithan. Duunoo' haathał ishiit nuuniithat danh, T'oodjht'ay ch'qot'üü neet'aataaleel, hqqsuu' ts'a' niign xaah k'atiits'etnagn xaah. ¹⁰Hqo' k'eexaan, nił ch'idan lahtthagn' koht'iin iin xaah hqqsuu' ts'a' niign tsaadiil. *Christian* koht'iin iin hu' ay laa' ch'ale' xaah hqqsu' niign xaah tsaadiil.

¹¹Ay nił ch'itah ts'a' nchaah ts'a' nühts'a' ch'indhiht'adn shłaa' eh, huunah'ijh. ¹²Ay hach'uunehtan iin dii *Jew*' koht'iin iin neexaah hqqsu' ts'a' hudaaniil huuhunay, nühxon du', "*Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat huuthüh haahijit'üüt," nühuunijh. Hqo' ch'ah hihdet-shyaak, ch'ishyon iin k'at'ey huu'eh dahohnahnoo xaah. Ay hach'uunehtan iin *Jesus* jiliis k'et ehtiin eh hats'uunehtan de', nee'eh dahohnahnoo hehetnayh ts'a', hihneljiit. ¹³Doo iin *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat huuthüh haahijit'üüdün iin, huutah ts'anh ch'ehłaadn' iin *Moses* Huhtsiin Niign hqo' hqhdlaa' ts'a' k'eetaat k'ahihdiidiin. T'oot'ey nühxon hu', "Huuthüh hahtaat'üh," nühuunijh, nü'h'aaanah heneek nchaa eh huutaahheel xaah. "Nts'aa' huuts'enay k'eetaat *Moses* Huhtsiin Niign huuthüh hahijit'üüt," hihdaniil. ¹⁴Shin hu', tthihaa' heneek nchaa ts'ehłagn niign shijj' aanah daa' dihniil, "*Jesus Christ*, Neek'ach'hohłe', jiliis k'et neexaah ehtijj." Shaa ehtiin xaah, jah nan' k'et niign niit'ay Shaa łdagn hqołiin k'eh k'ahuut'ay t'aaan jah nan' k'et niign ts'a' ehtiin k'eh diht'eh. ¹⁵Dineh *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat ithüh ha'ijit'üüt de', hqo' baa k'alaa' huulay. Dineh *Moses* Huhtsiin Niign k'eetaat ithüh k'ahaa'ijit'üüdün de', hqo' baa k'alaa' huulay. T'oodjht'ay ay dineh ehshih, k'aadu'u honay niign it'aaahqo'aa' ts'a',

ay ch'ah łay eh hq̄' baa łaq̄' hq̄łj̄. ¹⁶Doo iin nts'aa' hahuu'uunaktan k'eetaat hetday iin du', tthiihqā' T'oodj̄ht'ay huudzee' shiit hq̄qsuu' ts'a' hq̄łiin huutł'aataa'aal ł'aan teejuh hutdaanił. Tthiihqā' łahthhagn' *Israel* koht'iin T'oodj̄ht'ay łay eh uunay iin chih xaah hq̄' ch'ah uutaaleel.

¹⁷Tthiihqā' jah ts'anł ndoo' doot'ey tay' t'ey k'ashaach'otdahndii. Hq̄' dihnay, shidn' t'ey *Jesus* ts'an łaq̄' diht'ay ł'aan baa aldaa diht'ay huu'ich'ohneh'iin xaah. ¹⁸Sh*Christian*' koht'iin iin, tthiihqā' *Jesus Christ*, Neek'ach'ihohłe', nüh'otdeegn' hq̄łł'at nühts'itaanak.

Paul Dinahtł'aa Ch'ittheh *Thessalonica* Key' Koht'iin ts'ą' Neetł'at

1 ¹Neexon, *Paul, Silas* eh, Timothy eh, daą' ch'ah nts'ineetł'at. *Thessalonica* key' koht'iin tah ts'an, doo iin T'oodiht'ay łay eh huunay iin, nühts'ą' nts'ineetł'at. T'oodiht'ay, Neeta', eh *Jesus Christ*, Doo Neek'ach'ihohłe', huutsan ahłji. Tthihąą' hqotł'at nühts'ihtaanak tł'aan nühdzee' shiit hqqsuu' ts'ą' nühtł'aach'ootaa'aal.

²Nił k'eenoo' nühxon łahthagn' xaah T'oodiht'ay, "Tsen-ji," honił tł'aan ndeeh hithadzelxoo danh nühxah T'oodiht'ay eh thadzelxoh. ³T'oodiht'ay, Neeta', naal daą' ch'ah nühaanah hets'el'nah. T'oodiht'ay łay eh uudahnay xaah, nts'ąą' niign hiniithan k'eetaat dahdi', Baa atnah shij'; dinee iin eh Baa'ahsiin xaah; tł'aan *Jesus Christ*, Neek'ach'ihohłe', noo' udiht'ey łay eh uudahnih, łąą' niign nliin hee'atnay xaah. ⁴*Christian* koht'iin T'oodiht'ay nühxantsiin tł'aan ch'itah daa hahuu'alshay chih, ay ch'ah heets'etnayh. ⁵Ndeeh T'oodiht'ay Aaneegn'suu' eh nühts'ą' ts'iniideel da', heneek eh shij'k'anühts'ą' ts'ahdal. T'oot'ey T'oodiht'ay t'ay' eh Botdeegn' eh nühts'ą' ts'iniideel. Jan chih: ndeeh nühts'ą' ts'iniideel da', Baaneegn' łay eh nliin ay ch'ah łąą' heets'etnayh. Nts'ąą' niign hqodij' ts'ą' nü'h'eh dzeltth'ii' da', ay ch'ah nee'ee'atnayh. Nühxah hqqsuu' ts'ą' uule' xaah, hq'ch'ah dzijidij'. ⁶Ay tł'aan nts'ąą' niign ts'el'ih k'eetaat eh Neek'ach'ihohłe' nts'ąą' niign hiiduudij' hiniithan k'eetaat, ch'ida' hq' ch'ah dahdij'. Hq' k'eexaan hqotł'at haniich'ihatdee t'oot'ey nee'aaneegn' uu'ahnii. Tł'aan T'oodiht'ay Otdeegn' xaa' ch'ida' haasaanayh ahłe'. ⁷Ay eh doo iin T'oodiht'ay łay eh uunay iin *Macedonia* nan' k'et ts'an, eh *Greece* nan' k'et ts'an, ay iin łahthagn', "Huuk'eh ts'uudij'," hiiniithanh. ⁸*Macedonia* nan' k'et danh eh *Greece* nan' k'et danh ishiit Neek'ach'ihohłe'Aaneegn' eh ch'ida' hahhaa' tł'aan doo nühdiiht'agn iin heneek nts'ąą' niign T'oodiht'ay łay eh uudahnay Aanah, nił ch'iduugn nan' k'et danh ch'ida' hihteedeel, heneek eh. Ay xaah ch'ale', ch'ehłaadn' dinee iin ishiit danh nühaanah, ay xaah ch'ah k'ats'ihuuheel. ⁹Ndeeh

nühts'a' ts'iniideel da' t'laan nts'aa' nee'aaneegn' hqqsuu' ts'a' uunahnii, Macedonia eh Greece koht'iin hiixaah thahdelxoh. Jan chih aanah thahdelxoh: k'alaqa' huulay niign ch'a' nihts'aadahda' ts'a', T'oodiht'ay, Doo hoonay eh laqa' ntiin ts'a', niinahdeel, baa atnaa' xaah. ¹⁰Jan xaah chih: ndeesh Ushye'e dagn nan' k'et ts'anh nataadaa' danh, udoodidhaltth'ih xaah. Ushye'e, Jesus, doo hijlaagn tah ts'anh needihtiin, ay ch'ale' ndeesh T'oodiht'ay dinee iin huu'otnalshaa danh ch'a' nee'ihshih.

2 ¹Christian koht'iin, ndeesh nühts'a' ts'iniideel da', k'ashyaqa' nüts'a' tsiideel, hqo' ch'ah laqa' hee'atnayh. ²Thessalonica key danh nühts'a' ts'iniideel ttheh, ch'ehlaadn dinee iin k'aneexaah suunihdih'ay, ay t'laan ndeesh Philippi key dzeltth'ii da', ch'ishyon iin chih ts'ahqot'eh neekja' daahetdlih. Hqo' ch'ah chih hee'atnayh. Hqo' ch'ah neek'ia' hut-shyaaq t'oot'ey nühtah chin k'ats'ineljiiidn ts'a', T'oodiht'ay t'ay' xaa' Baaneegn' suu' eh hqo' nühts'enih ch'ida'. ³Nts'aa' nühts'enay ch'ida', hqo' ch'ah laqa' hqot'eh. "Ch'its'aa' niign dzuudijj'," k'ats'iniithan eh hqo' nühts'enih ch'ida' t'laan k'at'ey nadanühts'inaa'aa ch'ida'. Neexon hu' T'oodiht'ay, "Shaa huuhuuheel," nee'uunih t'laan Daaneegn' suu' neet'aa'ijldah. ⁴Hqo' k'eexaan, nts'aa' niign, "Hqo' hihdaaniijj," nee'uunay, hqo' k'eetaat ts'enih. Dinee iin hqqsuu' ts'a' nee'aanah huuduunijj' xaah, hqo' ch'ah xaah k'ats'ihqohaa'. T'oot'ey ts'ihqohaa', T'oodiht'ay hqqsuu' ts'a' nee'aanah uuduunijj' xaah. T'oodiht'ay nts'aa' niign ts'ijidiin hee'etnayh. T'laan dii xaah hqo' niign ts'ijidiin hee'etnayh. ⁵Hqqsuu' ts'a' nühaanah ts'ihqohaa', t'oot'ey k'alaqa' ts'ida'udidhiht'ay eh k'anühts'enay hqo' ch'ah xaah nühaanah k'ats'iniideel ch'ida'. Hqo' ch'ah hee'atnayh. Jan chih: nühts'an tah ts'anh neet'aa'ahdlah nühaanah hqot'at daaniits'etdee, hqo' ch'ah k'ananiits'etdee. T'oodiht'ay hqo' ch'ah hee'etnayh. ⁶Nühts'a'ts'iniideel da', nühxon eh ch'ishyon iin eh heneek suu' nee'aanah hihhuuheel xaah, hqo' xaah ch'ah hqo' k'ahuudiil. ⁷Doo Christ Daaneegn' eh huuteh'a' iin ts'ijiiin, "Hqodlaqa' niign eh nee'aanah nahihnay," hqo' dzaaniil de' t'ey, t'oot'ey hqo' ch'ah k'anühts'enay. T'oot'ey ch'inaqa' diits'ijkey' huuxantsiin eh k'anehtaa' k'eh t'ey, neets'ijkey' iin huuxaah ts'ijitsiin k'eh nühaanah ts'ijitsijj', ndeesh nühtah dzeltth'ii da'. ⁸Hqot'at nühaanah ts'ijits'iiin xaah, T'oodiht'ay Aaneegn' suu' nüht'aa's'ijldah t'laan chih hqodlaqa' niign eh nühts'ehtsaanak," hqot'at ts'iiniithanh. Hoohqhdlaqa' ts'a' niign nühts'itsaanagn, hqo' ch'ah ts'ijidijj'. ⁹Hqo'chaa' ts'eets'ihoh'ay eh tits'atnak. Christian koht'iin, hqo' nee'ee'alnayh. Tadm tah eh dziin tah needaataa xaah ts'etnaa', needaataa t'axoh k'ak'atnahta' xaah. T'laan chih T'oodiht'ay Aaneegn' suu' hach'its'uunehtanh, nüheh dzeltthii' eh.

¹⁰Nts'aa' niign nühaanah ts'ijidiin, hqo' ch'ah hee'atnayh t'laan T'oodiht'ay chih hii'etnayh. Nühxon hu' doo T'oodiht'ay lay eh uudahnay tth'itdee'ay niign eh, hqqsuu' ts'a' niign eh hqo' nühaanah ts'iidijj'. K'at'ey ts'ahqot'eh ts'a' nühts'ih'iil. ¹¹Ch'ita' diits'ijkey' xaah hqqsuu' ts'a' det-

shyaagn k'eetaat, hqo' ch'ah hqo' ahdlaa ts'a' ts'iidji'. ¹²Uudaldii xaah hqqsuu' ts'a' niign nuhdziinji'; heneek eh nuhts'a' thadzalxüü, ay ch'ah nuhxaah naniitaanak; t'aaan datdih'tay eh daa' nuhdziinji', "Dinee iin T'oodih't'ay hqqsuu' ts'a' daaday' eh hiishyüüt tth'itdee'ah, ay koht'iin ch'ah tahleel. Ay ch'ale' ch'itah haanüh'iidla, ndeek k'ach'ihohle' danh t'aaan ndeek Uudiichaa hqo'iin danh ishiit beh lehchinh tahdał xaah.

¹³Jan xaah chih noo' uudiht'ey T'oodih't'ay, "Tsen-'ji," ets'enih. T'oodih't'ay Aaneegn' eh nuhts'a' ts'iniideel da', ay ch'ah dahth'agn t'aaan ay ch'ah laa' uudahnji. T'oot'ey dinee iin ay Heneek eh nuhts'a' niiniideel, ay Heneek T'oodih't'ay Aaneegn' laa' hqo'iin, ay ch'ah laa' uudahnji. T'oodih't'ay Aaneegn' nuh'eh nt'eh. Ay ch'ale' laa' uudahnji. ¹⁴Sh*Christian*' koht'iin, T'oodih't'ay chiill' key' iin *Judea* nan' k'et lehchinh heedeel iin nts'aa' huu'eh hut-shyaagn, k'eetaat nuh'eh hut-shyaak. Nuhxon xaa' nuhkoht'iinn' eh t'ey dotnahnoh. *Judea* koht'iin xaa' diikoht'iinn' eh doodetnoh k'eh hqot'eh. ¹⁵*Judea* koht'iin iin *Jew* moqsii', doo *Jesus* k'alaq' uunay iin, Neek'ach'ihohle', *Jesus*, eh T'oodih't'ay xaah hqo'hee iin hexaa, t'aaan nee'eh dahohnihnoh. Nts'aa' hetday eh, T'oodih't'ay hiishyüüt k'at'ey tth'ehdih'ay. Ay koht'iin iin lahtthagn' dinee iin ithach'ihuudih'a'. ¹⁶*Jew* koht'iin k'a'iiłay iin heneek nts'aa' huhtahshih aanah eh hants'uunehtan eh, ay koht'iin iin uk'ee'e huhtehdzayh ts'a' ninehteedlah. Hqo' ts'ahqot'eh niign nił k'eenoo' t'ey daadi'. T'oot'ey t'axoh T'oodih't'ay huu'eh ushiit ts'idaahuudiit'eh t'aaan duunoo' haathał ts'a' ts'idaa'uudaat'eeł.

¹⁷*Christian* koht'iin, neexon du', ndeek hqotsuul utniithaat nuhch'a' ltaats'iniideel da', nuhxaah ltaanints'inetdeek. Nuh'eh k'adziltth'ii t'oot'ey tth'ih'tah noo' uudiht'ey nuh'aanah nanints'etdee. Lay eh "Nanuhts'inal'iił," ch'ida' nuhts'uunji. ¹⁸"Nuhxaah nats'utdeel," ch'ida' nuhts'uunji. Shin hu', *Paul*, hqodlaa danh huutehdzayh ts'a' huuts'a' natuhshya' nihthanh t'oot'ey ts'ant'ay *Satan* moqsii' k'ee'e nee'uuton'. ¹⁹Ndeek *Jesus*, Neek'ach'ihohle', dagn nan' k'et ts'anah nataadaal, danh doo lay eh yuunay iin tahleel, hqo' ch'ah heets'etnayh. Ay koht'iin tahleel xaah, neexaah uutaasuul t'aaan T'oodih't'ay laa' tsen-'ji nuhxaah tsaaleel. ²⁰K'aaduu' nuhxon huu' neets'a' ahchaa t'aaan nuhxon nuh k'eexaan neeshyüüt hqqsuu' tth'itdee'ah.

3 ¹Ay eh, neexon nuhts'inuh'ji' kaah hqot'at daaniits'etdee ts'a' t'oot'ey k'anuhts'a' tsaadal ts'a' *Timothy* nuhts'a' ts'uh'a'. *Athens* key neexon shij' dzeltth'ih de', uutaasuul. ²*Timothy*, doo nee*Christian* chiill' nliin t'aaan doo nee'eh heneek suu' *Christ* aanah eh T'oodih't'ay xaah etnaa, ay ch'ale' ch'ida' nuhts'a' tseh'a'. Hqo' hoodiin, *Christian* niign xaah nuht'ay' uule' xaah nuhts'itaandak xaah t'aaan *Christian* niign aanah tay' hqo' nuhduunii' xaah. ³Nuh'eł doodetnoh eh, sq' aat dinee iin xaa' *Jesus* laa' uudahnay hetdahtsiidn. Neexon lahtthagn' *Jesus* lay

eh ts'uunay, nee'eh dotdatnoh. Nühxon xaa' chih hee'atnayh. ⁴Nüh'el dzeltth'ii' da', "Nühxon iin eh huuts'ihdlaq ts'a' noo' niik'uul nee'eh dotdatnoh," hqo' nühts'enih. Hqo' hut-shyaagn nee'ee'atnayh. ⁵Ay eh, nühaanah duhtth'agn kaah hqot'at daanii'ishthiidn, nühts'a' tidhak'a', datdih'tay eh laq' uudahnih de' nühe'utnay xaah. Ts'ant'ay *Jesus* laq' utdahniil ch'a' nühi'tsiin le'. Nts'aq' niign det-shyaagn heets'etnayh t'aaan nühxon dagn taat'ee' k'ats'iiniithan. Hqo' det-shyaagn de', shaq' t'ey T'oodih't'ay Aaneegn' eh nühtah ts'atnaa' k'eh uutaat'ee'.

⁶"Toot'ey k'aadiida' *Timothy* nühts'anh neets'a' na'inshyah. Heneek suu' nühaanah eh na'inshyah. Nts'aq' niign T'oodih't'ay lay eh uudahnay t'aaan nts'aq' niign Dii eh dinee iin huuxaa'ah'tsij' nee'ehnih. Jan chih: "Ni' k'eenoo' nühe'eh huuxaa' hqqsuu' ts'a' naniich'ihetdee t'aaan lay eh nanühts'inul'ij' hiiniithan," nee'ehnih. ⁷Nee'eh hqo'chaa' doodetnoh eh hanints'etdee. Toot'ey, *Christian* koht'iin, hasaanayh nee'ahxaa. Noo' uudih *Jesus* lay eh uudahnay, ay ch'ah eh hasaanayh ts'ij'ij'. ⁸Datdih'tay eh Neek'ach'ihohle' lay eh uudahnay xaah, t'axoh huuts'itaanak. ⁹K'aaduu' tay' t'ey nüxhaah T'oodih't'ay laq' tsen'ij' tsaalee'. T'oodih't'ay naal nüxhaah hasaanayh ts'ij'ij'. ¹⁰Tadn tah eh dziin tah T'oodih't'ay eh laq' hithadzexoh, nühts'onuh'iin xaah t'aaan tay' t'ey *Christian* niign eh nühts'ehtsaanak xaah.

¹¹Tthihaq' T'oodih't'ay, Neeta', eh *Jesus*, Neek'ach'ihohle', ts'ahqot'eh ts'a' neettheh nutdaathal ch'a' neexaah hohtahtsayh, nühts'a' tsuudeel xaah. ¹²Tthihaq' Neek'ach'ihohle' nühts'itaanak, dziin eh ni' k'eenoo' t'ey ni'xaah tattsij' xaah eh lahtthagn' ch'ishyon iin xaah tahtsij' xaah. Hqo'chaa' nüxhaah ts'ij'isij' k'eh t'ey, hqo' ch'ah eh huuxaa' tahtsij' ts'iiniithan. ¹³Ay koht'iin ahlij' ts'a' tth'itdee'ay niign dahdi' ts'a', Ut'ay' eh Baa hqo' tahdiil. Ay de', ndeeh *Jesus*, Neek'ach'ihohle', doo iin lahtthagn' uts'an yiiliin iin eh nataadaal danh, "Ch'its'aq' niign dahdi'," doot'ey k'a'ehnay t'aaan T'oodih't'ay, Neeta', naal tth'itdee'ay koht'iin tahleel.

4 ¹*Christian* koht'iin, nts'aq' niign tal'iil, T'oodih't'ay nühxon eh Baa uule' xaah, hqo' ch'ah ch'ida' neets'anh uudaldij'. Hqo' k'etaat al'ih. Ay t'aaan t'axoh dziin eh ni' k'eenoo' t'ey al'ih ts'a' T'oodih't'ay nühxon eh Baa uule' xaah, hqo' ch'ah Neek'ach'ihohle', *Jesus*, qqsii' eh hqot'at daaniits'etdee. ²Nts'aq', "Hqo' dahdi'," ch'ida' honay, hqo' ch'ah hee'atnayh. Neek'ach'ihohle', *Jesus*, uxaa' doodijit'ay eh hqo' dzij'ini'. ³T'oodih't'ay tth'itdee'ay koht'iin ahle' iniithan. Dineh eh ts'exeh lay eh ni' eh hetday, ay k'eh koht'iin hqo' ch'ah tahleel. ⁴Dineh iin, doot'ey nühtah ts'anh ts'exeh uuniik de' tah, tth'itdee'ay niign eh dii'aat eh taadaal t'aaan nts'aq' baa hqqsuu' ts'a' hqo'ij' dii xaa' hqo' ch'ah taadiil. ⁵Doo iin T'oodih't'ay k'alaa' uunay iin k'eh k'ataadiil. Ay iin koht'iin ts'exeh eh uhte' kaah baa hqot'at daaniihetdee. ⁶Ay eh, sq'

ch'ishyon dineh u'aat eh ahtiadn. Hqo' ch'ah niign ts'ahqot'eh nt'eh. Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' doo iin ay ch'its'aa' niign hihdet-shyaagn iin huu'otnalshyaa. Datdihhtay eh ch'ida' hqo' nuhdzjini'. 7 T'oodiht'ay ch'itah Daa hanee'alshay, tth'itdee'ay koht'iin ts'uule' xaah. "Dineh ts'exeh eh ts'ahqotleek ts'a' k'ahuhdiin," iniithanh. 8 Doo ay hach'uunaktan t'ey k'at'ey shdiitth'agn, ay koht'iin T'oodiht'ay dahthan. T'oodiht'ay, ay ch'ale' doo iin l'aa' yuunay iin Dotdeegn' huutl'aadijtaa.

9 *Christian* koht'iin, t'axo ay nts'aa' niign nixaaah taatsji' nuhxaah jindhiht'at. Nts'aa' niign nixaaah tattsji' T'oodiht'ay ts'anh ch'ida' hqo' uudaldji'. 10 Lahthagn' *Christian* chiill' key' iin *Macedonia* nan' k'et tagh' hihdelth'ii iin xaah, hqo' niign ch'ida' dahdji'. T'axoh dziin eh nif k'eenoo' t'ey tahdiil' ts'iniithanh. 11 Dinee iin eh hoknoo kaah sq' ts'eehah'iin. Nuhxon xaa' k'ahalthat ts'a' tahdiil'. Dii nuhdaatah xaah tatnaa. Ay koht'iin tahleel', ch'ida' hqo' nuhdzjini' keetaat. 12 Ay koht'iin ahlij' de' t'ey, doo iin T'oodiht'ay lay eh k'ahuunay iin lahnuhuudaaniil'. T'aaan chih, t'axo'ay dinee iin nuhdaatah xaah k'anuhhihna'h'iil.

13 *Christian* koht'iin, l'aa' niign jilaagn iin aanah hee'atnay ts'iniithanh. Hqo' ch'ah hee'atnayh de' t'ey, doo *Jesus* k'al'aa' yuunay iin ts'ehooqhdaq' k'eh k'ahqo' ts'uutahdaq'. 14 *Jesus* ehtji'. Ay t'aaan jilaagn tah ts'anh haa'inshyah t'aaan nahotnayh. Hqo' k'eexaan, T'oodiht'ay doo iin *Jesus* lay eh huunay jilaagn iin *Jesus* eh nahuutalsheel'. Hqo' ch'ah l'aa' ts'uunay.

15 Neek'ach'ihohle' nts'aa' hach'uunehtan, hqo' ch'a daa' nuhtsenih'. Shiit dziinn' ndeeh Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' nataadaal' danh, ch'ittheh jilaagn iin daa niidadelshyah. Ay t'aaan doo honay iin daa niidadelshyah. 16 Ishiit danh *Jesus* Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' datdihhtay eh uutaahleel'. Ishiit danh chih, T'oodiht'ay Aaneegn' nadatdeleegn haske' uutaahleel' t'aaan T'oodiht'ay *trumpedn'* eh haashataa'aaal'. Doo iin *Jesus* ch'ida' lay eh huunay jilaagn iin, ay iin ch'ittheh nihtatdaal' t'aaan nahohtatnayh. 17 Ay t'aaan doo iin *Jesus* lay eh uunay iin doo tth'itah honay iin, ay iin ch'ale' dagn' k'oh ishiit danh Beh dagn' nahtatdaal', *Jesus* dzuut'e' eh xaah. Ay t'aaan dagn nan' k'et Doo Huuhqhchah ts'a' K'ach'ihohle' eh duunoo' hqhchaah ts'a' dzalht'hiil'. 18 Ay eh, ay heneegn suu' eh nifl'sitatnayh, haasaandayh tahleel' xaah.

5 1 *Christian* koht'iin, ndeeh nataadaal' uutaaleel' danh t'aaan nts'aa' nataadaal' ttheh uutaadiil', hqo' ch'ah aanah t'axoh hqo' nuhxaah jindhiht'at. 2 Dziin ndeeh Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' nataadaal' danh nuuniithat danh, ndeeh ch'ine'iin dine' tadn tah niishay danh k'eh uutaaleel' t'aaan nts'aa' huutaadiil' ts'a' t'ey hets'atniign. Nuhxon xaa' hqo' ch'ah l'aa' hee'atnayh. 3 Ndeeh dinee iin, "K'atdatjetguu' danh shiit danh nts'aa' t'ey ts'ahqot'eh ts'a' k'aneexaa' nutdahtaal'," henay danh, ay ch'ale' ishiit danh hantey' t'ey hutdaanutdaathaal'. Ay iin k'at'ey ay ch'a'

łtaatilłthhal. Dii ts'exeh uts'eeninn' uuteele', hantey' t'ey ehts'iik. Ay ch'ah ehts'iign eh k'eh t'ey, hantey' t'ey ay dinee iin eh hutdaanutdaathał. ⁴T'oot'ey *Christian* koht'iin, nühxon hu' nattł'adn shiit k'adalłth'i. Ay eh ndeeh ay dziin nuuniithat danh, ch'ine'iin dine' tadn ta niishay hutshyaagn k'eh nüh'eh k'a'utaadiil. ⁵Nühxon łahłthagn' kün' neldzeegn koht'iin ahlłjį ts'a', dziin koht'iin ahlłjį. Ay koht'iin T'oodłht'ay k'eetaat tsaadił hiiniithanh. Neexon hu', *Christian* koht'iin ts'įłjį ts'a', tadn koht'iin k'ats'iilay tł'aan chih nattł'at koht'iin k'ats'iilay. Ay koht'iin T'oodłht'ay k'eetaat tsaadił k'ahiiniithan. ⁶Ay eh, ch'ehłaadn' iin ndeeh nataadaał danh k'alahhiyuudiinay. Hehtiadn k'eh hqqt'eh. Ay kohtjįn k'atsaałeel. Kol ts'ihotndayh k'eh tsaat'eeł tł'aan ndeeh nataadaal danh kaah suudzalnił. ⁷Tadn tah dinee iin hehtiat tł'aan chih tadn tah dinee iin ch'ihetnnaq. ⁸T'oot'ey neexon du' dziin koht'iin ts'įłjį tł'aan ndeeh nataadaal danh kaah suudzalnił. Bahdeh'ay dine' naabaa xaah suudelshyaak de' t'ey, ch'iitsay diidzehchiit eh'ąą tł'aan ch'iitsay tthiishoo chinaadel'ąą, ts'itdaayuudiht'ay iin ts'an h botdaanagn ch'a'. Bahdeh'ay dine' k'eh t'ay ts'itdaanee'uudih iin xaah suudelshyaak k'eh t'ey tsaat'eeł. T'oodłht'ay łay eh ts'utdaanił tł'aan chih ay eh dinee iin xaah tsaatsjį'. Hqqt' hotday ch'ah ts'ahqqt'eh niign ch'a' neets'iniiniik. Hqqt' ts'etdį' ts'a' ndeeh bahdeh'ay dine' ch'iitsay diidzehchiit eh'ąą, ts'itdaayuudiht'ay iin xaah suudelshyaak, hqqt' k'eh t'ey nt'eh. Jan chih: neetahshih łąą' heetsatnayh. Hqqt' hotday ch'ah ts'ahqqt'eh niign ch'a' neets'iniiniik. Hqqt' ts'etdį' ts'a' ndeeh bahdeh'ay dine' ch'iitsay tthiishoo natdel'ąą, ts'itdaayuudiht'ay iin xaah suudelshyaak, hqqt' k'e t'ey nt'eh. ⁹T'oodłht'ay ch'ita daa haanee'įđla. Hqqt' ch'ah det-shyaak, Neek'ach'ihohłe', *Jesus Christ* nee'uhshih xaah. Hqqt' ch'ah det-shyaak, neets'ant'ay' xaah Baa ts'a' hqqt'iin eh nee'aach'otdaathal ch'a'. ¹⁰*Christ* nee ts'ant'ay xaah ehtjį, łahłthagn' beh dzalłth'iil xaah. Hqqt' ch'ah iniithanh, ts'ootaanayh de' t'ey tł'aan ts'įłlaagn de' t'ey, ndeeh nataadaał danh. ¹¹Hqqt' k'eexaan, t'axoh nts'ąą' hqqt'suu' ts'a' niign dahđį, hqqt' ch'ah k'eh noo'uudih heeneek eh day eh niłts'itatnak.

¹²*Christian* koht'iin, doo iin T'oodłht'ay xaah nühłah hetnaa iin łahhuu'utdahnił ts'iiniithanh. Doo Huuhqhcha ts'a' K'ach'ihohłe' ay iin ch'itah haahuu'įđlah, hqqt' hqqt'iin nüh'ehłh niign xaah tł'aan utadaldii xaah hach'ihuhnehtan xaah. ¹³Dii t'ey T'oodłht'ay xaah hetnaa, hqqt' ch'ah xaah hqqt'at łahhuu'utdahnił tł'aan huuxaah tahtsjį'. Nühxon xaa' hotnoo' ch'a' an' heedzeldah k'eh taht'eeł.

¹⁴*Christian* koht'iin, daq' ch'ah tahđił ts'iiniithanh: doo iin k'atsatnaal hiiniithan iin, ch'its'ąą' niign dahđį' hqqt' idahłh; doo diłłtaaniich'inelłhiit ushiit ts'idaahuudiit'ay iin, heneek eh huuts'itahnak; doo *Christian* ut'ay' kol iin, hqqt'ay' iin ch'ah huuts'itahnak. Łahłthagn' dinee iin huuts'inahniign eh, hantey' t'ey k'at'ey hitidhahtsal. ¹⁵Huu'uudatłh. Doo

ch'its'aa' niign nüh'iilaagn, sq' ch'its'aa' udihnah ts'a' dahlee. T'oot'ey lahtthagn' dinee iin eh nił eh hqqsuu' ts'a' tsaadił nił k'eenoo' nahthiil.

¹⁶Hasaanayh noo' hqchaah ts'a' tahleeł. ¹⁷Haniichat-that shij' taht'eel. ¹⁸Nts'aa' t'ey nüh'eh hut-shyaagn xaah T'oodjht'ay tsen-'ij tahleeł. Hq' ch'ah niign tahdił, *Christ Jesus* xaah al'ay eh, T'oodjht'ay hq' ch'ah tahdił iniithan xaah.

¹⁹Sq' T'oodjht'ay Otdeegn' uk'ee'e ahton'. ²⁰Doo T'oodjht'ay xaah hqchee de', shyaq' t'ey hqchee sq' inahthiin. ²¹Huu'jhdlaq ts'a' tthee' k'ahahnayh. Ay t'aaan, diit'ey ayt'oo nsq de' t'ey, hq' k'eetaat tahdił. ²²T'aaan diit'ey ts'ahqot'ay niign, ay ch'a' daltth'iil.

²³T'oodjht'ay, doo neeshyüüt hqqsuu' ts'a' neet'aa'ij'aaan, tthihaq' 'ut'ay' xaa' Baa shij' tal'iil. Tthihaq' T'oodjht'ay k'aaduu' ts'anah noo' ndeeh Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, nataadaal danh, nühts'itaanak, ch'its'aa' niign ch'a' an'hetalshyah xaah. Tthihaq' nühshinh t'ey eh nühshyüüt t'ey eh nüh'otdeegn' t'ey ch'its'aa' niign ch'a' an'hetalshyah. ²⁴Doo ch'itah daa haanüh'ijidlay, laq' t'ey n'ij. Nts'aa' nay k'eetaat hq' ch'ah taadił.

²⁵*Christian* koht'iin, neexaah hithatdaxoh.

²⁶Doo iin *Christian* koht'iin lahtthagn', shaa nahuunalts'uu'.

²⁷Doo Huuhqchaah ts'a' K'ach'ihohle' qqsii' eh datdijhtay eh daq' nühdihnih: *Christian* koht'iin lahtthagn' eh jah dinaht'aa uutahsiil nihthan. ²⁸Tthihaq' Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, hqot'at nühts'itaanak.

Paul Dinahtł'aa Łaakey Danh *Thessalonica* Key' Koht'iin ts'ą' Neetł'at

1 ¹Neexon, *Paul, Silas* eh, *Timothy* eh, daą' ch'ah dzineetł'at. *Thessalonica* key' koht'iin tah ts'anĥ, doo iin T'oodiĥt'ay łay eh huunaŷ iin, nũhts'ą' dzineetł'at. T'oodiĥt'ay, Neeta', eh *Jesus Christ*, Doo Neek'ach'ihohłe', huuts'an aĥłji. ²Tthiĥąą' ĥqqtł'at nũhts'iĥtaanak tł'aan nũhdzee' shiit ĥqqsuu' ts'ą' nũhtł'aach'ootaa'aal.

³*Christian* koht'iin, nił k'eenoo' nũxon xaah T'oodiĥt'ay, "Tsen-łji," honiĥ. Nts'ąą' al'ay xaah, ĥq' ch'ah ts'et-shyaagn nsq. T'oodiĥt'ay łay eh uudahnĥ ts'ą', dziin eh nił k'eenoo' tay' uk'ahahdee, tł'aan dziin eh nił k'eenoo' tay' niłxaah attsił'. ⁴Ĥqqsuu' ts'ą' niign dahday xaah, ch'ishyon iin ch'idanh danh doo iin T'oodiĥt'ay łay eh huunaŷ, ndeeĥ łehchinh heedeel danh, nũh'aanah ĥq' huuts'enĥ. Nũh'eh doodetnoĥ tł'aan haniich'atdee t'oot'ey noo' uudiĥ T'oodiĥt'ay łay eh uudahnĥ tł'aan k'at'ey hedidhahtsal. Ĥq' ch'ah nũh'aanah huuts'enĥ.

⁵Nts'ąą' nũh'eh hut-shyaagn eh, T'oodiĥt'ay tth'itdee'ay niign eh dinee iin xaah k'aholthadn iin shił' huu'etdatjahkay huu'ich'ooneĥ'ĥ. Ndeeh T'oodiĥt'ay k'ach'ihohłe' danh, ay ch'ah xaah nũh'aach'otdeethiit. Ay t'oot'ey dziin eh nił k'eenoo' tay' ĥqqsuu' ts'ą' koht'iin aĥłji. ⁶T'oodiĥt'ay ĥqqsuu' ts'ą' niign day eh, doo xaa' nũh'ach'otdeedee iin, ay ch'ale' T'oodiĥt'ay huu'ach'otdeedee huutahtsayĥ. ⁷Nũxon ach'otdeedee, ch'ah nũhts'itaanak tł'aan neexont'ah neets'itaanak. T'oodiĥt'ay ĥq' ch'ah taadił, ndeeĥ Neek'ach'ihohłe' dagn nan' k'et ts'anĥ T'oodiĥt'ay Aaneegn' nadatdeleegn diĥtay iin eh nataadaal ĥitnah'iil danh. ⁸Ay iin kũn' deek'an' eh d'q' haadał. Doo T'oodiĥt'ay its'etniign iin eh doo heneek suu' Neek'ach'ihohłe' *Jesus* aanah k'ak'ahohthadn iin, ay iin ch'ale' *Jesus* ts'anĥ u'otnalshaa. ⁹Ay dinee iin duun'ó' ĥqĥchaah ts'ą' huu'otnahshaa tł'aan Neek'ach'ihohłe' eh ĥqĥchaa' t'ay' ch'a' ch'ishuy danh ĥihdaltth'iil. ¹⁰Ay dziin ndeeĥ nataadaal nuuniithat danh ĥq' ch'ah uutaadił. Ishiit dziin nataadaal, doo łay eh yuunaŷ iin łatthagn' iin Yaa tsenaa'łji eh

hii'aanah doodihsoon daaniil xaah. Nühxon chih huutah daltth'iil, nee'aaneegn' eh nüh'eh ch'ida' thadzelxüü lay eh uudahnij' xaah.

¹¹Hqo' k'eexaan, nił k'eenoo' nühxaah hithadzelxoh. T'oodiht'ay k'eetaat tahdiił xaah, nühts'itaanak ts'iiniithanh. Tthihqaa diit'ay' xaa' nühts'itaanak, lahtthagn' hqosqo niign tahdiił, hqo' ch'ah tahdiił xaah t'aaan lay eh uudahnay eh, noo' uudih baa tatnaał xaah. ¹²Hqo' ch'ah hut-shyaagn de', Neek'ach'ihohle' *Jesus* Qqsii' aanah doodihsoon dahniil t'aaan nüh'aanah doodihsoon daaniil. Jah huu'ihdlaa ts'a' uutaadiil, neeT'oodiht'ay' eh Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, hqotł'at neets'ihtaanak xaa'.

2 ¹Ndeeh Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, nataadaał danh t'aaan Beh lehchinh tsaadal, hqo' ch'ah aanah daa' nühdihnih. *Christian* koht'iin, datdijhtay eh daa' nühdihnih: ²nüh'jini' sq' hantey' t'ey nił ch'itah ts'a' naniich'ahdee t'aaan doot'ey Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' Dziinn' ishiit nuuniithadn da' hqo' nay, ay xaa' ch'ale' sq' baa taniinat-thiidn. Doo nts'aa' noo' uutaaleel aanah hqohee hqo' nay huule'. Doo hqo' hach'uunehtan hqo' nay huule'. Doo dinaht'aa k'et nühts'a' ch'ihneet'adn hqo' nay huule'. ³Sq' doot'ey nanühnuu'aa. Daa' ch'ah niign uutaaleel: tthee', noo' haathał danh dinee iin T'oodiht'ay ch'a' ts'ahdaadał. Ishiit nuuniithat danh doo nach'uudah'iin k'ia' el'ay hitnah'iil t'aaan yik'etalnak. Ay ch'ale' T'oodiht'ay ndeesh duunoo' hqhchaah ts'a' ch'otnalshaa danh niitahteeł. ⁴Huu'ihdlaa ts'a' diit'ey dinee iin lahhiiyuunay t'aaan dii nahtaa' hiiniithan, ay ch'ah k'ia' tal'iil. Diit'ey dinee iin, "Jah shT'oodiht'ay nt'ay," henay, ay ch'ah chih k'ia' tal'iil. Diixaa' diichaa' taltsayh noo' haathał ts'a'. T'oodiht'ay hithahdelxoo shyah choh t'ey daataahaal. Ishiit taadaał t'aaan, "T'oodiht'ay diht'eh," daa' daaniil.

⁵Ndeeh nüh'eh ihdaa' da', hqo' huuhqhdlaa ts'a' hqo' nühdihnij'. Hee'alnáyh? ⁶T'oot'ey k'aaduu', dii ay ch'ah ehtsayh, ay ch'ah k'at'ey hitnah'iil xaah t'aaan k'at'ey yik'etalnagn xaah. Dii nlił ts'a' hee'atnayh. Duunoo' hqo' t'ey haathał ishiit nuuniithat danh doo nach'uudah'iin k'ia' el'ay hitnah'iil t'aaan yik'etalnak. ⁷Dinee iin dziin nił k'eenoo' tay' nach'uudah'iin k'ia' hal'ij' ch'ida'. T'oot'ey dii hqo' huu'ihstsiin ts'a' t'ey hits'ihetniik. K'aaduu' T'oodiht'ay nts'aa' xaa' nde'ehuudel'ah, nach'uudah'iin k'ia' noo' k'ahul'iin xaah. Duunoo' hqo' t'ey haathał ishiit nuuniithat danh, T'oodiht'ay nts'aa' xaa' tay' k'at'ey nde'ehuu'etdal'aal. ⁸Ay t'aaan doo nach'uudah'iin k'ia' el'ay hitnah'iil t'aaan yik'etalnak. Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle', *Jesus*, ndeesh hqotł'at kün' neldzeegn shiit nataadaal danh, ishiit danh yit'ay' yich'a' itaataaleel t'aaan yitidhalxeh xaah uutaahel. ⁹Doo nach'uudah'iin k'ia' el'ay ts'ant'ay t'ay' eh taadaał. Huu'ihdlaa ts'a' nahootahdaa, hech'ihohnah'iil xaah t'aaan ch'its'aa' ch'aa' hol'ih chih ts'a' taadiil. ¹⁰Doo duunoo' hqhchaah ts'a'

mooqtaashaa iin, ay ch'ale' nadahutnaa'aa, huu'ihdlaa ts'a' ts'ahqot'eh niign day xaa'. Laa' niign hqo' ch'ah xaa' hihtat-shih t'oot'ey hqo' ch'ah niign k'at'ey daanihtatdee. Ay t'aaan hqo' ch'ah niign k'eetaat k'at'ey hihtaadiil. Hqo' k'eexaan duunoo' hqhchaah ts'a' huu'ootaashaa. ¹¹ Ay eh, T'oodjht'ay ch'its'aa' niign t'ay' huuts'a' niitaa'aa' ts'a', ay xaa' elshyak niign noo' uudih laa' huuhuhdaaniil. ¹² Ay eh, lahtthagn' doo iin laa' niign k'alaa' hiiniithan t'oot'ey ts'ahqot'eh niign kaah daniihetdee, ts'ahqot'leek niign huuxaah hqosqo nasaanayh huu'eh uule' xaah, ay iin ch'ale' huu'otnalshaa.

¹³ *Christian* koht'iin, nuhxon huu' doo iin Neek'ach'ihohle' xantsiin, nuhxaah ch'ale' ni k'eenoo' T'oodjht'ay tsen-'ii ts'enih. Nuhxaah noo' uudih T'oodjht'ay tsen-'ii edzaaniil. T'oodjht'ay doo iin huutakshih niithan iin tah ts'anh ch'ida' ch'itah xaah nuh'iidlah, uchiill' key' iin tahleel' xaah. Dotdeegn' t'ay' xaa' t'aaan laa' niign lay eh uudahnih xaa', hqo' ch'ah det-shyaagn. ¹⁴ T'oodjht'ay Aaneegn' suu' eh hanuhnts'uunehtaan, ay aaneegn' xaa' diixaah, "Aan," nuh'ehnih. Dinee iin Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, hii'aanah duunoo' hqhchaah ts'a' utthiilatdahdal, hqo' ch'ah Beh lehchinh ahda' xaah, hqo' ch'ah det-shyaak. ¹⁵ Ay eh, *Christian* koht'iin, dijhtayh ts'a' na'ahdee t'aaan laa' niign hanuhnts'uunehtaan hqo' ch'ah daahuutat-ton'. Hanuhnts'uunehtaan eh t'aaan needinaht'aa' eh laa' niign uudaldii xaah nuhdzenij'. ¹⁶⁻¹⁷ Tthihaa' Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, eh T'oodjht'ay, Neeta', hqosuu' ts'a' daht'ay nuht'aaach'ootaa'aa' t'aaan dahtay nuhtahtsayh, huuhihdlaa ts'a' hqosuu' ts'a' niign dahniil xaah t'aaan huuhqhchaah ts'a' hqo' ch'ah tahdiil xaah. T'oodjht'ay neexantsij' t'aaan hqot'at neets'iniiniign xaa' suunayh neet'aa'ii'aaan hqot'ey nee'eh taat'eel' neet'aaach'oo'ii'aa' t'aaan nts'aa' noo' haatha' ts'a' uutaashaal aanah neeshyüüt hqosuu' ts'a' neet'aaach'ii'aa'.

3 ¹ Ch'ik'eet'üüd'n hqo' duhnij' nihthan, hqot'eh. "*Christian* koht'iin, neexaah hithatdaxoh. Neek'ach'ihohle' Aaneegn' ch'ishyon iin xaah hantey' t'ey noo' uudih hqo' taadiil t'aaan lahhiiyuunay eh hiiyuuniik ts'a', nuhtah hut-shyaagn k'eetaat, hqo' ch'ah ts'iniithanh. Hqo' xaah ch'ah hithatdaxoh. ² Ch'ehlaadn' iin Baaneegn' k'alaa' huudiinay xaah, neexaah daa'ch'ah hithatdaxoh: doo iin ts'ahqot'eh hijiin t'aaan ch'its'aa' tsaadiil nee'eh, hiinihthan, ay iin ch'a' tahshih xaah, T'oodjht'ay eh hithatdaxoh.

³ T'oot'ey Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' Daaneegn' k'eetaat det-shyaak. Dijhtayh ts'a' nuht'aaach'ii'aa' t'aaan doo ts'ahqot'eh niin ch'a' nuhtahshih. ⁴ T'aaan nuh'aanah Neek'ach'ihohle' lay eh ts'iniithanh ts'a', nts'a' hqo' tahdiil nuhts'enay hqo' k'eetaat t'axoh dahdi' ts'a' heets'etnayh. T'aaan nts'aa' hqo' tahdiil nuhts'enay hqo' k'eetaat noo' uudiht'ey tahdiil heets'etnayh.

⁵Tthihq̄q̄ Neek'ach'ihohle' ndeeh T'oodjht'ay hq̄qt'at nühxantsiin hee'atnay danh ishiit lay eh danh t'ey nüh'eh nuutaa'aał. Jan chih: tthihq̄q̄ ndeeh *Christ* t'ay' xaa' nił k'eenoo' uudahnay t'aaan k'ahedahtsiidn danh ishiit danh t'ey nüh'eh nuutaa'aał.

⁶*Christian* koht'iin, Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, Qqsii' eh datdijhtay eh daq̄' ch'ah nühts'enj̄h: "Huuhjhdlaq̄ ts'a' *Christian* koht'iin doo iin nts'aa' hants'uunehtan k'eetaat k'ahel'ay ts'a', ts'ohdetniign koht'iin hij̄iin, huuch'a' an' hetdaltth'ih. ⁷Nts'aa' niign ts'ij̄diin ndeeh nüh'eh dzeltthii' da' hq̄q' ch'ah tahdiil nühxon huu' hee'atnayh. Ishiit da' ts'ohdetniign koht'iin k'ats'iilay. ⁸Ndeeh doot'ey needaatah neet'aa'ij̄dlah da', ay xaah ch'ah bits'ihuukeet. T'aaan hq̄q̄chaa' ts'atnaa' ch'idq̄' t'aaan neexon xaah needaatah hq̄qsuu' k'ats'inehtaa'. Dziin tah eh tadn tah noo' uudih ts'atnaa', doot'ey k'aneexaah uk'atnahta' xaah. ⁹Hq̄q' ch'ah ts'al'ij̄i', nts'aa' niign tsaadiil neets'anh uudaldii xaah. Hq̄q' ch'ah ts'al'ij̄i' t'oot'ey T'oodjht'ay xaah hetnah koht'iin ts'ij̄iin eh ayt'oo hq̄q̄ij̄i, neets'itahnak xaah nühnts'uunekkat de' t'ey. ¹⁰Ndeeh nüh'eh dzeltth'ii' da', daq̄' ch'ah nühdziinj̄i': "Doo ch'uh'aał iniithan, ay ch'ale' diishii' kaah tatnaał."

¹¹Ch'ehlaadn' iin nühtah ts'anh ts'ohdetniign koht'iin hij̄iin, nah'aat dinee iin hq̄q' duudiin shij̄i' hiiniithanh. Hq̄q' ch'ah ndziitth'agn. Hq̄q' k'eexaan, k'aaduu' lahtthagn' hq̄q' niign nühts'enj̄h. ¹²Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, Qqsii' eh, ay koht'iin ts'a' datdijhtay eh daq̄' ch'ah ts'enj̄h, "Nah'aat dinee iin ach'otnihthiidn koht'iin k'atidhahleel t'aaan diishii' ah'aal, ay xaah ch'ah tatnaał."

¹³T'oot'ey nühxon hu', *Christian* koht'iin, sq' hq̄qsuu' ts'a' niign dahday xaah tii'atnee. ¹⁴Jah dinaht'aa aaneegn' nüht'laats'ij̄dlay, ch'ehlaadn' nühtah ts'anh k'a'ik'ahootahthadn le'. Ay koht'iin nühtah eedah de', utnat-shaał, xaah doo jant'ay heetalnayh t'aaan k'at'ey beh footidhahhaal. ¹⁵T'oot'ey nüh'itsidel'ay sq' naniich'ahdee. Ay dineh *Christian* koht'iin nlij̄i' ts'a', heneek eh uts'itahnak, hq̄qsuu' ts'a' niign taadiił xaah.

¹⁶Doo Huuhq̄hchaah ts'a' K'ach'ihohle', Doo neeshyüüt hq̄qsuu' ts'a' neet'aa'ij̄i'aaan, tthihq̄q̄ ay ch'ale' noo' uudiht'ey nühshyüüt hq̄qsuu' ts'a' nüht'laach'ootaa'aał, huu'jhdlaq̄ ts'a' nił yahch'ij̄a' niign xaa'. Tthihq̄q̄ Doo Huuhq̄hchaah ts'a' K'ach'ihohle' lahtthagn' nüh'eh taat'eel.

¹⁷Shin xaa' shij̄i'a' eh daq̄' jindhiht'at: "*Paul* nühts'a' niidach̄inij̄i'aaq̄." Nił ch'idanh dinaht'aa niht'adn xaah jant'ay shq̄qsii' aktsayh.

¹⁸Tthihq̄q̄ Huuhq̄hchaah ts'a' K'ach'ihohle', *Jesus Christ*, lahtth'agn' hq̄qt'at nühts'itaanak.

Paul Dinahtł'aa Ch'ittheh Danh Timothy ts'a' Neetł'at

1 ¹Shin ch'ah Paul daq' jindhihtł'at. T'oodiht'ay Daaneegn' *Christ Jesus* aanah eh shteh'a. T'oodiht'ay, Doo nee'ehshii, eh *Christ Jesus*, Doo neexaah nataadaal, nts'aa' niign hqo' shihdiini' k'eetaat jindhihtł'at. ²*Timothy*, nts'a' daq' ch'ah jindhihtł'at. Łay eh sts'eeninn' k'eh diit'ay, shaaneegn' eh *Jesus* łay eh uudiñay xaah. Tthihaq' T'oodiht'ay, Neeta', eh *Christ Jesus*, Doo Neek'ach'ihohle', hqotł'at nits'ihtaanak tł'aan teejuh nihuhdaanihtł'aan ndzee' shiit hqosuu' ts'a' ntł'aahiitaa'aał.

³*Ephesus* key danh qoda' yinihthan, *Macedonia* nan' k'et ts'a' tidhihshay k'eh da' hqo' ndihni' k'eh. Ishiit key ch'its'aa' hach'ihuhnehtan iin, "Ena'," huudiñih. ⁴Ay iin daq' chih huudiñih: "*Jew* noonak k'et k'alaq' uulay sq' udahtth'agn. *Jew* noonak k'et huutthaay' iin qosii' nettl'adn aanah, ay chih sq' udahtth'agn. Ay noonagn ts'an h dinee iin litdatdzutxaq' hiinihthan. Ay noonagn neexaah k'ahuulay, T'oodiht'ay hqo' nahooholnagn k'at'ey Baahuusuuy xaah. Nts'aa' koht'iin T'oodiht'ay ahle' niithan, ay ch'ah łay eh uudahnay xaa' hee'iitatnayh." ⁵T'oot'ey hqo' huudiñih ndihñay, nił xaah hihtattsii' xaah. Huushyüüt hqosuu' ts'a' hqoñi de' t'ey tł'aan huu'jini' k'adii ts'a' hedadaltsal de' t'ey, tł'aan łaq' *Jesus* łay eh hiinihthan de' t'ey, ay xaa' ch'ale' nił xaah hihtattsii'. ⁶Ch'ehłaadn' iin duunoo' hqosqo niign ch'a' ch'iduugn thadelxoh niign tah haadał. Shyaa' hohhqohee niign. ⁷Jan iin T'oodiht'ay nach'uudah'iin xaah hants'uunuhtan xaah henih t'oot'ey daaneegn' t'ey its'ihetniign tł'aan dii hqoqaa' hiixaah thadelxoh t'ey its'ihetniign.

⁸T'oodiht'ay nach'uudah'iin niign ch'ah hqosoon hach'uuneltan de', ch'ah dinee xaah utaasuul hits'etnayh. ⁹T'oodiht'ay nach'uudah'iin niign dinee suu' iin xaah k'ahuut'ay, t'oot'ey dinee ts'antleegn iin xaah shii' ch'ah hqot'ay hits'etnayh. Daq' xaah hqot'ay: doo iin nach'uudal'iin niign k'eetaat k'ahel'ay iin eh k'at'ey ch'ik'ahohdee iin xaah; tł'aan doo iin T'oodiht'ay k'ia' hel'ay iin eh doo iin huuts'ant'ay' hqoñi iin xaah; tł'aan doo iin hqosqo niign k'ahel'ay iin eh doo iin T'oodiht'ay k'eetaat k'ahel'ay iin xaah; tł'aan doo iin diita' dhehxeegn iin eh doo iin diinaq

dhehxeegn iin xaah; t'aaan doo iin dineh dhehxeegn iin xaah. ¹⁰Daa' xaah chih hqot'ay: doo iin ts'exeh k'ayuunagn eh eeday iin xaah; dineh laakey iin nił eh heltiat, nił ts'ahqot'eeek ts'a hul'iin xaah; ay iin ch'ah xaah; t'aaan doo iin dineh ch'ine'iin iin xaah; t'aaan elshyagn dinee iin xaah; t'aaan doo iin shyaq' t'ey ch'iniidohdii'aadn iin xaah; t'aaan doo iin łay eh nach'uuneltan ch'a' hel'ay iin xaah. Hqo' ch'ale' nach'uudal'iin hqot'ay. ¹¹T'oodiht'ayłay eh niign hach'uunehtan sht'aaahqodlay k'eetaat hqo' ch'ah hach'uuneltan. Ay ch'ale' uxaa' uudjiit'ay t'aaan Doo Daaneegn' xaa' dinee ts'iniiniik.

¹²Tsen-'ji *Christ Jesus*, Neek'ach'ihohle', xaah ihłji, ishney xaah sht'ay' huh'ih. Dii ch'ale' ayt'oo shuunay t'aaan Dii ch'ah ch'itah haashihtiin, Baa ishney xaah. ¹³Hitthééh da' ts'ahqot'eh ts'a' t'ey Baa huhhee. Ay t'aaan Uchiill' key' iin ts'a' ts'anii'agnt'eh t'oot'ey daa' ch'ale' shiilaagn. Uk'ia' chih ch'ale' daadihdlh. Ay t'oot'ey ch'ale' T'oodiht'ay teejuh shuunay. Hittheeh da' k'at'ey łay eh uudihney eh, nts'aa' dihdji' ts'a' hits'ishniign. Xaah ch'ah hqo' dihdji'. ¹⁴Ay t'aaan Neek'ach'ihohle' łay eh uk'ahokthadn eh dineh iin haa'uhtsi' xaah, hqot'at sts'iniiniik. *Christ Jesus* eh łehchinh ts'eedeel eh, jan ch'ale' T'oodiht'ay neet'aa'jidlay. ¹⁵Daa' łay eh hqo' nay hqot'eh. Ch'ale' hich'ihdahth'ak t'aaan łay eh ch'ale' hiiyutaanił. *Christ Jesus* doo iin huuts'ant'ay' hqo'iin iin uhshih xaah, ch'ale' jan nan' k'et niishyah. ¹⁶Huutah ts'anh hqocháa' t'ey ts'a'ihł'eeek. Ay xaah ch'ale' T'oodiht'ay hqocháa' teejuh shuunił. Hqo' xaa' t'ey ch'ale' ch'ehłaadn' iin nts'aa' shaa det-shyaak xaa', ch'ale' łay eh hiiyutdaanił t'aaan duunoo' hqchaaah ts'a' hohtaanayh. ¹⁷Ay eh T'oodiht'ay, duunoo' hqchaaah ts'a' t'ey haskeh ntiin, k'at'ey tahteel, k'at'ey doot'ey hitnah'iil, diishi' ch'ale' T'oodiht'ay ntiin, Ay ch'ale' dinee iin hii'aanah doodihssoon shii' duunoo' hqchaaah ts'a' utthiitatdahdał. Hqo' huule'.

¹⁸*Timothy*, sts'eeninn', jah heneek huu'ihłdał ts'a' nt'aaadatdihldah, T'oodiht'ay xaah hqo'hee naa hqo' dijni' k'eetaat chida'. Jah heneek ch'ale' beh ts'ant'ay oots'ee' ts'a' naabaa tih'iil hqosqo niign. ¹⁹Nan ch'ale' łay eh utdiiniign diit'ay t'aaan niini' suu' hqo'iin. Ch'ehłaadn' iin dijni' suu' k'eetaat k'ahel'ay. Hqo' hetday eh ch'ah hqosqo hach'uuneltan k'at'ey k'ahiihokthadn. Hqo' ch'ah niign hich'ihuhneh'ay ts'a' hqosuu' hach'uuneltan ch'a' ch'itduugn tah hihteedeel. ²⁰*Hymenaeus* eh *Alexander* ay koht'iin ch'ale' hijiin. Jan iin ch'ale' *Satan* t'aaahu'ihlday, nts'aa' huu'ok-'ji' niithan ts'a' huu'uh'ji' xaah. Daa' huu'oonelshaa, hiixaa' uduldii xaah, T'oodiht'ay k'ia' ts'ahqot'eh ts'a' k'anahoohuudeel xaah.

2 ¹Tthee' nts'aa' hithadzulxoh niign aanah huhhee. T'oodiht'ay ts'a' dinee iin huuhłdlał ts'a' xaah hithadzulxoh. Huuxaah hithadzulxoh, T'oodiht'ay dii ihiiniithan eh uts'itaanak xaah. Ndeeh ithadzelxoh danh, T'oodiht'ay neets'iniiniign xaah, "Tsen-'ji," udzuuni'. ²Haskeh choh iin t'aaan ch'ehłaadn' ch'inłiin huuhłdlał ts'a' xaah

hithadzulxoh. Ay iin xaah hithadzulxoh, T'oodiht'ay xaah łay eh ts'ul'ii' xaah t'aa'n hqqsqo niign ts'uudii' xaah. Ay eh ch'ehlaadn' k'ants'a' neehdaaniil t'aa'n k'ahuuts'a' huudzaaniil. Hqo' ch'ah hqqsqo. ³Hqo' ch'ah eh, T'oodiht'ay, Nee'ehshii, Baahqqsqo. ⁴Ay ch'ale' dinee iin huuhjhdlaq ts'a' huu'uhshih xaah łaq' niign heehutnayh iniithanh. ⁵Ay ch'ah jan xaah: ts'ehlagn T'oodiht'ay nłii t'aa'nTs'ehlagn Doo dinee iin eh T'oodiht'ay daatagn łnatdatjaafeel. Ay ch'ale' ay Dineh, *Christ Jesus* nłii. ⁶Ay ch'ah ehtii, dinee iin huuhjhdlaq ts'a' ts'ahqot'eh niign ch'a' uhshii xaah. Ishiit danh T'oodiht'ay dinee huuhjhdlaq ts'a' huu'uhshii iniithan huu'iich'ooneh'ih. ⁷Ay heneegn' suu' xaah, T'oodiht'ay haashihtii, shuh'a' xaah t'aa'n dinee iin *Jew* k'a'iilay iin hach'uunoktan xaah. T'oodiht'ay haashihtii, nts'aa' łay eh huunay aanah t'aa'n łaq' niign eh huhhee xaah. K'a'agnshyagn. Łay eh ndihnih.

⁸Dineh iin nł chidanh iin hithahdulxoh nihthanh. Ay dineh iin T'oodiht'ay it'aa'idalshay iin huule' t'aa'n hithahdelxoh danh, ts'aniihelt'eh t'aa'n łitdahdetxaan koht'iin t'ey k'ahuule'.

⁹⁻¹⁰Ts'exee iin hqqsuu' ts'a' huudiin huudiiñih nihthanh. Dinee iin nts'aa' niign hel'ay xaa' *Jesus* łay eh huunay kohtiiñ hiiñiin huu'ehtatnayh. Ay eh hqo' hqqsqo. Ts'exee iin daq' hahuu'uunaktanh: "Hqqsuu' ts'a' at-t'uu' ch'ah daht'ay. Ch'iill' diit'padn eh na'itdat-t'uu'k de' t'ey t'aa'n nuhtthii' xaa' hqqsuu' ts'a' naa'ahtsiik de' t'ey, sq' hqo' dahdiin, dinee iin shii' nuhhihnah'iil xaah. ¹¹Thaat-'ehdanh k'adatjetküü danh dineh iin ts'anh utdaldii, nuhnaatthii' hiiñiin xaah. ¹²Dineh iin sq' hats'uunuhtan nahthiin eh huunaatthii' sq' ts'uule' nahthiin. Thaat-'ehdanh k'adatjetküü danh utdaldii." ¹³Ay ch'ah, jan xaah ch'ale': T'oodiht'ay dineh *Adam* mqqsii' ch'ittheh ehtsii. Ay t'aa'n ts'exeh *Eve* mqqsii' ehtsii. ¹⁴Jan chih. *Satan Adam* k'ananii'aagn. T'oot'ey ts'exeh nanii'aak t'aa'n ch'its'aa' niign det-shyaak. ¹⁵*Eve* ch'its'aa' niign det-shyaak. T'oot'ey Doo teethadn eh Bihqoñiin, Ay ch'ah yihshih. Ay k'eh T'oodiht'ay ts'exee iin łahthagn' huutahshih, łay eh hiiyuunay de' t'aa'n hiixantsii' de' t'aa'n Iik'eetaat niign hihtaadiil de' t'aa'n huu'iiniñi' taasuul de'.

3 ¹Daq' łay eh hqo' nay hqot'eh. Doo dine' giihee doo iin *Jesus* łay eh huunay k'anehtaa' uhle' niithanh de', ay ch'ah hqqsqo niign iniithanh. ²Ay dineh ch'its'aa' niign k'at'ey det-shyaagn. Jan k'eh koht'iin taaleel: ts'ehlagn shii' u'aat taaleel; miiñii' taasuul; diishinh hqqsuu' ts'a' k'atnahta'; hqqsqo niign taadiil; haltthaan iin hqqsqo katnahta'; utdaldii xaah hach'uunehtan suu' taaleel; ³ch'etnaq dine' k'ataaleel; fi'ushxqa' t'ey k'a'itnahthiil; t'oot'ey hii'ach'idoodehthiit de' t'ey, hqqsuu' ts'a' koht'iin taaleel; łitdatdushxqa' t'ey k'a'itnahthiil; lesüü kaah k'at'ey daaniitat-thiidn; ⁴dii'aat eh diits'iikey' iin nts'aa' hqqsuu' k'anehtaa' heetatnayh, ay eh diits'iikey' iin łahhiiyuunay eh hiik'ahohdee. ⁵Hqo' ch'ah uule'

dąą' xaah. Doo dine' dii'aat eh diits'įikey' iin nts'ąą' hqqsuu' k'anehtaa' hits'etniign de', doo iin T'oodįht'ay łąy eh uunay iin nts'ąą' hqqsuu' ts'a' k'anehtaa' hitsatniign. ⁶Dineh T'oodįht'ay k'adiide' shįi' ts'anah łąy eh uunay k'ataa'leel. K'adiide' shįi' ts'anah łąy eh uunay de', ay ch'ale', "Ihchaa," naathiił t'aaan hqo' ch'ah xaah bootnalshaa. *Satan*, "Ihchaa," niithanh ts'anah hqo' ch'ah hut-shyaak. ⁷Ay t'aaan ay giįhee jan chih k'eh koht'iin taaleel: doo iin T'oodįht'ay k'alaąą' huunay iin ay iin t'ey łąhhiyuudaanił. Ay de', t'aaan nts'ąą' det-shyaagn xaah k'a'utnat-shyaal t'aaan ishiit de' *Satan* eell' shiit k'ataltth'al.

⁸Dineh iin doo *Jesus* łąy eh uunay iin aanah nahuhnay' xaah ch'ita haahu'įidlah iin hiįiin, *deacons* mqqsii', ay iin chih ch'its'ąą' niign k'at'ey hihtaadił. Jan k'eh koht'iin hihtaaleel: sq' huuthaat łąakey hult'e'; ch'etnaąą dine' k'ahtahleel; lesüü kaah k'adaanihtatdee; ⁹ay iin T'oodįht'ay Aaneegn' łąy eh hiiyuudaanił, diįniį' suu' eh. Ay łąą' niign T'oodįht'ay Daaneegn' ts'anah nee'iič'ooneh'įh. ¹⁰Ay iin tthee' k'ahahnayh. Ay iin ayt'oo nsqo de' t'ey, ay t'aaan *Jesus* łąy eh uunay iin aanah nahuhnay' xaah ch'itah haahuhtaaleel. ¹¹Ay iin huu'aat iin chih ch'its'ąą' niign k'at'ey hihtaadił. K'ach'aahuhtaahleel. Ay iin huu'įiņiį' hqqsqo hihtaaleel t'aaan ay iin t'anihdaht'eel. ¹²Doo iin *deacon* iin hiįiin, jan k'eh chih koht'iin hihtaaleel: ay iin chih huu'aat ts'ehlagn shįi' taaleel t'aaan dii'aat eh diits'įikey' iin nts'ąą' hqqsuu' k'anehtaa' heehtatndayh. ¹³Doo iin hqqsuu' ts'a' hetnah iin łąhhuunay iin hihtaaleel t'aaan nts'ąą' *Christ Jesus* łąy eh huunay aanah k'ahihnaljiidn ts'a' *Jesus* xaah huhtaahleel.

¹⁴Nts'ąą' jindhiht'adn eh hantey' nts'a' tuhshya' nihthanh. ¹⁵T'oot'ey shookol de', jan dinaht'aa nts'ąą' nił ts'a' ts'uudįi' hqo' nił. Neexon T'oodįht'ay łąą' ts'iniithan iin T'oodįht'ay honayh ts'a' ts'įikey iin ts'įiįi. Neexon huu' T'oodįht'ay łąą' niign k'eetaat hotdi' t'aaan ay łąą' niign aanah ch'ehlaadn' hqo' huuts'enįh. ¹⁶Nts'ąą' *Jesus* aanah łąy eh ts'uunay ch'aa' hulshyaagn nt'ay. Ay ch'ah hqo't'at łąą' niign nt'eh! Dąą' *Jesus* aanah łąy eh ts'uunay:

Koht'iin k'eh dishoodelt'įi.

Holy Spirit xaa' tth'utdee'ay niign diidįi'.

T'oodįht'ay Aaneegn' nadatdeleegn iin (*angels*) hiinih'įi'.

Doo iin *Jew* k'a'iiłay iin tah Maanah hach'uhnehtanh.

Dinee iin nan' k'et huuhqhchaah ts'a' ch'idanh ts'anah łąą' hiiyuunįh.

T'aaan dagn nan' k'et niidiltįi.

4 ¹*Holy Spirit* Heneek hqohee eh, dąą' nił, "Ndeeh noo' danh ch'ehlaadn' dinee iin nts'ąą' *Jesus* aanah łąy eh huunay ch'a' łątahtaadał." Ay ch'ah dinee iin dąą' uhtaaleel: ay iin gqo shyüüt elshyak ts'a' eh nts'ąą'hach'ihuunehtan t'ey iik'ahohtahdee. ²Helshyagn dine' iin hiįit'ay, chehlaadn iin nanduuhihnaa'aa. Ay iin ts'anah ch'ale' ay ch'its'ąą' niign hach'ihuunehtan hqołįi. Huu'įiņiį' ch'iiitsay nelkün' eh

heet'eh de' k'eh, huu'jini' k'otdatniik. Hqo' k'eexaan T'oodiht'ay k'at'ey k'ahooohodee. ³Ay iin ch'its'aa' niign hach'uhnehtanh. Daa' henih, "So' huu'ahnii! So' ch'ehlaadn' shii' ah'aal!" Hqo' hach'uhnehtanh t'oot'ey T'oodiht'ay ay shii' ihxaa, hiiyuldeel xaah. Doo iin *Jesus* lay eh huunay t'aaan laa' niign heehetnay iin, tthee' T'oodiht'ay, "Tsen-'ji," ihdaaniil t'aaan ay shii' nahtaa'aa. ⁴Diit'ey huu'ihdlaa ts'a' T'oodiht'ay ehtsi. Ay ch'ah huu'ihdlaa ts'a' nsqo. Huu'ihdlaa ts'a' neexaah nt'eh t'aaan ay xaah tsen-'ji eh hithadzulxoh. ⁵T'oodiht'ay Aaneegn k'eetaat ts'el'ih de' eh tsen-'ji eh hithadzexoh de', t'aaan ayt'oo ay natsaa'aa.

⁶*Timothy, Christian* koht'iin hqo' ch'ah huudiiniil de', dineh *Christ Jesus* xaah etnah suu' tiji'ee. Heneek *Jesus* lay eh uunay aanah t'aaan heneek laa' niign hach'uunehtan aanah k'eetaat diidi'. Hqo' xaah ch'ah T'oodiht'ay diit'ay' Baa qona' xaah nt'aa'iji'aa. Ay heneek k'eetaat diidiji'. ⁷T'oot'ey T'oodiht'ay uk'ia' noonagn ch'a' itaa'qoshya'. Ay ch'ah shyaq' naholnak. T'oodiht'ay k'eetaat niign doqdi' xaah, ay ch'ah udoldii. ⁸Hetk'ia' niign hoqsqo t'oot'ey T'oodiht'ay k'eetaat niign duudiji' xaah udeldii ay ch'ahnoo' hoqsqo. Doo T'oodiht'ay k'eetaat niign diidiin, ay ch'ale' k'aaduu' hoqsuu' ts'a' beh huu'aa' t'aaan duunoo' hohchaah ts'a' utaanayh. ⁹Nts'aa' ndihni' niign lay eh ch'ale' hqot'ay. Ch'ale' itjathth'ak t'aaan lay eh ch'ale' utdahniil. ¹⁰Dinee iin *Jesus* lay eh huunay xaah, ay ch'ah aanah ts'etnah shii' t'aaan T'oodiht'ay lay eh ts'uunih t'oot'ey neek'ia' dahdetdlih ts'a' nee'etsihdel'ah. Hqo' ch'ah ts'idi', T'oodiht'ay honayh ts'a' lay eh ts'uunih xaah. Ay ch'ale' diinee iin huuhidlaa ts'a' huu'okshih niithanh. T'oot'ey doo iin lay eh yuunay iin shii' huu'ehshih.

¹¹Hqo' ch'ah hohduldii xaah daa' huudqoni' t'aaan datdihlay eh huudqoni'. ¹²Ch'ehlaadn' dinee iin k'alahnihuhdiinay, chii' ijin xaah. K'ahqo' hihtaadiil t'ey. T'oot'ey nts'aa'koht'iin dadiidiji' eh, nts'aa' koht'iin diidi' eh, nts'aa' koht'iin baa'jitsii' eh, nts'aa' koht'iin lay eh uudiinih eh, nts'aa' nshyüüt hoqsoon tth'utdee'ay eh, hqo' ch'ah k'eexaan, uk'eetaat duhdiji' hiitnaathiil. ¹³Ndeeh dinee iin *Church* shyah shiit lehchinh hetdagn danh, T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn qosii'. Hach'uunohtanh t'aaan hohduldii xaah daa' huudqoni'. K'ahduu' ts'anh nuuniithadn nts'a' tihhaa' danh ts'a', ay niign ch'ale' qona'. ¹⁴Dii T'oodiht'ay Baa qona' xaah Dootdeegn' nt'aa'iidlah ts'a', ay xaa' ch'ah Baa tinaa'. T'oodiht'ay xaah hoqhee iin naanah henih da'. *Christian* ch'indadn' iin T'oodiht'ay xaah qona' xaah dii'la' nk'et daa'eedlah da', Ishiit danh T'oodiht'ay nuuniik, Baa qona' xaah. ¹⁵Nts'aa' niign hqo' ndihnay k'eetaat doqdi'. Ay de', dinee iin huuhidlaa ts'a' *Jesus* niign k'eetaat tay' t'ey noo' t'ey uk'eh diidi' de' nich'otnah'ii. ¹⁶Nts'aa' diidiin niign t'aaan nts'aa' hohduldii xaah daa' huudjina' niign kaah hach'uudil'ii'. Nts'aa' niign hqo' ndihnay k'eetaat doqdi', noo' t'ey hqo' t'ey doqdi'. Ay de', doo iin ndiith'agn iin ch'its'aa' niign ts'anh huutihshih. Nan hu' chih ch'its'aa' niign ts'anh itdilshih.

5 ¹Doo ch'itay n̄iin s̄q' ts'anii'olt'e' uts'a' h̄q̄qheel, t'oot'ey ayt'oo nta' ts'a' h̄q̄qsuu' ts'a' ud̄j̄inay niign k'eh, ch'itay h̄q̄q' ch'ah utd̄j̄idiil. T̄l'aan nchiill' iin ts'a' h̄q̄qsuu' ts'a' huud̄j̄inay niign k'eh, dineh iin h̄q̄q' ch'ah hutd̄j̄idiil. ²Nnaq̄ ts'a' h̄q̄qsuu' ts'a' ud̄j̄inay niign k'eh, ts'ist'e' iin h̄q̄q' ch'ah hutd̄j̄idiil. T̄l'aan ndia' ts'a' h̄q̄qsuu' ts'a' ud̄j̄inay niign k'eh, ts'exee iin nshyūit h̄q̄qsoon tth'itdee'ay eh h̄q̄q' ch'ah hutd̄j̄idiil.

³Doo ts'exeh uk̄ay' uch'a' ehtiin iin doo iin huuxaah uk'atnahtaa' bookol de', ay ch'ah l̄ahhuu'uud̄q̄q̄n̄ij̄i'. ⁴T'oot'ey ts'exeh uk̄ay' uch'a' ehtiin uts'eeninn' eh uchaay' iin h̄q̄q̄j̄i de', ay iin ch'ale' huuxaah uk'atnahtaa'. Nts'aq̄ T'ood̄j̄iht'ay h̄q̄q' huud̄j̄i' niithan, diitsay eh diits̄q̄ eh diita' eh diinaq̄ xaah, ay iin ch'ale' tthee' d̄aq̄' ch'ah hihtaadiil. Ay ch'ah xaa' k'eehuuhel'j̄h. H̄q̄q' ch'ah niign T'ood̄j̄iht'ay Baah̄q̄qs̄q̄. ⁵Doot'ey ts'exeh uk̄ay' uch'a' ehtiin l̄ay eh n̄iin, uts'eeninn' eh uchaay' iin bookol de', T'ood̄j̄iht'ay dagn ts'anh h̄q̄q̄chaa' beh̄q̄qt'eh hee'etnayh. Ay ts'exeh dziin eh tadn tah hotniidee, uts'ootaanak xaah. ⁶T'oot'ey doo ts'exeh uk̄ay' uch'a' ehtiin ch'uh'aa' t̄l'aan ch'ushnaq̄' sh̄ij̄i' iniithanh, ay ch'ale' ts'ooniiniign koht'iin n̄ij̄i. Eht̄ij̄i k'eh t'oot'ey tth'ihtah honayh. ⁷Koht'iin iin, "D̄aq̄' ch'ah dahd̄j̄i," huud̄j̄in̄ij̄i, ay de' doot'ey k'at'ey yaanoo tahdeel. ⁸Doo yuudelkan iin k'at'ey huukaah unih'iin de', l̄ay eh diits̄q̄ eh haa' diinaq̄ eh de' t'ey, ay ch'ale' T'ood̄j̄iht'ay Aaneegn' k'ak'ahohthadn ch'a' itaa'inshyah. Ay koht'iin doo k'at'ey *Jesus* l̄aq̄' iniithan ch'ahn̄oo' ts'ah̄q̄t̄leek.

⁹Ts'exeh uk̄ay' uch'a' ehtiin iin huu'q̄qsii' ch'uukaa'q̄q̄'ay, doo iin *Jesus* l̄ay eh uunay iin l̄ahthagn' t̄ehchinh heedel iin huuk'ahnuhta' xaah. T'oot'ey doo ts'exeh ch'ittheh l̄k'eetaagndeetaan xay' bih̄q̄q̄t̄e', ay ch'ale' s̄q' m̄q̄qsii' ch'uukaa'q̄q̄'ay. Doo ts'exeh m̄q̄qsii' ch'uukaa'ee'aaan ts'eh̄lagn danh sh̄ij̄i' k̄ay' xaah taadaa'. ¹⁰Doot'ey h̄q̄qsuu' ts'a' niign diidiin ay ch'ah heehetnayh. D̄aq̄' k'eh diid̄j̄i': ts'j̄ikey nihsh̄aq̄, haltthaan iin h̄q̄qsuu' ts'a' k'anehtaa', T'ood̄j̄iht'ay chiill' key'iin ke' na'ech'oot, dinee unoo h̄q̄qt'ay iin k'anehtaa', h̄q̄q̄l̄aq̄ h̄q̄qs̄q̄ niign diid̄j̄i'.

¹¹⁻¹²T'oot'ey doo ts'exeh ch'ittheh l̄k'eetaagn deetaan xay' bih̄q̄q̄t̄e', ay ch'ale' s̄q' u'q̄qsii' ch'uukaa'q̄q̄'ay. Ay ts'exeh t'aadii *Christ* d̄aq̄' itdaaniil, "Naa ushna' xaah k'at'ey nahuutidhihnagn." Uteethadn eh ch'its'aq̄' naniich'etthadn. Soo' tth'ihtah daanidel'ay eh, tay' t'ey nahuhnii iniihtanh. *Christ* h̄q̄q' idiin̄ij̄i' t'oot'ey k'a'ik'eetaat koht'iin iifeel. K'ahuu'lay ts'a' det-shyaak. ¹³Jan chih, T'aadii ts'exeh tay' t'ey k'anahuunagn shyaq̄' t'ey diid̄ay udeldii eh k̄un' tah, shyah tah hah'aat chiidaa'ehaak. Dinee iin aanah ch'aa'ineegn sh̄ij̄i' deldii. K̄un' tah natetdaagn k'ahuusuy ts'a', h̄q̄q̄hee dotnihnoh. ¹⁴Ay xaah ch'ale' t'aadii u'q̄q̄nii inihthanh. Uts'j̄ikey' taateel t̄l'aan diishyah k'atnahta'. Ay de' neets'a' ts'anii'elt'ay iin ts'ah̄q̄qt'eh ts'a' nee'aanah k'ahuutahheel. ¹⁵Ch'eh̄laadn' ts'exee iin uk̄ay' uch'a' ehtiin iin ch'ittheh T'ood̄j̄iht'ay eh

looniishyah t'aaan k'aaduu' *Satan* ts'ant'ay moqsii' k'ahuhthat, iik'eh aahaal. ¹⁶Doo ts'exeh *Jesus* lay eh niithan, yuudelkan ts'anh ts'ehlagan ts'exeh ukay' uch'a' ehtiin de', ay ch'ah iik'atnahta'. Ts'exeh ukay'uch'a' ehtiin diishji' eeday doot'ey iik'anehtaa' kol de' t'ey, doo iin *Jesus* lay eh niithan iin lahtthagn' lehchinh heedeel iin, ay iin ch'ah hiik'atnahta'.

¹⁷*Christian* ch'indadn' doo ch'ittheh hoqsuu' tatdaadal iin, ay ch'ale' hoqsog ts'a' daaday iin nił k'ee'et huu'ihuutatkeet. Doo iin hoqchaa' hetnaa iin hach'ihuhnehtan eh hohduldii xaah hahuu'uunehtan, ay dineh iin laa' nił k'ee'et huu'ihuutatkeet. ¹⁸T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn daa' nił: "Noon ox moqsii' et-aal neshyee ts'anh liat ehxaan iik'et natetdaagn eh, so' uthaat k'et ch'uudoghchüü. ox ts'eehoh'ih ts'a' t'ey, neshyee dinee iin yuu'aal xaah diik'üh ch'inehxoł, ay ts'anh diit'ah ch'uldeel." T'oodiht'ay Aaneegn' utnet-t'adn daa' chih nił: "Doo ts'eehoh'ay iin ch'ah huu'ihuukeet." ¹⁹Doo niiniishay *Christian* ch'indadn' ch'its'aa' niign det-shyaagn hoq' nehnił de', so' doqotth'agn. T'oot'ey dinee iin laakey eh taagn eh nił eh niihindeel de' shij', huudqotth'agn. ²⁰*Christian* ch'indadn' ch'its'aa' niign huhtsiin, ay dineh baa niiniilay ts'a' dinee iin naal jah niinihtee. Dinee iin naal nts'aa' ch'its'aa' niign det-shyaak hoq' huudqonił. Hoq' diidi' de', aat ch'ishuy dineh iin ch'its'aa' niign huudiin ts'a' t'ey ihnaljiit.

²¹T'oodiht'ay eh Ushye'e *Christ Jesus* eh T'oodiht'ay Aaneegn' nadatdeleegn dagn nan' k'et hihdelth'ii iin, ay iin daa' ndihnay heehetnayh: "Nts'aa' ndihnay shk'eetaat q'ii'; doo *Christian* ch'indadn' ch'its'aa' niign det-shyaagn iin, niłxaah nshyüüt hoqsuu' ts'a' tidhiah; ay dineh iin ts'ehlagan ch'ich'ahshiiit ts'a', so' baaqntsiin (Ndlaan t'ey helt'eh ts'a' t'ey, ts'ehlagan k'eh t'ey huuxaah tijiij'). Ay eh hoqsuu' niign taania nihuutijileel.); ²²nla' dineh k'et da'og'ay de', T'oodiht'ay xaah ts'eehuh'iin xaah, so' hantey' t'ey hoq' doqdiin; doo dinee iin huu'oots'ee' ts'ant'ay iin, so' huu'eh hoq' doqdiin; Nan xaa' hoqsuu' ts'a' k'aniltaa', ts'ahqot'eh ts'a' k'at'ey diidiil xaah.

²³"So' tuu shij' oqnaan. T'oot'ey nshiiit utahts'iik shij' t'ey tiit'eeł, jign tu' tsiin oqnaan, nshiiit xaah."

²⁴Ch'ehlaadn' iin nts'aa' ts'ahqot'eh ts'a' daaday niign, k'aaduu' ts'a' t'ey dinee iin huu'ihetnayh. Dinee iin ts'ahqot'eh ts'a' dahday xaah, T'oodiht'ay taania hutdahth'iil. Hoq' ch'ah dinee iin huu'ihetnayh. Ch'ehlaadn' duu' nts'aa' ts'ahqot'eh ts'a' daaday niign, k'aaduu' ts'a' t'ey dinee iin huu'its'ihetniign, t'oot'ey haa' utdelnay eh huu'ehtatnayh. ²⁵Hantey' t'ey hoqsuu' ts'a' koht'iin hijiin huu'ihetnayh. Doo iin hoqsuu' ts'a' daaday niign, dinee iin huu'its'ihetniign de' t'ey, haa' utdelnay eh huu'ehtatnayh.

6 ¹Doo iin alnaa hijiin iin dineh huuts'a' k'aholthadn lah'utdaaniil. Ay de' doot'ey ts'ant'ay aaneegn' eh k'a'utahheel, T'oodiht'ay

Qqsii' t'laan nts'aa' hants'uunehtanh niign xaah. ²Ch'ehlaadn' alnaa iin dineh neets'a' k'aholthadn *Jesus* lay eh uunay k'at'ey lah'utdzaaniil hiiniithanh. Hqo' ch'ah ts'ahqot'leek. Ay dineh huuts'a' k'aholthadn eh *Christian* koht'iin hijji. Ay xaah ch'ale' lahhiiyutdaaniil. Alnaa iin ch'ahnoo' hqqsuu' ts'a' t'ey baa hihtatnaal. Doo *Jesus* laa' iniithan haahijtsji' eh hiik'anehtaa'. Utdaldii xaah hqo' hahuu'uutnjhtanh t'laan hqo' hach'utnjhtanh. ³⁻⁴Doo ch'its'aa' ch'aanii utdaldii xaah ha'uunehtan, ay ch'ale' laa', "Ihcaa," hiniithanh. Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, aanah heneek eh utdaldii xaah hats'uunehtanh ts'a' k'eetaat k'adet-shyaagn. Ay ch'ale' diit'ey k'a'ee'iitnay. Heneek aanah hidatdetxaq xaah daanii'et-thiidn. Hqo' ch'ah ts'anh ch'its'aa' niign daa' hut-shyaagn: dinee iin nil hults'iin k'eh; nil ts'a' ts'aniihelt'eh; ts'ahqot'eh ts'a' nil xaah thahdelxoh; ts'ahqot'eh ts'a' huu'ijnij' shiit nil xaah naniich'ihetdee; ⁵t'laan ihdatdetxaq shij' t'ey daanjh. Ay koht'iin huu'ijnij' k'otdatniik t'laan hqqsuu' ts'a' ch'ah detnjh niign t'ey hehuhshyaak. T'oodjht'ay xaah ts'etnah haa'ch'iitsaadiil hiiniithanh.

⁶Dineh T'oodjht'ay niign k'eetaat day, hqo' ch'ah laa' baataasuul niign. T'laan T'oodjht'ay hqot'at hits'itaanak. Ay ch'ah ch'iijhetday ch'ahnoo' t'ey nsqo. ⁷Ndeeh t'ey nee'ehqotji' da', jan nan' k'et diit'ey k'at'ey dii'eh ts'islsheel. Ndeeh ts'ehtij' danh, diit'ey k'at'ey dii'eh tsalsheel, jan nan' kaagn ch'a'. ⁸Ay de', ts'e'aal eh ch'iil nats'elshay eh, ay shij' ts'an tsal'iil. ⁹T'oot'ey doo iin ch'ii'uhdiin niithan iin eh diixaa' t'ey ch'its'aa' ihdilshyaak. Eel shiit hijide' k'eh t'ey hihtaadiil. Ts'ooniiniign ts'a' eh ts'ahqot'eh ts'a' shin xaa' duhdiin hiiniithan, nts'aa' daadi' ts'a' t'ey heets'ihetniign. Ts'ahqot'eh niign nil k'eh noo' t'ey hihtaadiil. Ay koht'iin iin tthitda'ihdaldeek t'laan T'oodjht'ay huu'otnahshaa. ¹⁰Lesüü kaah daaniihetdee, hqo' ts'anh ch'ah ts'ahqot'eh ts'a' utaaleel. Ch'ehlaadn dinee iin hqo'chaa' lesüü kaah daaniihetdee t'laan huu'ijnij' shiit ts'ahqot'leek ts'ahqot'eh ts'a' t'ey, diihiixaa' hqo'chaa' nihohdelshee. Ay t'laan *Jesus* laa' eh hiiniithan niign k'eetaat hehdjitsat ts'a' hetdi'.

¹¹Nan du', T'oodjht'ay dine' dijt'eh. Ay ts'ahqot'eh niign lahthhagn' ch'a' an' hetdildah. Nts'aa' koht'iin T'oodjht'ay uule' nuunijh, ay k'eh ch'ah kohtijn' tijeel. Tth'itdee'ay niign doqdi'. T'oodjht'ay k'eetaat niign doqdi'. *Jesus* lay eh uudqonij' shij'. T'oodjht'ay eh dinee iin haa'qotsij'. Hantey' t'ey k'at'ey hitidhijtsal. T'laan dinee iin xaah hqqsuu' ts'a' koht'iin qole'. ¹²*Jesus* lay eh uudijnih. Ay eh uunoo' hqhchaah ts'a' t'ey utijnayh. Sq' hetdoqtsiidn. Nts'aa' ch'qot'üü xaah hqqsuu' ts'a' ilthal' xaah ch'ah hqo' tijidiil de' k'eh hqot'eh. Ndeeh T'oodjht'ay haanihtij' da', uunoo' hqhchaah ts'a' t'ey utijnayh hiniithanh. Ishiit *Jesus* lay eh uudijnay' danh chih, dinee huuhihdlaa' ts'a' naal nts'aa' *Jesus* laa' iniithan hqqsuu' ts'a' hqo' huudijnij'. ¹³T'oodjht'ay xaa' diit'ey huu'ihdlaa' ts'a' huuhuunayh. Ay ch'ah eh *Christ Jesus*, Ushye'e, Doo *Pontius Pilate* naal

T'oodjht'ay xaah hqqsuu' ts'a' hqoqhaa', Ay iin ch'ale' lay eh daq' ndihnay heehetnayh. ¹⁴Nts'aa' T'oodjht'ay doqdi' nehnay, k'ootjhtthat. Nts'aa' nehnay hqo' shij' tjiidiil. Ts'ahqot'eh ts'a' sq' doqdiin. K'aaduu' t'ey ts'anh noo' ndeesh Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, tay' t'ey nahiitnal'iil danh, hqo' ch'ah koht'iin tjiifeel. ¹⁵T'oodjht'ay shij' ndeesh *Jesus* tay' t'ey nahiitnal'iil danh hee'etnayh. Ishiit danh Diishye'e dooniitaatheel. T'oodjht'ay diit'ey lahtthagn' nachuudah'iin. Ay shij' ch'ale' ch'ich'ahnnoo' k'ach'ihohle' nchaah nliin t'aaan hqoqhaa' tsen-'ij' xaah Uts'a' hanints'et-that. Ay ch'ale' ch'ich'ahnnoo' haskeh nchaah nji' t'aaan Ay ch'ale' Doo k'ach'ihohle' iin huuk'ach'ihohle'. ¹⁶Ay shij' ch'ah honay k'at'ey tahtey. T'aaan hqoqhaa' kun' neldzeegn shiit eedah. Hqoqhaa' neldzeegn eh doot'ey k'ayaa nitahhaal. Doot'ey k'a'iineh'ay, hets'ihuuthat da' ts'anh t'ey. Dinee iin T'oodjht'ay hii'aanah doodjhssoon duunoo' hqhchaah ts'a' utthiilatdahda' t'aaan Ut'ay' nchaah duunoo' hqhchaah ts'a' taaleel. Hqo' huufe'.

¹⁷Dinee iin ch'ii'etday iin daq' huudjijnih: "Sq' ts'ij'chaa' hinahthiin! Sq' ch'ii'etday t'aniidaht'e'! Ch'ii'etday k'at'ey uk'abatniithaadn nt'eh. T'oodjht'ay ch'ah shij' t'aniidaht'ee' t'aaan dii nuhxaah hqqsqo xaah Beenahthan lahtthagn' t'ey nuht'aataaleel. ¹⁸Hqqsuu' ts'a' niign dahdi'. K'ach'aa'ahtsiin ts'a', nah'oogn dinee iin t'aa'alshyeek. Ay koht'iin ahliin de', hqodlaq ts'a', hqqsuu' ts'a' niign dahdi'. ¹⁹Hqo' ch'ah hqqsuu' ts'a' koht'iin ahlij' de', ay xaa' ndeesh noo' danh hqqsuu' ts'a' suudahlee. Hqo' ch'ah niign eh T'oodjht'ay xaah hqo' dahdi' t'aaan ay ch'ah nuhxaah hqqsqo. Hqo' ch'ah ch'ii'ahday ch'ahnnoo' nuhxaah hqqsqo."

²⁰*Timothy*, jah heneek lahtthagn' nt'aaahqodlay hqqsuu' ts'a' uk'atnihta'. Doo iin shyaa' t'ey T'oodjht'ay k'ia' chaats'aa' chinahohotdeegn, ay iin ch'ii'ishnay hiiniithanh. T'oot'ey diit'ey its'ihetniign. Hqo' thahdelxoo de', huuch'a' an' hetdildah. ²¹Ch'ehlaadn' iin, "T'oodjht'ay lay eh uunay niign aanah ch'iits'etnayh," henih t'oot'ey hqo' ch'ah niign k'eetaat k'ahel'ay.

Tthihaq' T'oodjht'ay hqot'at nits'itaanak. T'axoh.

Paul Dinahtł'aa Łaakey Danh *Timothy* ts'ą' Neetł'at

1 ¹Shin ch'ah *Paul* daą' jinddhihtł'at. T'oodiht'ay Daandeegn' *Christ Jesus* aanah eh shteh'a. Nts'aa' hq' ehñay k'eetaat, *Christ Jesus* eh ts'ehłagn ts'ijiin k'eh hq'at'ay eh, uxaa' ts'ihonayh. Hq' ch'ah aanah huuheel shuunih.

²*Timothy*, nts'ą' daą' ch'ah jindhihtł'at. Sts'eeninn' k'eh dijt'eh tł'aan naa'ihstij', shaaneegn' eh *Jesus* łay eh uudijnay xaah. Tthihaą' T'oodiht'ay, Neeta', eh *Christ Jesus*, Neek'ach'ihohłe', hq'at'at nits'ihtaanak tł'aan teejuh nihuhdaaniil tł'aan ndzee' shiit hq'suu' ts'ą' ntł'aahiitaa'aał.

³T'oodiht'ay, Doo shijnij' suu' eh Baa ishñah, shtthaay' iin Baa hetna' k'eetaat, "Tsen-ij' Udihñih." Ndeeh hotnihdee danh, "T'oodiht'ay, *Timothy* xaah tsen-ij'." dihniik, dziin tah tł'aan tadn tah t'ey. ⁴Shaa iitsaa, hq' ch'ah aanah naniich'ihthadn eh, nnok-ij' iinihthanh xaah nts'ą' tuhshya' kaah daanii'ishthiit. Nnok-ij' de' t'ey, hq'chaa' shaa uutaasuul. ⁵Łaa' T'oodiht'ay łay eh uudijnay. Hq' ch'ah naanah naniich'ihthat. Nttheh ntsq, *Lois* mqsii', łaa' T'oodiht'ay łay eh uunay, ay tł'aan nnaą, *Eunice* mqsii', chih. T'axoh łaa' T'oodiht'ay łay eh uudijnay chih; hq' ch'ah hee'ishñayh. ⁶Hq' k'eexaan tay' t'ey daą' ndihñih: "T'oodiht'ay Baa qona' xaah ntł'aa'jidlah. Dootdeegn' ntł'aa'ijitaan, Ay xaa' ch'ale' Baa tinnaal. Ndeeh shła' nk'et daadhihdlah da', ishiit danh ay ch'ah ntł'aa'ijitaą. ⁷T'oodiht'ay Dootdeegn' neetł'aadijitaą. Ay xaa' ch'ale' sq' ts'inuljiidn eh sq' ts'uunut-shya'. T'oot'ey ay xaa' ch'ale' neet'ay' uutaaleel tł'aan dinee iin haats'uutsij' tł'aan nee'ijnij' hq'suu' ts'ą' uutaaleel. ⁸Ay eh Neek'ach'ihohłe' xaah uuniihee de', sq' uunqshya'. Jan chih: shyah holsay Baa dhihdah t'oot'ey sq' shaa uunqshya'. T'oot'ey T'oodiht'ay Aaneegn' suu' xaah ut'ay' eh nach'oodaathał. ⁹T'oodiht'ay nee'ehshih tł'aan uchiil' key' iin ts'uule' xaah ch'itah haanee'jidlah. Hq'at'at huuts'itihnak nee'uunih xaah, hq' ch'ah det'shyaak. Nts'aa' ts'ijiin, hq' xaah ch'ah k'ahuut'ay, hq' ch'ah det'shyaak. Niithó' hetsihuuthat ttheh da', *Christ Jesus* xaa' duunoo' haathał ts'ą' huuts'itihnak nee'uunih. ¹⁰T'oot'ey t'axoh ishiit nuuniithat danh *Christ*

Jesus huutakshih xaah neexaah niishay eh, heneek nts'aa' niign T'oodjht'ay hqotl'at neets'iniiniik aanah, ch'ah t'axoh ndziitth'ak. Doo iin iijaa'n iin *Christ* t'ay' xaa' nahuhtatnayh. Tl'aan dinee iin nts'aa' duunoo' hohchaah ts'a' hootaanayh xaah Daandeegn' suu' eh huuhqoqhee.

¹¹T'oodjht'ay Daaneegn' suu' eh shtuh'a' xaah ch'ita haashjhtiin. Tl'aan hach'uunoktan xaah eh hohduldii xaah hahuu'uunoktan xaah Daaneegn' suu' eh, ch'itah haashjhtiin. ¹²Ay xaah chale', k'ahduu' shach'ooodeethiit. T'oot'ey Baa shach'ooodeethiit xaah k'abaa'uunishshay. Doo lay eh uudihnay Bii'ishnayh. Tl'aan doo iin hach'uunoktan xaa' T'oodjht'ay lay eh huunay iin, k'ahduu' ts'an h noo' nataadaal' danh, nahutdah'ijj' t'ey hqo' ch'ah laa' hee'ishnayh. ¹³Nts'aa' niign doqodiin laa' heneek eh ndihnay, hqo' ch'ah k'eetaat doqodijj'. Hqo' dijdaj eh noo' uudih *Jesus* laa' utdijidiil' tl'aan dinee iin haa'qotsijj'. Ay koht'iin qoqe', *Christ Jesus* eh ts'ehlag'n ts'ijijj' xaah. ¹⁴Laa' heneegn' dii ch'ah ndihnay hqo' ch'ah k'atnihta'. T'oodjht'ay Otdeegn' Doo neeshiit ij'ay, ut'ay' xaa' hqo' k'atnihta'.

¹⁵Lahtthag'n dinee iin *Asia* nan' k'et ts'an h shch'a' ltahniideel'. Ay eh shin shijj' jah shiit dhidah. *Phygelus* tl'aan *Hermogenes* huu'eh shch'a' ltahniideel'. Hqo' ch'ah hee'innayh. ¹⁶Tthihaa' Doo Huuhqohchaah ts'a' K'achihohle' *Onesiphorus* iin teechuh huu'utdaaniil'. Ay dineh hqodlaa' danh shyuut hqosuu' tth'iduu'a' xaah naa'ehnayh. Shyah holsay dhidah, t'oot'ey k'ashaa uunet-shyay. ¹⁷Jah *Rome* key niiniishyah da', hantey' t'ey shuukaa uneh'jh. Ay tl'aan shuudih'aa. ¹⁸Doo Huuhqohchaah ts'a' K'ach'ihohle' naataadaal' danh, tthihaa' ishiit dziinn' teejuh yutdaaniil'. Nts'aa' ndlaa' niign *Ephesus* key danh hqosuu' ts'a' shaa det-shyaak, hqo' ch'ah hee'innayh.

2 ¹Sts'eeninn', neexon ts'ehlag'n *Christ Jesus* eh ts'ijijj' iin eh, T'oodjht'ay hqotl'at neets'iniiniik. Hqo' xaa' ch'ale' nan hu' nt'ay' uutaaleel.

²Heneek dinee ndlaan iin hahuu'uunehtan eh idijj' th'agn, ay heneek tth'itdee'ay dinee' iin huut'aa'ijj' dlah. Dinee iin doo iin ch'ishyon iin chih hohduldii xaah hahuu'uhnuhtan, ay koh'tiin hihtaaleel.

³*Jesus Christ* xaah laa' naabaadeh'ay dijt'ay, ay eh nant'ah nach'oodaathaal'. ⁴Naabaadeh'ay dine' naabaa ts'a' teeshyah de', nts'aa' naabaadeh'ay naatthii', "Hqo' ch'ah dijdijj'," nay, k'eetaat t'ey taadiil'. Doo iin naabaa ch'a' uk'eh tl'uudn key' hihdelth'ii iin nts'aa' hihdet-shyaagn k'at'ey huuk'eh hqo' taadiil'. Ay naabaadeh'ay dine' baanaatthii' nts'aa' nay k'eetaat shijj' taadiil'. ⁵Doo nts'aa' ch'qot'uu' haatelthadn, haltthal nach'uudah'iin k'eetaat elththat de' shijj', dii eet'uu' hiit'aa'aa'. ⁶Dineh neshyee tenagn neshee nuushyee xaah etnah shijj'. Ay xaah ch'ale' neshyee t'axoh tat-aal k'e niinihshaa' danh, doo iin ay ts'an h yuundign iin tah ts'an h, ay dineh ch'ittheh taaleel'. ⁷Ay noonagn aanah naniichijj' that, ay xaa' t'ey utdijidii xaah. Doo Huuhqohchaah ts'a' K'ach'ihohle' nts'aa' hqodlaa' ndihnay hee'onnay xaah nts'itaanak.

⁸Sq' *Jesus Christ* aanah hee'olnaa. T'oodjht'ay Aaneegn' suu' eh hach'uunaktan k'eetaat, ay ch'ale' *David* ts'anh natdethadn t'laan ijlaagn iin tah ts'anh niiditthat t'laan nahotnayh. ⁹T'oodjht'ay Aandeegn' suu' eh hach'uunaktan. Hqo' k'eexaan k'ahduu' shach'ooodeethiit t'laan dineh bits'ahqht'ay k'eh *Chain* eh sheh jineldli' k'eh t'ey diht'eh. T'oot'ey T'oodjht'ay Aaneegn' ay duu' k'at'ey neldli' k'eh diit'ay. Ay eh doot'ey hach'uunaktan uk'ee'e k'anishtaateel. ¹⁰Ay eh doo iin T'oodjht'ay diixaa' ch'itah haahuu'ijidlay xaah shach'ooodeethiit. Hqo' ch'ah dihdj' jan xaah: ay dinee iin chih *Christ Jesus* xaa' huutahshih xaah t'laan duunoo' hqhchaah ts'a' huuts'itaanak xaah. ¹¹Daa' lay eh hqo' nay hqot'eh:

Jesus neets'ant'ay' xaah ehtij.

Ehtij danh ishiit nuuniithat da', ts'ijlaak chih k'eh hqot'eh.

Ay t'laan hqo' k'eexaan Beh ts'ihonayh.

¹²Neexon Baa nee'ach'ooodeethiik de' t'ey, ay t'laan Beh uk'ants'ootahle'.

Neexon, "Mints'etniign," ts'enih de' t'ey, ay t'laan "Huuts'ishniign," neetdaaniil.

¹³Neexon, T'oodjht'ay niign k'eetaat hets'iitsat de' t'ey, t' oot'ey k'at'ey diixaa' daa'an' na'utdatniil, tth'utdee'ah koht'iin nliin k'eexaan.

¹⁴Nchiill' key' iin hqo' ch'ah hutdijidiil. Jan chih T'oodjht'ay naal daa' hutdijidiil: "Sq' heneek eh lidahdetxaan k'eh sq' dahnij'. Hqo' ch'ah niign k'ahuusuy. Doo hqo' diitth'agn iin huuxaah k'ahuusuy." ¹⁵Doo T'oodjht'ay nts'aa' niign, "Hqo' dahdi'," niithan k'eetaat diidi', ay ch'ah uk'eh koht'iin tijjeel xaah tinnaal shij'. Hqo' ch'ah dinshyaagn eh, nts'aa' niign innaa k'a'utninshaal. Doo T'oodjht'ay laa' Aaneegn' eh hach'uunehtan, ay ch'ah koht'iin tijjeel. ¹⁶Ndeeh dinee iin shyaa' t'ey T'oodjht'ay t'laan ch'ishuy iin xaah thahdelxoo danh, sq' huu'eh qoda'. Hqo' ch'ah thahdelxoo ts'anh, dinee iin T'oodjht'ay ch'a' niithaadn tah nihniideel. ¹⁷Huu'aaneegn' dineh tthij' lataa'utnek'aay k'eh hqot'eh. Ay tthij' lataa'utnek'aay hqo'chaa' t'ey nil k'ja' tah utdaak'aa' k'eh t'ey taat'eeel. Hqo' k'eh huu'aaneegn' nil k'eenoo' ts'antleek taltsayh. Ay k'eh heneek dinee iin T'oodjht'ay k'at'ey yiixaa' lay eh hiitnaathiil. Doo iin hqo' ch'ah thahdelxoo, ay ch'ah koht'iin *Hymenaeus* t'laan *Philetus* hijt'eh. ¹⁸Laa' niign ch'a' ltahniideel t'laan, "Doo iin ijlaagn iin ch'itda' nii'etdeel t'laan nahoohotnayh," henay eh ch'ehlaadn' dinee iin lay eh hiiniithan hehdijtsat. ¹⁹T'oot'ey T'oodjht'ay laa' niign' ch'ishuy k'at'ey taltsay. Shyah choh t'aa uudjhtayh ts'a' tthee eh hultsiin k'at'ey tatxol. Ay k'eh Ulaa' niign' hqot'eh. Daa' nih, "Doo iin Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' ts'an hijiiniin huu'ietnayh." Jan chih daa' nih, "Doo dine', 'Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' ts'an ihijj', nay, ay ch'ale' ts'ahqot'eh ts'a' niign ch'a' lts'atdaahaal."

²⁰Shyah choh shiit ndeek eedah danh lahtthag'n ut'aadat-t'ay eedlah. Ch'ehlaadn' ch'iitsay *Gold* t'laan *silver* moqssi' eh eltsiin diitlat. Ay iin

dziin choh ch'idanh danh shiï' diits'an niital'iił. Chehłaadn' dichinh tł'aan nan' eh eltsiin diitłoogn. Ay iin nił k'eenoo' dziinn' diits'an niital'iił. ²¹Ay noonagn ts'an daq' ch'ah utdildii: doo dine' ts'ahqot'eh ts'a' niign ch'a' łts'aadeeshyah, ay ch'ale' dinee iin łahhiiyutdaanił tł'aan T'oodiht'ay yeh Baahqosqo. Ay tł'aan T'oodiht'ay hits'itaanak, hqosoon niign huu'aanah taadił xaah. Ay koht'iin *Gold* tł'aan *silver* diitł'adn shyah shiit eedlah k'eh nt'eh. ²²Chiił eh t'adii iin dii ts'ahqot'eh ts'a' kaah hqotł'at daaniihetdee, ay ch'a' łtaatilthł t'ey. T'oot'ey hqosoon neh'ay shiit jan niitijhaal: tth'utdee'ay niign, łay eh hiniithan niign, xantsij' niign, tł'aan hqosuu' ts'a' łisuudalt'eh niign. Doo iin, "Ts'ahqot'eh ts'a' niign ch'a' łts'aatsuudeel," hiiniithan iin, T'oodiht'ay, "Nee'eh qote'," henay, ay iin eh hqosoon neh'ay shiit danh niitijhaal. ²³T'oot'ey dinee ts'ooniiniign iin shyaa' t'ey kaah nuhdehk'at de', so' huuts'a' uuniiheel. Hqo' ch'ah hihdet-shyaak ts'a', "Łitdatdzatxaq," hiiniithan shiï'. ²⁴Doo Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' dine' nłiin, k'at'ey łitdatdatxaan. Łahthagn' dinee iin ts'a' hqosuu' ts'a' taaleel. Hqosuu' ts'a' hohduldii xaah, hach'uunehtan taaleel. Tł'aan hqo' det-shyaagn eh, hantey' t'ey k'at'ey hitdaatsal. ²⁵Ay dineh doo iin uk'ia' hel'ay iin nts'aa' niign hihtaadił huuts'a' hqohee eh k'at'ey ts'anii'elt'eh ts'a' uulay. Ay eh T'oodiht'ay nts'aa' huu'ijini' hqosuu' ts'a' nihdaaleel danh huu'ich'ooneh'ih. Hqo' ch'ah k'enihtalnak le', ay tł'aan łaa' niign łaa' hehtatnayh. ²⁶Ay tł'aan tay' t'ey hqosoon niign natsaadił hiiniithan tł'aan *Satan* eell' shiit ts'anh haahhatdeel. Ay ch'ale' huu'ih'eel tł'aan nts'aa' hihtaadił niithan, hqo' ch'ah hihtaadił heltsijj.

3 ¹Daq' hee'olnayh: ndeeh *Jesus* nan' k'et nataadaal danh, ishiit danh ttheh dinee iin eh, huuthay huu'aa. ²Ishiit danh dinee iin diihiishij' diinaniich'ihtaldee; lesüü kaah hqotł'at daanihtatdee; "Shin ch'ich'ahnool' dihchaa," di'uhdatnił; "Shin ch'ich'ahnool' dihchaa," diidzee' shiit ts'anh hqo' di'uhdatnił; T'oodiht'ay eh dinee iin k'ia' ts'ahqot'eh ts'a' huhtaaheel; diita' eh diinaq k'at'ey iik'ahohtahdee; "Tsen-'ijj," k'ahiyyuudaaniil; "Hqosoon niign tsaadił," k'ahitnaathiil; ³ch'ita' eh ch'inaq uts'ijkey eh k'at'ey łahluihuhdatniil, dii'itsidel'ay iin xaah noo' uudiht'ey huushyüüt k'ahqosuu' diit'ay; helshyak eh dinee iin k'ia' huhtaaheel; huut'ay' koł ts'a' ts'ahqot'eh ts'a' kaah hqotł'at daaniihetthiidn dagn k'ahihtaafeel; nts'aa' dinee łiign' ts'anii'elt'ay k'eh t'ey daadi'; hqosoon niign eh dinee suu' iin ts'idahuhdiht'eh; ⁴diitłaa k'ia' ts'ich'ihtaafeel; "Chits'aa' niign k'ats'etday," hiiniithan eh ch'its'aa' niign hihtaadił t'ey; "Shin ch'ich'ahnool' dihchaa," di'uhdatniil eh huu'eh datjelchaa; diixoh k'et xaah shiï' uts'an hqotłij T'oodiht'ay ch'ahnool' naniich'ihtaadee; ⁵tł'aan "Ay iin T'oodiht'ay hqotł'at Baa ihtsijj' dinee iin nee'aanah hqo' ch'ah hitdaanił," hitnaathił, t'oot'ey T'oodiht'ay t'ay' łaa' k'a'ihiniithan. Ay ch'ah koht'iin hihtaaleel, ndeeh *Jesus* nan' k'et

nataadaal danh ttheh. Huuch'a' niłts'aadijhaa. ⁶Ay koht'iin tah ts'an h ch'ehlaadn' shyah shiit dahniideel t'aaan ts'exee ts'ooniiniign iin ch'its'aa' niign huu'atdinj. Ay ts'exee iin daq' koht'iin hijji: huuts'ant'ay' hqoqchaa' hqoqji t'aaan hqodlaq ts'ahqot'eh niign koht'iin huule' kaah hqot'at daanihet-thiidn. ⁷“Uudzuldii,” kaah nahehnay t'oot'ey laq' niign hqoqji niign k'at'ey heehitnay. ⁸Nts'aa' *Jannes* eh *Jambres Mosesk'ja'* hihdel-shyaagn k'eh, ay koht'iin iin chih laq' niign k'ja' hel'ih. Huuhqoqshyaan k'ehoodatniik t'aaan k'alay eh hiiniithan. ⁹T'oot'ey nts'aa' hqo' hihdiiday eh, uuniik'uul k'eh shij' nihtaadaal, dinee iin huuhjdlaq ts'a' ay koht'iin ts'ooniiniign hijjiin huuhuunah'iil xaah. Hqo' k'eetaat *Jannes* eh *Jambres* eh hut-shyaagn.

¹⁰Nts'aa' koht'iin diht'ay, hqoqsuu' ts'a' hqo' ch'ah hee'innayh. Nts'aa' niign hohduldii xaah hach'uunaktanh t'aaan nts'aa' niign dihdj' t'aaan nts'aa' niign duhdj' nihthan, hqo' ch'ah hee'innayh. Nts'aa' lay eh uudihnay t'aaan dii dihdaj eh hantey' t'ey k'at'ey hididhihtsal t'aaan T'oodiht'ay eh dinee iin huuxaa'ihtsiin hqo' ch'ah hee'innayh. Shach'ihdoodehthiit de' t'ey, k'ahuuts'anii'agnt'ay ts'a', hqoqsuu' ts'a' koht'iin ihliin ¹¹t'aaan sh'eh huuthay doodee'aan dinee iin ts'an h t'aaan hqot'at shach'oodeethiidn, hqo' ch'ah hee'innayh chih. *Antioch* key t'aaan *Iconium* key t'aaan *Lystra* key nił ch'iduugn ishiit danh sh'eh hqo' ch'ah hut-shyaagn hee'innayh. Hqo' hut-shyaagn t'oot'ey Doo Huuhqoqchaa' ts'a' K'ach'ihohle' sh'eh nt'e' t'aaan huu'jdlaq ts'a' ch'a' itaashinihtji. ¹²Doo lahtthag' iin *Christ Jesus* eh ts'ehlag' hijjiin k'e hijt'eh iin, T'oodiht'ay niign k'eetaat ogn-ay hiiniithan eh, huu'eh huuthay doodee'aan dinee iin ts'an h. ¹³T'oot'ey ts'ahqot'eh ts'a' dine' iin t'aaan doo iin ch'its'aa' niign hach'uhnehtan iin nił k'eenoo' ts'ahqot'eeek hihtaaleel. Daa'ihnet-aa t'aaan ch'ishyon iin nadahuhne'aa. ¹⁴⁻¹⁵Nan du' dii laq' niign nt'ay hee'innayh eh ch'itda' udildiin k'eetaat shij' diidi'. Doo ts'an h hqo' udildiin bii'innayh t'aaan iitsuul da' ts'an h T'oodiht'ay Aaneegn' utnett'adn hee'innayh. Hqo' k'eexaan hqo' ch'ah niign tjiidiil. Baaneegn' ts'an h hqoqshyaan dhiltsji, T'oodiht'ay nuhshih xaah *Christ Jesus* lay eh uudiinay xaa'. ¹⁶T'oodiht'ay Aaneegn' utnett'adn neet'aa'iji'aa. Ndeeh dinee iin hotniit'at da', T'oodiht'ay huu'eh nt'eh, Baaneegn' hqoqsuu' ts'a' hihnuut'adn xaah. Daaneegn' neet'aa'jidlay, ay ch'ale' lahtthag' neexaa' hqoqsq. Neexaa' hqoqsuu' ts'a' nuuniidlah, laq' niign eh hants'uunuhtanh xaah. Ay xaa' ch'ale', dinee iin nts'aa' ch'its'aa' niign hihdet-shyaagn, hqo' ch'ah hee'ihatnayh. Ay xaa' ch'ale', nts'aa' ch'iduugn niign hihduudiin hqo' ch'ah hee'ihatnayh. Ay xaa' ch'ale', nts'aa' tth'utdee'ay niign hihduudiin hqo' ch'ah hee'ihatndayh. ¹⁷Hqo' k'eexaan, doo T'oodiht'ay dine' nliin dii hqoqsuu' ts'a' Baa ushna' xaah niithan lahtthag' shiit eedlah.

4 ¹*Christ Jesus*, ay ch'ale' doo honayh iin eh doo iilaagn iin doo huuxaa' k'aholthadn iin shij' ch'ah huu'etdatjakhay taaleel. Ay

ch'ale' tay' t'ey nahitnal'iil t'aaan nan' k'et haskeh choh taaleef. Hqo' k'eexaan *Jesus Christ* eh T'oodjht'ay naaf datdijhtay eh daq' ndihnjh: 2T'oodjht'ay Aaneegn' suu' eh hach'utnihtanh. Ndeeh hqqsuu' ts'a' danh ndeeh dinee iin dzuutth'agn hiiniithan danh ishiit danh beh hach'utnihtanh. T'aaan ndeeh hehqotsüü danh ndeeh dinee iin k'adzuutth'agn hiiniithan ishiit danh chih beh hach'utnihtanh. Dinee iin nts'aa' ch'its'aa' niign hihdet-shyaak nts'aa' hqo' hee'ihatatnayh hqo' ch'ah Baaneegn' eh huu'iich'otnih'iil. Nts'aa' ch'its'aa' niign hihdet-shyaak hqo' ch'ah beh huu'iich'otnih'iil. Nts'aa' hqqsuu' ts'a' niign hihtaadiil hqo' ch'ah beh huu'iich'otnih'iil. Hach'uunihtan eh, sq' hantey' t'ey hedqotsiidn. 3Noo' haathał danh ndeeh dinee iin laq' niign hach'uunehtan k'andzuutth'agn hiiniithan danh ishiit nuuniithat de'. Ay koht'iin iin nts'aa' tsaadiil hiiniithan k'eetaat hihtaadiil. 4Laq' niign ch'ihdiitth'ak ts'a' ch'a' łts'ahdaadał t'aaan naholadaa ch'aanii kaah shij' ch'ihdaatth'ak. 5Nts'aa' dinshyaagn eh tth'utdee'ay niign dqodij' shij' xaah hach'uudol'ij'. T'oodjht'ay xaah nach'oodeethiidn eh, sq' lay eh uudijinay hedqotsiidn. T'oodjht'ay Aaneegn' suu' eh hach'uunihtan, hqo' ch'ah tinaał. Baa inaa eh, nts'aa' hqo' duudiiin niithan niign huu'ihdlaq ts'a' ch'ah dqodij'.

6Shin du', k'aaduu' ishiit nuuniithat danh ndeeh T'oodjht'ay xaah ch'ah takteel. 7Nts'aa' dihdij' niign ch'qo'tüü xaah kaqahalsheef k'eh t'ey hqot'eh. Hqoqchaa' t'ey tidhagntthat k'eh t'ey, hqo' ch'ah agn-'ij'. T'axoh ch'ale' shiit ninagntthat. T'aaan noo' uudih lay eh uudihnj'. 8K'aaduu' ch'qot'üü shaa suuhohdiilaak. Tthiishoo *crown* mqqsii' ay ch'ah tiht'üh. Ay ch'ale' doo iin łahthhagn' T'oodjht'ay tth'utdee'ay niign huhtsiin iin, ay iin xaah hqoqij'. T'aaan ay ch'ah Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' diichaah dziinn' danh sht'aitaa'aał. Doo huuxaah k'aholthadn iin shij', ch'ah hqqsuu' ts'a' huu'etdatjahkay, ay ch'ah nlij'. Ay eh, shin shij' k'asht'aitaa'aał'oot'ey doo iin nataadaal kaah hqotł'at daaniihetthiidn iin łahthhagn' chih huutł'aitaa'aał.

9Hantey' t'ey unii'k'uul danh eh shaa nii'qo'shya'. 10Hqo' ch'ah dihnih, daq' xaah: *Demas* jah nan' k'et bihqoqiiin hqotł'at daaniitethiidn. Ay t'aaan shch'a' łtaaniishyah ts'a' *Thessalonica* key ts'a' teeshyah. *Crescens Galatia* nan' k'et ts'a' teeshyah t'aaan *Titus Dalmatia* nan' k'et ts'a' teeshyah. 11Luke du', ay dineh shij' sh'eh eedah. *Mark* xaah niiniihay t'aaan beh shaa niiniihay, sh'eh utna' xaah. 12Tychicus du', *Ephesus* key ts'a' utidhak-'a'. 13Niishay eh, sh'eegn' shaa nii'ohnii. Ay ch'ah *Troas* key *Carpus* eh niinatniik. Shdinahtł'aa' chih shaa nii'qo'aay. Shdibe thüü' uk'et jindettł'adn, ay ch'ah hqotł'at eenihthanh.

14Alexander, copper ch'iitsay eh etnaa dine', hqoqchaa' dotnihnoh shaa det-shyaak. Ay ch'ale', nts'aa' hqo' ch'ah shaa det-shyaagn xaah, Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' yeeyuutaakeet. 15Baa hu' uudqonij'. Nee'aaneegn' lay eh tsidaa'utdiht'eh.

¹⁶Taaniah shiit ch'ittheh danh shin xaa' daa uunihdee dą', shtłąą iin ukets'inuhtsiidn t'ey k'ashihuudiinąy. Huuh'ihdląą ts'a' shch'a' łtahniiideet t'aaan shin shij' niinagntth'at. Tthihąą' nts'aą' hihdet-shyaagn doot'ey hqo' ch'ah huuk'įą' k'ahitalnąy. ¹⁷T'oot'ey Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohłe' sheh nt'ay t'aaan diit'ay' shtł'aa'įi'ąą. Hqo' k'eexaan T'oodjht'ay aanah heneek eh hach'uunaktan, doo iin *Jew* koht'iin k'ahiiłay łahrtthag'n'iin hihduutth'agn xaah. Ay t'aaan ch'ehłaadn' iin bits'oonuhshaa shihuunįh. T'oot'ey nts'aą' hut-shyaagn ch'a' T'oodjht'ay sheh nt'eh ts'a' bah'an' dhihshih. Hqo' ch'ah Noon *lion* moqsii' nashtee'aal k'eh t'ey nt'e'. ¹⁸Hqo' ch'ah k'eh, Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' ts'ahqht'eh ts'a' ch'ehłaadn' iin shk'įą' hetnaa huu'įhdląą ts'a' ch'a' shtahshih. Ay eh, shk'anehtaa' ts'a', dagn nan' k'et ndeeh k'ach'ihohłe' danh ts'a' nishtahteeł. Tthiihąą' dinee iin hii'aanah doodįhsoon duunoo' hqhchaah ts'a' utthiiłatdahdał. Hqo' huule'.

¹⁹*Prisca* eh *Aquilla* huuts'a' niidach'inii'ąą t'aaan *Onesiphorus* iin chih. ²⁰*Erastus Corinth* key eedah t'aaan *Trophimus Miletus* key uk'ehtł'üüdñ dhihdah, ehts'iign xaah.

²¹Xay uutaateel ttheh shaa niiniihay. *Eubulus* eh *Pudens* eh *Linus* eh *Claudia* nts'a' niidach'ihnii'ąą; ch'ishyon iin *Christian* koht'iin iin chih.

²²Tthihąą' Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohłe' nshyüüt eh taateel. Tthihąą' T'oodjht'ay łahrtthag'n' ishiit danh daltth'ii iin hqołt'at nühts'itaanak.

Paul Dinahtł'aa' Titus ts'ą' Neetł'at

1 ¹Shin ch'ah *Paul* doo T'oodjht'ay xaah alnaa diht'ay; daą' jindhihtł'at. T'oodjht'ay Daaneegn' *Jesus Christ* aanah eh shteh'a'. Doo T'oodjht'ay Daa ch'itah haayjhtiin iin ląą' huunay xaah tł'aan ląą' niign T'oodjht'ay niign aanah ląy eh heehutnayh xaah, ay iin xaah ch'ale' shteh'a'. ²Ay ląą' niign ts'anah dinee iin nts'ąą' duunoo' hq̄hchaah ts'ą' hohtaanayh heehutnayh. T'oodjht'ay, Doo k'a'elshyagn, ch'ittheh nan' teltsiin da' ts'anah t'ey, hq̄' ch'ah huu'uunih. ³Ay tł'aan shiit danh nsoon t'ey huuxaah niinihshah ts'ą', T'oodjht'ay Nee'ehshii nts'ąą' nay k'eetaat, Baaneegn' eh hach'uunaktanh, heehutnayh xaah. ⁴*Titus*, sts'eeninn' k'eh ląy eh dijł'eh, shaaneegn' eh *Jesus* ląy eh uudjınay xaah. Lehchinh neexon hu' *Jesus* ląy eh ts'uunih ts'ą'. Nts'ą' daą' ch'ah jindhihtł'at.

Tthihąą' T'oodjht'ay, Neeta', eh *Christ Jesus*, Nee'ehshii, hq̄tł'at nits'ihnaanah tł'aan ndzee' shiit hq̄suu' ts'ą' ntł'aahiitaa'aal.

⁵*Crete* nan' k'et nk'ehł'üüdn dhihdah, k'at'ey ts'eets'ihoh'ay k'at'ey sists'oodiilil shaa k'atnihta' xaah tł'aan nił ch'iduugn key huudlah danh *Christian* ch'indadn' doo ch'ittheh tatdaadal iin ch'itah haahuu'q̄q̄tee xaah. Jan nts'ąą' daą' ndihnay, sq' hee'qlnaa. ⁶*Christian* ch'indadn' jan k'eh koht'iin taaleel: ch'its'ąą' niign k'at'ey hihtaadiil; u'aat hihtaaleel tł'aan diits'jıkey' iin *Jesus* ląą' ts'ehłagn shijı' hiyyutdaaniil. Jan chih: doo iin k'at'ey hiik'ahohdee tł'aan huu'ethihhąhshąą, uts'jıkey' iin ay ch'ah koht'iin k'at'ey hihtaaleel. ⁷Doo gjıhee nłiin T'oodjht'ay xaah etnah. Ay eh ch'its'ąą' niign k'at'ey taadiil. Jan k'eh chih koht'iin taaleel: shin xaa' diits'ą' k'ahognthat shijı' niign k'ataadiil; hantey' t'ey k'ats'aniitalt'eel; ch'etnaą' dine' k'ataaleel; hi'ushxąą' t'ey k'a'itnahthiil; lesüü kaah k'at'ey hq̄tł'at daaniitat-thiidn; ⁸t'oot'ey haltthaan iin hq̄sıq̄ k'atnahta'; hq̄sıoon niign daaniitat-thiidn; mjinjı' taasuul; tth'utdee'ay niign kaah hq̄tł'at taadiil; T'oodjht'ay tł'aa'idaltiin taaleel; diishyinh hq̄sıuu' ts'ą' k'atnahta'; ⁹ląą' heneegn' eh uuduldii xaah hach'uhnehtan k'eetaat, hq̄' ch'ah noo' uudiht'ey hq̄' taadiil. Hq̄' ch'ah diidi' ts'ą', ląą' niign eh, ch'ishyon iin huuxaah uutaasuul, huuk'anehtaa' xaah; tł'aan doo iin ląą' niign k'jı' daadetdlii iin, ch'its'ąą' niign hihdet-shyaagn huhnah'iil.

¹⁰Hqoq ch'ah ndihnih, jan xaah. Ndlaan iin l'aaq' niign k'at'ey hiiniithan t'aaan k'at'ey hiik'ahohdee: shyaaq' t'ey thahdelxoh ts'a' t'aaan ch'ishyon iin nadaahuuts'inuu'aa hiiniithanh. Ay ch'ishyon iin tah ts'anh ndlaan iin doo iin *Jew* k'aanii' lay eh huunay ch'a' l'tahniideel iin hijijij. ¹¹Thaat-'ehdanh k'adatjetguh ts'a' huut'e'. Ch'its'aaq' niign eh hach'uhnehtan eh, diits'ijkey' iin eh huuhihdl'aaq' ts'a' l'aaq' niign ch'a' l'tahniideel huu'ihstij. Lesüü hihdultsay xaah hqoq'ch'ah hahuu'uhnehtanh. Hqoq' xaah ch'ale' thaat-'ehdanh k'adatjetguh ts'a' huut'e'. ¹²Ay koht'iin iin nts'aaq' ts'ehlagan *Crete* nan' k'et t'iinn' daaq' hach'uunehtan k'eh hijit'eh: daaq' nih, "*Crete* nan' k'et t'iinn' helshyak shij'. Ts'ahqot'eh ts'a' koht'iin hijijij t'aaan nts'uu'aa' shij' hiiniithanh ts'a', ts'ohdetniik." ¹³Ay dineh lay eh hqoq'hee. Ay k'eexaan ch'ale' datdijhtay eh nts'aaq' ch'its'aaq' niign hihdet-shyaak, hqoq' ch'ah hutdijniij, l'aaq' niign lay eh hitnaathiil xaah. ¹⁴Ay t'aaan *Jew* noonak k'eet k'al'aaq' uulay k'ahitdaatth'agn t'aaan dinee iin doo iin l'aaq' niign ch'a' l'tahniideel iin nts'aaq' hqoq' dahdi' huuchenay k'eetaat k'ahqoq' th'ihthah hihtaadiil. ¹⁵Doo iin l'aaq' niign ch'a' l'tahniideel iin, ay koht'iin iin ch'its'aaq' niign hel'ih ts'a' t'aaan *Jesus* k'al'aaq' huunay ts'a', hqoq'ch'ah l'ahthhagn' hihdijidiin k'ahuusuuy niign. Ay koht'iin huu'ijiniij' eh huudzee' k'atth'itdee'ay. T'oot'ey hqoqsuu' ts'a' daaday iin hqoq' ch'ah l'ahthhagn' hihdijidiin hqoqsuu' ts'a' hqoq'ij, t'aaan huudzee' t'ey tth'itdee'ay. ¹⁶T'oot'ey doo iin l'aaq' niign ch'a' l'tahniideel iin "T'oodijht'ay its'etnayh," hqoq' henih t'oot'ey Uk'ia' hel'ay eh ch'its'aaq' koht'iin hijijij. Huuchaaniihijideegn eh k'ahiik'ahohdee eh, hqoqsuu' niign t'ey k'ahihtaadiil.

2 ¹T'oot'ey nanhu, l'aaq' niign hohduldii xaah hach'uuneltan k'eetaat daaq' utdijidiil. ²Ch'itay iin jan k'eh koht'iin hihtaaleek: ch'its'aaq' niign k'at'ey hihtaadiil; diishinh hqoqsuu' ts'a' hiik'atnahta'; l'aaq' lay eh hiiyutdaaniil; dinee iin l'aaq' huuxaah hihtaatsij'; l'aaq' hantey' k'ahendaatsal. ³Ts'ist'e' iin jan k'eh koht'iin hihtaaleek: T'oodijht'ay t'aa'idalshay iin hihtaaleek; T'oodijht'ay eh dinee iin k'ia' ts'ahqot'eh ts'a' k'ahuhtaahel; ch'etnaq' kaah hqot'at k'adaanihtatdee; hqoqsq' niign hohduldii xaah hutdaaniil. ⁴Ts'exee iin hohduldii xaah hqoq' huu'etdaaniil, jan k'eh koht'iin hihtaaleek xaah; diikay' eh diits'ijkey' iin xaah hihtaatsij'; ⁵huu'ijiniij' taasuuk; ts'exee besehqot'ay; diishyah k'atnahta'; hqoqsq' niign hihtaadiil; diikay' xaah hihtaatsij'. Ay ch'ah koht'iin hihtaaleek, dinee iin T'oodijht'ay Aaneegn' k'ia' ts'aht'eh ts'a' k'ahuhtaahel xaah. ⁶Dineh iin chih huu'ijiniij' taasuuk hqoq' hutdijidiil. ⁷Nts'aaq' huu'ihdl'aaq' ts'a' diiday eh, hqoqsuu' ts'a' tinnaal. Hqoq' ch'ah ts'anh hqoqsq' niign diiday hitnah'iil. Hohduldii xaah hach'uunihtan eh, jan k'eh koht'iin tijjeek; lay eh dine' tijjeek; ch'its'aaq' niign k'atijidiil; ⁸heneek l'aaq' nliin, ay ch'ah ch'its'aaq' hqot'ay k'ahitdaaniil, ay ch'ah eh hutdijiniil. Ay ch'ah koht'iin hijijij ts'a', doo neek'ia' datdelshyaagn ch'its'aaq' neexaah k'atdaaniil eh, utnat-shyaal.

⁹Doo iin alnaa hijiiniin iin jan k'eh koht'iin hihtaaleel: nts'aa' huu'ihdlaa ts'a' hihdet-shyaagn eh, dineh huuts'a' k'aholthadn iin k'ahohtahdee; alnaa iin hqqsuu' ts'a' hihtatnaal, dineh huuts'a' k'aholthadn iin huuxaah shiit uutaasuu' xaah; k'at'ey huudaa' hatdaach'ihnaashii; ¹⁰huuts'anh k'ach'ihnaa'iji, t'oot'ey tth'iinoo' hihtaaleel t'aaan t'anihdaht'eel. Ay ch'ah koht'iin hijiiji ts'a' nts'aa' huu'ihdlaa ts'a' hihdet-shyaagn eh, ch'ishyon iin T'oodjht'ay Nee'ehshii aanah hach'uuneltan xaah lahhiiyutdaaniil.

¹¹T'oodjht'ay lahtthagn' dinee iin hqqt'at ts'iniiniik, huu'uhshih xaah. ¹²Hqo' ch'ah hut-shyaagn eh daa' uudzaldii: T'oodjht'ay k'ja' niign ch'a' ltaatsaada' t'aaan jan nan' k'et bihqo'iiin kaah hqqt'at k'adaanintsatdee. T'axoh jah nan' k'et ch'ijni'ii' suu' eh tth'utdee'ay niign eh T'oodjht'ay niign k'eetaat tsal'iiil. ¹³Hqo' ch'ah tsal'iiil, noo' haatha' diichaah dziinn' aanah naniints'etdee eh. Shiit dziinn' aanah naniints'etdee eh, shiit dziinn' taat'eel heets'etnayh. Ishiit danh neeT'oodjht'ay', *Jesus Christ*, Doo diichaah ntiin eh Nee'ehshii, huhnah'iiil. ¹⁴Huu'ihdlaa ts'a' ts'ahqot'eh niign ch'a' neetahshih xaah, huut'aa'idaltji. Ay t'aaan shyuut hqqsoun tth'itdee'ay koht'iin Uts'an shij' tsaaleel t'aaan doo iin hqqsoun niign shij' laa' het-shyaagn ay ch'ale' tsaaleel. ¹⁵Hqo' ch'ah huu'ihdlaa ts'a' hohduldii xaah hach'utnihtan. Nts'aa' niign hihtaadiil t'aaan nts'aa' ch'its'aa' niign het-shyaagn, uha' doodjht'ay eh hqo' ch'ah hutdijiniil. Doot'ey k'alahni'utdaaniil.

3 ¹Jan k'eh koht'iin hihtaaleel tay' t'ey hqo' nahutdiniil. Doo iin jah nan' k'et k'ach'ihohle' iin t'aaan huuxaah ch'idadiiiniin iin, lahhuunih. Huuk'ahohtahdee t'aaan huu'ihdlaa ts'a' hqqsoun niign tsaadiil hiiyutdaaniil. ²Doot'ey xaah ts'ahqot'eh ts'a' eh k'ahuhtaaheel. Li'ushxaq' t'ey k'ahitnahthiil. Huu'ach'ihdoodehthiil de' t'ey, hqqsuu' ts'a' koht'iin hihtaaleel t'aaan huudzee' shiit lahtthagn' dinee iin xaah hqqsuu' ts'a' taat'eel. ³Neexon du' hittheh da' jan k'eh, koht'iin ts'ijle': ts'ets'ooniindiign; k'a'uk'ats'ihohdee; ch'its'aa' niign tthidats'ijideel; huu'ihdlaa ts'a' ts'ahqot'eh ts'a' eh neexon diinaniints'elthat shij' kaah hqqt'at daaniints'etdee; ts'ahqot'eh ts'a' niign eh ch'uuts'iin niign k'eetaat ts'al'iji'; chishyon iin ts'idaneehudhiht'e' t'aaan ts'idahuuts'uhdiht'e'. ⁴Ay ch'ah koht'iin ts'ijle' t'oot'eyT'oodjht'ay, Nee'ehshii, dinee iin teejuh iniithanh t'aaan huuxantsiji' hqo' ch'a' nee'ich'ooneh'iji'. ⁵Ay t'aaan nee'ihshih. Dii t'ey tth'itdee'ay niign hqo' hut-shyaagn, hqo' k'eexaan ch'ale' k'a'ii'lay xaah, nee'ihshih. T'oot'ey teejuh nee'uunay eh nee'ihshih. T'oodjht'ay Otdeegn' Ay ch'ale' nane'e'ich'ot, neets'ant'ay' it'aa'ii'aaan eh. Uxaa' tay' t'ey nee'eehat-hij' t'aaan ch'its'aa' niign ch'a' ch'iduugn niign Uxaa' hqqsuu' niign neets'ineel. ⁶T'oodjht'ay Dotdeegn' *Jesus Christ* xaa' neet'aa'ijij'aa, hqqsoun niign huu'ihdlaa ts'a' tsaadiil xaah. ⁷Hqo' ch'ah det-shyaagn, hqqt'at neets'iniiniign xaa' jan k'eh koht'iin tsaaleel xaah: doo iin T'oodjht'ay tth'itdee'ay koht'iin huhtsiin iin t'aaan doo iin duunoo' hqhchaah ts'a' huhtaanay heehetnayh iin.

⁸Hq̄q' łay eh hq̄q' nay hq̄q't'eh. Hq̄q' ch'ah ndihnay łaq̄q' hee'innayh ts'ą', datd̄ihtay eh hq̄q' aanah huuheel' nuudihñih. Hq̄q' ch'ah uuniihee ts'ą', doo iin T'ood̄iht'ay łay eh huunay iin nts'ąq̄q' hq̄qsuu' ts'ą' niign noo' uudih hihtaadiil łaq̄q' naniich'ihtatdee.

Hq̄q' ch'ah ndihnay nsq̄q' t'łaan dinee iin xaah uutaasuuk. ⁹T'oot'ey dinee ts'ooniiniign iin shyąq̄q' t'ey kaah nuhdehkat de', sq' huuts'ą' hq̄q̄heel. *Jew* noonagn k'eet huutthaay' iin q̄qsii' neetł'adn aanah, sq' udq̄q'th'agn. Doo iin *Moses* nach'uudah'iin niign aanah t'łaan heneek eh, lidahdetxaan iin ch'a' an' hetdildah. Ay iin nts'ąq̄q' hihdet-shyaagn hq̄q' ch'ah k'ahuusuyi t'łaan shyąq̄q' k'eh t'ey hq̄q't'eh. ¹⁰Doo dine' dinee iin litsihdel'ay huu'ihtsiin, łakey danh, "Ch'its'ąq̄q' niign dinshyaagn," hq̄q' udj̄iñih danh, ishiit danh ts'an̄h uch'a' an' hetdildah. ¹¹Ch'its'ąq̄q' niign det-shyaagn bi'innaīh ts'ą' hq̄q' ch'ah t̄j̄idiil. Uts'ant'ay' ch'its'ąq̄q' koht'iin n̄iin huu'iich'ooneh'ih.

¹²*Artemas* le' t'łaan *Tychicus* le' nts'ą' utidhak-'a' eh, hantey' t'ey *Nicopolis* key shiit shaa niiniihay. Ishiit danh xay tihthał. ¹³*Zenas*, doo nach'uudah'iin dine' n̄iin, t'łaan *Apollos*, ay iin hantey' t'ey t̄thiihuunih'ay t'łaan łahthagn' diits'an hiital'iil eh uk'atnihta'. ¹⁴*NeeChristian* chiill' key' iin shyąq̄q' t'ey k'ahihtal'iil t'łaan daq̄q' hohduldii: hq̄q̄soon niign noo' uudiht'ey hihtaadiil t'łaan dinee iin łahthagn' diits'an hiital'iil uk'ahnahta'. ¹⁵Łahthagn' sh'eh hihdel̄tth'ii iin nts'ą' niidach'ihñii'ąq̄q'. Neetłaq̄q' iin doo neexantsj̄i' iin t'łaan *Jesus* łay eh uunay iin, huuts'ą' niidajinih'ąq̄q'.

T'ood̄iht'ay łahthagn' ishiit danh daltth'ii iin hq̄q't'at n̄ühts'itaanak.

Paul Dinaht'aa' Philemon ts'a' Neet'at

¹Paul, doo shyah holsay *Christ Jesus* xaah eeday, eh *Timothy*, nee*Christian* uchiill', daa' ch'ah nts'ineet'at. *Philemon*, nts'a' nts'ineet'at. Neet'aa' djiit'ay t'aaan nee'eh T'oodiht'ay xaah innah. ²Doo iin *Christ Jesus* lay eh huunay nshyah shiit lehchinh heedeel iin, ay iin chih ts'a' nts'ineet'at. *Apphia*, nee*Christian* udia' eh *Archippus*, doo chih *Christ Jesus* xaah bahdeh'ay k'eh nt'ay, ay iin chih ts'a' nts'ineet'at. ³Tthihaa' T'oodiht'ay, Neeta', eh Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, hoqt'at nuhtsihtaanak t'aaan nuhshyüüt hoqsuu'ts'a' nuht'aach'ootaa'aa.

⁴T'oodiht'ay eh naanah uunihhee ts'a' nił danh hotnihdee eh, naa tsen-'iji udihnih. ⁵Hoo' dihnih, jan xaah. Lahtthagn' T'oodiht'ay uchiill' key' iin laa' xaa'jitsiin t'aaan Neek'ach'ihohle' *Jesus* laa' lay eh uudiinay dihtth'ak. Hoo' k'eexaan naa tsen-'iji udihnih. ⁶Daa' ch'ah hotnihdee: "Neexon *Christ* lay eh ts'uunay, ay ch'ah maanah thadzelxoo eh, ay t'aaan nts'aa' hoqdlaa' T'oodiht'ay neets'iniiniign tay' t'ey heetsatnayh, *Christ* lay eh ts'uunay k'eexaan." ⁷Sh*Christian* uchiill', heneek nts'aa' dinee iin xaah hoqt'at jitsiin aanah jihth'agn, sts'ihniiniik t'aaan haasaanayh shihiitsiin. Hoo' ch'ah ihlij, T'oodiht'ay Uchiill' key' iin haasaanayh huudhiitsiin xaah.

⁸Ay eh, nts'aa' niign tjiidiil, *Christ* Qqsii' eh datdihtayh ts'a' nduhnij' xaah k'anagnjiidn. ⁹T'oot'ey naa'ihitsiin xaah, nts'aa' niign tjiidiil datdihtayh ts'a' k'at'ey ndihnijil. Nts'aa' doqdiij' nuudihnih niign hoo' ch'ah shij' ndihnih. Shin hu' *Paul* ch'itay diht'eh. Doo T'oodiht'ay xaah hoqhee eh etnaa diht'eh. K'aaduu' Uk'eexaan shyah holsay dhihdah. ¹⁰Nts'aa' *Onesimus* xaah uudiinay aanah neh huhheel nihthanh. Ay dineh sts'eeninn' k'eh nt'eh, jah shyah holsay dhihday eh shaaneegn' eh, *Jesus* lay eh uunay xaah. ¹¹Ay dineh, nalnaa' nliin nanxaah k'a'iisuuy koht'iin uule' ch'ida' t'oot'ey k'aaduu' shin eh nan eh xaah nsqo koht'iin nliin.

¹²T'axoh nts'a' na'tidhak-'a' eh, shin xaa' nts'aa' ni'itnagntiin k'eh t'ey hoqt'e'. ¹³Shch'a' ltaanuushya' k'anihthan. Jah shyah holsay T'oodiht'ay Aaneegn' xaah dhihday eh, nts'aa' shaa tjiidiil, jah shiit dhjidah de', ay

ch'ah hq̄' shaa taadiik. Hq̄' det-shyaagn nanxaah etnah ts'á' sts'itaanak. ¹⁴T'oot'ey, hq̄' ch'ah niithanh de' t'ey k'aláq̄' nts'áq̄' niign uts'itihnak shuudjinaŷ l̄aq̄'hee'ishnay ts'á', ay eh nts'á' natidhak-'a'. Hq̄' ch'ah eh, nts'áq̄' niign ch'ichahnool' nsoon diishji'ntthii' shiit naniich'jithat.

¹⁵Noo' haathał danh duunoo' hq̄hchaah ts'á' neh taadaal xaah, hq̄' xaah ch'ale' *Onesimus* k'aadiidn nch'a' eedah, huule'. ¹⁶T'axoh alnaa njii ts'á', *Christian* koht'iin xaa'ihtsiin njii chih. Dii koht'iin njiin ch'idaq̄', hq̄' ch'ahnool' k'aaduu' nsq̄q̄. Nalnaa' eh *Christian* koht'iin njii ts'á' l̄aq̄' shaa hq̄q̄soon koht'iin njii t'oot'ey noo' haathał ts'á' l̄aq̄' dineh suu' naataltsayh, dineh eh nchiil Neek'achihohle' ts'an t'ay eh.

¹⁷Ay eh shtl̄aq̄ njii shuudjinih de', nasaanayh tjiieel', naa nanishshyah de' t'ey, hq̄' k'eetaat nasaanayh jjiiji, naa na'inshyah de'. ¹⁸Nts'áq̄' ch'its'áq̄' niign neh ch'idaq̄' det-shyaagneh nts'áq̄' tth'ihatah nts'á' hetjinnayh, aiy ch'ah huuhq̄hdlaq̄ ts'á' sts'á' djihtanh. ¹⁹Jah shiit shla' daq̄' ch'ah jindhiht'at: "Shin ch'ah *Paul* neehuutihkeet." T'oot'ey nts'áq̄' nanhuu' sts'á' hetjinnayh aanah hee'innayh. Shaaneegn' xaa' T'oodiht'ay nehshih, duunoo' hq̄hchaah ts'á' uutjinnayh xaah. Shxaa' *Christian* koht'iin djiit'eh. ²⁰Ay eh, sh*Christian* uchiill', Neek'ach'ihohle' xaah sts'itijnak nihthanh. Nan eh shin *Christ* eh ts'ehlagn k'eh ts'jiiin, nasaanayh shtjitsayh.

²¹Nts'á' jindhiht'adn eh, l̄aq̄' ni'ishnayh. Nts'áq̄' nihthan k'eetaat til'iił. H' ch'ahnool' tjiidiił t'ey, ni'ishnayh t'ey. ²²Jan chih, shaa daq̄' ch'ah tjiidiił: ndeesh tihdaal danh suudjiiłee. Shaa hithadalxoo eh, nuhts'á' natuhshya' xaah, T'oodiht'ay hq̄' ch'ah k'eetaat taadiil ts'ihak-'ih.

²³*Epaphras*, doo shyah holsay sh'eh *Christ Jesus* xaah eeday, ay ch'ale' nts'á' nidajinii'áq̄. ²⁴*Aristarchus*, *Demas*, eh *Luke*, doo iin sheh hetnaa, ay iin chih nts'á'niidach'ihnii'áq̄. ²⁵Tthihaq̄' Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, hq̄qt'at nühshyüüt ts'itaanak.

James ts'anh Dinahtł'aa Netł'adn

1 ¹Shin ch'ah *James* doo T'oodjht'ay eh Doo Huuhqohchaah ts'a K'ach'ihohle', *Jesus Christ*, huuts'an ihliin t'aaan doo huuxaah ishnaa, daq' ch'ah jindhiht'at: lahtthagn' T'oodjht'ay chiil'key' iin ch'idanh danh nan' k'et hohchaah ts'a' tag'n' daltth'ii iin nuhts'a' nidajinih'aa.

²Sh*Christian* koht'iin, ndeesh nił yahch'ia' haltsiil ts'a' nuh'eh doodetnoh doodiiliin danh, ishiit danh nuh'aaniijelnay danh daanah naaniich'atthat.

³Hqo' ch'ah nuhdihnił, daq' hee'atnay xaah: ndeesh T'oodjht'ay ļay eh uudahnay xaa', nuh'eh doodetnoh doodiiliin ch'idhaht'uh danh, ay t'aaan nił k'eenoo' dijhtayh ts'a' na'ahdee koht'iin tahleeł. ⁴Hqo' koht'iin ch'ah noo' nan' k'abatnihthat ts'a' tahleeł. Ay t'aaan *Christian* honayh niign eh niidhahshaan eh hidaltayh t'aaan dii nuhdaatah *Christian* honayh niign ts'an hal'ij' xaah noo' nuhniidlah. ⁵T'oot'ey ndeesh doot'ey nuhtah ts'anh beh doodetnoh doodiiliin shiit nts'aa' duudiin niign hits'ehniign danh, ay koht'iin T'oodjht'ay ts'a' hotnuudee ch'ah. Ay koht'iin nts'aa'duudiin niign heetatnayh xaah, T'oodjht'ay yits'itaanak. T'oodjht'ay, ay ch'ale' lahtthagn' dinee iin hqot'at ts'iniiniik t'aaan doodetnoh huu'eh doodiiliin shiit nts'aa' hiinduudiin niign hits'ihetniign ts'a', hqo' xaah ch'ah huu'eh k'ats'anii'ilt'ay. ⁶T'oot'ey ndeesh T'oodjht'ay ts'a' hotnahdee danh nuhts'itaanak xaah, daq' ch'ah ļay eh utdahniil, "Hqo' hotnakdee k'eetaat taadiil," Doot'ey, "Hqo' k'ataadiil le'," hiniithan, ay ch'ale' ļaakey mjiinii' elt'eh. Taa'ehts'ayh k'eh t'ey nt'eh. ⁷⁻⁸Ay koht'iin huu'ihdlaa ts'a' day aanah ļaakey mjiinj' elt'eh t'aaan T'oodjht'ay k'ahqo' taadiil le'iniithanh. Hqo' nt'eh de', ay koht'iin T'oodjht'ay sht'aaataaleel k'a'itnahthiil.

⁹Doo *Christian* koht'iin nasaadiht'ay nliin, ay ch'ah T'oodjht'ay yits'iniiniign eh ndeesh Toodjht'ay yit'ootaaleel danh, ishiit danh tsen-ij' taaleel. ¹⁰T'aaan doo *Christian* koht'iin ch'ii'etday nliin, ay ch'ah T'oodjht'ay yits'iniiniign eh, ndeesh ch'ii'etday ehlaadn' T'oodjht'ay ich'a' ļtaaniidlah danh, ishiit danh tsen-ij' taaleel. Hqo'ch'ah k'at'ey huuniil de', nts'aa' ch'ii'etday k'oht'iin eh hut-shyaagn k'eh t'ey taadiil. Ay ch'ii'etday dine' nan' k'et nsoon neshyee uuniik'uul danh honayh ts'a' t'aaan ehtiin

k'eh nt'eh. Ay dineh uuniik'uul danh uutaanayh t'aaan tahteef. ¹¹Saa niit'ay bidih'aaan eh ay neshyee dat-tsat. Ay t'aaan nan' k'et nsoon neshyee uk'et haayiiideek t'aaan k'at'ey t'axoh iisuy. Hqo' k'eh ch'ii'etday dine' ehtij, hqo' di' ts'a' t'ey.

¹²Doo dine' beh doodetnoh doodiilin t'oot'ey T'oodiht'ey noo' uudih lay eh uunay, ay xaah uutaasuul. Hqo' ch'ah jan xaah. Ay dineh hqo' k'a'ehnayh ts'a' ayt'oo nsqo de' t'ey, T'oodiht'ay uts'iniiniik, duunoo' hqch'aaah ts'a' uutaanayh xaah. Ay ch'qot'üü, T'oodiht'ay, "Ay ch'ale'doo shaantsiin iin huut'aatih'aa," hqo' nih. ¹³Doo dine' beh doodetnoh doodiilin eh, "Ch'its'aa' niign tihdiil," naniich'ithat de', ishiit danh daa' k'adaaniil, "T'oodiht'ay ch'its'aa' niign duhdij' shtehtsij'." Ts'ahqot'eh ts'a' niign ay ch'ah T'oodiht'ay ch'its'aa' duudiin niign xaah k'ahuhtsiil. T'aaan naxan hu' doot'ey ch'its'aa' duudiin niign xaah k'ahuhtsiil.

¹⁴T'oot'ey ndeesh dineh hqoch'aa' ts'ahqot'eh ts'a' kaah daanii'etthiidn xaa' ts'ant'ay eel' el'ee' danh, hqo' xaahch'ale'ch'its'aa' niign di'.

¹⁵Ndeesh ts'ahqot'eh ts'a' kaah hqot'at daanii'etthiidn xaa' ch'its'aa' niign day, ishiit danh uts'ant'ay' hqolij. Ay t'aaan noo' haath' danh ndeesh uts'antay' niign t'axoh ch'ale' shiit nuuniithat danh, ay xaa' ch'ale' dineh tahteef. ¹⁶Sh*Christian* koht'iin iin nühx'aaah ihtsiin, sq' hqo' aanah na'itnat-'aa. ¹⁷Nan' k'et dii altsiil ts'a' hqqsuu' ts'a' nliin t'aaan lahtthagn' neet'aa' hqodlay dagn nan' k'et ts'anh nlij. T'oodiht'ay ts'anh d'q'q' niniidlah. Ay ch'ale' saa eh ch'aldzeegn eh san' eh ehtsij. Ay ch'ale' laa' niign nlij ts'a' k'at'ey ch'iduugn niign taateel. Hqo' xaah ch'ah, Uneldzeegn' dihtayh shij' t'ey nt'eh. ¹⁸T'oodiht'ay laa' Heneegn' diits'an nliin xaa' nee'ihuuke' xaah nee'ehtsij', hqo' niign niithan xaah. Dinee koht'iin iin dii huuhjhdlaa' ts'a' ehtsiin ch'ahn'oo' hihtaateel xaah, hqo' xaah ch'ah hqo' det-shyaak.

¹⁹Sh*Christian* koht'iin iin, nühx'aaah ihtsiin, daa' ch'ah heetalnayh. Nuhxon lahtthagn' daa' ch'ah koht'iin tah'ee: hantee' t'ey dahtth'ak t'oot'ey hantee' t'ey k'a'utd'ahheel t'aaan hantee' t'ey k'ats'aniitalt'eel. ²⁰Doot'ey ts'anii'elt'ay de', ay ch'ale' hqo' niign eh T'oodiht'ay hqqsuu' ts'a' niign' yaa k'at'ey taadiil. ²¹Nts'aa' ch'its'aa' niign hqo' tihdiil nahthiign t'aaannts'aa' ts'ahqot'eh ts'a' niign dahday, ay ena'! Nühxon xaa' huu'ih'ch'aaah ts'a' T'oodiht'ayt'aa'idalshee t'aaan Daaneegn' nühdzee' shiit iidlay hqqsuu' k'anahtaa'! Ay Heneek ch'ale'nühtahshih.

²²Sq' naa'itnat-'aa, T'oodiht'ay Aaneegn' shyaa' t'ey dahtth'agn eh. Maaneegn' dahtth'ak t'aaan uk'eetaat tahdiil. ²³⁻²⁴Doot'ey maaneegn' diitth'ak t'oot'ey k'at'ey ik'eetaatel'ay, ay ch'ale' dineh dzinal'iin shiit na'itnel'ay k'eh nt'eh. Diixaa' dzinal'iin shiit na'itnel'ayay t'aaan l'taa'inshyah ich'a' ts'a', hantee' t'ey nts'aa' eltsiin hi'elnah. ²⁵T'oot'ey daa' ch'ahheetalnayh: T'oodiht'ay nach'udah'iin niign lanelt'eh ts'a' t'ey nt'eh t'aaan uxaa' dinee iin huuts'a' tet-'aa. Doo dine' laa' huu'uudetnih ts'a'

uudeldii, t'aaan ik'eetaat nił k'eenoo' tihdił niithan, t'aaan idiitth'ak ts'a' k'at'ey yi'ilnaa t'oot'ey ik'eetaat el'ay, T'oodjht'ay ay dineh ts'itaanak, dii ch'adaŷ eh.

²⁶Doo dine' nũhtah ts'anĥ, "T'oodjht'ay haa'ihstsiĵ," naŷ le'. Ay dineh, nts'aq' diitthuull' eh naŷ k'ak'anehtaa' de', shyaaq' t'ey hqo' niĥ. T'aaan naa'itnat-'aak. ²⁷Doo dine' laq' T'oodjht'ay xantsiin de', T'oodjht'ay, Neeta', ay dineh daq' ch'ah taadił iniithanĥ: bidooniłaaġn iin ehts'exeh ukay' uch'a' ehtiin iin huu'eh huuthay doodee'aan shiit huuk'atnahta' t'aaan dii diixaa'k'atnalta', jan nan' thidaitdahdal ch'a'.

2 ¹Sh*Christian* koht'iin iin, Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, tth'idee'ay niġn eh laħ'uunaŷ eh huuhq̄hchaah ts'a' k'ach'ihohle'. Nũhxon doo laŷ eh yuunaŷ iin koht'iin aħłĵ ts'a', nił yahch'ja' koht'iin iin xaah ch'ıduugn niġn k'at'ey hihtal'iil, ntsaq' nił ch'its'aa' heltsiin k'eexaan. ²Ndeeh laħchinh idhahdeel danĥ, laakey dinee iin nił ch'its'aa' heltsiin iin dahniideel de', ts'ehlaġn helt'eh ts'a', nts'aq' huutah'iil? Ts'ehlaġn dineh ch'ii'etday nłĵ ts'a', u*Gold* lesüü laath'aa' hqołĵ t'aaan chiil laq' nsoon nadelshyah. Ch'ishyon dineh nasaadiht'ay nłĵ ts'a', uchiill' lahtthagn' eekaaljelkaq'. ³Ch'ii'etday dine' nasaadiht'ay dine' ch'ahnoo' k'ałah'uudahnıĥ de' t'aaan ch'ii'etday dine' daq' dahniĥ de', "Uxaa' uudiĵt'eh danĥ ahk'eedn' daadhıĵdah;" t'oot'ey nasaadiht'ay dine' daq' dahniĥ de', "Naa'iithat t'aaan sht'aadhıĵdah," ⁴hqo' dahdi' ts'a', ch'its'aa' niġn dahdi'. Nũhtah ts'anĥ dineh nah'aat dineh ch'ishuuy ch'ahnoo' nsoon nahthanĥ. Hqo' dahdi', ts'ahqot'eh nahthanĥ k'eexaan.

⁵Sh*Christian* koht'iin iin, nũhxaa'ihstsiin, shdhahtth'ak! T'oodjht'ay nasaadiht'ay iin jan nan' k'et q̄hchaah ts'a' shiit, Daa ch'itah haahuu'ııdlah, hqoq̄chaa' laq' huunaŷ hqołĵ xaah t'aaan ndeeh k'ach'ihohle' danĥ hihtaadał xaah. Ay danĥ ch'ale', "Doo Shaa'ııtsiin iin huut'aa'uutih'aał," hqo' naŷ. ⁶Nũhxon du', nasaadiht'ay iin k'ałah'uudahnay! Doo iin nũh'edajihdehkay iin t'aaan huu'edajahkay iin naal' nũhhuuniġn huu'ii'atnaŷh? Ch'ii'etday koht'iin, ay iin ch'ale' nũh'eh hqo' day. ⁷Ay iin ch'ale' nũh'q̄qsii' suu' T'oodjht'ay nũht'aa'ıı'aaan ts'ahqot'eh ts'a' eh k'ja' huuhq̄q̄hee.

⁸Ndeeh T'oodjht'ay k'ach'ihohle' danĥ nach'uudah'iinn', T'oodjht'ay Aaneegn' utnet'adn ts'anĥ, ay ch'ah iik'oohahdee de', hq̄qsuu' ts'a' niġn dahdi'. Daq' niĥ, "Nũh'eh daa'intsiin k'eh nk'üü koht'iin nłiin ay haa'ııtsiĵ." ⁹T'oot'ey dinee iin xaah dahdi' de', nts'aq' heltsiin k'eexaan, nũhts'ant'ay' hqołĵ t'aaan nach'uudah'iin hqo' ch'ah ich'ooneh'ıĥ, uk'eetaat k'adahday xaah. ¹⁰Doo Toodjht'ay nts'aq' koht'iin aħłĵ hqo'naŷ ts'ehlaġn k'ja' el'ay, hqo' det-shyaaġn eh lahtthagn' k'ja' el'ay k'eh hqot'eh. ¹¹Doo daq' naŷ, "Sq' ts'exeh k'an'aat iılay eh q̄qda," ay ch'ale' daa' chih naŷ, "Sq'dineh dhq̄xay." Ts'exeh k'an'aat iılay eh k'adhıhday le' t'oot'ey dineh ihxaa' de', ay t'aaan T'oodjht'ay nachuudah'iinn' k'ja' il'ıı'.

¹²Doo iin nach'uudah'iinn' xaa' huu'edajatkay iin k'eh uutahheel t'aaan ay iin k'eh tahdiił. Ay nach'uudah'iin nts'aa' koht'iin ahłiı honay, ay xaan nuhts'a' tet-aa. ¹³Doot'ey teejuh k'ayuudıınay, ay dineh eh T'oodıht'ay teejuh k'ayutdahniil, ndeeh yidatjehkayh danh. T'oot'ey ay dineh teejuh yuudiınay, ndeeh T'oodıht'ay yidatjahkayh danh, teejuh yutdaaniil.

¹⁴Sh*Christian* koht'iin iin, dineh, "T'oodıht'ay lay eh uudihnił," daa' nay de', t'oot'ey nts'aa' nay k'eetaat k'ahqo' day, nts'aa' hqo' ch'ah niign uutaasuł? Hqo' k'eh lay eh uunay de' k'ayiitahshii. ¹⁵Ch'ehlaadn' *Christian* koht'iin iin huuchiil' kol de' t'aaan dii hiıyet-aal kol de', nts'aa' niign tahdiił? ¹⁶Dii huudaatah k'ahuut'aa'ahdlah de', ay t'aaan daa' huudahnıh de', "Thihaa' T'oodıht'ay nuh'eh taat'eeł! Thihaa' nelkün' tahleel t'aaan dii at-aal uutaaleel," nts'aa' hqo' ch'ah niign taasuł? ¹⁷T'oodıht'ay lay eh ts'uunay niign jan k'eh nt'eh: T'oodıht'ay lay eh ts'uunıh shıı' de' t'oot'ey nts'aa' neediınay k'eetaat k'ahotday de', T'oodıht'ay shyaq' t'ey lay eh ts'uunıh. Hqo' ch'ah niign iılaagn iin k'eh tsıııı. Ay de', T'oodıht'ay lay eh k'ats'utdaaniil.

¹⁸T'oot'ey doot'ey nuhtah ts'anah daa' nił le', "Nan hu', T'oodıht'ay lay eh uudıınay, t'oot'ey shin hu', nts'aa' nay k'eetaat dihdı'." Ay dineh daa' uudihnił, "T'oodıht'ay lay eh utdııniil de' t'aaan uk'eetaat k'atıııdiil de', ay eh, T'oodıht'ay laa' uudıınay niign shiich'otnił'iil laa? T'oodıht'ay k'eetaat dihdıy xaa', laa' uudihnay niign niich'otnak-iil. ¹⁹Ts'ehlagn T'oodıht'ay hqoıin, hqo' ch'ah niign laa' uudıınıh. Hqo' ch'ah nsqo. T'oot'ey ts'ant'ay otdeegn' iin chih hqo' ch'ah laa' huunay t'aaan hihniłiit ts'a' hihdetniik. ²⁰Nan hu' ts'ooniiniik! T'oodıht'ay lay eh uudıınay ts'a' t'oot'ey T'oodıht'ay K'aanii' k'eetaat k'adıııday ts'a', hqo' ch'ah niign shyaq' t'ey nt'ay heetishnayh niıthánh? ²¹Neetthaay, *Abraham*, ntsaa' niign T'oodıht'ay xaah tth'ıdee'ay eltsiin? Nts'aa' det-shyaagn xaa', ndeeh diishye'e, *Isaac*, hach'eleegn ahk'eedn' k'et niinihtııı da', ishiit danh T'oodıht'ay xaah tth'ıdee'ay eltsıı'. ²²Hqo' k'ee'ılınık? Nts'aa' niign T'oodıht'ay lay eh uunay t'aaan Ik'eetaat det-shyaagn, ay nił eh hetnah. Nts'aa'det-shyaagn xaa' T'oodıht'ay lay eh laa' uunay. ²³Ay eh T'oodıht'ay Aaneegn' utnet'adn k'eetaat hut-shyaagn daa' nił: " 'Abraham T'oodıht'ay lay eh uunay. Ay eh ay xaah ch'ale' doot'ey tth'ıdee'ay niign det-shyaagn niin yaa naniichithat.' T'aaan T'oodıht'ay yaanah daa' nił: 2 T'oodıht'ay 'Abraham shtłaa nt'eh.' ²⁴Ay eh ay ts'anah daa' heetinnayh: 'Dineh T'oodıht'ay 'xaah tth'ıdee'ay eltsıı, nts'aa' det-shyaak xaa' t'aaan k'ashıı' T'oodıht'ay lay eh xaa'.' "

²⁵Hqo' niign k'eh hut-shyaagn, *Rahab* eh, ts'exeh lesüü diht'ah dineh eh eteegn. Ay ts'exeh T'oodıht'ay xaah tth'ıdee'ay eltsıı, nts'aa' Yaa det-shyaagn xaa'. Niıthoo' da' *Joshua* dine' nach'inel-'ıı iin huuts'iniiniik. Ay ts'exeh ay dinee iin nts'aa' ch'ıduugn tay natahdal' tahshih hqo' huu'ehnił. ²⁶Ch'ishinh dotdeegn' kol de', ay ch'ishinh ehtiin. Hqo' niign k'eh, doo

T'oodjht'ay ļay eh uunay t'oot'ey T'oodjht'ay k'aanii' k'eetaat k'a'el'ay, ay ch'ale' dineh ehtiin k'eh nt'eh. T'oodjht'ay ļay eh k'ayutdaaniil.

3 ¹Sh*Christian* koht'iin iin, nūhtah ts'an̄h ndlaan iin *Christian* niign aanah hutdaldii xaah hahuuts'utnahtanh k'ahuhdaaniil. Ay ch'ah jan xaah. Neexon hu' doo iin hutdaldii xaah hants'unehtan, ch'ishyon iin nts'aa' hihduudiin ts'enay k'eetaat hqo' ch'ah tsaadiil. T'oodjht'ay hqo' ch'ah hihtaadiil iniithanh ts'a', ay xaah noo' haathaļ danh nee'edatjatkaah. ²Neexon ļahtthaḡn' hqođlaā danh ch'its'aa' niign hotđay. Doo dine' daaneegn' eh k'atdatnetniil, ay ch'ale' ļanelt'eh ts'a' t'ey nt'eh. Ay ch'ale' ļahtthaḡn' huu'ihchaah ts'a' t'ey hqoqsqo idiltsji. ³Noon *horse* moqsii', ch'iitsay gaay uthaat ts'ij'aa, nts'aa' hqo' taadiil ts'iiniithan taadiil xaah. Ay t'āan uk'et dats'eeday eh, ay xaa' nuugn tuushya' ts'iiniithan niign teeshyah. ⁴Jan chih: ts'ayh choh uk'et nach'eebal du'? Ehts'ayh choh eh naats'aihtettiik, t'oot'ey uataat'oo' gaay eh naatthiit neh'aak. Ay t'āan nts'aa' hinehthat niign aalaļ. ⁵Dineh tthuul' k'eh t'ey nt'eh. Dineh tthuul' ntsuul nt'eh t'oot'ey hqođlaā niign xaah hqoqchaa' hqoqhee.

Jan chih: ts'oo ch'inuu eh'aan choh kün' gáay eh diik'aan hee'atnayh. ⁶T'āan dineh tthuul' kün' k'eh nt'eh. Jan nan' k'et hohchaah ts'a' ts'an̄h dii ts'ahqot'eh ts'a' t'ey, dineh diitthuull' xaa' hqo' ch'ah hqoqhee le'. Utthuull' ts'ehļagn ch'danh ushinh shiit ee'aa t'oot'ey huu'ihchaah ts'a' ushinh ts'ahqot'eh ts'a' taltsayh. Ts'oo chinuu eh'aan choh kün' gáay eh diik'aan, ay k'eh t'ey dineh dii huu'ihdlaā ts'a' t'ey detshyaagn, ay ch'ah ts'ahqot'eh ts'a' hohtsayh, diitthuull' eh. Ts'ant'ay t'ay' eh hqo' ch'ah hohtsayh. ⁷Dineh noon ch'altsiil ts'a' eh nts'aa' niign taadiil hee'etnayh. Noon eh ts'eht'uudn eh nan' k'et goq ts'eegn natnetduugn eh luugn eh, ļahtthaḡn' ts'a' dineh hqo' huu'ehnay niign xaa' hiik'eh alniik. ⁸T'oot'ey doot'ey ch'its'aa' niign diitthuull' eh hqoqhee ch'a' huu'ihdlaā ts'a' danh k'ataaļeel, utthuull' ts'ahqot'eh ts'a' nt'ay k'eh hqot'eh xaah, t'āan ntsaa' nsoon shtthuul' hqo' daaniil niithan, hqo' ch'ah nay k'adii xaa' hohtsay xaah. Ch'oonayh niit'ay ts'antļeegn k'eh t'ey k'eh hqot'eh. ⁹Neetthuull' eh T'oodjht'ay, Neeta' eh Neek'ach'ihohļe', tsen-ij' ts'enijh. Ay t'āan neetthuull' eh dinee iin ts'ahqot'eh ts'a' dzehtsih, doo iin T'oodjht'ay xaa' dineh eltsji t'āan hiik'eh t'ey nt'eh. ¹⁰Ts'ehļagn dineh diithaat ts'an̄h heneek suu' eh hqoqhee, T'oodjht'ay tsen-ij' nay, ay t'āan heneek ts'ant'ay eh hqoqhee, dinee iin ts'ahqot'eh ts'a' dehtsii. Sh*Christian* koht'iin iin, hqo' ch'ah koht'iin k'atsaaļeel. ¹¹Taak'at hatđih'ah tuu ts'antļeegn niļ eh t'ey k'ahatdah'aal. ¹²Sh*Christian* koht'iin iin, ts'oo *fig* moqsii' uk'et ts'an̄h elkay et-aal *Olive* moqsii' k'a'uunagn. Neshyee *grape* moqsii' uk'et ts'an̄h elkay et-aal *fig* moqsii' k'a'uunagn. Jan chih: yaa tu' ts'an̄h tuu suu' k'at'ey uutidhahnagn. Yaa tu' *salt* tu' shij' ehtsayh.

¹³Doo dine' T'oodjht'ay aanah hee'etnay t'āan hqoqshyaan nūhtah ts'an̄h eeday de', ay dineh hqoqsuu' ts'a' niign el'ay eh dii koht'iin nliin

huu'uchotnah'iil. Hqqsuu' ts'a' niign di' xaa', hq' ch'ah huu'ich'otnah'iil, k'at'ey ihchaah niithan ts'a' t'aaan hqqsuya' ts'a'. ¹⁴T'oot'ey nuhdzee'shiit ts'anh huu'ahtsij de', t'aaan tsidahuudaht'ay xaah ts'ahqot'eh ts'a' huuxaah naniich'ahthat de', t'aaan shin xaa' diits'a' k'ahognthat shij' niign nahthan de', ay t'aaan k'ahahshay. Ts'oonahniign. Sq' ihchaah nahthan t'aaan sq' laa' niign kja' alshyak ts'a' hahheel. ¹⁵Hq' ch'ah ts'oonahniign niign, hq' ch'ale' T'oodiht'ay ts'anh k'abehuulay nt'eh. Jan nan' k'et ts'anh behqo'liin nt'eh. Ts'ant'ay ts'anh behqo'liin nt'eh ts'a', T'oodiht'ay Otdeegn' ts'anh k'abehuulay nt'eh. ¹⁶Dinee iin nil hultsiin iin t'aaan shin xaa' diits'a' k'ahognthat shij' niign hiiniithan, ay iin tah ts'anh hotnoh niign huu'eh hutdaa'aa' t'aaan nil tah ts'a'ts'ahqotleek ts'a' chaltsiil niign. ¹⁷T'oot'ey doo T'oodiht'ay ts'anh hqqsuya' nfiin, ay ch'ale' t'hee' ushyuut hqqssoon tth'idee'ah. Ay t'aaan jan k'eh koht'iin chih nfiin: k'ats'ahqot'eh ts'a' hohtsay; aat koht'iin iin nts'aa' hiiniithan aanah naniich'ithat; shin xaa' diits'a' k'ahognthat shij' niign k'ayiniithan ts'a', chishyon iin nts'aa' hq' henay itdaatth'ak; teejuh utdaaniil t'aaan ch'shyon iin xaah hqqsuu' ts'a' taadiil; laa' niign xaah shij' nataathat; t'aaan ch'ishyon xaah shyaa' t'ey ts'a' t'ey k'adeh'ay. ¹⁸Doo iin ts'ahqot'eh ts'a' hohtsay k'ahiilay iin, ch'ishyon iin eh k'ats'ahqot'eh ts'a' hohtsay eh, nts'aa' daaday xaa' tthidee'ah niign uutaateel.

4 ¹Nuhxon hu' dii xaah nuhtah nil k'ee'et noo' nil eh dotdalnoo t'aaan heneek eh lidadatxaan hee'atnayh? Hq' ch'ah niign dahday, jan xaah: dii nil yahch'ia' nuhdzee' shiit hhdadtxaan, ay iin kaah hqot'at daanii'atdee. ²Ch'its'an nahthan ts'a' t'oot'ey ch'ishyon ts'an xaah, uts'an xaah t'ey ts'idhuxay nahthan. Ch'its'an kaah hqot'at daanii'atdee ts'a' t'oot'ey k'a'uu'ahnii ts'a', heneek eh lidadatxa'aa' t'aaan lidadatxa'aa', ts'uunii xaah. Nuhxon hu' T'oodiht'ay eh k'ahithadalxoo, dii daatah nuht'aahuuel xaah. Hq' xaah ch'ale' dii daatah k'anuht'aahuuel. ³Jan xaah chih dii daatah k'anuht'aahuuel: ndeeh T'oodiht'ay eh hq' aanah hithadalxoo danh, hq' sht'aataael xaah ch'its'aa'niign inahthan eh, k'at'ey nuht'aachaael. Daa' nuh'ee'etnayh: hasaanayh tsaael xaah, ay shij' xaah hq' xaah hq' sht'aitaael inahthan. ⁴Nuhxon hu' T'oodiht'ay laa' niign k'eetaat k'a'al'ay, daa' ch'ah hee'atnayh: jan nan' k'et niign k'eetaat tsaadiil inahthan ahfiin eh, T'oodiht'ay itsidal'ay ahlij. Doo jan nan' k'et niign k'eetaat tihdiil iniithan, ay ch'ah T'oodiht'ay itsidel'ay idiltsij. ⁵T'oodiht'ay Aaneegn' Utnet'adn daa' nih, "Nee'otdeegn' T'oodiht'ay lahtth'agn' neeshyinh shiijhiin ndeeh nee'ihsiin danh, hq' ihdlaa' dii nil yahch'ia' altsiil kaah hqot'at daanii'et-thiit." Ay Utnet'adn shyaa' t'ey hq' nay. ⁶T'oodiht'ay hqot'at neets'iniiniik ts'a', ay ch'ah nee'otdeegn' hqodlaa' dii nil yahch'ia' altsiil kaah hqot'at daanii'et-thiidn ch'ahnoo' dihtayh. T'oodiht'ay Aaneegn' Utnet'adn chih daa' nih: "T'oodiht'ay doo ihcaah niithan koht'iin iin ithach'ihuudih'a' t'oot'ey

doo k'at'ey ihchaah niithan koht'iin iin hqoqt'at ts'iniiniik." ⁷Ay eh T'oodjht'ay t'aa'idalshee t'oot'ey ts'ant'ay k'ja' al'ih, ay t'aaan nühch'a' itaa'iltthat. ⁸T'oodjht'ay k'üü tahdał, t'aaan nühk'üü taadał. Nühxon ts'ant'ay niign dahday iin hqoosoon niign ninatdeel. Hqo' dat-shyaagn eh, nühla' küh kol ts'a' dahtanh k'eh t'ey nt'eh. Nühxon nts'aq' hqo' dahnay k'eetaat k'adahday, nühxon hqoosoon niign niinatdeel. ⁹Ts'ant'ay niign dahday xaah ts'ootahday. Ahdloo iin, tsaadalxoh daa. Hasaanayh ahliin iin, daa ch'its'aq' naniichahdee. Nühst'ant'ay' xaah, hqo' ch'ah dahdi'. ¹⁰T'oodjht'ay naal nühxon xaa' itdalteel k'e'itdalthiil t'aaan ninühdahteel.

¹¹Sh*Christian* koht'iin iin, sq' nił k'ja' ts'idahuudalt'e'. Doo *Christian* koht'iin k'ja' hqoqhee, hqo' di' de', T'oodjht'ay nts'aq' hqo' nay k'ja' el'ih. Doo *Christian* koht'iin edatjahkayh k'eh di', hqo'day xaa' T'oodjht'ay nts'aq' hqo' nay edatjehkayh k'eh di'. T'oodjht'ay nts'aq' hqo' nay edatjehkayh k'eh diidi' de', ay t'aaan T'oodjht'ay nts'aq' hqo' nay ik'ahohthadn noo' uudih k'a'iilay. T'oot'ey T'oodjht'ay hqo' nay edatjehkay tijiiteel. Hqo' ch'ah hqo' t'ey k'a'iilay. ¹²T'oot'ey T'oodjht'ay ay ch'ale' diinach'udah'iin ut'lahhqo'aq' t'aaan Dishij' Diinach'uudah'iin eh huu'etdatjahkayh. Diishij' daq' daaniil, "Ay dineh duunoo' hqhchaah ts'a' ch'oonelshaa danh ch'a' talshih t'aaan ay ch'ishyon dineh ndeeh duunoo' hqhchaah ts'a' taahaal." Ay eh dii xaah koht'iin idatjokkay inahthanh?

¹³Doo iin nühtah ts'anh daq' henay iin: "Dziin eh k'ahdaq' nts'aq' tsaadiil heets'etnayh. Ay key ts'a' tsaadał t'aaan ishiit danh ts'ehłagn xay' dzaltth'iil. Neexon xaa' dii'eh tsootaltsayh. Lesüü nchaa tsahtsayh." Nühxon t'ey nts'aq' nühdihnih ts'a' shdathth'ak. ¹⁴Hqo' ch'ah k'atdahniil, ntsaq' k'ahdaq' de' nüh'eh uutaafeel hits'atniign xaah. K'ahdaq' de' k'a'uutahnay le'. Ch'its'ał gaay hqoqtsuul utniithat ijaan ay t'aaan hantee' t'ey ch'ikol, ay k'eh hqoqtsuul utniithat uu'ahnayh t'aaan ahłaa. ¹⁵Ay eh daq'ch'ah dahniil, "Doo huuhqhchaah ts'a' K'ach'hohłe' hqo' niign niithanh de', ts'ihonayh ts'a' noo' haathał de' hqo' ch'ah tsaadiil." ¹⁶T'oot'ey k'aaduu', "Shin ch'ich'ahnoo' dihchaah," di'uudatnih. Hqo' daanah uunahdee. Hqo' k'ahuusuuy ts'a' ch'ah dahnay. ¹⁷Ay eh, doo hqoosuu' ts'a' niign tihdiil hee'etnay k'eetaat k'adiidiil, ay ch'ale' ts'ant'ay niign det-shyaak.

5 ¹Nüxon doo iin ch'ii'etday iin ahliin, k'aaduu' shdathth'ak. Dii ts'ihahday nühttheh utdaa'aal xaah tahtsah t'aaan daa ts'ootahday. ²Nühst'anh ihjiidn eltsij' t'aaan nühch'iill' łahthagn' ts'a' goq gaay natnetdagn yaa eldeel tthidaidjthat. ³Nüh*Gold* elsüü' delt'al eh nühsilver' elsüü' ch'ookol taltsayh. Hqo' hut-shyaak ts'a', hqo' nüh'elsüü' eh ch'its'aq' niign dahdiin hitnah'iil. T'aaan ch'iitay nüh'elsüü' hqo'iin eh nts'aq' uutahnayh niign tthidoodahthat. Nühthij' deek'an' k'eh nt'eh. Jan nan' łaadalnay ch'iitay nühdadatah eh nüh'elsüü' hqo'ijj. ⁴Doo nühxaah etnay iin xaah ch'inah'ijj, k'ahqoqchaa' huu'ihahkeedn xaah. Ch'its'aq'

niign dahday aanah nts'aa' thahdelxoo hqo' ch'ah ich'itdahth'ak. T'oodiht'ay, Doo dagn nan' k'et ts'an huuqhchaah ts'a' k'ach'hohle', nts'aa' thahdelxoo, hesal eh, idiith'ak. ⁵Jan nan' k'et hahnay eh ch'iitay nuhts'an hqohji. Nuhxon shij' diinaniich'althat. Diixoh k'eet kaah shij'. Noon uunah'ih. elk'aa eltsin et'aal xaah tidhalxay danh xaah, ay k'eh nt'eh, ch'its'aa' niign dahday eh. Noo' haathał danh ndeesh T'oodiht'ay niign xaah nuh'edatjakhay danh suudalthiit. ⁶Doo nuhk'eh ch'its'aa' niign k'adehday, ay ena' k'anuh'ehnay ts'a', boonahshaa t'aaan dhahxji.

⁷Ay eh, sh*Christian* koht'iin iin, k'aaduu'ts'an hoo' ndeesh Doo Huuqhchaah ts'a' K'ach'hohle' nataadał danh, so' hee'altay' shiit k'eh t'ey udootidhaltth'ih. Jah noonagn ch'ah dahth'ak. Dineh neshyee t'aa'elee diinann' k'et diit'adn taltsay k'eh k'ahee'eltay' ts'a' t'ey idootaadał. Saanja chaa eh noqutuut chaa xaah k'ahee'eltay' ts'a' t'ey idootaadał. ⁸Nuhxon t'ah, so' hee'altay' ts'a' udootidhaltth'ih. Noo' uudih lay eh utdaanił t'aaan datdihayh ts'a' na'ahdee, ndeesh Doo Huuqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' nataadał danh uuniik'uul danh hqot'eh. ⁹*Christian* koht'iin iin, so' nił xaah hahheel, T'oodiht'ay yaa k'anuhedatjatkay xaah. Hqoq'chaa' nuh'edatjatkay jah t'ey nuhxaah huu'aa, nts'aa' dahdiin xaah nuh'edatjatkay xaah. ¹⁰*Christian* koht'iin iin, T'oodiht'ay xaah hqoq'hee iin doo iin Doo Huuqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' Qqsii' eh hihhijhaa' ch'ida', nts'aa' niign hihdiidiin hee'alnayh. Huu'ach'oodeedeegn eh, k'aheeheltay' ts'a' t'ey hihdelth'ih. Huuk'eh, so' hee'altay' ts'a' idootidhaltth'ih. ¹¹Hqo' ch'ah hihdet-shyaagn k'aheeheltay' ts'a' t'ey hihdelth'ii eh, T'oodiht'ay huu'eh nt'ay heets'etnayh. Nts'aa' niign *Job* k'ahee'altay' ts'a' eeday el'ay, hqo' ch'ah aanah hejath'ak. T'aaan nts'aa' Doo Huhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' saan tah ik'anehtaa', hqo' hee'atnayh. Ay eh T'oodiht'ay koht'iin iin ts'a' lay eh ninsoon t'aaan teejuh huu'uunay heets'etnayh.

¹²Sh*Christian* koht'iin iin, nts'aa' daa' nuhdihnih, ch'ida' hqo' nuhdihnay ch'ich'ahnoo' nlii. Dineh hqo' tihdił udahnay de', so' nuhla' it'aa'ahthtee eh so' hqo' dahnij'. So' nuhla' it'aa'ahthtee, ch'qqsii' eh dagn nan' k'et ts'an eh, jan nan' k'et ts'an eh, jan nan' k'et hqhchaah ts'a' ts'an eh. Ndeeh, "Aa'," hqo' dahnih danh, lay eh dahniił. So' shyaa' t'ey dahnij'. Ndeeh ch'ikol t'aaan ena' hqo' dahnih danh, lay eh dahniił. So' shyaa' t'ey hqo' dahnij'. Alshyak ts'a' shyaa' t'ey hqo' dahnih de', T'oodiht'ay nuh'edatjatkayh.

¹³Doo dine' nuhtah huuthay huu'aan, ay ch'ale' hotnaadee. Doo dine' hasaanayh nliin, ay ch'ale' saanayh eh jah'aał. ¹⁴Doo dine' nuhtah ts'an eh ehts'iign nliin, ay ch'ale' *Christian*ch'indadn' iin doo ch'ittheh hqoqsuu' tatdaadal daa dahuudelshyah. Baa hithahdalxoh ts'a' t'aaan Doo Huuqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' Qqsii' eh hiik'et xey nahiidiinał. ¹⁵Hithahdelxoh ts'a' T'oodiht'ay ts'a' T'oodiht'ay lay eh huunay eh,

ehts'iign dineh natat-suul. Doo Huuhq̄hchaah ts'á' K'ach'ihohle' hq̄qsuu' ushyüüt duu'a' kaah neetahteel t'áan ay dindeh ts'ant'ay' its'á' utaa'aal. ¹⁶Ay eh nühts'ant'ay' nił k'íá' dahday eh ch'ah hq̄q' nił datniit t'áan laahithdaxoh, nüxoh natat-suul xaah. Ndeeh tth'idee'ay dine' hotniidee danh beh nahq̄q'ay hq̄q̄ij. ¹⁷*Elijah* dineh niin, dineh iin ts'iikiin k'eh. K'atahchaan xaah łay eh hotniidee ay t'áan taagn xay' ch'ixq̄q'noodeethat danh k'eh t'ey ehchaan. ¹⁸Ay t'áan tay' t'ey hotniidee t'áan yaa d̄q̄q' ts'anh hq̄q̄chaa' ehchq̄q' t'áan nan' ts'anh neshyee haanihshq̄q' t'áan neshyee.

¹⁹Sh*Christian* koht'iin iin, ts'ehlagn nühtah ts'anh łq̄q' niign ch'a' niłtaaniishyah de' t'áan ch'ishyon łq̄q' niign xaah niidaitnihtiin de', ²⁰dq̄q' heetalnayh: doo ts'ant'ay dine' ts'ahq̄q't'eh ts'á'niign ch'a' łts'aadeeshyah yehtsiin, ay ch'ale' ts'ant'ay dine' shyüüt ndeeh duunoo' hq̄hchaah ts'á' ch'otnalshaa danh ch'a' yitahshih t'áan ay dineh ts'ant'ay hq̄q̄iin uts'á' uutat'aal.

Dinaht'aa Ch'ittheh Danh *Peter* ts'anah Net'adn

1 ¹Shin ch'ah *Peter* daq' jindhihtlat: *Jesus Christ* daaneeqn' eh shtel'a'. Nühxon T'oodiht'ay ch'itah haanüh'jidlal ts'a', *Pontus* nan' k'et, *Galatia* nan' k'et, *Cappadocia* nan' k'et, *Asia* nan' k'et, *Bithynia* nan' k'et nil ch'idanh danh dalth'th'ii iin, nühts'a' daq' jindhiht'at. ²T'oodiht'ay diixaah nüh'iniithan eh, ch'itah haanüh'jidlal, Botdeegn' xaa' tth'idee'ay koht'iin tahleel' xaa' t'aa'n *Jesus Christ* ik'ootahdee xaa' t'aa'n udall' xaa' nühts'ant'ay ch'a' nanühtaach'ot xaa'. Tthihqaq' l'aa' hqoqt'at nühts'itaanak t'aa'n l'aa' nühdzee' shiit hqoqsuu' ts'a' nüht'l'ach'ootaa'aał.

³T'oodiht'ay, Neek'ach'ihohle' *Jesus Christ* Uta' tsen-'jii utdzaaniil. T'oodihtay hqoq'chaa' teejuh nee'uunay eh, *Jesus Christ* jii'laagn iin tah tsanh niidit-that t'aa'n nahotnayh ehtsiin xaa', k'aadu'u ts'ihonayh ts'a' neet'l'aa'hqoqlal. Duunoo' hq'chaa' ts'a' ts'ihonay heets'etnayh. Hqo' k'eexaan nts'aq' noo' haathał de' uutaafeel' aanah needzee' shiit hqoqsuu' ts'a' hqoq'jii. ⁴Ay eh noo' haathał danh ndeeh T'oodiht'ay dii ch'ii'etday t'ey diichiil' key' iin xaa' shign' uudla' huhtsiin ts'uutaanagn xaa' ts'oonih'ih. Ay ch'ah dagn nan' k'et nüxhaah eedlay huhtsiin. Ishiit danh ay ch'ah k'afootdalnay t'aa'n ay ch'ah k'atthidadaaddhal t'aa'n ay ch'ah k'at'ey k'otdatnagn. ⁵Lahthagn' ay ch'ah nühts'an hqoq'jii, nühxon hu' T'oodiht'ay l'aa' uudahnay xaa'. Diit'ay' xaa' nühk'anehtaa', diixaah nühdahth'iil xaa'. Hqo' det-shyaagn, nuutaathal t'ey ishiit nühtahshii suudelshyaagn hinah'iil danh xaa', uudoodalth'iil eh.

⁶Hqo' xaa' ch'ah hasaanayh tahleel' t'oot'ey t'axoh hqoqlaa' niign t'ey hqoq'suul utniithat nü'ach'otdeedee xaa', daa ts'ihalday le'. ⁷Hqo' ch'ah nü'ach'otdeedee de' t'ey, T'oodiht'ay lay eh l'aa' uudahnay hehtatnayh. Ch'iitsay *Gold* mqqsi' t'ey, ay ch'ah lotdalnay, dinee iin ay eh kün' deek'an' eh hedij', l'aa' n'hiin de' hitnah'iil xaa'. Hqo' k'eh T'oodiht'ay l'aa' uudahnih' ts'a' t'ey, *Gold* ch'ich'ahnoo' diit'adn, tthee' k'a'ahnayh chih, l'aa' n'hiin de' kaah. Hqo' hut-shyaak ay t'aa'n noo' haathał dziinn'ndeeh *Jesus Christ* nataadaal' t'aa'n nahitnal'iil danh, nüxhaah tsen-'jii hihdaaniil' t'aa'n nü'ahanah hqoqsuu' ts'a' hihdaaniil' t'aa'n nü'ahanah

doodjhssoon hihdaaniil. 8-9 *Jesus Christ* k'at'ey unah'ay t'oot'ey baa'ahtsijj'. Ay ch'ale' k'aaduu' k'anah'ay t'oot'ey l'aa' uudahnih. Nühshyüüt talshii eh l'aa' uudahnay xaah, hq̄qcháá' hasaanayh ahlii. Hq̄qcháá' hasaanayh ahliin eh, hq̄q' ch'ah aanah eh k'at'ey thatdalxoo.

10 T'oodijht'ay xaah hq̄qhee iin dinee iin italshih ts'á' t'ey aanah hq̄qsuu' ts'á' uukotnehtaa' t'āan l'aa' huu'uudetnih ts'á' uhdeldii. T'āan uuniithaadn dā' nts'āq' T'oodijht'ay hq̄qt'āt nūhts'itaanagn hooq̄qhaa'. 11 Ndeeh danh hq̄q' ch'ah uutaaleel t'āan nts'āq' hq̄q' ch'ah uutaaleel huutehdzayh ts'á' huudeh'āq. Hq̄q' hihdet-shyaak, *Christ* Botdeegn' huushii ij'ay, *Christ* ach'otdaathal ay t'āan hii'aanah doodjhssoon utthiilatdahdal huu'ich'ooneh'iin eh. 12 T'oodijht'ay ay baa hq̄qhee iin dāq' huu'ich'ooneh'ijj': hihdet-shyaagn, diihiishijj' xaah k'aday t'oot'ey nūhxaah dāq' het-shyaak. L'aa' niign t'axoh dahtth'agn aanah hooq̄qhaa'. Jah nan' k'et T'oodijht'ay Aaneegn' suu' nadadeleegn iin, doo iin Botdeegn' dagn nan' k'et ts'an h' iteh'a' ut'ay' xaa' hooq̄qhaa', ay l'aa' niign eh nūhts'á' hooq̄qhaa'. *angels*, T'oodijht'ay Aaneegn' nadadeleegn iin t'ey, ay l'aa' niign uuk'eeniitsaadaa hiiniithanh.

13 Ay eh nūhijjij' hq̄qsuu' nitnah'aay, hq̄qsuu' ts'á' niign tahdiil xaah. Noo' uudih suudaldee k'eh daht'eh, t'āan T'oodijht'ay hq̄qchaa' nūhts'itaanak ndeeh *Jesus* nataadaal t'āan nahitnal'iil danh hee'atnayh ts'á', nts'āq' noo' haathal de' uutaaleel aanah nūhdzee' shiit hq̄qsuu' ts'á' uutaaleel. 14 T'oodijht'ay k'ootahdee'. L'aa' niign hee'atnayh ttheh, ch'its'āq' niign kaah daanii'atdee k'eetaat dahdijj'. T'axoh sq' hq̄q' k'eetaat dahdiin, tay' t'ey ch'its'āq' niign koht'iin nūhtaltsay xaah. 15 T'oot'ey diit'ey huu'ihdlaq' ts'á' dahday eh, ts'ahq̄qt'eh ts'á' kol koht'iin tahleel, T'oodijht'ay ch'itah haanūh'ijj'lday ts'ahq̄qt'eh ts'á' kol koht'iin nūhiiin k'eh t'ey. 16 Hq̄q' ch'ah jan xaah: "Ts'ahq̄qt'eh ts'á' kol koht'iin tahleel, ts'ahq̄qt'eh ts'á' kol koht'iin ihhiin xaah," T'oodijht'ay Aaneegn' utnet'adn hq̄q' nih.

17 Ndeeh T'oodijht'ay ts'á' hithadalxoo danh, "Shta'," dahniik. Ay ch'ah huuhijhldaq' ts'á' dinee iin nil k'eh t'ey huu'etdatjakhayh, nts'āq' ts'ehlaḡn hijjiiin hq̄q' day xaah. Ay eh nūhxon hu' k'aaduu' ts'an h' noo' jah nan' k'et uutahnay eh, lah'utdahniil. 18 Ay ch'ah jan xaah. Ts'hq̄qt'leek ts'á' niign ch'ida' dahdiin, nūhtthaay iin (*Adam* eh *Eve*) ts'an h' uudaldiin t'ey, ay niign ch'a' nūhts'á' tat-aal xaah nts'āq' hutkeedn hee'atnayh. *Christ* nūhxon ehtiin xaa', ay ts'ahq̄qt'leek niign ch'a' tet-'āq. *Christ* nūhts'á' ehtijj' ts'á' eh diit'adn t'ey utkeet, nūhts'á' tat-aal xaah. Dibee gaay ushinh nts'āq' t'ey k'adiit'ay k'eh nt'eh. 19 Nūhts'á' tet-'āq t'oot'ey *silver* eh *Gold* xaa' k'ahq̄q' hut-shyaagn. Tthidatdaathal t'āan shyāq' k'eh t'ey bootaashyah. 20 Nan' teltsiin dā' ttheh, T'oodijht'ay *Christ* ch'itah haayijhtijj', dinee iin tahsii xaah. T'āan ay dziin heehuuthat danh nūhxaah ich'oonih'ijj', Bi'atnay xaah. 21 *Christ* xaa' T'oodijht'ay l'aa' uudahnih.

T'oodjht'ay xaa' ijlaagn iin tah ts'an h ay niidit-that t'aaan dinee iin hii'aanah doodihsoon dijnij'. Hqo' k'eexaan T'oodjht'ay laa' uudahnijh. T'aaan laa' nliin Bi'atnay eh, nuhdzee' shiit hqqsuu' ts'a' hqo'ijj.

²²T'axoh laa' heneek ik'oo'ahdee xaa' nuhdzee' shiit nahahch'odn xaah t'aaan nuh*Christian*' koht'iin iin xaa'ahtsiin laa' t'ey nliin xaah, laa' nilxaah tat-tsjj', nuhdzee' hqhchaah ts'a' eh. ²³Ay ch'ah jan xaah: T'oodjht'ay Aaneegn' hoonayh hohsaysah t'aaan duunoo' hqhchaah ts'a' taateel. Ay heneek xaa' tay' t'ey nuh'eehat-ijj. T'oodjht'ay, nuhta' k'at'ey tahteel xaa', nuh'eehat-ijj. Nuhta' tahteel xaa' k'anuh'e hat-liin.

²⁴T'oodjht'ay aaneegn' utnet'adn daa' njh k'eetaat hqot'eh:

“Dinee huuhjhdlaa' ts'a' iin t'oh k'eh hjjt'eh. T'aaan dineh nchaah ehutnay t'oh k'et nsooneshee k'eh nt'eh. Ay t'oh ehtij t'aaan ik'et nsooneshee ik'et tsanh nadalna. ²⁵T'oot'ey Neek'ach'ihohle' Aaneegn' duunoo' hqhchaah ts'a' taateel.”

Ay heneek dahthak, T'oodjht'ay Aaneegn' suu' eh hanuh'uunehtaan eh.

2 ¹Ay eh, ts'ahqot'eh ts'a' niign dahday hedahtsiit. Elshyagn hedahtsiit! Nuhdzee' ts'an h thadalxoh ts'a' sq' nuhthaat ts'an h shij' thahdalxoo! Sq' nil uu'alts'iin! Sq' ts'ahqot'eh ts'a' eh nil k'ja' ts'idahhuudalt'e'! ²K'aadu'u ts'eeniin beehqo'ijin t'uu kaah udatniigay k'eh t'ey, dii nuh'otdeegn xaah laa' t'ey nliin kaah daaniitatdee. Hqo' ch'ah koht'iin taht'iin taht'ee', nts'aa' T'oodjht'ay nuh'uunay k'eetaat koht'iin taht'ee' xaah nahshee xaah. Hqo' ch'ah xaah nuh'ehshih. ³Hqo' nuhdihnih, Neek'ach'ihoh le' teejuh nuh'uunay hee'atnay eh. Shi' suu' ahnay eh binuhdehtaan k'eh nt'eh.

⁴Doo iin Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' xaah nihniideel ahlij. Ay ch'ah tthee choh hoonayh ts'a' nliin, dinee iin k'ahiiniithan t'oot'ey ay ch'ah tthee choh diit'adn nliin, T'oodjht'ay ch'itah haayijhtij. ⁵Nuhxon tah ts'an h tthee choh honay ts'a' k'eh ahlij ts'a', ay tthee choh eh T'oodjht'ay shyah Dotdeegn' xaa' holtsayh, hach'eleegn ts'ahqot'eh ts'a' kol koht'iin iin kaah. *Jesus Christ* xaa' T'oodjht'ay xaah hachahlee. Ay hachahlee ts'a' t'ey T'oodjht'ay dii iiniithan nlij t'aaan nuh'otdeegn' ts'an h nlij. ⁶T'oodjht'ay Aaneegn' utnet'adn daa' njh:

“Tthee choh diit'adn ch'itah haa'ih'aaan, ay ch'ah t'axoh *ZION* koht'iin xaah shyah k'eet'aat tthee' k'eh shiit niinihtij. T'aaan doot'ey laa' yuunay, hqo' day xaah k'a'utnat-shaal.”

⁷Nuhxon laa' uudahnay xaah ay tthee choh diit'at. T'oot'ey doo k'alaa' yuunay iin xaah ay tthee choh k'a'iisuuy hiyuunijh. Hqo' aanah T'oodjht'ay aaneegn' utnet'adn daa' njh:

“Tthee choh shyah hohxaan iin shyah behhultsay xaah k'a'iisuuy yuunay, ay tthee choh ch'ich'ahnoo' ts'a' bihuudaa'aa.”

⁸T'aaan ch'idanh ts'an h daa' njh:

“Dinee iin tthee choh eh t'akehdalthagn ch'ale' ay.

Tthee choh eh nahdalnəy ch'ale' ay."

T'oodiht'ay Aaneegn' k'ałaq' hiiyuunəy xaah t'akehdalthak. T'oodiht'ay nts'aq' huu'eh hut-shyaagn huuxaah iniithanh.

⁹T'oot'ey nühxon huu' T'oodiht'ay łaq' uudahnəy iin T'oodiht'ay ch'itah hanüh'jidlay koht'iin ahłji. Diichaa' hach'eeegn' iin ahłji. Dinee iin nił ch'ja' altsiił ts'a' ts'ahqot'eh kol koht'iin ahłji. Dinee iin T'oodiht'ay ts'an koht'iin ahłji. T'oodiht'ay ch'itah hanüh'jidlah, hqqsuu' ts'a' niign dəy aanah ch'ishyon iin eh uutahheel xaah. Ay ch'ale' uunat-t'adn niign ch'a', "Aan," nüh'ehnił, hqqt'at neldzeegn niign ahdał ts'a', uk'eetaat tahdiil xaah. ¹⁰Ch'ida' T'oodiht'ay chiill' key' iin k'a'ahłay t'oot'ey t'axoh uchiil' key' iin ahłji. T'oodiht'ay teejuh nüh'uudiinił' ch'ida'hits'atniign t'oot'ey teejuh nüh'uunəy t'axoh hee'atnayh.

¹¹Nühxaa'ihtsiin, haltthaan iin t'aaan diikoht'iin ch'a' na'ogn delth'ii iin ahłiin jan nan' k'et daltth'ih ts'a', jan heneegn eh nühst'itihnak nihthan. Ts'ahqot'eh ts'a' niign nühshinh ts'anh kaah hqqt'at daanii'atdee nühshyüüt k'ja' thaahəy ts'a', sq' hq' k'eetaat dahdiin! ¹²Doo iin T'oodiht'ay k'ałaq' hiiyuunəy iin tah hqqsuu' ts'a' niign tahdiil. Ay de', "Ts'ahqot'eh ts'a' dahdił," daq' hidaaniil de', hqqsuu' ts'a' niign dahdił' hinah'iił t'aaan ndeeh *Christ* nüh'eh nt'eh danh, T'oodiht'ay tsen'ij hitdaaniil. ¹³Neek'ach'ihohle' kaah jah nan' ch'dadiiłiin huuhihłlaq ts'a' nts'aq' nüh'ehnəy k'eetaat tahdiil. Haskeh choh, doo ch'ich'ahnoo' nliin, ch'idadiiłiin uk'eetaat tahdiil. ¹⁴Haskeh choh ts'anh ch'inliin iin, *Governor* mqqsii', huuk'eetaat chih tahdiil. Haskeh choh huuteh'a', doo iin ch'its'aq' niign daadəy iin huu'otnalshaa xaah t'aaan doo iin hqqsuu' ts'a' niign daadəy iin aanah heneek suu' eh thatdalxoo xaah. ¹⁵Daq' ch'ah T'oodiht'ay daq' tahdiil iniithan: ts'ooniiniign iin diixaah thahdelxoh ts'a' t'ey hits'ihetniign eh nüh'aanah henəy, hqqsuu' ts'a' dahdəy eh, thaat-ehdanh k'adatjetküü danh huutahtsayh. ¹⁶Nühxon hu' dinee iin huuts'a' tet-aaan k'eh taht'eeł. T'oot'ey nts'aq' ts'ahqot'eh ts'a' niign dahdəy ts'ihuutsah hahtsay xaah, sq' hq' daht'e'. T'oodiht'ay xaah alnaa koht'iin iin k'eh that'eeł. ¹⁷Łahtthagn' dinee iin łah'utdahniil. Doo nüh'eh T'oodiht'ay łaq' huunəy iin huuxaatahtsił'. T'oodiht'ay inaljiit. Haskeh choh łah'utdahniil.

¹⁸Nühtah ts'anh doo iin alnaa koht'iin hıłiin, dineh huuts'a' k'aholthadn iin nts'aq' tahdiil daq'nühhenəy k'eetaat tahdiil. Łaq' łahhuu'utdahniil. Daq' ch'ah tahdiil, doo hqqsuu' ts'a' nüh'ehnəy iin eh t'aaan doo ts'ahqot'eh ts'a' nüh'ehnəy iin chih eh. ¹⁹Hq' ch'ah dahdəy xaah, T'oodiht'ay nühst'itaanak. Hq' ch'ah taadiil, nühxon nts'aq' T'oodiht'ay iniithan k'eetaat dahdił' hee'atnayh de', ch'its'aq' niign k'adahdəy xaah sq' hee'altay' nüh'ach'oodeethiidn eh. ²⁰Ch'its'aq' niign dahdəy xaah nüh'ihtsüü t'aaan sq'hee'altay' nüh'ach'oodeethiit de', t'axoh ay ihchaa nahthan. T'oot'ey hqqsuu' ts'a' niign dahdəy

xaah, sɔ' hee'altay' nüh'ach'ooodeethiit de', T'oodjht'ay hɔɔ' xaah nühts'itaanak. ²¹T'oodjht'ay, "Aan," Nühdiinjii', nühxon hu' hɔɔ' ch'ah tahdiił xaah. *Christ* huu' nühxaah bach'otniithat tł'aan ay eh nts'aa' niign tahdiił nüh'ich'ooneh'jii', nts'aa' day k'eetaat tahdiił xaah. ²²*Christ* ts'ant'ay k'at'ey day tł'aan ithaat eh k'at'ey elshyagn. ²³Ndeeh hiidehtsii danh k'ahuudehtsii. Ndeeh hii'ach'otnithadn danh k'enühtagn-'iil k'ahuu'ehnay t'oot'ey T'oodqht'ay hɔɔsuu' ts'a' day łaa' yuunay, th'idee'ay eh huu'etdatjahkay xaah. ²⁴Ndeeh *Christ* jiliis k'et nihiinihtiin danh, neets'ant'ay' diik'et da'elshyah, ts'ant'ay ts'a' ts'jiiłaaak ts'a' tth'idee'ay niign ts'a' ts'ootaanay xaah. Ukaak'eet hɔɔłiin xaa' na'et-sɔɔ. ²⁵Nühxon huu' dibee ehushyaaagn k'eh ch'ida' daht'eh. T'oot'ey t'axoh nanühniidlah, dibee k'anehtaa' k'eh tahdał xaah. Ay ch'ale' nühshyüüt k'anehtaa'.

3 ¹Nühtah ts'an h'aaat iin hɔɔ' k'eh tahdiił chih. Nühkay' nts'aa' nühhenay k'eetaat tahdiił. Ay de' doo iin huutah ts'an h' T'oodjht'ay aaneegn' k'aałaa' hiiyuunay iin, nts'aa' dahday xaa' nts'aa' dahday xaa' k'a'uu'ahheel t'ey eh, diihiit'ah łaa' hitnahthiil. ²Lahhuudahnay eh tł'aan ts'ahɔɔt'eh ts'a' niign k'adahday eh, hɔɔsuu' ts'a' niign łaa' dahdi' hitnah'iil. ³Nts'aa' niign nühtthii' xaa' naa'ahs'iign tł'aan dii nsoon eh na'itdatt'uugn tł'aan chiil' na'itdatt'uugn, ay xaa' tsuusu' kaah sɔ' idal'iin. ⁴T'oot'ey ts'uusu' kaah idal'iin nühshiit ii'ay ts'an h' taałeef. Nühdze' shiit dinee iin xaah hɔɔsuu' ts'a' daht'eh ts'a' tł'aan thaat-'ehdanh k'adetjetküü danh daht'eh ts'a', ay koht'iin daht'eh ts'a' duunoo' hɔhchaah ts'a' ts'uusu' kaah idal'iil. Ay koht'iin daht'eh ts'a' T'oodjht'ay xaah ch'ich'ahnoo' nłii. ⁵Ay ch'ah niign xaa' ts'exee iin niithaadn da'huuhonay eh T'oodjht'ay xaah hjiitsiin, ts'uusu' kaah ihdal'jii'. T'oodjht'ay łaa' t'ey nłiin heehetnayh ts'a' łaa' hiiyuudiinay. Ay eh diikay' nts'aa' huuhonay k'eetaat hihdiidjii'. ⁶*Sarah* ay ch'ah koht'iin nłii. *Abraham*, diikay', ik'ahohthat tł'aan, "Shk'ach'ihohłe'," hɔɔ' yehnih. Uyaats'e'e iin aahljii, hɔɔsuu' ts'a' niign dahday de' tł'aan huu'ihdłaa xaah k'analjiidn de'.

⁷Nühtah ts'an h'ikay' iin ahłiin, nühxont'ah, nüh'aat iin eh daltth'ii eh, ch'aaat ch'ahnoo' ch'ik'ay' ut'ay' hɔɔłiin heetatnayh. Ay eh łahhuu'uudahnay eh huuxaah hɔɔsuu' ts'a' tahdiił, T'oodjhtay nił eh hoonayh ts'a' nühtł'aataa'aał xaah. Nüh'aat xaah hɔɔ'ch'ah tahdiił, nił'eh hithatdalxoo k'a'ann' hedaltth'iil xaah.

⁸Jan t'aa'ay heneek nühts'a' jindhihtł'at. Daq' ch'ah koht'iin tahłeek: ts'ehłagn młinii' k'eh tahłeek; nühshyüüt shiit hɔɔsuu' ts'a' nił xaah tahtiił; *Christian* kot'iin iin ahłiin eh, niłxaatattsjii'; nił'eh teejuh nahthiil; nił naal nühxon xaa' noo' itdalteef k'e'itdalthiil; ⁹doot'ey ts'ahɔɔt'eh ts'a' nühxaah day de', sɔ' ts'ahɔɔt'eh ts'a' dah'iin; doot'ey nühdehtsii de', udihnah sɔ' nadahtsii, t'oot'ey ay koht'iin huutsinahniign eh nahuu'atkeet. Hɔɔ' ch'ah tahdiił, ndeeh T'oodjht'ay, "Aan," nühdiinjii' da'

xaah, “Nühts’itihnak,” hq̄’ nühdiiñj̄i. ¹⁰T’oodj̄ht’ay Aaneegn’ utnetl’adn daq̄’ ñj̄h k’eh nt’eh:

“Doot’ey hoonay eh shaa’uutaasuul t’aan dziin hasaanayh tihleeł iniithan, ay dine’ ts’ahq̄ot’eh ts’aq̄’ ñay hetdaatsal taaleel t’aan elshyagn hetdaatsal taaleel.

¹¹Ay dine’ ts’ahq̄ot’eh ts’aq̄’ niign ch’a’ łts’aadoq̄ohaa daa t’aan hq̄qsuu’ ts’aq̄’ niign taadiil.

Ay dine’ diidzee’ shiit hq̄qsuu’ ts’aq̄’ hq̄q̄iin kaah itnah’iil t’aan yehts’itaahaal.

¹²Doo huuhq̄hchaah ts’aq̄’ K’ach’ihohle’ tth’idee’ay koht’iin iin huuk’anehtaa’ t’aan ndeeh hithahdelxoo danh huudiitth’ak.

T’oot’ey doo iin ts’ahq̄ot’eh ts’aq̄’ heday k’iqa’ łtsaadeeshyah.”

¹³Hq̄qsuu’ ts’aq̄’ niign duhdj̄i’ kaah hq̄otl’at daanii’atdee de’, doo bach’otdaktiit nüht’utdaaniil laah? ¹⁴T’oot’ey hq̄qsuu’ ts’aq̄’ niign dahday xaah nüht’ach’otdeedee de’ t’ey, hq̄’ ch’ah nüht’axaah hq̄qsq̄! Dinee iin xaah sq̄’ naljiidn! T’aan sq̄’ łooni’atdaa! ¹⁵Nühdzee’ shiit *Christ* itl’aadalshah t’aan nüht’ach’ihohle’ nüht’axaah itdaltsayh. Ndeeh doot’ey nts’aq̄’ xaa’ T’oodj̄ht’ay Daaneegn’ k’eetaat taadiil hee’atnay aanah nüht’uudehkadn danh, nts’aq̄’ xaa’ hq̄’ ch’ah hee’atnay aanah beh utnahheel xaah sutdalnee. ¹⁶T’oot’ey ndeehh hq̄’ aanah beh utnahheel danh, hq̄qsuu’ ts’aq̄’ niign hotday hee’etnayh ts’aq̄’, k’at’ey uts’ani’alt’eh ts’aq̄’ ahlay eh łah’uudahnay eh uts’aq̄’ utnahheel. Hq̄’ xaa’, doo iin hq̄qsuu’ ts’aq̄’ niign *Christ* niign k’eetaat dahday xaah ts’ahq̄ot’eh ts’aq̄’ nüht’iqa’ hoohq̄q̄hee iin, ndeeh hq̄’ hoohq̄q̄hee danh, nts’aq̄’ henay xaah hunat-shaał. ¹⁷Ay xaah, hq̄qsuu’ ts’aq̄’ niign hotday xaah nee’ach’otdeedee ts’aq̄’, T’oodj̄ht’ay hq̄’ ch’ah nee’uunih de’, hq̄’ ch’ah niign ch’its’aq̄’ niign hotdij̄’ xaah nee’ach’otdeedee ch’ahnoo’ nsq̄. ¹⁸*Christ* hu’ nüht’axaah ehtj̄i. Ts’ehłagn danh noo’ haathał ts’aq̄’ łahthagn’ ts’aq̄’ dinee iin huuts’ant’ay’ xaah ehtj̄i. Dineh suu’ ñiin dinee iin ts’ahq̄ot’eh ts’aq̄’ day iin xaah ehtj̄i, T’oodj̄ht’ay xaah noo’ danühduułeel xaah. *Jesus* shinh hiidhehxj̄i t’oot’ey Botdeegn’ nahotniik. ¹⁹Ch’otdeegn’ ñj̄i ts’aq̄’huutah ts’anh huuniign xaah niiniishyah t’aan hahuu’uunehtanh. ²⁰Ay ch’otdeegn’ iin daq̄’ ch’ah hj̄it’eh: ch’ida’ ndeehh *Noah* ts’ayh chóo hohtsiin danh T’oodj̄ht’ay dinee iin ch’its’aq̄’ hq̄qsuu’ niign dj̄iñj̄i’ diniidlay xaah sq̄’ k’ahēē’eltay’ utdoohohthadn eh, ay ch’otdeegn’ T’oodj̄ht’ay k’ak’ahohdee. Ishiit da’ dinee iin ntsiin ts’ayh chóo shiit delth’ih. Tuu xaa’ ay łk’eedan iin ishiit ihshih ch’ida’. ²¹Tuu xaa’ huu’ehshih ts’aq̄’, tuu ch’exaan ay tuu k’eh nt’eh. *Jesus Christ* iłłaagn iin tah ts’anh niidihtj̄i t’aan nahatniik. Hq̄’ hut-shyaagn xaa’ nee’ehshih ts’aq̄’, tuu ch’exaan hq̄’ ch’ah huu’ich’oonih’ih. Tuu nee’ehxaan eh, nts’aq̄’ T’oodj̄ht’ay tahdiil nüht’uunay k’eetaat hotday heets’etnayh. T’oot’ey tuu nee’ehxaan tu’ needzee’ shiit k’at’ey nataach’odn. ²²Ch’ida’ *Christ* dagn nan’ k’et niiniishyah t’aan t’axoh T’oodj̄ht’ay hq̄qsq̄ ts’ay danh eedah.

T'oodjht'ay Aaneegn' nadadeleegn iin eh dagn nan' k'et ch'idadiiñiin eh dagn nan' k'et huut'ay' hqõñiin iin eh huk'ach'ihohle'.

4 ¹Ay eh *Christ* ushinh ach'ooodeethiidn eh, nühxon du' nts'aa' naniich'ithadn k'eh naniich'atdee xaa' dñhtayh ts'a' itdaltsayh, nüh'ach'ooodeedeegn eh. Doot'ey ushinh ach'ooodeethiidn hu' ts'ant'ay day hedahtsiit. ²Jah ts'an h noo' tahteel danh nts'aa' T'oodiht'ay hqõ' tñjdiñ iniithan k'eetaat taadiñ. Ts'ahqõ't'eh ts'a' kaah hqõ't'at daanii'et-thiidn ik'eetaat k'ataadiil. ³Doo doo iin T'oodjht'ay k'ahiiniithan niign k'eetaat day, nühxon hu' ay ch'ah koht'iin ch'idã' ahle'. Ishiit da' daq' ch'ah koht'iin ahle': ch'iitay ts'ahqõ't'eh ts'a' hetday xaah hetday xaah dineh eh ts'exeh eh kaah daanii'atdee; lahthhagn' ch'altsiil ts'a' ts'ahqõ't'eh ts'a' niign kaah hqõ't'at daanii'atdee; ch'etnaq' dinee' iin ahle'; ch'i'atnaan eh, ethiihahshãq; ch'ihetnaan uudhahtsiin; t'aaan nach'uudah'iin k'ia' dahday eh, t'oodjht'ay iin shyaa' hñjñiin dineh xaa' ehtsiin lah'uudahnay eh dahday t'aaan huuts'a' ch'idã' hithadalxuu.

⁴Ay eh, t'axoh doo iin T'oodjht'ay k'a'ehiiniithan iin, huu'eh k'adahday eh t'aaan ethihuuhqõshaan huuk'eh k'adahday eh, dii xaah lay hñjñ'ay hiiniithanh. Hqõ' xaah ch'ah nüh'aanah ts'ahqõ't'eh ts'a' eh hooHQõqhee.

⁵T'oot'ey noo' haathañ danh T'oodjht'ay naal nahtatdee t'aaan hqõ' hotday daq' hidaaniil. Ay ch'ale' suudelshyaak, hooHQõqñay iin t'aaan jñlaagn iin edatjahkay xaah. ⁶Ay eh, T'oodjht'ay Aaneegn' suu' dinee iin jñlaa ttheh yeh hahuu'uunehtaan, ay ch'ale' daq' xaah hqõ't'eh: huu'edatjehkayh ts'a' du', ay heneek suu' eh hahuu'uunehtaq, T'oodjht'ay huu'edatjat kay xaah. Ay ch'ah nts'aa' niign heday hooHQõqñay eh k'eetaat huu'edatjehkayh. HooHQõqñay du', ay heneek suu' eh hahuu'uunehtaq, T'oodjht'ay nts'aa' iniithan niign k'eetaat. Botdeegn' xaa' huhtaanay xaah.

⁷Huu'jhdlaq ts'a' utnal'aal danh k'eh k'ahjiil nuuniithat. Nühxon xaa' dii'atnay xaa' nts'aa' duhdiin nahthan hqõ' tahdiil t'aaan hqõsuu' ts'a' huu'uudatñih ts'a' hach'uudal'jñ', hithadalxuu xaah. ⁸Hqõchaa' niñxaatatsiin ch'ich'ahnoo' nt'eh, niñxaa'atatsiin eh ts'ant'ay ndlaan nñhttheh uudeeday xaah. ⁹Nühxon xaa' nühshyah niñxaah hqõsuu' ts'a' k'atnahta', k'at'ey nts'aa' hñiidhatniil eh. ¹⁰T'oodhit'ay ts'an hqõsuu' ts'a' T'oodjht'ay ts'an hqõñiin huu'ahdlaq ts'a' nñht'aa'jñ'aa'. Ay eh, huu'ahdlaq ts'a' nts'aa' niign hqõsuu' ts'a' niign ay T'oodjht'ay ts'an hqõñiin eh nts'aa' niñxaah tsaadiil heetatnayh. ¹¹Doot'ey hach'uunehtan nñiin, T'oodjht'ay Aaneegn'eh hach'utnahtanh. Doot'ey dinee iin ts'iniiniign T'oodjht'ay t'ay' eh huuts'itaanak. Ay eh nts'aa' huu'jhdlaq ts'a' hut-shyaagn eh, *Christ Jesus* xaah T'oodjht'ay tsen-'jñ hitdaaniil. Ay ch'ale' dinee iin hii'aanah doodjñsoon duunoo' hqõchaa' ts'a' utthiñatdahdañ t'aaan doonoo' hqõchaa' ts'a' taaleel. Hqõ' huule'.

¹²Nühxaa'ihtsiin, hqõchaa' nüh'ach'ooodeede k'atahnay xaah. Hqõ' hut-shyaagn eh baa ch'aa' k'atahteel. Doo *Jesus* ðay eh uunay iin eh noo'

uudih hq̄q' hut-shyaak. ¹³T'oot'ey tsen-ʼīi tahteel, *Christ* ach'ooodeethiit k'eh nüh'ach'ooodeede xaa. Ay eh noo' nataadaal t'aaan Diichaa n̄iin hinah'iil danh, hq̄q̄chaa' tsen-ʼīi tahleeel. ¹⁴Nühk'ja' dahdetdlih ts'q' nüh'etsidel'ay nüh'eh *Christ* q̄q̄si' xaa hut-shyaagn de', hasaanayh ahlīi. Hq̄q' hut-shyaagn eh, T'oodīht'ay Otdeegn', Diichaah n̄iin, d̄oq̄ ts'an̄h n̄üts'q' niishyah t'aaan nüh'eh nt'eh. ¹⁵Nühtah ts'an̄h doot'ey bach'ooodeethiit de', *Christ* Q̄q̄sii' xaa bach'otdaatha. D̄aq̄' ch'ah d̄i' de', ch'its'q̄q̄' niign d̄i': dineh dehxīi de', ch'ineh'īi de', ts'ahq̄ot'eh ts'q' niign d̄i' de', ch'ishyon iin k'adoodognthadn niithanh de', ch'its'q̄q̄' niign d̄i'. Nühxon hu', ay k'eh koht'iin ahlīi de', *Christ* Q̄q̄sii' xaa k'at'ey nüh'ach'oodaadaa. ¹⁶T'oot'ey *Christian* niign k'eetaat dahday xaa nüh'ach'ooodeede de', hq̄q' xaa ch'ah sq' uunat-shya'. T'oot'ey T'oodīht'ay Q̄q̄sii' xaa dahday xaa, Baa tsen-ʼīi tahleeel.

¹⁷Ishiit t'axoh nuuniithat huu'etdatjakhayh ts'q' teele'. T'aaan T'oodīht'ay chiil' key' iin ch'ittheh huu'etdatjakhayh. Neexon hu', T'oodīht'ay chiil' key' iin ts'ij̄īin, ch'ittheh nee'edatjakhayh de', doo iin T'oodīht'ay Aaneegn' suu' k'al̄aq̄' hiiniithan iin eh nts'q̄q̄' noo' uutaaleel? ¹⁸T'oodīht'ay aaneegn' utnet'adn d̄aq̄' nih k'eh hq̄ot'eh:

“Dineh suu' hehq̄otsüü hihtalshih. Ay eh, dinee iin T'oodīht'ay k'a'ehiiniithan iin “t'aaan ch'shuuy dinee huuts'ant'ay' hq̄q̄īi iin, ay iin du' nts'q̄q̄' huu'eh uutaaleel?”

¹⁹Ay eh, doo iin nts'q̄q̄' huuxaa iniithan k'eetaat huu'ach'ooodeede iin, ay iin hq̄qsuu' ts'q' niign heday eh, nts'q̄q̄' T'oodīht'ay huuxaa taadiil xaa lay eh l̄aq̄' hiyutdaaniil. T'oodīht'ay huu'ehtsiin, nts'q̄q̄' nay k'eetaat nil k'eenoo' d̄i'.

5 ¹Ay eh, nühtah ts'an̄h doo iin *Christian* ch'indadn' doo ch'ittheh hq̄qsuu' tadaadal iin, jan heneegn eh nühts'itihnak nihthanh. Shin t'ah nüh'eh *Christian* ch'indadn' ihlīi. *Christ* ach'ooodeethiit nak-ʼīi' t'aaan ndeeh noo' nataadaal t'aaan diichaah n̄iin hitnah'iil danh Beh tihleeel. ²T'oodīht'ay diidibee nüht'aaadiidlay iin huuk'atnahta' xaa, huuk'atnahta'. Huu'ahdl̄aq̄ ts'q' nts'q̄q̄' T'oodīht'ay iniithan k'eetaat k'atnakta' nahthiil. Doo shdibee' k'al̄ah'uudiinay iin ay ch'ah koht'iin sq' ahlay. Lesüü dogntsay xaa, ay xaa shij̄i' sq' huuk'anahtaa'. Lay eh huuk'atnakta' nahthan xaa, ay xaa ch'ah huuk'atnahta'. ³Doo huuk'atnahta' xaa nüht'aa'iidlay iin huuk'ach'ootakle' k'atnahthiil. T'oot'ey nts'q̄q̄' dahday eh hq̄qsuu' ts'q' niign huu'ich'otnah'iil. ⁴T'aaan ndeeh Dibee K'anehtaa' Haske' hinah'iil danh, tthiishoo suu' *crown* mq̄qsii' noo' uudih neldzeegn k'eh taat'eel nüht'aaat-aa'.
⁵Nts'q̄q̄' ch'id̄q̄' nühdihñay k'eetaat, t'axoh tay' t'ey d̄aq̄' nühdihñih:

“Dineh iin nühtah ts'an̄h hu' ch'itay iin k'eetaat tahdiil. T'aaan nühxon lahtthagn' k'e'idelthiit eh nüh'īiñi' suudaldee, nilxaa tatnaal xaa, T'oodīht'ay aaneegn' utnet'adn d̄aq̄' nay xaa:

“T’oodjht’ay doo ihchaah niithan koht’iin iin ithach’ihuudjhh’a’
t’oot’ey doo k’at’ey ihchaah niithan koht’iin hqqt’at ts’iniiniik.”

⁶Ay eh, T’oodjht’ay Uła’ djht’ay nühnaadaagn hqqliin eh, nühxon xaa’
noo’ itdalteel k’e’itdalthiik. Ay t’aan noo’ hqqt’ey nühxaah haathal ishiit
nuuniithat danh niinühdachteel, hqqsuu’ ts’a’ nüh’aanah huutahheel xaah.

⁷Łahthagn’ dii baa łonii’atdaa t’ey uk’et daataaleel, ay nühxeel’
nühxaah tihteel iniithan xaah. ⁸Hqqsuu’ ts’a’ huu’uudatnjh! Ts’ant’ay,
nüh’its’idel’ay, huu’uhniik nüh’uunjh. Noon *lion* mqqsii’ k’eh nt’ay
thaat tsach’ushshiil kaah uneh’jh, nach’utnixon natetdaagn eh.

⁹Nüh*Christian* koht’iin iin jah nan’ k’et hqhchaah ts’a’ ts’anh nüxon
k’eh huu’ach’oodeede. Hqqt’ ch’ah hee’atnay eh, datdjhtay eh natahdee
T’oodjht’ay łaq’ uudahnay eh t’aan *Satan* ithach’utdah’aal eh. ¹⁰T’oot’ey
ha’gaay niithoo’ nüh’ach’oodeede eh, T’oodjht’ay, huu’jhdłaq’ ts’a’ niign
eh hqqt’at huutsiniiniign, nts’aq’ tahteel diixaa’ nühtahtsayh. Ay ch’ale’
duunoo’ hqhchaah ts’a’ diichaah nliin, diichaah Beh tahteel xaah, “Aan,”
nühdiiinj. Nühxon ts’ehłagn *Christ* eh ahliin xaa’, hqqt’ ch’ah det-shyaak.
Uxaa’ datdjhtayh ts’a’ naatahdee. Uxaa’ datdjhtayh ts’a’ taht’eeł. Uxaa’
ttheeniideltht’at k’eh taht’eeł. ¹¹Ay ch’ale’ ut’ay’ duunoo’ hqhchaah ts’a’
taaleel. Hqqt’ huule’.

¹²Jah dinaht’aa ntsuul *Silvanus* sts’iniiniign eh nühts’a’ jindhih’at.
Ay dine’ *Christian* koht’iin łaq’ nliin hqqt’ nihthan. T’oodjht’ay łay
eh hqqt’at ts’iniiniign aanah shaaneegn’ eh nühts’itihnak nihthan.
T’oodjht’ay łay eh hqqt’at ts’iniiniign eh nühts’a’ uhhee. Nühts’iniiniign
xaa’ łaq’ natahdee. ¹³Doo iin *Jesus* łaq’ hiiniithan *Babylon* key
hihdeltth’ii iin T’oodjht’ay ch’itah haahuu’jđdłah chih. Ay iin eh *Mark*
doo shy’e k’eh nliin eh nidahjiniiaq. ¹⁴*Christian* xantsiin eh nił’eh
nanalts’uu’ eh, niłts’a’ nidajinah’aq. Nühxon *Christ* ts’an ahliin łahthagn’
t’ey, tthihq’ nühshyüüt shiit hqqsuu’ ts’a’ taaleel.

Dinahtł'aa Łaakey Danh *Peter* ts'anĥ Netł'adn

1 ¹Shin ch'ah *Simon Peter* daq' jindhihtł'at. *Jesus Christ* xaah alnaa diht'eh tł'aan Daaneegn' eh shteh'a'. *Jesus Christ* T'oodiĥt'ay eh Nee'ehshii nliin tth'idee'ay nliin xaa', nühxon T'oodiĥt'ay łaq' inahthanĥ ts'a', nühts'a' jindhihtł'at. Neexon hu' T'oodiĥt'ay łaq' ts'uunay diitł'adn k'eh, nühxon hu' T'oodiĥt'ay łaq' uudahnay chih diitł'at.

²T'oodiĥt'ay eh *Jesus* Neek'ach'ihohłe' hee'atnay xaa', tthiĥaq' ĥoqtł'át nühts'itaanak tł'aan nühshyüüt ĥoqsuu' ts'a' t'ey tahłeel. ³Dii huuhĥdlłaq ts'a' needaataĥ T'oodiĥt'ay niign k'eetaat tsaadiil xaah t'ey T'oodiĥt'ay diit'ay' xaa' neetł'aa'jidlłah. Diichaah beh tsaaleel xaahtł'aan ĥoqsuu' ts'a' koht'iin beh tsaaleel xaah, "Aan," neediinij'. Ay ch'ah bits'etnay xaa' T'oodiĥt'ay niign k'eetaat tsaadiil. ⁴Hoq' neetł'aa'jidlłay eh, diitł'adn t'ey eh łaq' nchaah t'ey nühxaah tihdiil ĥoq' neediinij'. Hoq' det-shyaak, ntsaq' nee'ehnay k'eetaat hođay xaa', neets'itaanagn xaah. Nts'aa' nühxaah tihdiil iniithan xaa', jah nan' k'et koht'iin ts'ahoqt'eh ts'a' niign kaah ĥoqtł'át daaniihetdee uts'anĥ haatahđal tł'aan T'oodiĥt'ay honayĥ ts'a' nühtł'aahoqđlay koht'iin tahłeel. ⁵Hoq' k'eexaan daq' ch'ah łay eh tihdiil utdahniil: T'oodiĥt'ay łaq' uudahniĥ ts'a', ĥoq' ch'ah k'et ĥoqsuu' ts'a' koht'iin tahłeel; ĥoqsuu' ts'a' koht'iin ahliin ts'a', ĥoq' ch'ah k'et T'oodiĥt'ay niign heetatnayĥ; ⁶T'oodiĥt'ay niign heetatnayĥ ts'a', ĥoq' ch'ah k'et nühxon xaa' dii'atnaay xaa' nts'aa'duhdiin nahthan ĥoq' heetatnayĥ; nühxon xaa' dii'atnay xaa' nts'aa' duhdiin nahthan ĥoq' hee'atnayĥ ts'a', ĥoq' ch'ah k'et hantee' t'ey k'at'ey hitidhahtsal niign t'ey heetatnayĥ; hantee' k'at'ey hitidhahtsal niign hee'atnayĥ ts'a', ĥoq' ch'ah k'et T'oodiĥt'ay niign łaq' tahdiil; ⁷T'oodiĥt'ay niign łaq' dahđi' ts'a', ĥoq' ch'ah k'et *Christian* koht'iin xaa'ahtsij'; *Christian* koht'iin xaa'ahtsiin ts'a', ĥoq'ch'ah k'et huuhĥdlłaq ts'a' t'ey xaatahtsij'. ⁸Hoq' ch'ah niignłahthagn' ts'an al'ih. Hoq' ch'ah niign k'eetaat ĥoq'chaa' dahđi' de', ay tł'aan Neek'ach'ihohłe', *Jesus Christ*, łaq' bitatnayĥ. Ay de' *Christian* honayĥ niign ts'a' k'ashyaa' t'ey al'ay tł'aan ĥoq' dahđi' ts'a' T'oodiĥt'ay nüh'eh hasaanayĥ nliij. ⁹T'oot'ey doot'ey ĥoq'ch'ah niign

k'eetaat k'adaꝓ, k'ahjiil unaagn' kol k'eh hqot'eh t'aaan ha'gaay noo' danh shij' neh'ih. Diits'ant'ay' ch'idaꝓ det-shyaagn its'a' tet-'aan t'aaan udzee' na'iich'odn heedhildah. ¹⁰ Ay eh, sh*Christian* koht'iin iin, nts'aaꝓ dahdij' xaa' T'oodiht'ay, "Aan," nuhdiinij' t'aaan ch'itah haanuh'iidlay laꝓ huu'ich'otnah'iil. Hqoꝓ ch'ah niign dahdij' de', k'at'ey t'aaketidhalthagn. ¹¹ Hqoꝓ ch'ah dahdaꝓ eh, noo' haathaꝓ ndeeh duunoo' hohchaah ts'a' Neek'ach'ihohle' t'aaan Nee'ehshii, *Jesus Christ*, k'achihohle' danh daanahdeel danh hqoꝓchaa' t'ey nuhxaah hqotiiil.

¹² Hqoꝓ k'eexaan, hqoꝓ aanah niꝓ k'eenoo' nuh'eh uutihheel t'oot'ey hqoꝓ aanah hee'atnay hee'ishnayh. Laꝓ heneek uu'ahniign eh, dadihtay na'ahdee hee'ishnayh. ¹³ T'oot'ey tth'ihthah huhnay eh hqoꝓ aanah nuh'ehhuhhee kaah ayt'oo nsoon nihthanh. Hqoꝓ nuhdihnaꝓ xaa' hee'alnay xaah nuhdhaktaysayh, hqoꝓ k'eetaat tahdiil xaah. ¹⁴ Nts'aaꝓ Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, hqoꝓ shdiinij' k'eetaat ha'gaay niithoo' tihteel hee'ishnayh. ¹⁵ Ay eh, (hqoꝓchaa' T'oodiht'ay t'ay' eh) ay laꝓ heneek nuht'ootihleel, noo' takteel danh niꝓ k'eenoo' hqoꝓ aanah heetalnay xaah.

¹⁶ Neek'ach'ihohle', *Jesus Christ*, dadihtay eh niishay aanah nuh'eh ts'ihqoꝓhaa' eh, nts'aaꝓ hut-shyaagn aanah k'alaꝓ noonagn eh nuh'eh k'ats'ihuuheel. Diinaagn' eh nchaah ehutnay ts'ineh'ij'. ¹⁷ Ndeeh T'oodiht'ay, Uta', maanah doodihsoon idiinij' t'aaan diichaah ehtsiin daꝓ, ishiit dzaltth'ii'. Ishiit daꝓ T'oodiht'ay ch'ich'ahnoo' diichaa ntiin daꝓ Yehnih, "Jan ch'ah Sts'eeniinn' nt'eh. Baa'ihstssij'. Nts'aaꝓ di' eh laꝓ Shaahqoꝓsoꝓ." ¹⁸ Dagn nan' k'et ts'anah ch'idaꝓ hqoꝓhaa' dziitth'ak, *Jesus* eh ch'otnel-'iin ddhaall' k'et hihdelth'ii' eh.

¹⁹ Ay eh, hqoꝓ k'eexaan T'oodiht'ay xaah hqoꝓhee iin aaneegn' laꝓ t'ey ntiin laꝓ eh heets'etnayh. Huu'aaneegn' k'eetaat nuhdzee' eh al'ih de', hqoꝓ hqoꝓsoꝓ. Kün' neldzeegn uunat'adn danh shiit nildzee k'eh hqot'eh. Ay kün' neldzeegn shiit hqoꝓ hachaa'aal eh k'ahmann' sann' naldzee danh nildzee. Ay ch'ah jan k'eh nt'eh. Ndeeh *Christ* nataadaal danh, ishiit diineldzeegn' nuhdzee' shiit naldzee. ²⁰ T'oot'ey daꝓ hee'alnah ts'a' ch'ich'ahnoo' nt'eh: T'oodiht'ay Aaneegn' T'oodiht'ay xaah hqoꝓhee iin xaa' utnet'adn, doot'ey diixaa' k'at'ey nts'aaꝓ naꝓ daaniil. ²¹ Hqoꝓ ch'ah hqot'eh, T'oodiht'ay xaah hqoꝓhee iin aaneegn' dinee iin shij' ts'anah k'a'iilay xaah. T'oot'ey dineh iin heneek T'oodiht'ay ts'anah eh hooqoꝓhaa'. Nts'aaꝓ T'oodiht'ay Otdeegn' hqoꝓ hitdaaniil iniithan k'eetaat hooqoꝓhaa'.

2 ¹ T'oodiht'ay xaah hqoꝓhee k'alaꝓ hiiꝓay iin tah ch'idaꝓ huu'ehqoꝓij'. Hqoꝓ k'eh doo iin ch'its'aaꝓ niign eh hach'uunehtan nuhtah huutaaleel. Tsiniishiign eh k'alaꝓ niign hach'uunehtanhts'a', loodelnaꝓ niign hach'uunehtan t'aaan doo huuts'a' k'aholthadn huuxaah ch'idaꝓ hqoꝓkeedn du', "Uts'an k'ats'iilay," daꝓ hitdaaniil. Hqoꝓ hihtaadiil eh diihixaa' t'ey cheldak k'eh t'ey det-shyaak lahdalnaꝓ. ² T'oot'ey hqoꝓchaa'

diishinh eh ts'exee iin ts'ahqot'eh ts'a' ts'inuhshey kaah daaniihetdee ts'a', hqo' ch'ah haadal niign ndlaaniin huuk'eh taadał. Huuk'eh ts'ahqot'eh ts'a' niign tsaadiil kaah hqotł'at daaniihetdee. Tł'aan nts'aa' heday xaah, dineh iin łaa'niign t'ey aanah ts'ahqot'eh ts'a' eh huutaahheel. ³Lesüü kaah hqotł'at daaniihetdee eh, ay ch'its'aa' niign hach'uunehtan iin k'alaa' noonagn eh nü'h'eh hooqoqhee eh lesüü hitdaltsay. Niithaadn da' ts'anh huu'edatjahkay huuxaah suudelshyaak. Tł'aan doo huu'eh łotdahnay k'a'eetiin.

⁴angels, T'oodıht'ay Aaneegn' nadadelegegn iin ts'ant'ay heday iin t'ey, T'oodıht'ay nts'aa' heday hee'etnayh tł'aan huu'oonehshaa. Shign' ts'ant'ay ts'a' k'eh huu'ııdłah. Ishiit danh uunatl'adn shiit daahuunehtł'oo, huu'edatjahkay dziinn' doohihdelth'ii eh. ⁵Niitháádn da' nan' k'et hqchaa' ts'a' T'oodıht'ay ch'oonehshaa. Etuuniithan eh nan' k'et ts'ahqot'eh ts'a' koht'iin ch'ida' huu'oonehshaa. *Noah* tth'idee'ay niign eh ha'uunehtan eh ahts'ay uk'et łaa'key ch'shyon dinee iin shıı' huu'ehshih. ⁶T'oodıht'ay *Sodom* key eh *Gomorrah* key huu'eh oonehshaa, huudihk'aan eh łodelnay xaa'. Nts'aa' hut-shyaagn eh, ts'ahqot'eh ts'a' koht'iin nts'aa' deh uutaakeel hitnah'ııl. ⁷T'oodıht'ay dineh *Lot* moqsii' ehshih. Ay ch'ah dineh suu' nt'ay, nach'uudah'iin k'ıa' dinee iin hqoqchaa' diishinh eh ts'exee iin eh dineh iin eh ts'ahqot'eh ts'a' eh ts'inuhshey kaah daniihetdee ts'a' heday xaah ay shıı' naniich'ehthat. ⁸Ay dineh suu' dziin eh nıl k'eenoo' ts'ahqot'eh ts'a' niign heday ineh'ay eh tł'aan idiitth'agn eh, diishyüüt beh tth'idee'ay hutnoo hultsıı. ⁹Neek'ach'hohłe' nts'aa' niign dineh T'oodıht'ay iniithan iin huu'ach'oodeedee ch'a' huutakshih hee'etnayh. Tł'aan noo' haathł huu'edatjahkay dziinn' danh nts'aa' niign ts'ahqot'eh ts'a' koht'iin hee'etnayh. ¹⁰Doo iin ts'ahqot'eh niign kaah hqotł'at daaniihetdee k'eetaat hel'ay tł'aan T'oodıht'ay behnahqo'ay k'alahhuudiinay iin, ay iin eh nts'aa' tihdiil łaa' hee'etnayh.

Ay ch'its'aa' niign hach'uunehtan iin k'at'ey doot'ey k'a'its'iniljiidn k'eh t'ey ihdilthan tł'aan diixa' diits'a' k'aholthat niign shıı' hedı'. Dagn nan' k'et koht'iin diichaah nıin iin k'alahhuudiinay t'oot'ey huukıa' ts'ahqot'eh ts'a' hooqoqhee.

¹¹Angels, T'oodıht'ay nadadelegegn iin ay ch'its'aa' niign hach'uunehtan iin ch'ahnnoo' dıhtayh tł'aan ch'ahnnoo' huu'ehnahqo'ah. T'oot'ey ay nadadelegegn iin t'ey Doo Huuhqchaa' ts'a' K'ach'hohłe' naal dadıhtayh ts'a' k'ahidahdehtsiidn. ¹²Nts'aa' hoday aanah k'ananiich'ihetdee ts'a', tsaadiil ihiiniithanh k'eetaat hedı'. Noon huuhuuniign xaah tł'aan huhdhahxaan xaah eehqoıin k'eh hııt'eh. Dii k'at'ey hiik'eni'ııdee k'ıa' ts'ahqot'eh ts'a' hooqoqhee. Hqo' heday eh, ay iin noon k'eh chih łotdalnay. ¹³Ay iin ch'ishyon iin huu'ach'ihohnihdee xaah, huu'ach'oodeedeegn eh nahuutaakeet. Diishyinh xaa' diit'ey ts'ahqot'eh ts'a' niign kaah hqotł'at daaniihetdee k'eetaat dziin hedı'. Hqo' heday

eh haasaanayh hijji. Nüh'eh nach'ih'e'aal t'oot'ey uushyaq nühhiitsji t'aaan hqo' heday eh dinee iin k'ahqqsuu' k'ahuuxaan naniich'ihetdee, nadanaa'aa niign heday niign ch'ah laq' ehiiniithan xaah. ¹⁴Ni k'ee'et noo' ch'its'aa' ts'exee' tah ts'inuh'iji' ehiiniithanh. Ts'ant'ay kaah hqot'at daaniihetdee lanelt'eh ts'a' t'ey k'a'it'ay. Dinee dadjht'ay k'anaa'ethadn koht'iin iin eel shiit huuhelee. Hiidzee'shiit ts'anh dii ni k'eenoo' tay' t'ey kaah daaniitsatdee uudildii ch'ida'. Lay eh T'oodjht'ay huu'otnahshaa. ¹⁵Tth'idee'ay niign ch'a' l'tahniideel t'aaan nuugn hihtaada' niign hehoo'hushyaak. *Balaam, Bosor* ushye'e, nuugn teeshay k'eh hihteedeel. Ch'its'aa' taadiil niign xaah lesüü ut'aahiitaakeel kaah hqot'at daanii'et-thiit. ¹⁶T'aaan ch'its'aa' niign day xaah, "Ts'ahqot'eh ts'a' diiday hedijtsiit," yidiinij'. Ts'ooniiniign noon *donkey* moqsii' yeh dineh k'eh hqo'hee eh, ay T'oodjht'ay xaah hqo'hee nexal dine' k'eh day heditsat.

¹⁷Ay ch'its'aa' niign hach'uunehtan iin taak'et haadih'aa' et-süü k'eh hijji. K'oh ehts'ayhchoh eh ts'ayh yaateel k'eh hijji. T'oodjht'ay uunat-t'at hqo'chaa' huhhuuxaah hohtsji. ¹⁸Nchaa hoo'hqo'hee t'aaan ts'ooniiniign hoo'hqo'hee. Hqo'chaa' diishyinh eh ts'exee iin ts'ahqot'ehts'a' eh ts'inuhshey kaah daaniihetdee eh, ch'ishyon iin huuhih'eel. Ay ch'ishyon iin doo iin ch'its'aa' niign heday ch'a' an' hedeldah itdilthan t'oot'ey ch'idaq' k'e'ehay. ¹⁹Ch'its'aa' niign hach'uunehtan iin, "Nühts'a' tat-aa', nts'aa' inahthan tahdiil xaah," ay ch'ishyon iin hqo' huuhenhj. T'oot'ey naxan iin hu' ts'ahqot'eh ts'a' niign xaah alnaa iin k'eh hijji ts'a', ts'ahqot'eh ts'a' niign huu'eh lotdalnay noo' uudih hqo' hedj'. Dii t'ey dineh ch'ot'uh, ay dineh ay ch'ah xaah alnaa. ²⁰Doo iin dinee iin jah nan' k'et ts'ahqot'eh ts'a' niign ch'a' hihdelshih, Neek'achihohle' t'aaan Nee'ehshii, *Jesus Christ*, hii'etnay xaa', ay t'aaan jah nan' k'et t'ay' tay' t'ey huut'aadet-that de' t'aaan huu'uut'üü kaah na'ehnay de', hqo'ch'ah niign k'ahuusuy. T'axoh hijjiin hetsihuuthadn da' ch'ahnoo' k'ahuusuy. ²¹Doo iin tth'idee'ay niign hehetnay ay t'aaan uuch'a' l'tsaadeedeel iin, ay iin du', k'at'ey tth'idee'ay niign hehetnay ch'ida' ch'ahnoo' laq'nsqo. T'oodjht'ay nts'aa' koht'iin ahlij nay t'ey huut'aa'iidlay ch'a' l'tsaadeedeel. ²²Nts'aa' huu'eh hut-shyaagn daq' nay lay eh nlij ich'ooneh'ih: "Lii na'etkuy thaayitalda'. T'aaan noon *pig* moqsii' na'ijch'odn t'ey leech'ak shiit talmqo xaah natatdaa'."

3 ¹Nühxaa'ihitsiin, jan ch'ah laakey danh dinaht'aa nühts'a' utnidhiht'at. Laakey danh dinaht'aa nühts'a' utnidhiht'adn eh, nts'aa' hee'atnay eh nühts'a' utnidhiht'adn eh, nüh'ijini' shiit hoqsoon tthidee'ay naniichahdee inihthan.

²T'oodjht'ay xaah hqo'hee suu' iin heneek hoo'hqo'haa', nts'aa' henay heetalnayh inihthan. Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohle' eh Huu'ehshii nts'aa' koht'iin ahlij hqo' nay hqo' nüh'ehnay, doo iin Daneegn' eh huuteh'a' iin xaa', hqo' ch'ah nüh'ehnay heetalnayh inihthan. ³Ch'ittheh

dąą' ch'ah k'eniitahdee: t'aa'ay dziinn' danh dinee iin ts'ahqot'eh niign kaah hqotł'at daaniihetdee k'eetaat huu'ihdlaą hihdiidı' iin uutaafeel. Ay iin nühtsahuudlii eh dąą' hitdaaniil, "4 'Naatihdaal, hqo' nąy t'oot'ey ay ch'ah ndáy? Neetthaay ch'ida' iįłaaak t'oot'ey nan' eltsiin dą' ts'an h noo'uudih nił k'eh t'ey huut'eh." 5 Ay iin dąą' ch'ah heetsatnayh k'a'ehiiniithan. Niithaadn dą' T'oodıht'ay hqohee xaa', yaa eh jah nan' k'et ehtsıı. Jah nan' k'et tuu ts'an h ehtsıı tł'aan tuu xaa' ehtsıı. 6 Tł'aan niithaadn dą', jah nan' k'et łoodelnąy, tuu niihaan xaa'. 7 T'oot'ey k'aadu' jah nan' k'et eh yaa, T'oodıht'ay Daaneegn' xaa' łotdalnąy ch'a' uuk'anehtaa', noo' haathal danh kün' deek'an'eh łotdalnąy xaa h. Noo' haathal dıiinn' ndeeh ts'ahqot'eh ts'a' koht'iin edatjahkay xaa h tł'aan otdalnąy xaa h łotdalnąy ch'a' uuk'anehtaa'.

8 Nühxaa'ihtsiin, t'oot'ey sq' dąą' hee'alnaa. Ts'ehlagn dziinn' ts'ehlagn deetaan deetaan deetaan xay' k'eh nt'ay T'oodıht'ay hqo' niithanh. Tł'aan ts'ehlagn deetaan deetaan deetaan xay' ts'ehlagn dziinn'k'eh ntay T'oodıht'ay hqo' niithanh. Nił k'eh t'ey huut'eh, T'oodıht'ay eh. 9 Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohłe' Daaneegn' k'eetaat k'at'ey nde' uudetton' hqo' taadiil. Ay ch'ale'teejuh nüh'uudiinąy hantee' t'ey k'at'ey hedahtsiidn, k'ahohdulnąy k'a'iniithan xaa h. Huuhıhdlaą ts'a' huuts'ant'ay' niign ch'a' łts'ahdaadał iniithanh.

10 Doo Huuhqhchaah ts'a' K'ach'ihohłe' Dıiinn' noo' haathał, ch'ine'iin dineh niishay k'eh t'ey. Ndeeh de' hqo' uutaafeel ts'a' hints'etniign. Ishiit dıiin yaa nahtan k'eh t'ey doonay eh teenii k'eh t'ey taadiil. Dii yaa shiit t'ey kün' deek'an' eh łotdalnay. Tł'aan jan nan' k'et eh huu'ihdlaą ts'a' uk'et k'at'ey utdahleel. 11 Ay ch'ah huu'ihdlaą ts'a' łotdalnay eh, nts'aa' koht'iin taahleel? Ts'ahqot'eh ts'a' kol koht'iin tahleel tł'aan T'oodıht'ay itł'aa'idalshay koht'iin tahleel. 12 Ay ch'ah koht'iin tahleel, T'oodıht'ay Dıiinn' utdoodaltth'ii eh tł'aan hantee' t'ey ch'ahnoo' haathal xaa h tahdiil eh. Ishiit dıiin yaa uudiik'aan eh łotdalnay. Tł'aan saa eh ch'aldzeegn eh san' eh kün' eh uunelkün' eh na'elxıı. 13 T'oot'ey T'oodıht'ay, "K'ahdu'u yaa tł'aan k'ahdu'u nan' k'et uutaktsayh," hqo' ni h. Ishiit tth'itdee'ay niign uutaafeel. Ay ch'ah xaa h utdoodzelth'ih.

14 Tł'aan ay eh, nühxaa'ihtsiin, ay dıiin utdoodaltth'ii eh, sdzee' shiit na'itdishch'ot łay eh inahthanh tł'aan ch'its'aa' niign k'atıhdiil łay eh inahthanh tł'aan sdzee' shiit hqqsuu' ts'a' taafeel łay eh inahthanh. Ay ch'ah koht'iin tahleel iniithanh. 15 Neek'ach'ihohłe' tay' dinee iin huutalshii xaa h teejuh nüh'uudıınąy hantee' t'ey k'at'ey hedahtsiidn. Hqo' ch'ah Maanah nahthiil. NeeChristian' koht'iin, Paul, bats'ııtsiin, huushyaa' niign T'oodıht'ay hitł'aahoh'aan eh nühts'a' utnetł'adn k'eh hqot'eh. 16 Hqo' aanah dinahtł'aa eh utnetł'adn eh, hqo' ch'ah niign utnetł'at. Ch'ehl'adn' niign dinahtł'aa utnettł'adn ts'an h hehqotsüü k'eniieedeek. Dinee ts'otnelday iin tł'aan mııni' nił ch'itah ts'a' naniich'ehthadn koht'iin

iin nts'ąą' t'ey nąy k'ąąą'niign eh hihdehnił. T'oodiıht'ay Aaneegn' utnetł'adn ehłaadn' ch'danh eh hedąy k'eh hqqt'eh. Hqqt' het-shyaagn eh deh łotdalnąy ihdeltsayh.

¹⁷T'oot'ey, nųhxaa'ihtsiin, hqqt' niign ch'idał' ts'anh hee'atnayh. Ay eh huu'udatnił, nach'uudah'iin k'ıą' koht'iin ch'its'ąą' niign ha'uhnehtan xaa' k'at'ey ts'ahqqt'eh ts'ą' niign ninųhhihtahteel xaah tł'aan dadıhtayh ts'ą' na'atdee k'at'ey hetidhahtsal xaah. ¹⁸T'oot'ey Nųhxon hu' T'oodiıht'ay nił k'eenoo'tay' hqqtł'at nųhts'iniiniign uu'uhniik noo' uudih nahthanł, tł'aan Neek'ach'ihohłe' tł'aan Nee'ehshii *Jesus Christ* aanah nił k'eenoo'tay' Bitishnayh noo' uudih nahthanł. Ay ch'ale' k'aaduu' diichaah nıiin tł'aan duunoo' hqchaał taaleel. Hqqt' huule'.

Dinahtł'aa Ch'ittheh Danh John ts'anah Netł'adn

1 ¹Heneek koht'iin honay ehtsiin aanah neexon nühts'a' ndzineetł'at. Ay ch'ale' hetsihuuthadn ts'anah nłji. Ay ch'ale' idziitth'agn ch'da'. Ay ch'ale' neenaagn' eh ts'inih'iji'. Ay ch'ale' hqqsuu' ts'a' ts'inih'iji'. Ay ch'ale' neela' eh ch'ida' bidzelsat. ²Tł'aan T'oodiht'ayay duunoo' hqhchaah ts'a' honay huu'iich'ooneh'iin eh, neexon ay ch'ah ts'inih'iji'. Ay ch'ah aanah ts'ihqoqhee tł'aan ay koht'iin honay ehtsiin, Doo T'oodiht'ay, Neeta', eh ida', ay tł'aan T'oodiht'ay Ay nee'iich'ooneh'iin. Ay ch'ah aanah nü'h'eh ts'ihqoqhee. ³Dii ts'inih'iin tł'aan dii idziitth'agn ch'ida' hqo' aanah nü'h'eh ts'ihqoqhee. Hqo' hotdji', hqo' hee'atnayh eh, T'oodiht'ay, Neeta', eh *Jesus Christ*, Ushye'e, eh ts'ehłagn iini' k'eh daht'e' xaah, Huu'eh ts'ehłagn iini' k'eh neexon hqot'eh k'eh t'ey. ⁴Hqo' ch'ah ndzineetł'at, nee'eh hqoqchaa' haasaanayh tahleel chih xaah.

⁵“T'oodiht'ay neldzeegn niign nłji. Tł'uh k'at'ey ushiit i'ay,” T'oodiht'ay Ushye'e hqo' nee'ehnay tł'aan k'aaduu' hqo' nühts'enih. ⁶Ay eh, “T'oodiht'ay eh ts'ehłagn iini' k'eh ts'ijiin,” ts'enih de' t'oot'ey tł'uh shiit nats'etdagn de', elshyagn koht'iin ts'iji' tł'aan łaq' niignk'eetaat k'ahotdaj. ⁷T'oot'ey neldzeegn shiit nats'etdagn de', T'oodiht'ay neldeegn shiit nłiin k'eh, łahthagn nił k'eh ts'ehłagn iini' k'eh ts'iji' i' tł'aan T'oodiht'ay Ushye'e, *Jesus*, dall' neech'a' neets'ant'ay' nanii'iich'ot.

⁸Neetah ts'anah doot'ey, “Sts'ant'ay' kol,” nay de', ay ch'ah diihaa' na'itnat-aa tł'aan łaq' niign k'eetaat k'adehnay. ⁹T'oot'ey neetah ts'anah doot'ey, “Łaq' ts'ant'ay dihdji',” T'oodiht'ay ehni' de', its'ant'ay' its'a' uutaa'aał tł'aan its'ahqot'ay' ch'a' naitaach'ot. T'oodiht'ay hqo' ditshyaagn, tth'idee'ay nłiin xaah tł'aan nts'aa' nay k'eetaat di' xaah. ¹⁰Neetahts'anah doot'ey, “Sts'ant'ay' kol,” nay de', ay ch'ah T'oodiht'ay nts'aa' nay k'ia' hqoqhee tł'aanT'oodiht'ay Aaneegn' udzee' shiit k'a'ii'ay ts'a' k'at'ey k'ahohthadn.

2 ¹Nühxon hu' sts'iikey iin k'eh daht'eh. Ay eh nühts'a' hqo' jindhihtł'at, ts'ant'ay niign k'atahdiil xaah. T'oot'ey doot'ey ts'ant'ay di' de', Neets'iniiniign T'oodiht'ay, Neeta', naal neexaah hqoqhee.

Jesus Christ Doo tth'idee'ay, ch'ale' ay. ²Neexaah hqo' det-shyaak, Uxaa' neets'ant'ay' neets'a' uutet-'aan xaah. Neexaah hqo' det-shyaagn t'aaan Uxaa' jah nan' k'et koht'iin iin lahtthagn' ts'ant'ay' huuts'a' chih uutat-'aał.

³Nts'aa' *Christ* nee'ehnay k'eetaat hotday eh, Bints'etnay heets'etnay. ⁴Doot'ey, "Bi'ishnayh," daq' nih de', t'oot'ey nts'aa' nay k'eetaat k'aday, ay dineh elshyak t'aaan laq'niign k'eetaat k'aday. ⁵Ay t'aaan doot'ey nts'aa' nay k'eetaat day, ay ch'ale' lay eh hqo'chaa' T'oodiht'ay xantsji'. Hqo' xaa' T'oodiht'ay eh ts'ehlagn k'eh ts'ijiin lay eh heets'etnayh, jan ch'ah xaa'. ⁶Doot'ey, "T'oodiht'ay eh ts'ehlagn k'eh dihdj'," hqo' nay, ay dineh *Jesus* day k'eetaat taadiił.

⁷Nuhxaa'ihtsiin, nts'aa' koht'iin tahteel aanah nuhts'a' jindhiht'adn, ay ch'ah k'aadu'u k'a'iilay. Nts'aa' koht'iin tahteel niithaadn da' dahth'agn, ndeehh T'oodiht'ay Aaneegn' ch'ittheh laq' utdahnay da', ay ch'ah aanah nuhts'a' jindhiht'at shji'. ⁸T'oot'ey tay' t'ey nts'aa' koht'iin tahteel k'aadu'u na'et-łji, t'axoh maanah nuhts'a' jindhiht'and xaah. Ay nts'aa' koht'iin tahteel k'aadu'u k'eetaat *Christ* k'ashyaq' t'ey dinee iin xantsiin t'aaan nuhxon hu' k'ashyaq' t'ey *Christ* xaa' dinee iin xaa'ahtsjj'. Hqo' k'eexaan neldzeegn eh nat-t'adn k'odatniik t'aaan laq' neldzeegn nildzeek.

⁹Doot'ey, "Neldzeegn niign k'eetaat koht'iin ihłii," hqo' nay t'oot'ey dii*Christian* koht'iin ts'ida'uudiht'ay, ay ch'ale' tth'ihthah na-t'adn niign k'eetaat koht'iin nłji. ¹⁰Doot'ey nilk'eetaat noo'dii*Christian* koht'iin xantsiin, ay ch'ale' neldzeegn niign k'eetaat laq' eh koht'iin nłji t'aaan diit'ey k'a'uttheh diitay t'aak'et dalthagn. ¹¹T'oot'ey doo dii*Christian* koht'iin ts'ida'uudiht'ay, ay ch'ale' nat-t'adn niign k'eetaat koht'iin nłji t'aaan nat-t'adn natetdaak. Nuugn tidhihshay hits'etniik, nat-t'adn eh unaagn' kol eh.

¹²Nuhxon ts'ijkey gaay daht'ay iin nuhts'a' jindhiht'at, *Jesus* Qqsii' xaa' nuhts'ant'ay'nuhts'a' uutet-'aan xaah. ¹³Nuhxon ch'itay daht'ay iin nuhts'a' jindhiht'at, T'oodiht'ay Ushye'e Doo ch'ittheh hetsihuuthadn da' ts'an h nłiin bi'atnay xaah. Dineh iin chiił nłiin iin nuhts'a' jindhiht'at, ts'ant'ay, doo ts'ahqot'ay nłiin, ch'idhaht'uii xaah. ¹⁴Nuhxon ts'ijkey gaay daht'ay iin nuhts'a' jindhiht'at, Neeta', T'oodiht'ay, Bi'atnay xaah. Nuhxon ch'itay daht'ay iin nuhts'a' jindhiht'at, T'oodiht'ay Ushye'e doo ch'ittheh hetsihuuthadn da' ts'an h nłiin bi'atnay xaah. Dineh iin chiił nłiin iin nuhts'a' jindhiht'at, dahtay xaah. T'oodiht'ay Aaneegn' nuhdzee' shiit eedlah t'aaan doo ts'ahqot'ay nłiin ch'idhaht'uii.

¹⁵Jah nan'k'et bihqołiin eh jah nan' k'et ts'an kaah k'adaaniitatdee. Doot'ey jah nan' k'et bihqołiin kaah daaniitatdee de', k'at'ey T'oodiht'ay, Neeta', haa'iitsiin. ¹⁶Dinee iin shiit ts'an h ts'ahqot'eh ts'a' kaah daaniihetdeee eh, dinee iin nts'aa' hiineh'ay t'aaan hiiniithan kaah

daaniihetdee eh, dinee iin huuts'an xaah, "Ihchaa," nahetdee eh, lahtthagn' jah nan'k'et ts'an hqoqlji t'aaan jah nan'k'et bihqoqlji. T'oodjht'ay Neeta', ts'anh k'abihuulay. ¹⁷Jah nan' k'et t'aaan, dinee iin dii huuihdlaa ts'a' kaah daaniihetdee, lahtthagn' bootahkol. T'oot'ey doo dine' nts'aq' T'oodjht'ay niithan k'eetaat day, ay ch'ale' duunoo' hqhchaah ts'a' hoonayh.

¹⁸Nuhxon ts'ijkey gaay daht'ay iin "Utnal-'aal k'eh nuuniithat," nuhdihnih. "Doo *Christ* itsidel-'ay taahaal," hqo' nuhhenay ch'ida'. T'aaan t'axo ndlaan iin *Christ* itsihdel-'ah. Ay eh utnal-'aal k'ahjiil nuuniithadn heets'etnayh. ¹⁹Ay iin neetah ts'anh laa' k'ahiilay eh, neech'a' lahteedeel. Neetah ts'anh hijiini de', noo' uudih nee'eh hihdelthii de'. T'oot'ey neech'a' lahteedeel, lahtthagn' iin neetah ts'anh k'ahiilay, huu'iich'otnah'iil xaah.

²⁰T'oot'ey *Jesus*, ts'ant'ay kol koht'iin ntiin, T'oodjht'ay Otdeegn' nuht'aa'ij'aa. Ay xaa' lahtthagn' nuhxon hu' laa' niign hee'atnayh. ²¹Ay eh nuhts'a' jindhiht'at, laa' niign hee'atnay k'eexaan. Laa' niign hits'atniign ts'a' t'ey, hqo' xaah k'anuhts'a' jindhiht'andn. Ts'ehlagn elshyak ts'a' t'ey laa' niign ts'anh k'a'iilay hee'atnayh chih.

²²Doo t'ey, "*Jesus* ay *Christ* k'a'iilay," hqo' nay, ay ch'ale' elshyak dine' nih. Ay ch'ale' *Christ* itsidelay. Ay dine' T'oodjht'ay, Neeta', eh Ushye'e ena' ihtsiin. ²³Doot'ey T'oodjht'ay Ushye'e ena' ihtsiin, ay ch'ah Neeta', T'oodjht'ay, chih ena' ihtsiin. Doot'ey T'oodjht'ay Ushye'e iniithanh, ay ch'ah Neeta', T'oodjht'ay, chih iniithanh.

²⁴Heneek T'oodjht'ay Aaneegn' ch'ittheh laa' utdahnay da' ts'anh idahtth'agn, noo' uudih laa' utdahniil. Ay heneek noo' uudih nuhdzee' shiit eedlay de', T'oodjht'ay Ushye'e eh Neeta', T'oodjht'ay, eh ts'ehlagn k'eh tahdiil. ²⁵Jan heneek suu' neet'aahqodlah t'aaan lay eh daa' nee'ehnay, "Duunoo' hqhchaah ts'a' uutahnayh."

²⁶Doo iin nadahuuts'inuu'aa nuhhuunay aanah hqo' jindhiht'at. ²⁷T'oot'ey nuhxon du', *Christ* T'oodjht'ay Otdeegn' nuht'aa'ij'aaan, nuhshiit noo' uudih eedah, ch'ishyon t'axoh ay utdaldii xaah hanuh'utnahtanh xaah. T'oodjht'ay Otdeegn' huu'jhdlaa ts'a' aanah utdaldii xaah hanuh'uunehtanh t'aaan laa' niign nih t'aaan elshyak ts'a' k'a'iilay. T'aaan nts'aq' *Christ* utdaldii xaah hanuh'uunehtaa' k'eetaat, noo' uudih beh ts'ehlagn k'eh tahdiil.

²⁸Ay eh t'axoh, nuhxon ts'eeniin daht'ay iin, noo'uudih beh ts'ehlagn k'eh tahdiil. Ay de', ndeeh *Jesus* nataadaal t'aaan hutnah'iil danh neexon nats'elsee k'eh t'ey hqot'eh t'aaan unaal k'ats'utnat-shaal. ²⁹*Christ* tth'idee'ay ntiin bi'atnay eh, doo tth'idee'ay niign day iin T'oodjht'ay ts'eeniinn' hijiini hee'atnayh chih.

3 ¹Shdahtth'ak! Neexon hu' T'oodjht'ay, Neeta', hqo'chaa' neexantsiin eh, T'oodjht'ay Ts'eeniinn' nee'itnii'aa. T'aaan Uts'eeniinn' iin laa'

ts'ijlii. Hq̄' k'eexaan, jah nan' k'et koht'iin nee'its'ihetniik. T'oot'ey T'oodjht'ay t'ey Bits'ihetniik. ²Nühxaa'ihstsiin, t'axoh T'oodjht'ay Ts'eeniinn' ts'ijlii t'oot'ey noo' haathał danh nts'aa' neetah tth'ihtah k'anee'ich'ooneh'ay. Daq̄' heets'etnayh: Ndeeh *Christ* hitnah'iil danh, *Christ* k'eh neetahtsay, nts'aa' l̄aa' n̄iin ts'itnah'iil xaah. ³Huuħhdlaq̄ ts'a' daq̄' uutaaleel heehetnay iin ts'ant'ay hotday an' hihdelth'ih, *Christ* ts'ant'ay day an' hetdeldah k'eetaat.

⁴Doot'ey ts'ant'ay niign day, ch'ale' T'oodjht'ay Aaneegn' k'a'ik'ahohthadn. Doot'ey ts'ant'ay niign day, T'oodjht'ay Aaneegn' k'a'ik'ahohthadn eh, ay ch'ale' ts'ant'ay ii'etday. ⁵*Christ* dinee iin ts'ant'ay' l̄taa'uulee niishyah. Hoo' hee'atnayh. T'oot'ey ts'ehlagn ts'ant'ay t'ey *Christ* k'a'ushiit ij'ay. ⁶Ay eh huuhhdlaq̄ ts'a' *Christ* eh ts'ehlagn k'eh day, noo' uudih ts'ant'ay k'aday. T'oot'ey doot'ey noo' uudih ts'ant'ay niign day, ay ch'ale' ch'idq̄' ts'anh kat'ey ineh'ay t'aaan k'at'ey ii'itnay.

⁷Nühxon ts'eeniin daht'ay, sq' nadanühnuu'aa! Doot'ey tth'idee'ay niign day tth'idee'ay koht'iin n̄ij, *Christ* tth'idee'ay n̄iin k'eh. ⁸Doot'ey noo' uudih ts'ant'ay niign day, ts'ant'ay ts'anh bihq̄lij. Ts'ant'ay ch'ittheh T'oodjht'ay k'iq̄' ts'ant'ay niign det-shyaagn daq̄' ts'anh ts'ant'ay niign di'. Hq̄' xaah ch'ale' T'oodjht'ay Ushye'e niishyah, nts'aa' ts'ant'ay day lootdalnay xaah.

⁹Doot'ey T'oodjht'ay ts'eeniinn' n̄iin, ay ch'ale' noo' uudih ts'ant'ay k'adet-shyaagn, T'oodjht'ay honayh ts'a' ushiit ij'ay xaah. T'oodjht'ay uta' n̄iin eh, noo' uudih ts'uuts'aa' ts'ant'ay k'ataadiil. ¹⁰Daq̄' xaa' doo iin T'oodjht'ay ts'eeniinn' h̄ij̄iin t'aaan doo iin ts'ant'ay ts'eeniinn' h̄ij̄iin hitnah'iil: huuhhdlaq̄ ts'a' tth'idee'ay niign k'aday eh k'at'ey dii*Christian* koht'iin xantsiin, ay ch'ale' T'oodjht'ay ts'eeniinn' k'a'iilay.

¹¹Jan heneek ch'ittheh T'oodjht'ay Aneegn' l̄aa' uudahnay daq̄' ts'anh idahth'ak: "Niłxaah tat-tsij'." ¹²Dineh *Cain* moqsij' t'ey k'eh k'atsaaleel. Ay dineh doo ts'ahq̄ot'ay n̄iin ts'an n̄ij t'aaan diichiil dhehxij. Dii xaah idhehxij? Hq̄'hut-shyaagn, nts'aa' day ch'its'aa' niign n̄iin xaah, t'aaan nts'aa' uchiil day' h̄oqsu' ts'a' n̄iin xaah.

¹³Ay eh, sh*Christian* koht'iin iin, jan nan' k'et koht'iin iin ts'idanühdiht'eh de', sq' ch'aa' uu'alshyaagn. ¹⁴Ehtij ts'a' niign ch'a' l̄taatseedeel t'aaan honayh ts'a' niign xaah niits'niideel heets'etnayh, *Christian* koht'iin iin xaah ts'ij̄tsiin xaah. Doot'ey k'ahuuxantsiin tth'ihtah ehtij ts'a' niign natetdaak. ¹⁵Doot'ey dii*Christian* koht'iin ts'ida'uudiht'ay, ay ch'ale' dineh dhehxeegn dine' n̄ij. T'aaan dineh dhehxeegn dine' duunoo' h̄qhchaah ts'a' k'ahuunay hee'atnayh. ¹⁶Jan xaa' xantsiin niign aanah heets'etnayh: *Jesus* t'aa'idiltij, neexaah uhte' xaah. Neexon chih t'aa'idzaltij, *Christian* koht'iin xaah ts'uhte' xaah. ¹⁷Dineh uts'an h̄q̄liin de' t'aaan dii*Christian* koht'iin nił k'eenoo' nasaaht'ay ineh'ih de', t'oot'ey teeuh k'a'iniithan de', "T'oodjht'ay xaa'ihstsiij," hq̄'

nay eh, shyaa' t'ey hqoqhee. ¹⁸Nühxon ts'eeniin daht'ay, sq' heneegn xaa' shij' nilxaa'at-tsiin t'oot'ey nts'aa' dahdi' xaa'. Sq' nühtthuul' eh shyaa' t'ey uunahhee xaa' nilxaa'at-tsiin t'oot'ey laa' niigndahdi' xaa'.

¹⁹Ay eh, hqo' k'eetaat nilxaats'et-tsiin eh, T'oodiht'ay ts'an ts'iihiin heets'etnayh. T'oodiht'ay laa' niign nñi. Ay xaah neexon T'oodiht'ay naa needzee' shiit hqosu' ts'a' taafeel. ²⁰Needzee' neets'a' hidadehtsiidn de' t'ey, T'oodiht'ay t'ay' neet'ay' ch'ahnoo' nliin heets'etnayh. Needzee' nee'etnayh ch'ahnoo' T'oodiht'ay nee'etnayh. T'oodiht'ay huu'ihdlaa' ts'a' hee'etnayh. ²¹Ay eh, nüxaa'ihtsiin, needzee' neets'a' k'ahidadehtsiidn de' t'ey, T'oodiht'ay naa' nats'elsee k'eh t'ey hqot'eh. ²²Diit'ey xaah T'oodiht'ay uudzehkadm neet'aa'ii'aa, nts'aa' koht'iin tahleel hqo' nee'ehnay k'eetaat ik'ats'ihohdee xaah t'aaan nts'aa' Baahqoosoon ehtsayh k'eetaat hotdi' xaah. ²³Nts'aa' koht'iin tahleel T'oodiht'ay nee'uudijinay daa' ch'ah nt'eh: Ushye'e Qosii', *Jesus Christ* laa' utdahniil t'aaan nilxaatat-tsiij', nts'aa' koht'iin tahleel *Christ* hqo'nee'ehnay k'eetaat. ²⁴Doo iin t'ey nts'aa' koht'iin tahleel T'oodiht'ay uudijinay noo' uudih ik'ahohdee iin T'oodiht'ay eh ts'ehlagn k'eh hel'ih t'aaan noo' uudih huushiit ij'ay. Dotdeegn' neet'aa'ii'aa xaa' T'oodiht'ay neeshiit ij'ay heets'etnayh.

4 ¹Nüxaa'ihtsiin, sq' huuhihdlaa' ts'a', "T'oodiht'ay Otdeegn' shiit ij'ay," hqo' nay laa' uudahnay! T'oot'ey ay tthee' k'ahahnayh, T'oodiht'ay Otdeegn' ushiit ij'ay de' utdaldii xaah. Hqo' ch'ah tahdiil, daa' xaah: ndlaan iin holshyak niign otdeegn' huushiit ij'ay iin, Toodiht'ay xaah hqoqhee iin k'eh hii'ihdeltsij' t'aaan nil ch'idanh danh key nahtetdak. ²Daq' ch'ah eh T'oodiht'ay Otdeegn'huushiit ij'ay de' heetatnayh: ay iin tah ts'anh huuhihdlaa' ts'a', "*Jesus Christ* jan nan' k'et dineh beehqoqñi," hqo' nay, ay ch'ale' T'oodiht'ay Otdeegn' ushiit ij'ay. ³T'oot'ey doot'ey *Jesus* aanah k'alaa' hqo' nay, ay ch'ale' T'oodiht'ay Otdeegn' k'a'ushiit ij'ay. Ay holshyak niign otdeegn' *Christ* itsidel'ay ts'anh niishyah. *Christ* itsidel'ay taahaal idahth'agn ch'idq' t'aaan t'axo jah nan' k'et shiit eedah. ⁴Sts'iikey k'eh daht'ay iin, T'oodiht'ay ts'an ahñi t'aaan holshyak niign otdeegn' iin ch'idhaht'uh. T'oodiht'ay Otdeegn' nüshhiit ij'ay ut'ay, ay ch'ah ch'otdeegn' jah nan' k'et koht'iin shiit ij'ay ch'ahnoo' nñi. ⁵Ay holshyak niign otdeegn' iin jah nan' k'et ts'anh beehqoqñi t'aaan jah nan' k'et aanah hihhqoqhee t'aaan jah nan' k'et koht'iin ay iin huhdiitth'ak. ⁶T'oot'ey T'oodiht'ay ts'anh nee'ehqoqñi. Doot'ey bi'etnay neediitth'ak. Doot'ey T'oodiht'ay ts'anh k'abehuuleel k'aneediitth'agn. Ay eh hqo' xaa' laa' t'ey Otdeegn' t'aaan holshyak niign otdeegn' iits'etnayh. Nts'aa' niign ch'its'aa' iits'et nayh.

⁷Nüxaa'ihtsiin, nilxaatsat-tsiij', xantsiin niign T'oodiht'ay ts'anh beehqoqñi xaah. Doo dinee iin xantsiin T'oodiht'ay ts'eeniinn' nñi t'aaan T'oodiht'ay iietnayh. ⁸Doo dinee iin k'ayaa'iitsiin, ay ch'ah T'oodiht'ay

k'a'ii'itnay, T'oodiht'ay xantsiin niign nłii xaah. ⁹Daq' ch'ah eh T'oodiht'ay neexantsiin nee'iich'ooneh'ii': T'oodiht'ay Diishye'e t'aa'ay jah nan' k'et tuushya' xaah iteh'a', Ushye'e xaa' uutsaanayh xaah. ¹⁰Xantsiin t'ey jan k'eh n't'eh: T'oodiht'ay neexantsii' t'aaan Diishye'e iteh'a', uxaa' neets'ant'ay' neets'a' uutat-'aał xaah. K'at'ey T'oodiht'ay xaah ts'ii'tsiin t'oot'ey neexantsii'.

¹¹Nühxaa'ihtsiin, T'oodiht'ay hqo' ch'ah neexantsiin eh, ay t'aaan nıłxaatat-tsiij'. ¹²Doot'eych'ida' ts'anh k'at'ey T'oodiht'ay ineh'ay. Nıłxaats'it-tsiij' de', T'oodiht'ay neeshiit ii'ay t'aaan nts'aa' niign neexantsiin k'eh uxaa' ts'ii'tsiij'.

¹³Daq' ch'ah eh T'oodiht'ay eh ts'ehlagn k'eh ts'el'ih t'aaan neeshiit ii'ay łaa' heets'etnayh: T'oodiht'ay Dotdeegn' neetł'aadih'aa. ¹⁴T'aaan *Jesus* ts'ineh'ii' t'aaan, "T'oodiht'ay Diishye'e jan nan' k'et koht'iin huutahshih xaah iteh'a'," ch'ishyon iin hqo' tsenih. ¹⁵Doot'ey, "*Jesus* T'oodiht'ay Ushye'e nłii," hqo' nay, T'oodiht'ay ay shiit ii'ay t'aaan ay ch'ale' T'oodiht'ay eh ts'ehlagn k'eh el'ih. ¹⁶Neexon hu' nts'aa' niign neexaah det-shyaagn eh, neexantsiin heets'etnayh. Hqo' det-shyaagn eh, chih neexantsiin łaa' uts'uunih.

T'oodiht'ay xantsiin niign nłii t'aaan doo T'oodiht'ay xantsiin k'eh noo'uudih xantsiin, ay ch'ale' T'oodiht'ay eh ts'ehlagn k'eh n't'eh t'aaan T'oodiht'ay ay shiit ii'ay. ¹⁷Hqo' ch'ah eh T'oodiht'ay xantsiin niign nee'eh łanelt'eh n't'eh, noo' haathał danh ndeeh nts'aa' hotday xaah nee'etdatjahkay danh ts'uutaahel xaah k'ats'utnat-shaal xaah. *Christ* Diita' xantsiin eh t'axoh dagn nan' k'et yeh ts'ehlagn nłiin k'eh, jah nan' k'et T'oodiht'ay eh ts'ehlagn k'eh hotday. ¹⁸Dinee iin du' hqo' helt'eh ts'a' T'oodiht'ay xantsiin niign k'eetaat hetday, ay iin ch'ale' k'ahnliiidn. Łanelt'eh ts'a' xantsiin niign hqo'iin eh, uuneljiit niign k'odatniik. Nıł'eh k'a'it-łay. Ay ch'ah jan xaah: uuneljiit niign ch'oonelshaa danh niiniishyah. T'aaan doot'ey neljiidn, ay ch'ale' T'oodiht'ay niign xantsiin eh łanelt'eh ts'a' k'a'iiłay.

¹⁹T'oodiht'ay ch'ittheh neexantsiin eh ch'ishyon iin xaats'ii'tsiij'. ²⁰Doot'ey, "T'oodiht'ay xaa'ihtsiij'," hqo' nił de', t'oot'ey dii*Christian* koht'iin ts'idayuudiht'ay, ay ch'ale' elshyak dine' nłii. Ay ch'ah k'at'ey T'oodiht'ay, Doo k'a'ineh'ay, xaa'iitsiin, k'at'ey dii*Christian* koht'iin, doo ineh'iin, xantsiin de' t'ey. ²¹Ay eh T'oodiht'ay nts'aa' koht'iin tahleel hqo'ehnay daq' ch'ah n't'eh: doo T'oodiht'ay xantsiin dii*Christian* koht'iin xantsii' chih.

5 ¹*Jesus*, Doo T'oodiht'ay ch'itah haa'ii'tiin, huutahshii xaah, *Christ* nłii. Doot'ey ay ch'ah łaa' uunay, ay ch'ale' T'oodiht'ay ts'anh eehqołii. Doot'ey Neeta', T'oodiht'ay, xantsiin T'oodiht'ay ts'eeniinn' iin chih xantsii'. ²T'oodiht'ay ts'eeniinn' iin xaats'ii'tsiin heetsetnayh, T'oodiht'ay xaats'ii'tsiij' de' t'aaan nts'aa' koht'iin ahłii hqo' nay k'eetaat

hotday de'. ³Lay eh T'oodiht'ay xaats'iitsij' de', nts'aa' koht'iin ahlij' hqo' n'ay k'eetaat hotday. T'aaan nts'aa' koht'iin ahlij' hqo' nee'ehnay, xeel nduui tsaaxeel k'eh k'ahuut'ay. ⁴Ay ch'ah jan xaah. Diit'ey T'oodiht'ay ts'an h eehqo'liin jan nan' k'et chaat'uh. T'oodiht'ay laa' ts'iiniithan xaa' jan nan' k'et ntsaat'uh. ⁵T'aaan doo jan nan' k'et chaat'uh? Doo Jesus T'oodiht'ay Ushye'e nliin laa' uunay, ay ch'ah jan nan' k'et chaat'uh.

⁶*Jesus Christ*, Ay ch'ale' niishay xaah, tuu eh tuu yeetsij' t'aaan da' eh ehtij'. Tuu xaa' shij' k'aniishay t'oot'ey tuu xaa' eh da' xaa' niishyah. T'aaan Toodiht'ay Otdeegn' hu' hqo' ch'ah niign laa' niign nliin huu'ich'ooneh'ih. Botdeegn', ay xaa' ch'ah dinee iin laa' niign hehtatnayh. ⁷Taagn t'ey hqoch'ah laa' niign nliin huu'ich'ooneh'ih. ⁸Jan ch'ah hjit'eh: T'oodiht'ay Otdeegn' eh ay tuu eh ay da'. Lahtthagn' taagn t'ey ni' k'eetaat huu'ich'ooneh'ih. ⁹T'oodiht'ay hqo' ch'ah laa' niign Diishye'e aanah nliin huu'ich'ooneh'ih. Dinee iin du' dii laa' niign nliin nee'ich'ohneh'ay laa' ts'uunih t'oot'ey T'oodiht'ay laa' niign nliin nee'ich'ooneh'ay eh ch'ahnoo' nt'eh. ¹⁰Doo T'oodiht'ay Ushye'e laa' uunay, ay ch'ale' dii hi'ich'ooneh'ay uuniik. T'oot'ey doo T'oodiht'ay k'ala'aa' uunay, T'oodiht'ay elshyak ts'a' k'eh yehtsij', laa' niign Diishye'e aanah hich'ooneh'ay k'ala'aa' uunay xaah. ¹¹Ay eh laa' niign nliin nee'ich'ooneh'ay da' ch'ah nt'eh: duunoo' hqhchaah ts'a' huuhonayh ts'a' neet'aa'ij'aa. Shye'e xaa' duunoo' hqhchaah ts'a' ts'oonayh. ¹²Doo Ushye'e uuniign, ay ch'ale' ay honayh ts'a' uts'an hqo'lij'. Doo T'oodiht'ay Ushye'e k'auuniign, ay ch'ale' ay honayh ts'a' k'a'uts'an huulay.

¹³Hqo' ch'ah nuhjindhiht'at, duunoo' hqhchaah ts'a' huhnayh heetatnay xaah. Nuhxon hu' T'oodiht'ay Ushye'e Qqsii' laa' uudahnay nuhjindhiht'at. ¹⁴Hqo' k'eexaan T'oodiht'ay xaah hithadzelxoo k'ats'ineliidn. Ndeeh hithadzelxoo danh nts'aa' ts'iiniithanh de', nts'aa' niithan niign k'eetaat nliin, neediitth'agn heets'etnayh. ¹⁵Ndeeh t'ey uts'a' hithadzelxoo danh, neediitth'ak. Hqo' ch'ah laa' niign nliin heets'etnay eh, diit'ey xaah hithadaelxoo neet'aa'ij'aaan heets'etnayh chih.

¹⁶Doot'ey dii *Christian* koht'iin ts'ant'ay day ehtij' ts'a' k'a'ideltsay ineh'ih de', yaa hotnaadee t'aaan T'oodiht'ay honayh ts'a' yit'aaataa'aa'. Lahtthagn' ay koht'iin iin xaah hqo' ch'ah uutaafeel. T'oot'ey ts'ant'ay day ehtij' ts'a' ideltsay nlij'. Ay aanah hotnahdee k'ahqo' nuhdihnay. ¹⁷Huu'ihdlaa' ts'a' ts'ahqot'eh ts'a' niign ts'ant'ay nlij'. T'aaan ts'ant'ay day ehtij' ts'a' k'a'ideltsay nliin.

¹⁸Huu'ihdlaa' ts'a' T'oodiht'ay ts'an h eehqo'liin noo' uudih ts'ant'ay k'aday heets'etnayh. T'oot'ey Ushye'e ay hqosu' ts'a' ik'anehtaa', doo ts'ahqot'ay nliin k'at'ey uutaanagn xaah.

¹⁹T'oodiht'ay ts'an ts'ij'liin heets'etnayh t'aaan doo ts'ahqot'ay nliin jan nan' k'et hqhchaah ts'a' k'ach'ihohle' heets'etnayh.

²⁰T'aaan T'oodiht'ay Ushye'e niishay heets'etnayh t'aaan Uxaa' uuk'eenits'ij'ideek ts'a' heets'etnayh, Doo laa' T'oodiht'ay nliin heets'etnay

xaah. Tł'aan T'oodıht'ay eh ts'ehlagn ts'ıııııı tł'aan Ushye'e, *Jesus Christ*, eh ts'ehlagn ts'ıııııı. Łaa' T'oodıht'ay eh duunoo' hohchaah ts'a' honayh ts'a' hıııııı. ²¹ Sts'ııııııkey k'eh daht'ay iin, huu'uudatnnih, shyaa' t'ey t'oodıht'ay hııııııin k'alaqa' utdahniil xaah.

Dinahtł'aa Łaakey Danh John ts'anh Netł'adn

1-2 Ch'indadn' diht'ay nan hu' ts'exeh T'odjht'ay ch'itah haa'jitiin eh nts'ijkey' iin ts'a' jindhihtł'at. Nühxon hu' łaa' niign łaa' uunay tah ts'anh ahliin, nühxaa'ihtsjij'. Shin shij' k'ahqo' dihdaj. Łahthagn' doo łaa' niign hee'atnay iin, ay iin chih łaa' nühxaahijtsij', łaa' niign t'axoh neeshiit ij'ay xaah tł'aan duunoo' hqhchah ts'a' hqo' uutaaleel xaah.

3 Tthihqaa' Neeta', T'oodjht'ay, eh *Jesus Christ*, T'oodjht'ay Ushye'e, hqo'ł'at neets'ihtaanak tł'aan teejuh neehuhdaanił tł'aan needzee' shiit hqqsuu' ts'a' neetł'aahiitaa'aal, łaa' niign eh xantsiin niign k'eetaat hotdaj eh.

4 Ch'ehładn' nts'ijkey' iin tah ts'anh łaa' niign hel'ih, Neeta', T'oodjht'ay, nts'aa' koht'iin ahliin hqo' nee'ehnay k'eetaat. Ijaktth'agn eh hqo'chaa' shaahqqsqo. 5 Tł'aan t'axoh, stsqo, T'oodjht'ay ntsaa' koht'iin ahliin hqo' naj daq' njindhihtł'at: nił xaah tsattsij'. Ay heneegn k'adu'u k'a'iłay ts'a', ndeeh T'oodjht'ay Aaneegn' ch'ittheh łaa' ts'uunaj da' ts'anh ay heneegn neehenaj. 6 Xantsiin niign k'eetaat ts'el-'ih de', T'oodjht'ay nts'aa' koht'iin ahliin hqo' nee'ehnay k'eetaat ts'al'iił. Jan nts'aa' koht'iin ahliin ch'ida' ts'anh hetjahthak: xantsiin niign k'eetaat tal-'iił.

7 Ndlaan ts'ant'ay eh tthidach'elee iin jah nan' k'et ch'ida' hqo'ij. Ay iin, "*Jesus Christ* eehqo'ij," k'a hqo' henay koht'iin hijłij. Ay koht'iin tth'idach'elee tł'aan *Christ* itsidel'ay. 8 Ay eh, huu'uudatnłh! Ch'its'aa' niign eh hach'uunehtan eh, sq' nadanühnuu'aa. Hqo' dahdi' de', nts'aa' nühtah ts'ijidiin k'amqotahshay t'oot'ey huu'ihdlqaa ts'a' dii T'oodjht'ay huutłaa'ihdlah nüh'utdaanił nühtł'aataalee. 9 Doot'ee nts'aa' *Christ* hach'uunehtan diixaa' k'ashign' uudetton' tł'aan ich'a' łtaaniishay, T'oodjht'ay ay ch'ah k'abeh diit'ay. T'oot'ey doot'ey nts'aa' hach'uunehtan k'eetaat noo' uudih daj, Neeta', T'oodjht'ay, tł'aan Ushye'e beh hijt'eh. 10 Ay eh, doot'ey T'oodjht'ay Aaneegn' hqo' dihnaj nühxaah niishay de', t'oot'ey nts'aa' *Christ* hach'uunehtan k'eetaat k'ahuuheel, diit'ey sq' nühshyah shiit utł'aa'ahlee tł'aan sq' baa hithadalxoo, T'oodjht'ay uts'itaanak xaah. 11 Doot'ee T'oodjht'ay uts'itaanak xaah yaa hotniidee de', utłqaa k'eh nt'eh, ts'ahqot'eh ts'a' daj eh.

¹²Hq̄q̄dl̄ā t'ey d̄ā' n̄uhdihnīł nihthanh t'oot'ey n̄uhts'a' d̄ā' k'ajindhiht'adn. T'oot'ey n̄uxaah tihhaał nihthanh t'aaan d̄ā' aanah thadzalxoh, łehchinh tseedeel eh hq̄q̄cha' hasaanayh tsaaleel xaah.

¹³Ndia' hu' T'oodjht'ay ch'itah haa'j̄itiin uts'j̄ikey iin nts'a' nidach'ihnii'ā.

Dinahtł'aa Taagn Danh *John* ts'anh Netł'adn

¹ Ch'indadn' diht'ay *Gaius* doo haa'ihstsiin, nts'a' jindhichtł'at. Nan hu' łaa' niign łaa' uunay iin tah ts'anh iłhiin, naa'ihstsi'.

² Naa'ihstsiin, naahotnihdee, hqqsuu'ts'a' neh uutaaleel xaah tł'aan nshyüüt hqqsuu' ts'a' nliin k'eh, hqqsuu' ts'a' tıit'eel xaah. ³ Ch'ehłaadn' *Christian* koht'iin iin naahindel eh, heneek suu' naanah hq' shihenay eh hq'qchaa' shaahqqsq. "Łaa' niign k'eetaat day eh, łaa' niign koht'iin nłii," naanah hq' shihenih. ⁴ Sts'ıkey iin łaa' niign k'eetaat hetday idihth'agn, hq' ch'ah eh ch'ich'ahnö' hasaanayh ihłii.

⁵ Naa'ihstsiin, *Christian* koht'iin iin haltthaan iin hııiin noo' uudih ts'inıniign eh, hqqsuu' ts'a' dıııı'. ⁶ Ay iin tah tsanh ch'ehłaadn' *Jesus* łaa' ts'uunay łehchinh tseedel danh huuxaah iıtsiin aanah hq' neehenay. Ay koht'iin iin hq' huuts'iniiniign eh, niithaadn niign nahtetdak xaah, hqqsuu' ts'a' dahdı'. ⁷ *Jesus* Qqsii' xaah hihteedel tł'aan doo *Jesus* k'alaqa' uunay iin ts'anh ch'ikol hiiniithanh. ⁸ Ay koht'iin iin łahtsutdaaniil tł'aan hq' hotday eh huu'eh łaa' niign ts'etnah.

⁹ *Jesus* łaa' uunay iin ndeeh dhıhdah danh łehchinh heedel danh huuts'a' ch'ida' jindhichtł'at. T'oot'ey ts'ehłagn huutah ts'anh, *Diotrephes*, huuch'ınłiinn' tihleel kaah hq'ql'at daanii'et-thiit. Hq' k'eexaan nts'aa' dihnay k'ahq' iiniithan. ¹⁰ Ay eh ndeeh nühaah tihhaal de', ts'ahq'ot'eh ts'a' neekıa' det-shyaagn aanah daq' nühdihniil. Neek'ıa' hq'qhee tł'aan nee'aanah elshyak. Hq' ch'its'aa' niign ch'ahnö' day t'ey. *Christian* koht'iin iin uuniithaadn niign nahtetdagn iin k'a'uuniign tł'aan doo iin huuts'ootaanak hiiniithan uk'ee'e huutehdzayh ts'a' nihuuteedlah. Ay iin ndeeh łehchinh heedel danh ch'a' łtaahuutah'aal iiniithanh t'ey.

¹¹ Naa'ihstsiin, dinee iin ts'ahq'otleek hetday niign k'eetaat sq' d'oddiin! T'oot'ey dinee iin hqqsuu' ts'a' hetday niign k'eetaat dııııı'! Doot'ey hqqsuu' ts'a' niign k'eetaat day T'oodıht'ay ts'an nłii. Doot'ey ts'ahq'otleek ts'a' niign k'eetaat day, k'at'ey noo' h'ohchah ts'a' T'oodıht'ay ee'itnay.

¹² *Demetrius* hu', nts'aa' niign day eh, huuhıhdııa' ts'a' maanah hqqsuu' ts'a' hihhq'qhee. Łaa' niign day eh, hqqsuu' ts'a' niign day hiineh'ıh.

Neexon hu' chih hqqsuu' ts'a' maanah ts'ihqqhee t'aaan nts'aa' tsihqqhee
l'aa'niign nliin hee'innayh.

¹³Hqqdl'aa' t'ey d'aa' ndihniil' nihthanh t'oot'ey t'axoo nts'a' d'aa'
k'ajindhiht'adn. ¹⁴Hantey' t'ey nnok-'ii' nihthanh, ay t'aaan d'aa' aanah
thadzalxoh.

¹⁵Tthih'aa' nshyüüt shiit hqqsuu' ts'a' taaleel.

Nt'aa' l'ahthagn' iin nts'a' nidach'ihnii'aa'. Nan hu' neet'aa' l'ahthagn'
iin neexaah huuts'a' nidachinii'aa'.